

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อ
สร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนปั้นหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อ

ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

โดย ดร.ณพงศ์ นพเกตุ และคณะ

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2552

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์

โครงการศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อ
สร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนปั้นหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อ

ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

คณะทีมผู้วิจัย

1. ดร.ณพงศ์ นพเกตุ	หัวหน้าโครงการ
2. นายวรวิทย์ จันทเดช	นักวิจัย
3. นายอนุวัฒน์ การถัก	นักวิจัย
4. นายรังสิทธิ์ ตันสุชี	นักวิจัย
5. นางสาวสุนทรี ฤกษ์จิตต์	นักวิจัย
6. นายลัดดา วงศ์สวัสดิ์	นักวิจัย
7. ผศ.สุภาณี ลักษณะศิโย	นักวิจัย
8. นางสาวสกวารินทร์ ปราณชลีถิรวัฒน์	นักวิจัย
9. นางบาง วงศ์ซารี	นักวิจัย
10. นางใจ หวังทิวกลาง	นักวิจัย
11. นางเรณู ไชยโยชน์	นักวิจัย
12. นางพร หวังทิวกลาง	นักวิจัย
13. นางดวงใจ แก้วอมร	นักวิจัย
14. นายสมทรง อรหันตา	นักวิจัย
15. นางจันทร์หอม แก้วกลาง	นักวิจัย
16. นายสังเวียน หวังทิวกลาง	นักวิจัย
17. นางเกสร อรหันตา	นักวิจัย

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

กรกฎาคม 2552

คำนำ

รายงานนี้เป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ของ "โครงการวิจัยการศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อ ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม" ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.)

โครงการวิจัยนี้เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านหม้อ โดยส่งเสริมกลุ่มคนเป้าหมายคือ "กลุ่มอาชีพบ้านหม้อดินเผาวิถีโบราณ" ให้มีความเข้มแข็งและสามารถมองเห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในอาชีพตนเอง นำไปสู่การขับเคลื่อนการแก้ปัญหาพื้นฐาน และส่งเสริมให้เกิดแนวทางการพัฒนาอาชีพตนเองที่มีความยั่งยืนต่อไปได้ ทั้งหมดนี้โดยผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) ที่พยายามให้ชาวบ้านซึ่งเป็นแกนกลางของทีมวิจัยได้ค้นหาข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปั้นหม้อดินเผา

ในกระบวนการค้นหาข้อมูลทำให้ชาวบ้านและอาจารย์นักวิจัย ได้ร่วมกันสืบเสาะความผูกพันระหว่างอาชีพและวิถีชีวิตของกลุ่มคนบ้านหม้อ ซึ่งท้ายที่สุดทำให้เห็นได้ว่าการปั้นหม้อเป็นทั้งเครื่องมือในการยังชีพและเป็น "ชีวิต ความรัก ความผูกพันกับภูมิปัญญา" ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จึงทำให้กลุ่มอาชีพบ้านหม้อดินเผาโบราณกลุ่มนี้ สามารถรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเองสืบมากกว่า 200 ปี

ความภาคภูมิใจดังกล่าว ตลอดจนวิถีชีวิตที่ผูกพันกับกิจกรรมที่ได้รับมาเป็นมรดก ได้ฟังฟังทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ดินจากหนองน้ำสำคัญที่เป็นแหล่งน้ำคู่ชุมชนมาโดยตลอด คือ "หนองเลิงเปือย" ดังนั้น อาชีพปั้นหม้อดินเผาวิถีโบราณนี้ จึงเป็นความภาคภูมิใจที่คนกลุ่มบ้านหม้อถือว่าเป็นเอกลักษณ์และมรดกที่จะต้องรักษาไว้จนชั่วลูกชั่วหลาน ตลอดระยะเวลาของการวิจัย 1 ปี 3 เดือน กระบวนการวิจัยนี้ จึงได้สนับสนุนความภาคภูมิใจ ความพยายามรักษาและถ่ายทอดคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อให้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านหม้อ ตลอดจนการนำคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพและของกลุ่มคนบ้านหม้อเอง มาสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อวิถีโบราณ ให้คงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์ของจังหวัดมหาสารคามสืบไป

คณะผู้วิจัย

กรกฎาคม ๒๕๕๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ของกลุ่มอาชีพบ้านหม้อดินเผากรรมวิธีโบราณของ "กลุ่มคนบ้านหม้อ" หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อ 1) รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการปั้นหม้อซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน สนับสนุนให้มีการนำมาประยุกต์ใช้ พัฒนาและถ่ายทอดต่อไป 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาอาชีพบ้านหม้อโดยเริ่มจากภายในชุมชน 3) ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อที่เหมาะสมกับชุมชน คณะผู้ศึกษาวิจัยประกอบด้วยอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคามร่วมกับกลุ่มคนบ้านหม้อซึ่งมีจำนวนประมาณ 30 คน ที่เป็น "เป้าหมายและศูนย์กลาง" ของการวิจัย และมีชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมอีกส่วนหนึ่ง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้การเก็บข้อมูลทั้งระดับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์สภาพของชุมชนและกิจกรรมในกลุ่ม และระดับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และใช้การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ การสรุปผลและติดตามผล ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มคนบ้านหม้อเห็นการปั้นหม้อเป็นทั้ง "วิถีชีวิต" ที่เป็นหัวใจทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน มากกว่าเป็นเพียงแค่อาชีพ และ 2) กลุ่มคนบ้านหม้อสามารถแก้ปัญหาอาชีพในลักษณะที่มีความยั่งยืนด้วยตัวเองได้ เมื่อได้รับการสนับสนุนให้ร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาดตนเองอย่างเป็นกระบวนการ ผ่านวิธีการล้อมวงคุยและเปิดใจคุยหรือ "โสเหล่" ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล ดูงานตัวอย่างที่ดี ปฏิบัติการทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง ทั้งนี้ โดยผ่านกิจกรรมพัฒนาอาชีพบ้านหม้อต่างๆ ดังนี้ 1) ร่วมกันปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน 2) ร่วมทดลองสร้างเตาเผาใต้หลังคาที่ใช้ได้ในฤดูฝน 3) ร่วมถ่ายทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร 4) ร่วมพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน และ 5) ร่วมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน เป็นต้น สรุปได้ว่า กลุ่มคนบ้านหม้อจังหวัดมหาสารคามมีคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของอาชีพตนเองอยู่แล้ว ซึ่งสามารถนำมาใช้พัฒนาอาชีพตนเองได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ทั้งนี้เมื่อได้รับการสนับสนุนให้คิดแก้ปัญหาอาชีพด้วยตนเองอย่างถูกวิธี

คำสำคัญ : คุณค่าและอัตลักษณ์, การพัฒนาอาชีพอย่างมีส่วนร่วม, วิถีชีวิตกลุ่มบ้านหม้อ, การแก้ปัญหาด้วยตนเอง

Abstract

This research studies values and identity, in tangible and intangible forms, of the traditional earthenware-making group (pot-makers) living in Ban-Mor village, Kwow sub-district Mahasarakham province, Thailand. Its aim is three-folds; 1) Collecting the traditional wisdom of pot-making in order to support its development for next generations 2) Setting the collective learning process to solve problems and develop the career, beginning by and within the community 3) Collectively planning for the proper development of pot-making career. Researchers are lecturers from Mahasarakham University together with the pot-makers themselves, as the center and the goal of this research. The research is in qualitative form. It uses Participatory Action Research (PAR) method. The process includes primary and secondary data collections, data analyzing and synthesizing, practicing, concluding and evaluation. The results show two points. Firstly, the pot-makers perceive pot-making as their *way of life*, the social and economical substance of their community, rather than just career. Secondly, in spite of lacking experience to solve their own problems, the group is able to analyze and solve the problems by themselves in more sustainable ways than development projects created by outsiders. The group is supported to collectively think to solve their problems in right process. It includes group dialogue, searching and analyzing the data and the traditional wisdom, synthesizing their own value and identity, visiting good practice and practicing problem-solving. The pot-makers create actions including 1) Planting trees for wood to be used for fuel, furniture and building 2) Building new pot-burning stove that can be used in rainy season 3) Training pot-making to village children 4) Children's stage play to teach the *history and proud* of the village 5) Applying new technique by using electrical soil-compressing machine, replacing man labor and 6) Develop new design for earthenware and pottery to expand their products, inspired by best practice (Dan-Kwien). The research concludes that the pot-makers at Ban-Mor inherit their own values and identity. They are substantial to develop their uniquely inherited career in suitable and sustainable way. Finally, the self-development process will succeed only if be the villagers supported to resolve their problems based on their capacity in the right ways.

Keywords: Values and Identity, Participatory Vocational Development, Earthenware-Makers' Way of Life, Self-determining Problem Solving

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น Node มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผศ.ดร.ชูศักดิ์ สุทธิสา ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณคณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม นิสิตฝึกงาน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวหมู่บ้านหม้อและกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาวิถีโบราณ ที่ได้ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอขอบคุณด้วยความรักและจริงใจมาในโอกาสนี้

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1	สรุปเนื้อหาโครงการ
1.1	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
1.2	คำถามการวิจัย
1.3	วัตถุประสงค์โครงการ
1.4	พื้นที่ศึกษา
1.5	วิธีการดำเนินงาน
1.6	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1.7	กรอบแนวคิดในการวิจัย
บทที่ 2	ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2.1	ทบทวนวรรณกรรม
2.2	นิยามศัพท์เฉพาะ
บทที่ 3	ข้อมูลพื้นฐานชุมชน
3.1	สภาพพื้นที่
3.2	สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม
3.3	ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์
3.4	สภาพปัญหาของชุมชน เศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม
บทที่ 4	กระบวนการดำเนินงานวิจัย
4.1	กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์
4.2	กระบวนการพัฒนาโครงการ
4.3	กระบวนการสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม
4.4	กระบวนการศึกษาข้อมูล
4.5	กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล
4.6	กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนา
4.7	กระบวนการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ

	หน้า
บทที่ 5 ผลการวิจัย	41
5.1 สรุปคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อวิถีโบราณและกลุ่มคนบ้านหม้อ	42
5.2 ผลตามวัตถุประสงค์ และความรู้ใหม่ที่ได้รับ (Output)	43
5.3 ผลผลิตการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพด้วยกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าอัตลักษณ์	59
บทที่ 6 บทเรียนจากโครงการ	60
6.1 บทเรียนสำคัญจากการทำงานวิจัย	60
6.2 ข้อเสนอแนะต่างๆ	72
บทที่ 7 บทสังเคราะห์และอภิปรายผล	73
7.1 จิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม ผลลัพธ์จากการวิจัยเชิงพัฒนา (Outcome)	73
7.2 ผลลัพธ์การสร้างสร้งงานในครอบครัว ชุมชน สังคม ในระยะยาว	76
7.3 ผลกระทบในลักษณะกระบวนการจัดการใหม่ กลไกการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น (Impact)	84
7.4 กลุ่มคนบ้านหม้อ เข้าสู่การพัฒนากระบวนการ	86
7.5 การเรียนรู้ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำงานวิจัย (Researchers' Learning)	95
บรรณานุกรม	97
ภาคผนวก	98
ก. การรวบรวมความรู้โดยนักวิจัยชาวบ้าน	99
ข. ภาพกิจกรรม	113
ค. รายงานสรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่	182
ง. สรุปประเด็นปัญหาและข้อมูลทั่วไปของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาโบราณ	215
จ. การนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์	220

จ. ทะเบียนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบโบราณ โดยกลุ่มอาชีพบ้านหม้อแบบโบราณ หมู่บ้านหม้อ	221
ข. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ	265
ค. บทความสำหรับการเผยแพร่ บทความวิจัย	234
ง. บทความวีรสตรีบ้านหม้อ (หนังสือพิมพ์)	293
ฉ. ประวัตินักวิจัยหลัก	294

บทที่ 1 สรุปเนื้อหาโครงการ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนบ้านหม้อก่อตั้งมานานกว่า 200 ปี เป็นชุมชนที่ได้อพยพมาจาก โคราช เมื่อมาพบแหล่งทำเลดินเหนียวลักษณะดี ก็พากันตั้งรกรากประกอบอาชีพที่ตนเองถนัดคือการปั้นหม้อและภาชนะดินเผา และนำไปเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับข้าวสารและสินค้าอื่นๆ กับหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านหม้อจึงมีได้ทำการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่มีที่ทำนาเป็นของตนเอง อาชีพปั้นหม้อจะทำได้ในช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือนธันวาคม – เมษายน ปีไหนแล้งมากก็จะมีช่วงเวลายาวขึ้นถึงช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนฤดูฝนไม่ค่อยได้ทำเพราะดินจะอุ้มน้ำใช้ลานดินในการเผาหม้อไม่ได้ และเนื้อดินที่ปั้นหม้อจะไม่แห้งสนิท ไม่มีคุณภาพ ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเร่งมือผลิตให้ได้มากในช่วงฤดูแล้ง เผาและเก็บไว้ ค่อย ๆ ทอยออกจำหน่ายแลกเปลี่ยนในช่วงฤดูฝน ในช่วงฤดูฝนซึ่งบ้านหม้อไม่ได้ก็จะรับจ้างทั่วไป หรืออพยพย้ายถิ่นไปรับจ้างที่ต่างจังหวัด ในช่วงแรกมีผู้อพยพเข้ามาเพียงแค่ 4 – 5 ครอบครัว ต่อมาจึงขยายเพิ่มมากขึ้น

การปั้นหม้อของชาวบ้านหม้อนั้นเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภท Earthenware โดยใช้ดินที่มีคุณสมบัติเหนียวมีความยืดหยุ่นดีจากแหล่งดินธรรมชาติใกล้หมู่บ้าน นำมาขึ้นรูปด้วยมือและหินดูแต่งรูปทรงของหม้อ เมื่อเผิงภาชนะที่ปั้นแห้งได้ที่แล้วจึงนำไปเผาไฟโดยการวางเรียงซ้อนกันบนลานดินโล่ง ไข้ แกลบ ฟาง และฟืนสุม จุดไฟเผาจนดินได้รับความร้อนถึงจุดสุกตัวจะเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติไปมีลักษณะแข็ง แกร่ง สามารถใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำหรืออาหารได้ แต่มีความพรุนตัวและดูดซึมน้ำค่อนข้างสูง

ในอดีตหม้อดินเผาเป็นภาชนะที่เป็นที่ต้องการมากเป็นสินค้าที่มีราคา เพราะมีประโยชน์ใช้สอยจำเป็นเช่น ภาชนะเก็บน้ำดื่ม หม้อหุงต้มอาหาร เตาหุงต้ม เป็นต้น อาชีพปั้นหม้อจึงเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี และการปั้นหม้อยังเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะช่างฝีมือและความชำนาญในด้านศิลปะ ผู้ประกอบอาชีพปั้นหม้อจึงจัดอยู่ในกลุ่มของช่างฝีมือมีใช้เพียงผู้ใช้แรงงาน แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญด้านวัตถุทำให้มีการใช้ภาชนะและอุปกรณ์ใช้สอยที่ผลิตจากวัสดุอื่นที่สามารถใช้ทดแทนหม้อดินเผาได้ ทำให้ความต้องการใช้หม้อดินเผา และอุปกรณ์ที่ทำจากดินเผาอื่น ๆ ลดลง นอกจากนี้ความจำกัดของทรัพยากรซึ่งได้แก่ ดิน แกลบ ฟาง ฯลฯ ทำให้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเหล่านี้หายากขึ้น หรือมีราคาในการจัดหาสูงขึ้นตามค่าครองชีพที่ปรับตัวสูงขึ้นในเศรษฐกิจปัจจุบัน แต่ชาวชุมชนบ้านหม้อยังยึดอาชีพเดิมเนื่องจากยังมีความต้องการหม้อดินเผาและอุปกรณ์ดินเผาจากแหล่งชุมชนนี้อยู่ และด้วยเหตุผลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำนาเป็นของตนเอง และความชำนาญในการปั้นหม้อดินเผาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้ชาวบ้านหม้อส่วนหนึ่งยังคงสืบทอดอาชีพปั้นหม้อ

มาถึงปัจจุบัน แต่ด้วยสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น ในขณะที่ราคาซื้อขายได้ไม่ได้ปรับตัวสูงขึ้นมากนัก ชุมชนจึงประสบปัญหาหารายได้ไม่เพียงพอกับสภาวะการครองชีพในปัจจุบัน ทำให้ต้องรับแรงผลิตหม้อจำนวนมากเพื่อให้มีรายได้มากพอกับความต้องการใช้จ่ายของครอบครัว ทำให้เกิดการเร่งผลิตซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของเนื้อดินที่เผาเป็นภาชนะทำให้มีความแกร่งน้อยลง ดินมีความพรุนตัวสูงขึ้น ทำให้ลูกค้าที่ซื้อหม้อไปเห็นว่าคุณภาพของหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน นอกจากนี้ลักษณะการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านหม้อเป็นการผลิตตามรูปแบบและจำนวนที่ลูกค้าสั่ง หรือผลิตตามรูปแบบที่จำหน่ายอยู่แล้วเป็นประจำ โดยราคาจำหน่ายค่อนข้างคงที่ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ชาวชุมชนบ้านหม้อจึงอยู่ในฐานะผู้ผลิตที่ไม่มีอำนาจต่อรองและในบางครั้งความจำเป็นในด้านค่าครองชีพทำให้ชาวบ้านบางรายยอมลดราคาขายลงเพื่อให้สินค้าของตนสามารถขายได้ก่อนคนอื่น ทำให้เกิดปัญหาการตัดราคากันเอง ส่งผลให้ลูกค้าซึ่งเป็นพ่อค้าคนกลางที่ซื้อไปจำหน่ายต่อในพื้นที่อื่นสามารถต่อรองและกำหนดราคาได้ ชาวบ้านจึงไม่มีทางเลือกอื่นในการเพิ่มรายได้ของตนให้สมดุลกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

ปัจจุบันชุมชนบ้านหม้อมีประชากร 825 คน 215 หลังคาเรือน อยู่จริง 175 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางบาง วงชารี เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2551) กำลังการผลิตหม้อดินเผาของผู้ปั้น 1 คนคือ 20 – 25 ใบต่อวัน ขายส่งราคาใบละ 30 บาทคิดเป็นรายได้ 600 – 750 บาทต่อวัน ใช้ต้นทุนค่าวัตถุดิบ ประมาณ 100 – 300 บาทต่อวัน จึงเหลือเป็นรายได้ 300 – 650 บาทต่อวัน ตลาดที่ส่งไปจำหน่ายได้แก่ อุบลราชธานี ขอนแก่น ยโสธร กาฬสินธุ์ โดยพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่บ้านหม้อ แล้วนำไปขายต่อยังที่ต่างๆ

เมื่อปี 2545 หน่วยงานของรัฐได้เข้ามาจัดให้มีการตั้งกลุ่มขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพแต่ไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความพร้อมที่จะสละเวลามาทำงานรวมกลุ่มและเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตตามแบบเทคโนโลยีใหม่ที่ทางภาครัฐให้การส่งเสริม เพราะชาวบ้านยังต้องเร่งทำการผลิตเพื่อให้มีรายได้ต่อวันให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการครองชีพและเลี้ยงครอบครัว และขาดการรวมกลุ่มตั้งแกนนำเพื่อของบสนับสนุนจากทางภาครัฐ ปัญหาต่างๆที่เป็นอยู่จึงยังขาดแคลนเงินทุนที่จะเข้ามาสนับสนุนในการแก้ไข ทั้งเรื่องของการจัดการวัสดุ อุปกรณ์ในการปั้นหม้อที่ขาดแคลน การสร้างสถานที่เก็บและที่เผาหม้อเพื่อให้สามารถทำการผลิตได้ในฤดูฝน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานหลายหน่วยที่เข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น พัฒนาชุมชน อุตสาหกรรม พาณิชย์จังหวัด โดยได้เข้ามาพัฒนาด้านอาชีพปั้นหม้อโดยช่วยทำแป้นหมุนให้ มีการฝึกการทำเซรามิค สอนวิธีการเผาโดยใช้เตาเผาเชื้อเพลิงแก๊ส แต่ปัจจุบันไม่มีการใช้เตาเผาดังกล่าวในการผลิตอีก เนื่องจากชาวบ้านพบว่าต้นทุนการเผาโดยใช้เตาแก๊สสูงกว่าการเผาบนลานโล่งโดยใช้เชื้อเพลิงแบบเดิม

สรุปประเด็นปัญหาสำคัญของกลุ่มคนบ้านหม้อ

1. วัตถุดิบ

ดินที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตนั้นขุดขึ้นมาใช้ได้ยากขึ้นเนื่องจากพื้นที่มีจำกัด จึงต้องขุดดินจากใต้เท้าซึ่งเป็นดินที่มีเนื้อไม่แน่น มีความชื้นสูง ส่งผลต่อคุณภาพของภาชนะหลังการเผา เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และแกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหาซื้อมาจากภายนอกหมู่บ้านเพราะชาวบ้านที่ป็นหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้นสามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน

2. เทคนิคการผลิต

การขุดดินจากบ่อน้ำทำได้ยากขึ้นเพราะการขุดใต้เท้าต้องใช้แรงงานผู้ชายที่แข็งแรง หากครัวเรือนไหนไม่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ขุดดินก็ต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินขาย การนวดดินก่อนนำมาปั้นต้องใช้เวลา ในปัจจุบันต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้ป็นหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบและส่งผลต่อสุขภาพ

3. สถานที่

การเผาหม้อใช้วิธีการเผาแบบสุมเชื้อเพลิงบนชั้นงานกลางลานโล่ง ซึ่งมีข้อดีคือสามารถเผาจำนวนน้อยหรือมากก็ได้ แต่ต้องใช้พื้นที่มากเพราะการจุดไฟต้องห่างจากอาคารใกล้เคียงเพื่อความปลอดภัย และป้องกันไม่ให้ควันไฟที่เกิดจากการเผาอบกวนผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่มีอุปสรรคในฤดูฝนซึ่งหากฝนตกหรือพื้นดินเปียกชื้นจะไม่สามารถทำการเผาได้ ขาดสถานที่ในการผึ่งเก็บหม้อดินให้แห้งก่อนทำการเผา เนื่องจากต้องเรียงเก็บในที่ร่มไม่ถูกแดดและฝน ขาดสถานที่กองเก็บเชื้อเพลิงสำหรับการเผา ซึ่งต้องกันฝนได้

4. รูปแบบผลิตภัณฑ์

ชาวป็นหม้อยังคงผลิตหม้อรูปแบบเดิมอยู่ แม้แนวโน้มการใช้หม้อดินเผาแบบเดิมจะลดลง มีการปรับภาชนะรูปแบบแปลกออกไปบ้างตามที่ลูกค้าสั่งแต่ไม่มากนัก ราคาสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบหม้อที่ผลิตอยู่นั้นมีราคาไม่สูง จึงต้องเร่งผลิตให้มากเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ มีเสียงบ่นจากลูกค้าว่าเนื้อหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน ไม่แข็งแรงคงทนและน้ำซึมได้มาก ไม่ค่อยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ความต้องการใช้งานและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ที่ยึดอาชีพป็นหม้อเหลืออยู่น้อย ทำให้รูปแบบหม้อที่ป็นไม่ค่อยมีความหลากหลาย ที่มีทำรูปแบบแปลกออกไปบ้างก็เป็นไปตามที่ลูกค้านำมาสั่งผลิต

5. แรงงาน

จำนวนผู้ป็นหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้ป็นหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้ป็นหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้ ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

6. การตลาด

หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบว่าจะไปขายที่ไหนบ้างและราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไปผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาดจึงทำให้ราคาของผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ กำไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง ไม่มีอำนาจในการตั้งราคาเอง เนื่องจากไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อน

7. สุขภาพ

ผู้บ้านหม้อเริ่มมีวัยสูงขึ้นจึงเริ่มประสบปัญหาสุขภาพเพราะการปั้นหม้อทั้งวัน เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการนวดดินและปั้นหม้อ มีปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุทำให้ทำงานได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน

กลุ่มอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง และนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จึงได้ร่วมกับชาวบ้านในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ โดยสรุปสถานการณ์ปัญหาได้ 7 ประเด็นดังนี้ คือ 1) วัตถุดิบ 2) เทคนิคการผลิต 3) สถานที่ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์ 5) แรงงาน 6) การตลาด และ 7) สุขภาพ โดยทีมอาจารย์ นิสิตฝึกงาน และชาวบ้าน มีความเห็นร่วมกันในการที่จะค้นหาและสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ในการดำรงรักษาและพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ โดยศึกษาจากประวัติศาสตร์ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง คุณค่า/อัตลักษณ์ของการปั้นหม้อ เน้นให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วม และมีความตระหนักในคุณค่าและอัตลักษณ์ของการประกอบอาชีพปั้นหม้อโดยใช้กระบวนการงานวิจัย ที่สามารถสืบทอดต่อไปได้อย่างยั่งยืน

1.2 คำถามการวิจัย

คุณค่าและอัตลักษณ์การปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เป็นอย่างไร และจะนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาอาชีพกลุ่มคนปั้นหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม ได้อย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์โครงการ

มีวัตถุประสงค์โครงการ 4 ด้านดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของการประกอบอาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ ตำบล เขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพในการประกอบอาชีพปั้นหม้อ หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อสังเคราะห์ องค์ความรู้ คุณค่าและอัตลักษณ์ การประกอบอาชีพปั้นหม้อ ของชุมชนบ้านหม้อ
4. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อร่วมกันของคนปั้นหม้อ หมู่บ้านหม้อ ตำบล เขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

1.4 พื้นที่ศึกษา

ชุมชนบ้านหม้อ หมู่ที่ 11 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

1.5 วิธีการดำเนินงาน

แบ่งออกเป็นขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. ประชุมเตรียมความพร้อมของทีมในการดำเนินโครงการ
2. ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชนและขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาภายในชุมชน
3. ประชุมทีมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล
4. ศึกษารวบรวมข้อมูล
 - ประวัติความเป็นมาของอาชีพปั้นหม้อและคนปั้นหม้อ วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้ในอดีต
 - สภาพชุมชน ที่ส่งผลกระทบต้ออาชีพปั้นหม้อ
 - กระบวนการผลิต เทคนิครูปแบบและวิธีการปั้นหม้อ สถานการณ์ปัญหา
 - การตลาด และ ศักยภาพการประกอบอาชีพปั้นหม้อในปัจจุบัน
5. นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพื่อเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาาร่วมกัน
6. สังเคราะห์เรื่องคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพปั้นหม้อ
7. ศึกษาฐานแหล่งที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาในด้านที่เกี่ยวข้อง
8. จัดเวทีประมวลองค์ความรู้และกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกัน
9. รายงานความก้าวหน้า
10. ประชุมเพื่อวางแผนปฏิบัติการโครงการนำร่อง
11. ดำเนินการทดลองปฏิบัติการโครงการนำร่อง
12. เทคนิคการเตรียมดินโดยลดการใช้แรงงานคน
13. การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์บ้านหม้อ
14. เทคนิคการเผาหม้อที่ประหยัด มีคุณภาพ เหมาะสมกับชุมชนบ้านหม้อ
15. สรุปวิเคราะห์ผลการทดลองปฏิบัติการ
16. จัดเวทีนำเสนอผลการดำเนินการโครงการนำร่องต่อชุมชน
17. สรุปผลวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลความเป็นมาของอาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อและสถานการณ์ปัจจุบันที่เป็นปัจจัยกำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้านหม้อ
2. ได้รูปแบบการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ที่สืบทอดจากบรรพบุรุษเพื่อการพัฒนาาร่วมกันอย่างยั่งยืน
3. เกิดการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อร่วมกันพัฒนาส่งเสริมอาชีพปั้นหม้ออย่างมีระบบและมีกระบวนการเรียนรู้ ร่วมกัน

4. ได้รูปแบบการทำงานวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิจัยหลักและนักวิจัยชาวบ้าน
5. ได้รูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ

1.7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ระหว่างนักวิจัยจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ กับกลุ่มชาวชุมชนบ้านหม้อที่ปั้นหม้อเป็นอาชีพหลัก โดยการวิจัยจะเน้นกลุ่มชาวชุมชนบ้านหม้อเป็นเป้าหมายและเป็นศูนย์กลางของการวิจัย ใช้การเก็บข้อมูลทั้งระดับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์สภาพของชุมชนและกิจกรรมในของกลุ่ม และระดับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ การสรุปผลและติดตามผล

กรอบเชิงเนื้อหาในการวิจัย

1. ดำเนินการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติความเป็นมาและการประกอบอาชีพการปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ
2. ศึกษาข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบันและค้นหาปัญหาในการประกอบอาชีพ การพัฒนาชุมชน และชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยการประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อนำมาใช้แก้ปัญหาและพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด
3. รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการปั้นหม้อซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน สนับสนุนให้มีการนำมาประยุกต์ใช้ พัฒนาและถ่ายทอดต่อไป
4. สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาอาชีพปั้นหม้อโดยเริ่มจากภายในชุมชน
5. ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อที่เหมาะสมกับชุมชน

บทที่ 2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทบทวนวรรณกรรม

2.1.1 แนวคิดกระบวนการพัฒนาชุมชน

2.1.1.1 ความหมายของกระบวนการพัฒนาชุมชน

จิรพรรณ กาญจนะจิตรา (2528 : 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบ และมีขั้นตอนโดยเฉพาะเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น โดยยึดมาตรฐานการอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะเป็นหลักเกณฑ์ กระบวนการพัฒนาชุมชนจะต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ และความสามารถของบุคคล เพื่อที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของชุมชนให้มากที่สุด เช่น จากการตัดสินใจบุคคลเดียวหรือสองคน ตกลงใจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประชาชนทั้งหมด มาเป็นสถานการณ์ที่มีบุคคลหลายคนเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการเพื่อประโยชน์ของเขาเอง และจากสภาพที่มีการร่วมมือเพียงเล็กน้อยไปสู่สภาพที่มีการร่วมมือกันอย่างพร้อมเพรียง

สาธิตย์ บุญชู (2526 : 11 – 12) หมายถึง ขั้นตอนของการกระทำที่กำหนดขึ้นไว้โดยสมาชิกของชุมชน เพื่อให้บรรลุจุดหมายปลายทางที่เลือกสรรไว้ ขั้นตอนของการกระทำดังกล่าวได้ถูกกำหนดขึ้นจากกลุ่ม และโดยบุคคลภายในกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นความเจริญก้าวหน้าโดยการสร้างความสำนึก และความสามารถให้เกิดขึ้นแก่บุคคลในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งในทางสังคมซึ่งทำให้นักชนมีชีวิต และเข้าควบคุมข้อขัดข้องต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน และในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลง

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2526 : 19) หมายถึง การกระทำที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลา และจำเป็นต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องวิธี

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526 : 53) หมายถึง การดำเนินงานเป็นขั้นตอนจากจุดเริ่มต้น ซึ่งเป็นภาวะหรือสภาพชุมชนที่ไม่พึงปรารถนา เปลี่ยนแปลงไปจนถึงจุดสุดท้ายของการพัฒนาอันเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงคือสภาพที่สังคมปรารถนา

โดยสรุป กระบวนการพัฒนาชุมชน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาไปสู่สิ่งที่พึงปรารถนาอย่างเป็นระบบ อย่างเป็นลำดับขั้นตอน และค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนให้มากที่สุด

2.1.2 แนวคิดและหลักการของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมโดยใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยกระบวนการพัฒนา เป็นกระบวนการที่มุ่งไปสู่การระดมความ

คิดเห็นและยอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิด มาร่วมกันพัฒนา กำหนดแนวทาง ทิศทางเพื่อยกระดับการพัฒนาตนเองหรือเพื่อกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วน

การจัดกระบวนการดังกล่าวนี้จะนำมาสู่การเสริมสร้างพลังอำนาจในการพัฒนา ช่วยประสาน ความขัดแย้งและลดช่องว่างหรือความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างความเสมอภาคทางความคิด โดยการสร้างกระบวนการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนา นับตั้งแต่การสร้างการมีส่วนร่วมใน การค้นหาปัญหา การร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ อันเป็น การสร้างความรู้สึกของการเป็นเจ้าของร่วมกัน (Sense of Belonging) อย่างเท่าเทียมกัน โดย กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ หรือนักวิจัย ยังพัฒนาต้องคำนึงถึงหลักการ สำคัญๆ เพื่อใช้ในการปฏิบัติการดังนี้

2.1.2.1 หลักการปฏิบัติการจัดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

1. การจัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน การจัดบทบาทความสัมพันธ์ที่เสมอภาค จะนำมาสู่ความเท่าเทียมกัน หรือสร้างโอกาสของการเสนอความคิด การปฏิบัติการ อย่างเท่าเทียมกันแก่ผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ และกำหนดบทบาทการทำงานให้เหมาะสมตามศักยภาพและความพอใจของผู้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ ความสำคัญของการจัดวางความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน คือ การให้ความสำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจที่เท่าเทียมกัน ไม่มีการชี้นำ หรือมอบอำนาจให้การตัดสินใจด้วยคนใดคนหนึ่งแต่ หมายความว่าทุกๆ การตัดสินใจ อำนาจในการตัดสินใจต้องเป็นฉันทามติที่เกิดขึ้นในนามของสมาชิกทั้งหมด (Consensus)
2. บทบาทของผู้จัดการกระบวนการคือ การจัดปรับความสัมพันธ์เป็นผู้กระตุ้น เป็นผู้เอื้ออำนวย เป็นที่ปรึกษา เป็นพันธมิตรร่วมคิด ร่วมให้ข้อมูล และร่วมดำเนินการกับประชาชนที่เป็นเจ้าของงาน
3. การมีอิสระไม่ครอบงำ กระบวนการเรียนรู้ที่ดีและมีประสิทธิภาพ คือ การเคารพความเป็นมนุษย์และอยู่บนพื้นฐานของการไม่ครอบงำ ไม่จำกัดวิธีคิด หากแต่ให้ความสำคัญต่อการสร้างอิสรภาพทั้งทางความคิด และทางปฏิบัติโดยเฉพาะ ความเชื่อมั่นใน ศักยภาพ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น โดยอยู่บนพื้นฐานกฎกติกาที่ได้ตกลงกันไว้
4. การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มในสังคม ในพื้นที่ๆ หนึ่งหรือ ในชุมชนๆ หนึ่ง ประกอบไปด้วยผู้คนที่หลากหลายทั้งในแง่ของความแตกต่างหลากหลายด้านฐานะ เพศ วัย สถานะทางสังคม การจัดการกระบวนการเรียนจะต้องเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่มีความแตกต่างหลากหลายได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างเหมาะสมและเท่าเทียมกัน และเปิดโอกาสให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกทางความคิด ศักยภาพ ความรู้ อย่างต่อเนื่องและกระจายผลประโยชน์ไปสู่ทุกภาคส่วนของสังคมอย่างเป็นธรรม

2.1.2.2 คุณลักษณะของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

1. เป็นการเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกคุณค่าศักดิ์ศรีของมนุษย์และพลังของการรวมกลุ่มพลังชุมชน
2. เป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน
3. เป็นการเรียนรู้ที่ประสานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับทฤษฎี
4. เป็นการเรียนรู้ตรงจากการได้เห็นของจริงหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ตรง
5. ให้ผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้
6. ใช้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
7. เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา
8. กระบวนการเรียนรู้ที่จัดขึ้นต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง
9. เน้นการสร้างบรรยากาศเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ
10. จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน

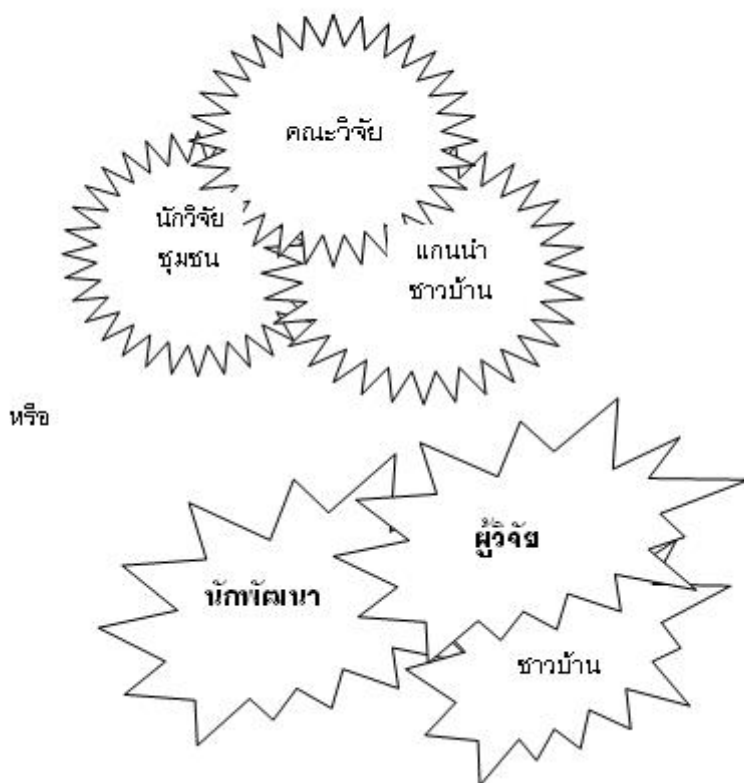
2.1.2.3 การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วม วางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน “

การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (PARTICIPATORY ACTION RESEARCH - PAR) เป็นระเบียบวิธีการวิจัยแนวใหม่เป็นการผสม การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กับ การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม คือ กระบวนการค้นคว้าหาความรู้ ตามหลักการของ การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันเพียงแต่ ผู้ที่เคยถูกวิจัย คือชาวบ้าน กลับมามีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในการวิจัยเอง และมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย ร่วมกับนักวิจัย จากภาคการศึกษา และ ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว ตั้งแต่กำหนดปัญหาการดำเนินการ การวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนวางแผน ทำแผนปฏิบัติการ ลงมือปฏิบัติ หาแนวทางในการแก้ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมและประเมินผลที่ได้รับกันเองอย่างโปร่งใสทุกฝ่าย เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นวิธีการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ช่วยให้ประชาชนใช้ความรู้ใหม่จากที่ผ่านกระบวนการ สหวิทยาการ ผสมผสานความรู้ที่เป็นทางการเข้าด้วยกัน แล้วนำมาปฏิรูปเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงในสังคมของเขาเอง และยังอิงการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ศึกษาแบบเจาะลึกถึงแก่น คือ รากหญ้า เน้นองค์รวมและให้ความสำคัญแก่คุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย เน้นการพัฒนาที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนแนวคิด วิสัยทัศน์กระบวนการทัศน์ ให้นักวิจัยเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชน (positive approach) คำนึงถึงศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ และ

ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ประโยชน์จากทรัพยากรเป็นมูลค่าที่ได้จึงตกถึงรากหญ้า เจ้าของทรัพยากร คือสมาชิกชุมชนในพื้นที่อย่างแท้จริง มิใช่ได้แต่คนนอกที่เป็นผู้วิจัย นักธุรกิจการท่องเที่ยว หรือนักท่องเที่ยวเท่านั้น

3. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม
(PARTICIPATORY ACTION RESEARCH (PAR))

2.1.3 แนวคิดในการพัฒนา

การพัฒนาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง (Continuing process) การพัฒนาจึงจำเป็น ต้องให้ความสำคัญกับลำดับ/ขั้นตอน (Stages) และความเชื่อมโยง (Relation or Linkage) เพราะฉะนั้นแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาจึงปรากฏชัดเป็น 2 กลุ่ม ๆ หนึ่งมองการพัฒนาว่าดำเนินการไปตามลำดับหรือขั้นตอนจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง โดยต้องสร้างความพร้อมด้านต่าง ๆ อย่างเหมาะสม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงเน้นสำหรับพันธุ์ไม้ ที่ปลูกในโครงการ ป่ารักษน้ำว่าต้องยึดพระราชนโยบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ไม่ใช่สอย ไม้ ผล และไม่ย่นต้นที่จะเติบโตเป็นป่า และป่าไม้ช่วยซึมซับน้ำฝนไว้ได้ดิน เป็นต้นน้ำลำธาร เพื่อการบริโภคและการเกษตร อีกกลุ่มมองการพัฒนาว่าจะเกิดขึ้นได้โดยการกระตุ้นหรือชักนำโดยปัจจัยในการพัฒนา เช่น การสะสมทุน การค้าต่างประเทศ เป็นต้น โดยมีความเชื่อว่าความพร้อมนั้นสร้างได้ เพื่อให้สอดคล้องกับการสะสมทุนหรือการค้าระหว่างประเทศ บนความเชื่อดังกล่าวมักจะเกิดการพัฒนาแบบ “ก้าวกระโดด” เพราะประชาชนไม่สามารถสร้างความพร้อมตาม

แบบอย่างของนักพัฒนา และนักพัฒนาที่ไม่สามารถปรับตัวเองให้มีความพร้อมที่จะสอดคล้องกับ ความพร้อมของประชาชน ทำให้เกิดช่องว่างและปัญหาได้

2.1.3.1 หัวใจของการพัฒนา

การพัฒนาจะต้องสร้างความภูมิใจในอาชีพ

ดั่งพระราชดำรัสสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถ พระราชดำรัส เมื่อ 4 ธันวาคม 2540

“...ประเทศไทยยืนยงอยู่ได้อย่างมีอิสระเสรี ไม่ต้องพึ่งพาใครก็เพราะพืชพันธุ์ธัญญาหารที่เรามี และผู้ที่ทำให้เรายืนอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง คือ ชาวบ้านคนไทยที่ภูมิใจในการทำไร่นานั่นเอง...”

"การพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญยิ่งขึ้นไปนั้น ย่อมต้องพัฒนาบุคคลก่อน เพราะถ้าบุคคลอันเป็น องค์ประกอบของส่วนรวมไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว ส่วนรวมจะเจริญและมั่นคงได้ยากยิ่ง การที่ บุคคลจะพัฒนาได้ก็ด้วยปัจจัยประการเดียว คือ การศึกษา การศึกษานั้นแบ่งเป็นสองส่วน คือ การศึกษาวิชาการ (Academic Learning) ส่วนหนึ่ง กับ การอบรมบ่มนิสัย (Spiritual Development) ให้เป็นผู้มีจิตใจใฝ่ดีใฝ่เจริญ มีปกติ ละอายชั่วกลัวบาปส่วนหนึ่ง การพัฒนาบุคคล จะต้องพัฒนาให้ครบถ้วนทั้งสองส่วน เพื่อให้บุคคลได้มีความรู้ไว้ใช้ประกอบการและมีความดีไว้ เกื้อหนุนการประพฤติปฏิบัติทุกอย่างให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร และอำนวยผลเป็นประโยชน์ที่ พึงประสงค์"

พระบรมราชาโชวาท พระราชทานแก่ผู้นำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ ณ สำนักจิตรลดาโรฐาน เมื่อ 14 ตุลาคม 2512

"...คำว่า “การพัฒนา” คืออย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบว่า “พัฒนา” คือ “มุ่งให้เกิดความ เจริญก้าวหน้า มุ่งให้ทุกคนมีความสุขสบาย” ดังนั้นทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา แต่เพราะการที่ทุกคน มุ่งที่จะพัฒนานี้ จึงมีทางทำให้เสียได้ เพราะว่าผู้ที่ไม่ได้มุ่งให้เกิดความก้าวหน้าแท้จริงรวมอยู่ ด้วย หรืออาจเป็นว่าฝ่ายตรงข้ามนำเอาคำ “พัฒนา” ไปใช้ด้วยก็ได้ ผู้ที่ฉลาดมีไหวพริบดีจึงจะ แยกได้ว่า ใครจะมาพัฒนาให้ และใครจะมามุ่งพัฒนาเพื่อประโยชน์ของฝ่ายพวกตัว..."

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระเมตตาพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แก่อาณาประชาราษฎร์ ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติในปี พ.ศ.2489 จวบจนปัจจุบัน นับเป็นเวลาถึง 53 ปี พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทำให้ทรง เป็นนักวิจัยชนบทด้วยพระองค์เอง เริ่มจากการรวบรวมข้อมูลที่ทรงค้นพบและผลจากการศึกษา ค้นคว้าวิจัย ซึ่งสิ่งนี้ทรงนำมาใช้เป็นแนวทางการพัฒนาในเวลาต่อมา ทรงเน้นหนักที่จะให้ **ประชาชนพึ่งตนเองได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป** เครื่องมือที่ทรงใช้ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพื่อพึ่งตนเองได้ในชนบท คือการที่ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอัน เนื่องมาจากพระราชดำริ ขึ้น 6 แห่ง ทั่วประเทศ ทำการศึกษาค้นคว้าหาความเหมาะสมด้านการ พัฒนาของแต่ละภูมิภาค ซึ่งที่นี้เองทรงเลือกไว้ใช้เป็นแหล่งที่ประชาชนสามารถเข้ามาศึกษา และ

ใช้บริการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในระบบ One Stop Service อันกลายเป็นมิติใหม่ของการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน ซึ่งการค้นคว้าหาแนวทางพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศให้พึ่งตนเองได้นี้ เป็นงานที่หนักและท้าทายความสามารถยิ่งนัก เพราะต้องเริ่มจาก ตนเองที่เรียกว่าระเบิดจากภายในและพัฒนาไปตามขั้นตอน โดยจะต้องให้เกิดความเชื่อมโยง (Linkage) ของกิจกรรม เพื่อให้ครอบคลุมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง บนพื้นฐานของความร่วมมือ และสัมพันธที่ดีระหว่างบุคคล กับระบบที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งใช้ระยะเวลาอันยาวนานยิ่ง

เพราะมีขั้นตอนและสาระที่ต้องทำคือ

1. เริ่มด้วยการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้พอมิ พอกิน พอใช้
2. การพัฒนาต้องพึ่งตนเองและร่วมมือกัน ไม่ติดตำรา และสร้างคนให้สมบูรณ์ ทั้งด้านความรู้และจิตใจใฝ่ดี
3. ส่งเสริมความรู้และเทคนิควิธีการสมัยใหม่ที่เหมาะสม เพื่อสามารถเชื่อมโยงเศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐกิจการค้าได้อย่างดี
4. ส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม รวมถึงการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร ธรรมชาติ
5. การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน ตามลำดับความจำเป็น ประหยัด และ สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ภูมิวัฒนธรรม บนความเชื่อที่ว่าประโยชน์ส่วนรวมคือประโยชน์ ส่วนตน

2.1.4 แนวคิดศิลปะการละคร เพื่อการค้นหาและถ่ายทอดคุณค่าและอัตลักษณ์ ของอาชีพบ้านหม้อ

ทางผู้วิจัยนำกระบวนการของศิลปะการละครเพื่อพัฒนามาใช้เป็นกรอบความคิด

และแนวทางในการจัดการเรียนรู้และกำหนดกิจกรรมต่างๆในโครงการต่อไป โดยคัดเลือกละครเพื่อการพัฒนาในรูปแบบต่างๆมาใช้ในการจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. Drama in Education (DIE) เป็นกิจกรรมที่ต้องวางแผนที่ดีและต่อเนื่องเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้เนื้อหาผ่านประสบการณ์สมมุติ โดยให้สวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆร่วมกันมีเป้าหมายให้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ(Learning by Doing) จุดมุ่งหมายจะเป็นการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งหัวข้อที่นำมาใช้ในการวางแผนนั้นต้องเป็นหัวข้อที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางความคิด การใช้เหตุผล รู้จักเข้าใจผู้อื่น พัฒนาตนเอง และกลุ่ม พัฒนาความคิดด้านสังคมและภาษา และการเรียนรู้ด้านอื่นๆต่อเด็กๆในกลุ่ม ละครประเภทนี้ไม่ต้องการผู้ชม แต่สามารถนำมาพัฒนาเป็นละครเวทีที่สมบูรณ์แบบได้ในโอกาสต่อไป
2. Creative Drama หรือ ละครสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาทักษะของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทักษะอย่างเป็นขั้นตอน เช่น สมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์ การสื่อสารทางกายและภาษา

การอ่าน การพัฒนาทักษะสังคม การเคารพตนเองและเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง การตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคม พัฒนาผู้เข้าร่วมให้เข้าใจศิลปะการละครที่แท้จริงและมีจิตใจละเอียดอ่อน จุดมุ่งเน้นของละครสร้างสรรค์อยู่ที่กระบวนการไม่ใช่ผลผลิตทางละคร(Process not product) ดังนั้นจึงไม่ต้องการผู้ชมอย่างเป็นทางการ แม้ว่าผลจะออกมาเป็นละครแต่ก็ไม่ได้ต้องการความสมบูรณ์แบบที่มีองค์ประกอบของการแสดงครบถ้วนหรือมีการออกแบบศิลปะมาเป็นอย่างดี แต่เน้นทักษะของปัจเจกชนที่ร่วมกิจกรรม ซึ่งกระบวนการทางศิลปะการละครได้เปิดพื้นที่และสร้างโอกาสให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้พัฒนาตนเองผ่านการเล่นที่เรียวร้อยเป็นกระบวนการเพื่อการพัฒนา ซึ่งเรื่องราวอาจเรียวร้อยมาจากนิทาน เรื่องราวในท้องถิ่น หรือเรื่องที่คุณร่วมกิจกรรมช่วยกันคิดค้นและเรียวร้อยขึ้นมาก็ได้ กิจกรรมในละครสร้างสรรค์อาจเปลี่ยนจากการแสดงละครให้เป็นการแสดงละครหุ่นได้เช่นกันหากเป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาจำกัดเป็นส่วนใหญ่

3. ละครชุมชน (Community Theatre) เป็นกระบวนการที่ต้องให้ความสำคัญและระยะเวลาในการดำเนินงาน ที่จะนำและดัดแปลงวัตถุดิบในชุมชนมาใช้ให้กลายเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพและเข้าถึงคนในชุมชนได้ โดยเป็นเครื่องมือที่เข้าถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนได้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างสันติ ละครชุมชนจึงหมายถึงการทำงานละครเพื่อการพัฒนาโดยใช้กระบวนการทางศิลปะการละครที่สนุกสนาน และผสมผสานสาระที่เข้าถึงประเด็นปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน ละครชุมชนจึงเป็นละครที่เกิดได้ในทุกที่ จากทุกเรื่องราว โดยการบอกเล่าของกลุ่มคนที่หลากหลายที่มีความสนใจร่วมกัน กระบวนการละครชุมชนสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เข้าร่วมได้

3 ระดับ คือ

- ระดับบุคคล ก่อให้เกิดพัฒนาการทางจิตใจและสังคม สร้างความมั่นใจ ความกล้าแสดงออก การใช้พลังสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้สังคม ชุมชนที่อยู่และเคารพสิทธิของผู้อื่น
- ระดับครอบครัวและชุมชน คือ สามารถสื่อสารกับคนรอบข้างได้อย่างเป็นธรรมชาติ ลดช่องว่างที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆลงได้
- ระดับสังคมในวงกว้าง คือทำให้ตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ

2.2 นิยามศัพท์เฉพาะ

2.2.1 ความหมายของ “กระบวนการ”

กระบวนการตามความหมายของ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายไว้ว่า “กระบวนการ คือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงอย่างมีระบบไปสู่ผลอย่างหนึ่ง เช่น กระบวนการเจริญเติบโตของเด็ก กรรมวิธีหรือลำดับการกระทำดำเนินต่อเนื่องกันไปจนสำเร็จ ณ ระดับหนึ่ง เช่น กระบวนการเคมีเพื่อผลิตสิ่งใดสิ่งหนึ่ง”

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ได้ให้ความหมายของกระบวนการไว้ว่า “กระบวนการหรือกรรมวิธีหมายถึงการเปลี่ยนแปลงใดที่ผู้สังเกตสามารถเห็นลักษณะหรือแนวทางที่แน่นอนกันตลอดในเรื่องนั้นๆ เช่น กรรมวิธีผลิตสิ่งของต่างๆ ซึ่งต้องทำเป็นขั้นตอน หรือกระบวนการวิวัฒนาการ เป็นต้น”

จากความหมายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจจะได้ความหมายไว้ว่า “กระบวนการเป็นการกระทำใดๆ ก็ตาม ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอย่างมีขั้นตอนเป็นระบบและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มต้นไปจนถึงขั้นตอนสุดท้าย” ตัวอย่างเช่น กระบวนการเจริญเติบโตของมนุษย์เป็นไปตามวัย คือ ทารก วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่และวัยผู้สูงอายุ เป็นต้น (สนธยา พลศรี, 2537 : 2)

2.2.2 ความหมายของ “การพัฒนา”

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแบบฉบับประเทศทุนนิยมในการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างเต็มรูปแบบ โดยมีการกระตุ้นการพัฒนาอุตสาหกรรมและมีการเปิดประเทศมากขึ้น ซึ่งผลของการพัฒนาในรูปแบบดังกล่าวตลอดระยะเวลาเกือบห้าทศวรรษที่ผ่านมา เป็นที่ประจักษ์และเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปโดยสถาบันด้านเศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศแล้วว่า เศรษฐกิจของประเทศไทยนั้นประสบความสำเร็จในการขยายและกระจายฐานการผลิต สามารถเพิ่มกำลังการผลิตมากขึ้นได้ทุกสาขาอย่างกว้างขวางและครบวงจร รวมทั้งมีการเร่งส่งเสริมการส่งออก และมีการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานในประเทศ จนขณะนี้เป็นที่ยอมรับว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้พ้นจากประเทศที่มีรายได้ต่ำมาสู่การเป็นประเทศกำลังพัฒนาที่มีรายได้ปานกลางและมีระดับการพัฒนาที่มากกว่าเมื่อปี พ.ศ.2504 เป็นอย่างมาก

มีผู้ให้นิยามของคำว่าพัฒนาไว้มากมาย ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้คือ

“การพัฒนา” หมายถึง “กระบวนการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ การพัฒนาเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง” (อาภรณ์ จันทรสว่าง)

“การพัฒนา” หมายถึง “การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น”

“การพัฒนา” หมายถึง “การเปลี่ยนสภาพไปสู่ระบบอุตสาหกรรม (Industrialization) ในบางแห่งเมื่อพูดถึงการพัฒนาจะนึกถึงการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ และการสร้างถนนหนทางขนาดใหญ่ การสร้างตึกอาคารขนาดใหญ่ และการสูงเพิ่มขึ้น นึกถึงการขยายหรือการสร้างระบบการคมนาคม และระบบการขนส่งแบบใหม่ๆ นึกถึงสิ่งใหม่ๆ” (อุทัย บุญประเสริฐ : 2524)

“การพัฒนา” หมายถึง “การมีอาหารกินที่เพียงพอ มีระดับรายได้ที่พอเพียงที่จะสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอันได้แก่ เครื่องนุ่งห่มและที่อยู่อาศัย มีงานทำ มีความเสมอภาคกันในสังคม” (D. Seer, “The Meaning of Development” Paper Presented at the 11th World Conference of the Society for International Development, Delhim Nov. 1969 pp. 2-6. อ้างใน เสถียร เขยประทับ : ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารและการพัฒนา, 2529, หน้า 5.)

“การพัฒนา” หมายถึง “การเปลี่ยนแปลงของสังคมรูปแบบหนึ่งที่มีความคิดใหม่้นำเข้าสู่ระบบสังคม ทั้งนี้เพื่อเพิ่มรายได้ต่อหัวให้สูงขึ้น และปรับปรุงระดับการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น โดยฝ่ายกรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัยกว่าและการจัดองค์กรทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่า การพัฒนาปรับปรุงให้ทันสมัยในระดับระบบสังคม” (เสนาะ อุณากรุล, 2526)

“การพัฒนา” หมายถึง “ สิ่งดี มีผลทางด้านบวก และเป็นสิ่งที่ชื่นชอบ” (เสถียร เขยประทับ : ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารและการพัฒนา, 2529, หน้า 5.)

ด้านดิน ปรัชญพฤทธิ มองว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปทัสฐานซึ่งเปรียบเทียบกับ การปรับปรุงให้ดีขึ้น การปรับปรุงดังกล่าวนี้ รวมถึงการปรับปรุงสภาพการณ์ที่จำเป็นที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งนี้รวมถึงการมีรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ หรือการจัดความยากจน การมีงานทำ การมีโอกาสในชีวิตและทรัพย์สิน และการลดความไม่เสมอภาคให้น้อยลง นอกจากนี้การพัฒนายังรวมไปถึงการให้การศึกษาเพื่อให้ประชาชนสามารถอ่านออกเขียนได้ การมีส่วนร่วมในการปกครอง การบริหาร และปราศจากการกดขี่ทางเพศ และมลพิษต่างๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การพัฒนา” คือกระบวนการหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วยการเปลี่ยนแปลงในด้านโครงสร้างทางสังคม ทำที่ของประชาชน สถาบันต่างๆของชาติ การเร่งรัดความเจริญเติบโต การลดความไม่เท่าเทียมกัน และการจัดความยากจน นั่นคือการเปลี่ยนแปลงต่อระบบสังคมทั้งระบบ และมุ่งสู่การตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของปัจเจกชนและกลุ่มต่างๆในสังคม และ “การพัฒนาประเทศ” หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ซึ่งการที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้นั้น จำเป็นต้องมีการให้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกันภายในสังคม มีการสื่อสาร การให้การศึกษาตลอดจนการจูงใจประชาชนให้มีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศต่อไป

2.2.3 ความหมายของ “เครื่องปั้นดินเผา”

ทวิศักดิ์ เสนาณรงค์ (2530:คำนำ) ได้กล่าวในหนังสือสังคมโลกศรีษณาลัย ว่า เซรามิกส์ หรือเครื่องปั้นดินเผา เป็นผลิตภัณฑ์งานช่างฝีมือที่เกิดจากสมองและมือมนุษย์ (Product of brain and hand of man) มีอายุยาวนานที่สุดในโลกเพราะสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน เป็นเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทุกครัวเรือนใช้กันในชีวิตประจำวัน

ไชยเนตร ไวยคณี และคณะ (2525:ข) เครื่องปั้นดินเผาหมายถึง ศิลปะในการประดิษฐ์วัตถุให้เป็นรูปร่างภาษาณะต่างๆ วัตถุเหล่านี้ประกอบด้วยสารอินทรีย์ ซึ่งเป็นโลหะ ได้แก่ ดิน และหินทุกชนิดต่างๆ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างผสมกันเพื่อทำเป็นรูปร่างแล้วเผาเพื่อให้วัตถุนั้น (เนื้อดินปั้น) แข็งแกร่งทรงตัวอยู่ได้

สุภาภย์ อินทองคง (2549:9) เครื่องปั้นดินเผา และเซรามิกส์ ทั้งสองทางมีความหมายไปในทางเดียวกัน คือ เครื่องปั้นดินเผา หมายถึงศิลปะในการประดิษฐ์วัตถุให้เป็นรูปร่างภาษาณะต่างๆ เซรามิกส์ (Ceramics) เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การเผา (To burn) ตรงกับภาษากรีกว่า เครามอส (Keramos) แปลว่า สิ่งที่เผาแล้ว (Burn Stuff) ตามความคิดชั้นมูลฐาน หมายถึง การนำดินหรือหินมาขึ้นตามธรรมชาติมาทำปฏิกิริยากับไฟโดยการเผาได้ผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปออกมา บางครั้งหมายถึงศิลปะของการปั้น (Art of Pottery)

ทวี พรหมฤทธิ์ (2532:1) เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง ผลิตภัณฑ์นานาชนิด ที่ทำมาจากดินและหิน โดยผ่านกรรมวิธี (Firing Process) ทำให้มีความแข็งแรง (Strength) มีความคงทนถาวร ดังนั้น จึงมีความหมายมากกว่าภาษาณะเครื่องถ้วยชาม (Pottery) รูปปั้น (Figurines) แจกัน โอ่ง และไห โดยมีความมุ่งงามสำหรับตกแต่งให้ดูสวยงาม เป็นโบราณวัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

ทองเหลือง บุญพร้อม (2535:3) เครื่องปั้นดินเผา หมายถึง ภาษาณะที่ปั้นด้วยดินที่ทำมาจากดินและหิน โดยผ่านกรรมวิธีให้มีความแข็งแรง คงทน โดยทั่วๆ อาจเป็น 3 ชนิด ตามลักษณะเนื้อ และอุณหภูมิในการเผา

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “เครื่องปั้นดินเผา” หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากดินและหิน เมื่อนำมาเผาไฟจะเกิดลวดลาย และความแข็งแรงมากขึ้น มีความคงทนถาวร โดยมีการนำมาพัฒนาเป็นภาษาณะต่างๆ เช่น โอ่งน้ำ หม้อ ไห และแจกัน โดยคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น

2.2.4 ความหมายของ “กระบวนการการพัฒนา”

กระบวนการในการพัฒนา หมายถึง การดำเนินการเป็นขั้นเป็นตอน จากจุดเริ่มต้นซึ่งเป็นภาวะหรือสภาพชุมชนที่ไม่พึงปรารถนา ดังนั้น จึงต้องการเปลี่ยนแปลง ไปจนถึงจุดสุดท้ายของการพัฒนาอันเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเป็นสภาพที่สังคมปรารถนา ไม่ว่าสถาบันนั้นจะกำหนดกันไว้ว่าอย่างไร กิจกรรมหรือขั้นตอนจึงมีจำนวนมากด้วยกัน นับแต่เริ่มจนจบกระบวนการ

เกี่ยวกับรูปแบบของกระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้น ได้มีนักคิดเสนอไว้หลายแบบด้วยกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง (Structural Change) ซึ่งได้แก่ การพยายามเปลี่ยนแปลงปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ในโครงสร้างของสังคม คือ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพ ตัวอย่างเช่น สถานภาพและบทบาทของพ่อแม่ ของลูก ของภรรยา ของผู้มีอำนาจของพลเมือง หรือของลูกจ้าง เป็นต้น รวมทั้งการพยายามสร้างงาน สร้างกลุ่ม หรือองค์การทางสังคม เป็นต้น ให้มากขึ้น ซึ่งผลตามมามีอย่างหนึ่ง คือ การมีความชำนาญเฉพาะอย่างขึ้น (Specialization)

นอกจากนั้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงอาจออกมาในรูปของการเจริญเติบโต (Growth) การปรับตัวของหน่วยงานต่างๆ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม (Adaptation) การประสานร่วมมือกัน การแข่งขัน และการขัดแย้งกันระหว่างงานต่างๆ เป็นต้น กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดความเจริญขึ้นในสังคมตะวันตก เช่น กระบวนการสร้างและใช้เครื่องมือจักรกลแทนแรงงานคนและสัตว์ (Mechanization) กระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรม (Industrialization) กระบวนการทำให้เป็นธุรกิจการค้า (Commercialization) กระบวนการกลายเป็นเมือง (Urbanization) กระบวนการกลายเป็นองค์การสังคมแบบราชการ (Bureaucratization) เป็นต้น

นักคิดหรือนักทฤษฎีที่เสนอขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาขึ้น คือ Kurt Lewin ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาชาวเยอรมันแต่ไปหากินและมีชื่อเสียงโด่งดังในสหรัฐอเมริกา แต่วิธีการของเขาใช้กับการเปลี่ยนแปลงทางจิต คือ ทักษะคติ ค่านิยม ซึ่งย่อมจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540, หน้า 21-22)

2.2.5 ความหมายของ “การมีส่วนร่วม”

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) ให้ความหมายการมีส่วนร่วม (participation) หมายถึง การทำงานร่วมกับกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยความร่วมมือร่วมใจโดยกระทำการดังกล่าวในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพคือถูกจังหวะ และเหมาะสมกับทั้งกระทำการงานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือได้แสดงว่าการมีส่วนร่วมเป็นผลของความร่วมมือร่วมใจ การประสานงานและความรับผิดชอบ

วิฑูรย์ ปัญญากุล (2534) สรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนผู้ที่ได้รับประโยชน์และ/หรือ ผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนามีสิทธิในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้

Caayapan นิยามว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน (popular participation) คือ กระบวนการที่ผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนามีโอกาส และการใช้โอกาส มีส่วนร่วมในการ

แสดงความรู้สึก บ่งบอกความต้องการ และประสานสิ่งเหล่านี้ทั้งหมด เพื่อวางแผนดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ตามสถานที่และวิธีที่ผู้ได้รับประโยชน์คิดไว้ โดยได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานพัฒนาน้อยที่สุด

Franklyn Lisk (1985) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในมุมมองที่กว้างว่า เป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับและทุกรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง และโดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร และการประเมินผลของแผนงานและโครงการต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

บทที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

3.1 สภาพพื้นที่

3.1.1 ประวัติศาสตร์ชุมชน

พื้นที่ดั้งเดิมของหมู่บ้านหม้อ ต.เขวา จ.มหาสารคาม อยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดเดิม ประมาณ 7 กิโลเมตร พื้นที่เป็นป่าไม้นานาพันธุ์ มีสัตว์ป่าอาศัยหลายชนิด ต้นกำเนิดหมู่บ้านเมื่อประมาณ 150 – 200 ปี ก่อนเป็นคนประมาณ 7 ครอบครัว ซึ่งเดิมเป็นชาวบ้านที่มีถิ่นฐานที่อำเภอโนนสูง จ.นครราชสีมา คนกลุ่มแรกๆ เดินทางมาพื้นที่ปัจจุบัน เพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผา และมีความสามารถเล่นลิเกพื้นบ้านติดตัวมาด้วย ต่อมาผู้ที่มาบุกเบิกพื้นที่บ้านหม้อได้ชักชวนกันต่อ จึงมีชาวบ้านจาก อ.โนนสูง อ.บัวใหญ่ อ.เมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา อพยพเข้ามาค้าขาย เล่นลิเก และได้เริ่มตัดไม้ถากพงทำที่อยู่อาศัยกันเรื่อยมา โดยพื้นที่ส่วนกลางที่สำคัญเป็นเอกลักษณ์ชุมชน ได้แก่ หนองเลิงเบ็ญ ซึ่งนายละมัย คำศิริรักษ์ บ้านเลขที่ 81 หมู่ 11 เล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านพบว่าในชุมชนมีหนองน้ำ 2 แห่ง คือ หนองเลิง กับหนองเบ็ญ จึงเรียกรวมกันให้ง่ายว่า หนองเลิงเบ็ญ ซึ่งเป็นหนองน้ำที่มีวัตถุคือดินเหนียว เหมาะกับการนำมาเครื่องปั้นดินเผา มีพืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ ทางคมนาคมสะดวก ชาวบ้านจึงตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพการปั้นหม้อจากหมู่บ้านเล็กๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

3.1.2 ที่ตั้ง – อาณาเขต

บ้านหม้อหมู่ที่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ตั้งอยู่ห่างจากทางหลวงสาย 10-14 มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ประมาณ 2 กม. จากตัวจังหวัดมหาสารคามถึงปากทางเข้าบ้านหม้อเป็นพื้นที่ราบ ปัจจุบันชุมชนบ้านหม้อมีประชากร 825 คน 215 หลังคาเรือน อยู่จริง 175 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางบาง วงศ์ขารี เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2551) มีแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แห่ง คือ หนองเลิงเบ็ญ อยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ และห้วยคะคาง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน (ดูแผนที่ประกอบ)

3.1.3 ลักษณะทางภูมิศาสตร์

อาณาเขต

- ทิศเหนือติดต่อกับตำบลเก็ง
- ทิศใต้ติดต่อกับทางหลวงสาย 10-14 ซึ่งติดกับบ้านดงน้อยตำบลแวงน่าง
- ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านตัว ตำบลเขวา
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านส้องและบ้านแมด เขตเทศบาลเมือง

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงการเชื่อมต่อระหว่างเทศบาลเมือง กับบ้านหม้อ

ภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่บริเวณบ้านหม้อ และแหล่งน้ำของหมู่บ้าน

3.1.4 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

3.1.4.1 ลักษณะที่พักอาศัย

ลักษณะที่พักอาศัยของชาวบ้านหม้อส่วนมากจะเป็นบ้านใต้ถุนสูง บ้านที่ค่อนข้างมีฐานะดีจะเป็นบ้านใต้ถุนสูง มุงหลังคาสังกะสี มี 3 ห้องนอน เสาบ้านเป็นสี่เหลี่ยมต่อกับเสาคอนกรีต ใต้ถุนจะก่ออิฐบังลมเพื่อเก็บเครื่องปั้นดินเผา มีเรือนระเบียงมีชาน ร้านอ่างน้ำ ครุว บันไดจะเป็นบันไดแบบถาวร ไม่ใช่บันไดแบบเก่าซึ่งเป็นแบบพาด ฝาบ้านเป็นไม้กระดาน พื้นบ้านเป็นไม้กระดาน ประตูหน้าต่างมีขนาดใหญ่ขึ้นทำด้วยไม้ บ้านที่มีฐานะค่อนข้างยากจน จะมี 2 ห้องนอนหรือห้องนอนเดียว ไม่มีระเบียงแต่มีชานติดกับห้องนอนหลังคาอาจมุงด้วยสังกะสีหรือไม้ไผ่ขัดแตะ ฝาบ้านจะเป็นไม้ไผ่ขัดสาน เสากลมตากแบบไม่ประณีตใต้ถุนทำเป็นที่เก็บเครื่องปั้นดินเผาทำครุว เลี้ยงสัตว์ และพักผ่อน เตาหุงต้มยังใช้ก้อนเส้า อยู่เป็นบางบ้าน

ลักษณะภายในที่พักอาศัย

ทุกส่วนของตัวบ้านมีประโยชน์ เช่น ระเบียง และชานอาจใช้เป็นห้องรับแขก รับประทานอาหาร พักผ่อนหย่อนใจ บางโอกาสใช้นอนเล่นรับอากาศเย็นๆ ฝาบ้านในทุกแห่งจะเป็นที่ห้อยแขวน เหน็บของจิปาตะ เช่น แทะ ชิม ดอก ด้านในของหลังคามุงด้วยหญ้าหรือสังกะสีก็ใช้เหน็บหรือซุกของใช้ไว้ได้

จะมีเชือกผูกโยงตามเสาบ้านใช้แขวนและตากเสื้อผ้าเป็นส่วนมาก การวางแผนจะวางตามมุมบ้านหรือแนบไว้กับซอกเสา ซอกฝากระดานปู พื้นส่วนมากปูไม้ขัดกัน มีช่องว่างห่างระหว่างแผ่นเล็กน้อย เพื่อประโยชน์สำหรับถ่มน้ำหมากร น้ำลาย และมองดูสัตว์เลี้ยงที่อยู่ใต้ถุนบ้านตามเสาบ้านจะตอกตะปูติดไว้สำหรับห้อยตะกร้า ตะคองเชือกและสิ่งอื่นๆ แม้แต่ส่วนที่ยื่นออกไปนอกเรือน เช่น ปลายขา (รอด) ที่ยื่นออกจากเสาบ้านก็ยังใช้ประโยชน์ได้ดี เช่น สอดคันไถ จอบเสียม ขวาน ไม้ทำเกวียน อุปกรณ์ทำเครื่องปั้นดินเผา

3.1.4.2 สภาพบริเวณบ้าน

บริเวณบ้านใช้เป็นที่ทำเครื่องปั้นดินเผา เล่นกีฬา ทำเล้า ทำส้วม ซึ่งอยู่ห่างจากตัวบ้าน นอกจากนั้นยังใช้ทำเป็นที่พักผ่อน เก็บเครื่องปั้นดินเผา ตากเครื่องปั้นดินเผาให้แห้งทำที่ขายของเล็กๆ น้อยๆ เล้าเป็นที่เก็บข้าว ถ้ามีฐานะก็สร้างแบบถาวรเหมือนบ้าน ใช้ไม้เนื้อแข็งทำพื้นและฝาไม้ประตู่ เพียงประตูเดียว เล้า บางแหล่งใช้ฝาไม้ไผ่สาน บางแหล่งใช้ฝาสังกะสี ส้วม ชาวชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนิยมทำส้วมไว้นอกบ้าน ชาวบ้านหม้อก็นิยมทำส้วมไว้นอกบ้าน

รั้วบ้านในชนบทมี 2 ประเภทคือ

- (1.) บ้านที่ไม่มีรั้วบ้าน
- (2.) บ้านที่มีรั้วบ้าน เช่น รั้วไม้เนื้อแข็ง รั้วต้นไม้ รั้วไม้ไผ่ รั้วลวดหนาม

บ้านส่วนมากจะเป็นบ้านที่ไม่มีรั้วบ้าน เนื่องจากลักษณะการปลูกบ้านเป็นกระจุกอยู่ติดๆ กัน ไม่สะดวกในการทำรั้ว ส่วนบ้านที่มีรั้วไม่ระแนงไม้ไผ่ รั้วลวดหนาม ประมาณ 30 หลังคาเรือน จะมีรั้วดังกล่าว ประโยชน์ของรั้วคือนอกจากจะใช้กันอาณาเขตป้องกันสัตว์เลื้อยแล้ว ยังใช้เป็นที่พักตากผ้า เครื่องนุ่งห่มอีกด้วย

3.1.4.3 เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับภายนอก

เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 กม. อีกเส้นทางหนึ่งทางเข้าบ้านส่อง บ้านแมตห่างจากทางหลวง 2 กม. ถนนสายในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง 2 สาย คือ สายกลางวัน และสายรอบหมู่บ้าน การคมนาคมไม่มีรถประจำทางเข้าถึงภายในหมู่บ้าน ส่วนมากชาวบ้านใช้จักรยานยนต์ ปัจจุบันมีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง

3.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

3.2.1 วัฒนธรรมและประเพณี

ประเพณีที่สำคัญ ชาวบ้านศรัทธาหนักถือปฏิบัติมาเป็นเอกลักษณ์ ของชาว “ไทยโคราช” ที่ได้ผสมผสานประเพณีอีสาน คือ

- เดือน ๑ งานขึ้นปีใหม่ ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร ในเช้าวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปี ชาวบ้านหุงหาอาหารคาวหวาน ไปทำบุญที่ “วัดปรมัยยิกาวาส” บ้านหม้อ
- เดือน ๓ บุญผะเหวด
- เดือน ๕ งานบุญสงกรานต์ ในเดือนนี้คนหนุ่มสาวที่อพยพไปทำงานยังที่ต่างๆ จะทยอยกันกลับบ้าน เพื่อร่วมงานการสงฆ์น้ำพระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ ทำบุญกระต๊ากอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตอนบ่ายจะเล่นสาดน้ำ
- เดือน ๖ บุญเบิกบ้าน เป็นการทำบุญหมู่บ้าน
- เดือน ๘ บุญเข้าพรรษา
- เดือน ๑๑ บุญออกพรรษา
- เดือน ๑๒ บุญกฐิน ส่วนมากคนหนุ่มสาวที่ได้ไปทำงานยังต่างจังหวัด จะตั้งองค์กฐินมาทอดที่วัด โดยรายได้จะทำนุบำรุงวัดทั้งหมด

3.2.2 ศาสนา

ชาวบ้านหม้อนับถือศาสนาพุทธ มีวัดในหมู่บ้านหนึ่งแห่ง ชาวบ้านจะไปปฏิบัติธรรมที่วัดในวันพระ และวันสำคัญทางศาสนา

3.2.3 ความเชื่อ และการเคารพนับถือ

ชาวบ้านหม้อ มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเร้นลับ ดังนั้นหากจะเดินทางออกจากหมู่บ้านไปยังที่ไกลๆ นิยมจุดธูปเทียนเพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง ฝ่าบ้านผีเรือนให้ปกป้องรักษาให้ปลอดภัยจากภัยอันตราย

ความเชื่อตามประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วยความเชื่อศรัทธาเป็นการบูชาพระแม่คงคา ด้วยความสำนึกบุญคุณของน้ำที่ได้ใช้และดื่มกิน ใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เป็นการขอขมาที่ทำให้เกิดความสกปรก ความเชื่อว่าผู้ใดถวายผ้าอาบน้ำฝน สำหรับให้พระสงฆ์ใช้นุ่งผลัดเปลี่ยนในการอาบน้ำก่อนเข้าพรรษา เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

3.3 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการ และระบบกรรมสิทธิ์

3.3.1 พื้นดิน

3.3.1.1 ลักษณะของพื้นดินและความเปลี่ยนแปลง

ดินบ้านหม้อเป็นแหล่งดินเหนียวที่มีคุณสมบัติดีสามารถใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาได้ดี เป็นดินที่แตกต่างจากดินในแหล่งอื่นๆ ชาวบ้านหม้อขุดดินจากรอบหนองเลิงเบ็ญมาบ้านหม้อที่มีลักษณะการขึ้นรูปแบบเฉพาะของตนเองมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันการขุดดินขึ้นมาใช้ทำได้ยากลำบากขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดของลักษณะพื้นที่ดินที่ขุดไม่สามารถขยายขอบเขตออกไปได้อีก เนื่องจากที่ดินมีเจ้าของแล้ว จึงต้องขุดดินในน้ำ สภาพสระน้ำก็จะมีผลมากขึ้นจากการขุดดินไปใช้ และดินที่ขุดได้ก็เป็นดินค่อนข้างชุ่มน้ำยังไม่เหมาะแก่การปั้น ต้องใช้เวลาในการเตรียมดินมากขึ้น

3.3.2 พื้นน้ำ

แหล่งน้ำ –หนองเลิงเบ็ญเป็นแหล่งน้ำใหญ่แห่งเดียวของหมู่บ้าน เป็นแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปลา และมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี ชาวบ้านใช้ดินจากรอบหนองเลิงเบ็ญเป็นวัตถุดิบในการปั้นหม้อ

3.4 สภาพปัญหาของชุมชน เศรษฐกิจ สังคมและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

3.4.1 ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านที่บ้านหม้อขายส่วนใหญ่ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดีนัก เนื่องจากรายได้จากการปั้นหม้อขายต่อวันได้ค่อนข้างน้อย บางครั้งไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัว และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการเลี้ยงดูบุตรและการศึกษา

3.4.2 ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรมหลักๆ ของชุมชนหมู่บ้านหม้อ คือการที่มีเอกลักษณ์ความเป็น **คนบ้านหม้อ** มาแต่โบราณซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญ เป็นกลุ่มอาชีพช่างฝีมือซึ่งมีอาชีพรองเป็นการทำเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามในปัจจุบันอาชีพนี้ได้กลายเป็นมรดกที่ขาดการพัฒนาให้มีคุณค่าอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะสำหรับคนรุ่นใหม่ เยาวชนและเด็กในหมู่บ้าน ประการต่อมาคือการที่หมู่บ้านอยู่ใกล้ชิดกับเมืองคือตัวเทศบาลเมืองมหาสารคาม ทำให้วัฒนธรรมหมู่บ้านได้รับการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม เข้าสู่ความเป็นเมืองสูง เริ่มมีอาชีพการรับจ้างทำงานต่างๆ เพื่อหารายได้ประจำวัน ดังนั้นคุณค่าและอัตลักษณ์จึงเลือนหายไปอย่างรวดเร็ว ที่สำคัญยิ่งคืออาชีพที่เป็นความภาคภูมิใจมาโดยตลอดอาจจะไม่ได้รับการสืบทอด

ประการสุดท้าย ปัจจุบันในชุมชนบ้านหม้อมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่บ้านหม้อเป็นอาชีพหลัก ส่วนที่ไม่ได้บ้านหม้อก็มี เมื่อมีการเผาหม้อและเกิดควันไฟก็เป็นปัญหากระทบต่อบ้านข้างเคียงได้ ปัจจุบันจึงพยายามย้ายมาใช้พื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งที่อยู่ภายนอกเพื่อให้ไม่เกิดปัญหากระทบอันอาจเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในชุมชน

3.4.3 ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยหลักในการผลิตหม้อของชาวบ้านหม้อคือดินเหนียวซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาแต่ครั้งโบราณ ด้วยเหตุที่ชาวบ้านหม้อเลือกเอาที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งรกรากเพราะเป็นแหล่งดินดีเหมาะแก่การปั้นหม้อนั่นเอง แต่เวลาที่ผ่านมารวม 200 ปี ทำให้การขุดดินรอบแหล่งน้ำทำได้ยากขึ้นเพราะขอบเขตของที่ดินที่มีการถือครองโดยรอบสระน้ำ การขุดดินจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปรอบนอกได้ จึงต้องขุดดินในกันสระน้ำ ซึ่งมีความยากลำบากขึ้นโดยเฉพาะในฤดูหนาวน้ำในสระจะเย็นมาก ส่วนปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ฝิ่น ฟาง แกลบ ฯลฯ ก็ต้องหาซื้อและมีราคาสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ในปัจจุบันบ้านเรือนผู้อยู่อาศัยในชุมชนหนาแน่นขึ้น ควันไฟจากการเผาหม้อจึงส่งผลกระทบต่อคนจำนวนมากขึ้น

บทที่ 4 กระบวนการดำเนินงานวิจัย

ก่อนการเริ่มต้นค้นหาและกำหนดโจทย์วิจัย ทีมผู้ต้องการศึกษาวิจัยได้พยายามกำหนดประเด็นที่จะศึกษา จากการทบทวนกระบวนการพัฒนาที่เคยเกิดขึ้นกับชุมชนบ้านหม้อ เช่น ลักษณะการรวมกลุ่มอาชีพที่มีอยู่ การส่งเสริมอาชีพ ตลอดจนการพัฒนาด้านกายภาพของหมู่บ้าน และที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน เป็นต้น ในเบื้องต้นจึงเป็นการรวบรวมประเด็นปัญหา และศักยภาพของชาวบ้านหม้อ โดยเฉพาะได้พยายามพูดคุยกันเองในกลุ่มอาจารย์ นักวิจัย ถึงประเด็นที่ว่า การรวมกลุ่มของคนทำอาชีพบ้านหม้อนั้น มีลักษณะที่ยังไม่เด่นชัด ตลอดจนความเข้มแข็งในการเป็นกลุ่มที่สามารถพัฒนาทักษะ เทคนิควิธีการปั้น คุณภาพผลิตภัณฑ์ หรือศักยภาพของชาวบ้านในการขาย หรือการทำการตลาดด้วยชุมชนเองยังไม่มี ความเข้มแข็งนัก ทั้งที่อาชีพการปั้นหม้อได้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านมาอย่างยาวนาน

จากการสำรวจพูดคุยทั้งกับชาวบ้านเอง และผู้ที่รู้จักผลิตภัณฑ์หม้อดินเผาแบบดั้งเดิมของชาวบ้านหม้อ พบว่าหม้อดินเผาโบราณของชาวบ้านหม้อนั้น ก่อนข้างจะเป็นที่รู้จักคุ้นเคย ในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนในภาคอีสาน แต่ทั้งนี้รูปแบบที่ทำอยู่มิได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบการผลิตแบบโบราณมากนัก ในด้านหนึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าไม่สูง เนื่องจากเป็นสินค้าที่ใช้เฉพาะในกลุ่มชาวบ้าน พบเห็นได้ทั่วไป มิได้มีการออกแบบรูปร่าง ลีลา ลวดลาย หรือสร้างสรรค์รายละเอียดเป็นระดับงานหัตถกรรม หรืองานตกแต่ง ประเภทเครื่องปั้นดินเผา แต่อีกด้านหนึ่งถือได้ว่า หม้อของชาวหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคามนั้น มีเอกลักษณ์ตรงที่เป็นรูปแบบดั้งเดิม โดยเป็นงานปั้นโดยมือเกือบ 100 % โดยมีลีลาและรูปร่างเป็นที่คุ้นตา กล่าวคือรูปแบบผลิตภัณฑ์ หม้อใส่น้ำดินเผา ตลอดจนผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นๆ ที่เป็นฝีมือการปั้นแบบดั้งเดิมนี้แสดงถึง “คุณค่าและเอกลักษณ์” เฉพาะตัวของกลุ่มคนอาชีพบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อนี้เอง ดังนั้นแนวคิดที่จะศึกษาปัญหา (ภาพสรุปปัญหา หน้า 184) ในสภาพปัจจุบัน ค้นคว้าประวัติความเป็นมา ตัวตน เอกลักษณ์เพื่อนำไปสู่การพัฒนา “ผลิตภัณฑ์” และ “อาชีพ” จึงเกิดขึ้น

อีกประการหนึ่ง คณะอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้ทำการศึกษาวิจัยในปี พ.ศ. 2548 คือ โครงการศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (งบประมาณสนับสนุนโดยการเคหะแห่งชาติ) โดยได้ทำการศึกษาหมู่บ้านหม้อ โดยเฉพาะในด้านกายภาพ ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัยและแนวทางการปรับปรุงที่อยู่ จนได้เห็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งเป็นรูปแบบชีวิตชุมชนที่บริเวณชายขอบเทศบาลเมืองมหาสารคาม ที่มีเอกลักษณ์น่าสนใจ อีกทั้งชาวบ้านเป็นกลุ่มคนที่มีอหิยาศัยไม่ตรี ให้ความสนทสนมคุ้นเคยกับคณาจารย์ นิสิตและ

บุคคลภายนอกเป็นอย่างดี จึงเกิดทัศนคติที่ดีต่อชาวหมู่บ้านหม้อ โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณ ซึ่งทางคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ เองมีวิชาเรียนสอนที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ ด้านเซรามิก และมีแรงบันดาลใจที่จะได้นำองค์ความรู้ด้านการออกแบบที่มีอยู่ มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนนี้ โดยเฉพาะได้เล็งเห็นถึงปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปากท้องความเป็นอยู่ ซึ่งการพัฒนาอาชีพ โดยอาศัยเอกลักษณ์และคุณค่าที่มีอยู่แต่ดั้งเดิม ซึ่งไม่พบในชุมชนอื่นๆ จะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนนี้ต่อไปได้หรือไม่ อย่างไรก็ตามคือคำถามแรกเริ่มในการค้นหาและกำหนดโจทย์วิจัย

ซึ่งในท้ายที่สุด จึงเกิดเป็นคำถามวิจัยดังที่ได้กล่าวมาในบทที่ 1 คือ “คุณค่าและอัตลักษณ์การปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เป็นอย่างไร และจะนำมาใช้ในกระบวนการพัฒนาอาชีพกลุ่มคนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม ได้อย่างไร” สำหรับหัวข้อโครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อชุมชนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม

ในบทนี้จะแสดงกระบวนการดำเนินการ ผลลัพธ์ที่ได้และข้อคิดที่สำคัญที่เกิดขึ้นตลอดกระบวนการวิจัย โดยทั้งหมดแบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน รวมทั้งสิ้น 18 กิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์

กิจกรรมที่ 1 “ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และพัฒนาโจทย์ร่วมกัน”

2. กระบวนการพัฒนาโครงการ

กิจกรรมที่ 2 “ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชน ขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาในชุมชน”

3. กระบวนการสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม

กิจกรรมที่ 3 “ประชุมทีมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล”

4. กระบวนการศึกษาข้อมูล

กิจกรรมที่ 4 “ทีมวิจัยและชาวบ้านร่วมศึกษารวบรวมข้อมูล”

5. กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

กิจกรรมที่ 5 “นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาร่วมกัน”

6. กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

กิจกรรมที่ 6 “สังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ - จัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์”

กิจกรรมที่ 7 “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”

7. กระบวนการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อด้วยคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิม

กิจกรรมที่ 8 “กิจกรรมเยาวชนบ้านหม้อ”

กิจกรรมที่ 9 “กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ (ละครเยาวชน)”

กิจกรรมที่ 10 “กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง”

กิจกรรมที่ 11 “กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวิถีชีวิตชาวบ้านหม้อ”

กิจกรรมที่ 12 “กิจกรรมปลูกป่าชุมชน”

กิจกรรมที่ 13 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองสร้างเตาเผา”

กิจกรรมที่ 14 “กิจกรรมศึกษาดูงานกระบวนการเตรียมดิน”

กิจกรรมที่ 15 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองกระบวนการเตรียมดินที่เหมาะสม”

กิจกรรมที่ 16 “กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์”

กิจกรรมที่ 17 “กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาด”

กิจกรรมที่ 18 “กิจกรรมศึกษาดูงาน “สัมมนาวิชาการและนิทรรศการ 10 ปี งานวิจัยท้องถิ่น”

ส่วนรายละเอียดการดำเนินการกิจกรรมทั้งหมดนั้นจะอยู่ในภาคผนวก ข. พร้อมทั้งภาพกิจกรรม

4.1 กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์

กิจกรรมการค้นหาและการกำหนดโจทย์ เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ 1. การเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และ 2. การพัฒนาโจทย์โครงการร่วมกัน

กิจกรรมที่ 1 “ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และพัฒนาโจทย์ร่วมกัน”

ในขั้นตอนการพัฒนาโจทย์ในโครงการนี้นักวิจัยได้แนะนำตัวมาเสนอให้ชาวบ้านร่วมทำงานวิจัยด้วยกัน เป็นประเด็นเรื่องการพัฒนาอาชีพ โดยคิดถึงคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ

ทีมงาน สกว. อธิบายเป้าหมายการทำวิจัยแบบ “ไต่บ้าน” หรือวิจัยโดยชาวบ้านร่วมกับนักวิจัยภายนอก เพื่อประโยชน์โดยตรงของกลุ่มชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ตั้งโจทย์ร่วมกันคือ การพัฒนาอาชีพบั้นหม้อดินเผาแบบโบราณของกลุ่ม

ทีมงานและชาวบ้านแลกเปลี่ยนข้อมูลถึงการบั้นหม้อ วิถีชีวิต ประเพณีชุมชน ปัญหาอุปสรรค ความต้องการที่จะพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ ความสนใจของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านต่อการบั้นหม้อ และอื่นๆ

สรุปประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยได้ 7 ประเด็นดังนี้ คือ 1) วัตถุดิบ 2) เทคนิคการผลิต 3) สถานที่ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์ 5) แรงงาน 6) การตลาด และ 7) สุขภาพ

ผลลัพธ์ที่ได้รับคือกลุ่มอาชีพบั้นหม้อดินเผาโบราณ ประมาณ 20 คน ได้รู้จัก สกว. และเริ่มเรียนรู้ว่าการวิจัยแบบชาวบ้านจะให้ประโยชน์ต่อตนเองได้อย่างไรในเบื้องต้น มองเห็นคนที่มีความรู้หรือคนที่อยากจะทำอาชีพบั้นหม้อ ได้ความเป็นกันเองระหว่างนักวิจัยจากมหาวิทยาลัย ทีมงาน สกว. และชาวบ้านผู้บั้นหม้อ และได้ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย เรื่องการพัฒนาอาชีพบั้นหม้อ โดยคงคุณค่าดั้งเดิมไว้เป็นมรดกชุมชน

ข้อคิดและบทเรียนที่สำคัญคือ ชาวบ้านและนักวิจัยได้รู้จัก สกว. ฝ่ายท้องถิ่นและเข้าใจเป้าหมายของการวิจัยไต่บ้าน เห็นความตั้งใจและศักยภาพของ ทีมงาน สกว. ท้องถิ่น รวมทั้งนิสิตฝึกงาน อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ มีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน มีความคุ้นเคยกับชาวบ้านและเห็นโอกาสที่ดีของการทำงานวิจัย ชาวบ้านมีความสามารถในการบั้นหม้อ ชี้แจงได้ แต่ยังขาดความคิดและพลังของตนเองในการพัฒนากลุ่มและอาชีพ ยังไม่เห็นโอกาสใหม่ๆ ผู้นำกล้าแสดงออกเพียง 1 – 2 คน การแก้ไขปัญหาทำโดยค่อยๆ ใช้งานวิจัยเปลี่ยนทัศนคติชาวบ้าน ให้

เริ่มเป็นนักวิจัย โดยการเริ่มค้นหาปัญหาเอง เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาเอง ซึ่งต้องใช้เวลาและความมานะ

4.2 กระบวนการพัฒนาโครงการ

กิจกรรมที่ 2 “ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชน ขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาในชุมชน”

ในขั้นตอนทำความเข้าใจกับชุมชนเพื่อขยายเครือข่าย ได้ชักชวนชี้แจงให้ชาวบ้าน ผู้นำ ผู้เกี่ยวข้อง สนใจ ร่วมศึกษาหรือร่วมผลัดกัน ให้เกิดการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ โดยคงคุณค่าเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ โดยเปิดเวทีอธิบายโครงการเพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัยเข้าใจ โครงการ เป้าหมายและวิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใช้ภาพ Mind Map จากประชุมครั้งก่อน อธิบายสภาพทั่วไปและปัญหาในการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผา

ผลลัพธ์ที่ได้รับคือเกิดเวทีชี้แจงโครงการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต นักวิจัยที่เป็นอาจารย์ได้อธิบายโครงการ ฉายภาพแนะนำเตาเผา เกริ่นถึงการดำเนินงาน ชาวบ้านได้เห็นภาพวิถีทำงาน รู้จักกับอาจารย์ นิสิต ได้ความรู้ใหม่ ยังไม่มีการขยายเครือข่ายไปสู่ชนนอกกลุ่มบ้านหม้อ

ข้อคิดและบทเรียนที่สำคัญคือ ชาวบ้านมีความสามารถในการปั้นหม้อและสามารถชี้แจงได้ แต่ยังขาดความคิดและพลังของตนเองในการพัฒนากลุ่มและอาชีพ ไม่เห็นโอกาสใหม่ กลุ่มบ้านหม้อยังขาดพลังในการพัฒนาตนเอง อาจเนื่องมาจากการที่มีผู้นำที่กล้าแสดงออกเพียง 1-2 คน

4.3 กระบวนการสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม

กิจกรรมที่ 3 “ประชุมทีมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล”

ในขั้นตอนการสร้างและพัฒนาศักยภาพทีม มุ่งให้ได้คน เครื่องมือและวิธีการศึกษาข้อมูล อาชีพบ้านหม้อ เพื่อการคงคุณค่าและเอกลักษณ์เดิม แต่ขยายได้เพิ่มในตลาดปัจจุบัน ใช้เวทีอธิบายโครงการเพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัยร่วมกันออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล แบ่งกลุ่มย่อยเป็น 4 กลุ่ม ทำการระดมสมอง แล้วสรุปประเด็นปัญหาที่จะศึกษากันต่อไปในแต่ละกลุ่มย่อย ทั้ง 4 กลุ่ม เพื่อประมวลเป็นเป้าหมายการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผา โดยใช้เวทีปฏิบัติการ การทดลองหรือการดำเนินงาน เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัย

ผลลัพธ์ที่ได้คือกลุ่มย่อยที่เกิดขึ้น ได้แก่

- 1) กลุ่มศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน
- 2) กลุ่มศึกษาประวัติและองค์ความรู้
- 3) กลุ่มศึกษากระบวนการผลิตหม้อ
- 4) กลุ่มศึกษาการตลาด การขาย

ข้อคิดและบทเรียนที่สำคัญคือ ทีมวิจัยยังขาดเอกภาพในการทำงาน และยังมีความเข้าใจ ประเด็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในวงจำกัด ส่วนการแบ่งกลุ่มทำให้เห็นปัญหาเฉพาะด้านดีขึ้น เช่น

เห็นประวัติ การเปลี่ยนแปลง ทรัพยากรลดลง แต่ทำให้เห็นภาพรวมน้อยลง แก้ปัญหาเหล่านี้โดยประชุมทีมเพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในเวลางาน การพบชาวบ้านหม้อแบบไม่เป็นทางการและ จัดวง “โสเหล่” ทานข้าวด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกลุ่ม สิ่งสำคัญที่สุดที่พบคือ กลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาวิถีโบราณมีความผูกพันกับอาชีพบ้านหม้อสูงมาก แม้รายได้จะค่อนข้างไม่มาก และเป็นงานที่หนัก

4.4 กระบวนการศึกษาข้อมูล

กิจกรรมที่ 4 “ทีมวิจัยและชาวบ้านร่วมศึกษารวบรวมข้อมูล”

ในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลทีมวิจัยแต่ละกลุ่มย่อยค้นคว้าข้อมูลในด้านต่างๆ โดยทีมวิจัยและชาวบ้าน ร่วมกันรวบรวม เพื่อทำให้มองเห็นตัวตน คุณค่า อัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อดินเผาโบราณชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อนำไปสู่การกำหนดปัญหา ตลอดจนแนวทาง วิธีการ และขั้นตอนการแก้ปัญหา โดยการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในขั้นต่อไป ใช้การเปิดเวทีคุยกลุ่มย่อยค้นหาประเด็นที่สำคัญเพื่อหาแนวทางพัฒนาการบ้านหม้อ และลงศึกษาในสถานที่ทำงานของผู้บ้านหม้อ ทบทวนให้เห็นภาพรวม และวงจรของอาชีพบ้านหม้อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ผลลัพธ์ที่ได้รับคือได้ข้อมูลแต่ละกลุ่มจากการระดมความเห็นจากชาวบ้าน จึงได้ทบทวนถึงอาชีพการบ้านหม้อมองเห็นตัวตนและคุณค่า

ค้นพบว่าทีมวิจัยชาวบ้านยังขาดการจดบันทึก แต่สามารถบอกความภาคภูมิใจ ปัญหาวิธีการบ้านหม้อได้ชัดเจน การมองเห็นตัวตนและคุณค่าในวิถีชีวิตการบ้านหม้อชัดเจนยิ่งขึ้น แต่อาจยังมองปัญหาแบบแยกย่อย ทำให้ค้นหาปัญหาหลักหรือโอกาสในการพัฒนาอาชีพได้ค่อนข้างยาก ทีมวิจัยจึงเสนอให้ชาวบ้านได้มีการจดบันทึกในการประชุมแต่ละครั้ง เสนอแนะให้คนบ้านหม้อมีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย

4.5 กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

กิจกรรมที่ 5 “นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาร่วมกัน”

กิจกรรมย่อย 5.1 : เวทีทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน

ในขั้นตอนการเสนอข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและกำหนดปัญหาร่วมกัน มุ่งจะทำให้ชุมชนเข้าใจข้อมูลตนเอง สามารถตรวจสอบแก้ไขเพิ่มเติม เพื่อเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงวิถีชีวิตและอาชีพตนเอง ที่สำคัญคือสามารถกำหนดปัญหาได้ และมองเห็นคุณค่า อัตลักษณ์ และแนวทางพัฒนาอาชีพมากยิ่งขึ้น โดยอาจารย์จัดเวทีเพื่อทบทวนการแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูล มีนิสิตฝึกงานและช่วยงานเข้าร่วม ให้ทีมวิจัยนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาอาชีพ คือ เตาเผารูปแบบต่างๆ และทีมวิจัยชาวบ้านแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน

ผลลัพธ์ที่ได้ทำให้ทีมวิจัยและชาวบ้านเกิดความสนใจในเตาเผารูปแบบใหม่ เตรียมที่จะตรวจสอบข้อมูลและทดลองปฏิบัติต่อไป

ค้นพบว่าเนื่องจากกลุ่มบ้านหม้อยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าเตาเผาแบบใหม่ จะเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของตนเองหรือไม่ จึงได้วางแผนเตรียมข้อมูลเตาเผาที่ใช้อยู่ในปัจจุบันให้ชัดเจนขึ้น (ดูภาคผนวก ค. หัวข้อ 7 การเปรียบเทียบเตาเผา SML กับเผากลางแจ้ง) ตลอดจนวางแผนการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์

กิจกรรมย่อย 5.2 : เวทีที่มวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล – ทานข้าวร่วมกัน

ในขั้นตอนการเสนอข้อมูล ตรวจสอบข้อมูลและกำหนดปัญหาร่วมกัน ยังได้จัดเวทีที่มวิจัยชาวบ้านเพื่อการนำเสนอข้อมูลทั้ง 4 หัวข้อย่อย ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติและองค์ความรู้การผลิต และการตลาด ซึ่งทำให้ได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงวิถีชีวิตและอาชีพตนเอง สามารถกำหนดปัญหาได้จากการมองเห็นคุณค่า และอัตลักษณ์อาชีพอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อไปสู่เป้าหมายการวิจัยคือการแนวทางพัฒนาอาชีพได้ตรงต่อศักยภาพตนเองมากยิ่งขึ้น

ผลลัพธ์ที่ได้คือนักวิจัยทุกกลุ่มเห็นข้อมูลของตนเอง เห็นความเป็นมาของกลุ่มอาชีพบ้านหม้อ

กลุ่มประวัติ เกิดการระลึกถึงอุปกรณ์ดินเผาชนิดอื่นๆ นอกจากหม้อใส่น้ำ เช่น ครก กระทะ ถ้วย อีแปะ ถ้วยอีเล็ง ฯลฯ มีความรู้สึกผูกพันกับอดีต

กลุ่มกระบวนการผลิตหม้อ เห็นความยากลำบาก อุปสรรค และมีข้อเสนอ โดยเฉพาะเครื่องมือช่วยนวดดิน อุปกรณ์และสถานที่สำหรับการตากและเผาในฤดูฝน

กลุ่มข้อมูลสภาพชุมชน ทบทวนสภาพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงและปัญหาอุปสรรคชุมชนในปัจจุบัน

กลุ่มการขายการตลาด ซึ่งมีประเด็น “ความสม่ำเสมอ” หรือ “มาตรฐาน” ของหม้อดินเผาที่ยัง มีขนาดและคุณภาพของหม้อที่ไม่คงที่ มีความแตกต่างระหว่างคนผลิตในชุมชนเดียวกัน ผู้บ้านไม่สามารถกำหนด “ราคา” ขายร่วมกันได้ ทำให้ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคาได้

ข้อคิดและบทเรียนที่สำคัญคือ งานวิจัยที่บ้านสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้มีข้อมูล ทำให้กลุ่มบ้านหม้อมองเห็นอดีต ปัจจุบัน ของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่นำไปสู่การ “มองให้เห็น” คุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเอง การดำเนินเวทีมีประโยชน์ในการสร้างความสนใจ แต่อาจไม่ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นความเห็นส่วนบุคคล หรือบางกรณีการประชุมกลุ่มทำให้เป็นปัญหาภาพรวม ควรพัฒนากลุ่มย่อยให้เกิดการสะท้อนปัญหาเชิงลึก ดังนั้นอาจารย์และนิสิตฝึกงานจึงได้ช่วยกันลงคุยในกลุ่มย่อยๆ หรือรายบุคคลในบางกรณี

4.6 กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

กิจกรรมที่ 6 “สังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ - จัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์”

ในขั้นตอนการถอดความรู้โดยการสรุปสังเคราะห์คุณค่าของผลิตภัณฑ์หม้อและเครื่องปั้นดินเผาวิถีผลิตโบราณต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาสั่งสมมา ได้จัดกิจกรรมจัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์โดยขอให้ผู้บ้านหม้อ ได้นำผลิตภัณฑ์ของตัวเองออกมาแสดง คือ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องตกแต่ง ทุกๆ ชนิด เพื่อให้คนจารย์ นิสิต ถ่ายภาพ วาดภาพ จัดทำตารางแบบฟอร์มผลิตภัณฑ์ (ภาคผนวก ฉ ทะเบียนผลิตภัณฑ์) และได้ใส่แหล่งหว่านข้าวร่วมกัน

ผลลัพธ์ที่ได้ทุกคนได้ทราบว่าผู้บ้านหม้อคนใดมีความสามารถในการผลิตอะไร ความเร็วในการผลิต (ปริมาณเท่าไรต่อวัน) ตลอดจนขนาด รูปร่าง น้ำหนัก และราคาผลิตภัณฑ์ ทำให้ทีมวิจัยสามารถมองเห็นภาพรวมของศักยภาพกลุ่มบ้านหม้อดินเผา ว่ามีการศักยภาพการผลิตที่หลากหลายกว่าผลิตภัณฑ์ที่ขายได้อยู่เป็นประจำเท่านั้น ทำการสังเคราะห์คุณค่าของผลิตภัณฑ์โดยฝีมือกลุ่มบ้านหม้อให้เห็นเป็น “ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน” ซึ่งเป็นคุณค่าที่เห็นเป็นวัตถุอย่างสอดคล้องกับคุณค่าและอัตลักษณ์ในอาชีพ ซึ่งมีรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 7

นอกจากนี้ยังเกิดข้อคิดและบทเรียนเกี่ยวกับกลุ่มอาชีพบ้านหม้อในหมู่บ้าน ที่สำคัญคือ

1. เชิงสังคมและการเมือง เนื่องจากการชักชวนกลุ่มคนบ้านหม้อ ที่ยังคงทำอาชีพบ้านหม้อทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณซึ่งส่วนใหญ่เป็นทีมวิจัยและทีมสนับสนุน และกลุ่มคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มนี้ จึงได้เห็น “ช่องว่าง” ระหว่างคนสองกลุ่ม แต่ทั้งหมดร่วมมือกับทางคณะวิจัยและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ได้ดีเห็นความไม่ลงรอยในหมู่บ้านโดยการเข้าจับจองพื้นที่ศาลากลางหมู่บ้าน เพื่อใช้เก็บของเฉพาะของกลุ่มฝึกทำหม้ออั้งโล่ประหยัดพลังงาน

2. เชิงการขายและการตลาด ชาวบ้านหม้อทั้งกลุ่มเตอั้งโล่ใหม่และกลุ่มหม้อดินเผาแบบโบราณ (รวมทีมวิจัยชาวบ้าน) ขาดการสำรวจศักยภาพตนเองในภาพรวมทั้งหมู่บ้าน ในด้านอาชีพการปั้นหม้อ คือไม่เคยสำรวจว่าผลิตภัณฑ์ทั้งหมดที่สามารถทำได้มีอะไรบ้าง ยังไม่มีการรวบรวมรูปภาพและรายละเอียด (specification) ของผลิตภัณฑ์ เพื่อนำเสนอในการจำหน่าย

ยังไม่ได้วางแผนหรือวิธีการสำคัญ (กลยุทธ์) ที่จะขยายกลุ่มลูกค้าของหม้อดินเผาโบราณ

ชาวบ้านหม้อยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ “คุณค่าของวิถีชีวิตดั้งเดิม” ซึ่งผูกพันอยู่กับอาชีพบ้านหม้อแบบโบราณของตัวเอง

ยังไม่ได้นำ อัตลักษณ์ นั่นคือ “เอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งทั้งโดดเด่น เป็นจุดแข็งและมีคุณค่า” ขึ้นมาใช้เป็นจุดขาย หรือ เพื่อการพัฒนาารูปแบบอาชีพต่อไป

3. เชิงการผลิต-เทคนิค เทคนิคการผลิตหม้อดินเผาแบบโบราณ มีองค์ประกอบสำคัญคือ

1. ขั้นตอนการผสมดินและขึ้นรูปทั้งหมด เป็นการฝีมือแบบ “หัตถกรรมพื้นบ้านแบบโบราณ” บริสุทธิ์ ใช้ฝีมือล้วนๆ เกือบไม่มีอุปกรณ์ยกเว้น ไม้ตีหม้อและสว่านปากหม้อ

2. เป็นการเผากลางแจ้งแบบโบราณ (ไม่ได้ใช้เตาเผา) ซึ่งใช้แรงงานค่อนข้างหนัก รายได้น้อยในหน้าฝนไม่ได้เนื่องจากไม่มีพื้นที่เผาและโดยเฉพาะไม่มีที่ตาก ตลอดจนมาตรฐานด้านคุณภาพ ปริมาณและเวลาในการผลิตยังไม่คงที่นัก

กิจกรรมที่ 7 “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”

ในขั้นตอนเตรียมการนำองค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์สรุปผล ผลักดันไปสู่การวางแผนกิจกรรมพัฒนาอาชีพได้จัดเวทีประมวลความรู้เพื่อที่จะกำหนดแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมและเป็นรูปธรรม อาจารย์และที่ปรึกษาเปิดเวทีทบทวนโครงการวิจัยอีกครั้งว่าได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง ใช้วิธีการอย่างไร เกิดผลลัพธ์อะไรบ้าง วางแผนการทำงาน การจัดการงบประมาณ และการไปศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา

ผลลัพธ์ที่ได้คือกิจกรรมที่ชาวบ้านต้องการทำเพื่อพัฒนาอาชีพปั้นหม้อดินเผาวิถีโบราณ ได้แก่

1. โครงการศึกษาดูงานที่ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
2. โครงการทดลองเตาเผาความร้อนต่ำ
3. โครงการหาพื้นที่เผาหม้อ หรือตากหม้อในหน้าฝน เป็นต้น
4. โครงการฝึกฝนเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านให้ปั้นหม้อ

เป็นต้น

ข้อคิดและบทเรียนที่สำคัญคือ เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาของการทำนา ทำให้งานวิจัยได้ชะลอไปบ้าง อย่างไรก็ตามด้วยการจัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนา ทำให้ทีมวิจัยชาวบ้านสามารถสะท้อนภาพกิจกรรมที่ได้ดำเนินการร่วมกันไปแล้ว สามารถให้ความชัดเจนของข้อมูลได้มากยิ่งขึ้น พบว่าการวิจัยยังขาดการบันทึกข้อมูลทั้งภาพถ่ายและข้อสรุปจากเวทีในรายละเอียด จึงใช้เวทีทบทวนฟื้นความจำและนำข้อมูลทีมนิสิต อาจารย์ เข้าสำรวจในหมู่บ้านมาตรวจสอบกับชาวบ้าน

กะโหลกดินเผา

- ประวัติความเป็นมา**
 - พบกะโหลกดินเผาที่ถ้ำเพิงผา จังหวัดสุพรรณบุรี ในปี 1933
 - นักโบราณคดีชาวต่างชาติได้ขุดค้นพบ
 - ต่อมาได้ขุดค้นเพิ่มเติมและพบกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์
 - กะโหลกดินเผาชิ้นนี้มีความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย
- การขุดค้น**
 - ดำเนินการโดย ดร. ฟิลิปโป ปิซซาลิ
 - ขุดค้นที่ถ้ำเพิงผา จังหวัดสุพรรณบุรี
 - พบกะโหลกดินเผาและกระดูกมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์
- การวิเคราะห์**
 - วิเคราะห์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
 - การวิเคราะห์ DNA
 - การวิเคราะห์คาร์บอน 14
 - การวิเคราะห์เครื่องมือสมัยก่อนประวัติศาสตร์
- ความสำคัญ**
 - เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย
 - ช่วยในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์
- การอนุรักษ์**
 - ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นสมบัติของชาติ
 - จัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

4.7 กระบวนการพัฒนาอาชีพบั้นหม้อด้วยคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิม

จากการสรุปสังเคราะห์และถอดบทเรียน นำไปสู่กระบวนการพัฒนาอาชีพทั้งด้านวิถีชีวิตที่สำคัญคือ กิจกรรมสอนเยาวชนบั้นหม้อ และกิจกรรมละครเยาวชนที่ส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพ เป็นการกระตุ้นให้เกิดกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สนใจอาชีพการบั้นหม้อที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ กิจกรรมดูงานที่ชุมชนด้านเกี่ยวซึ่งประสบผลสำเร็จในการผลิตและการตลาดการค้าขาย เพื่อเป็นตัวอย่างสำคัญ (Best Practice) ตลอดจนการวางแผนและจัดให้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพโดยตรงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น กิจกรรมการปลูกป่าชุมชน เพื่อให้กลุ่มและชาวบ้านทั่วไปได้มีพื้นที่เป็นเชื้อเพลิงการผลิต มีไม้ไว้ใช้และยังเป็นการสร้างเสริมสภาพแวดล้อมและสุขภาพในระยะยาวอีกด้วย กิจกรรมการตลาดทำเตาเผาความร้อนต่ำในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน แก้ปัญหาการเผาหม้อในฤดูฝนไม่ได้ และกิจกรรมทดลองเครื่องหวดดิน ที่แก้ทั้งปัญหาสุขภาพและปัญหาศักยภาพในการผลิตไปพร้อมๆ กัน เป็นต้น

กิจกรรมที่ 8 “กิจกรรมเยาวชนบั้นหม้อ”

กิจกรรมนี้ทำเพื่อให้กลุ่มคนบั้นหม้อดินเผา ได้ถ่ายทอดความภาคภูมิใจ ภูมิปัญญาและกรรมวิธีบั้นหม้อให้เด็กและเยาวชน มุ่งสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การบั้นหม้อดินเผาโบราณต่อไป ดำเนินการโดยอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ ที่ปรึกษา นักวิจัยชาวบ้านและชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มบั้นหม้อ เด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานของสมาชิกกลุ่มบั้นหม้อ และเด็กๆ ในหมู่บ้านที่สนใจมาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการให้ผู้ใหญ่สอนเด็กบั้นหม้อ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานตามวิธีการบั้นแบบดั้งเดิมของชุมชน

ผลที่ได้คือเด็กและเยาวชน เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบั้นหม้อชัดเจน กลุ่มคนบั้นหม้อดินเผา ได้ถ่ายทอดความภาคภูมิใจ ภูมิปัญญาและกรรมวิธีบั้นหม้อให้เด็กและเยาวชนเยาวชน มีทางเลือกอาชีพที่สามารถสืบทอดอัตลักษณ์ชุมชนกลุ่มคนบั้นหม้อ และกลุ่มเยาวชน มีความสุขกับการฝึกหัดบั้นดิน ร่วมกันสร้างความสามัคคี ให้กลุ่มที่เคยขัดแย้งกันเนื่องจากเยาวชนลูกหลานทุกกลุ่ม ได้มาเรียนรู้ร่วมกัน

ข้อคิดที่สำคัญคือ กลุ่มบั้นหม้อดินเผาโบราณ สามารถจัดการหมุนเวียนกันมาเป็นครูสอนเด็ก การได้รับบทบาทรนี้ทำให้ ชาวบ้านแต่ละคนเกิดความภาคภูมิใจ เด็กๆ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้การบั้นหม้อ รอคู (แม่ๆ) มาสอน และรอการได้รับรางวัล ที่สำคัญการจัดคนหมุนเวียนกันสอน และทำอาหาร ทำให้ชาวบ้านต้องแบ่งงาน และร่วมรับผิดชอบ

กิจกรรมที่ 9 “กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ (ละครเยาวชน)”

เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพปั้นหม้อชัดเจน

เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกความภาคภูมิใจ มองเห็นภูมิปัญญาและกรรมวิธีปั้นหม้อของบรรพบุรุษ ต้องการที่จะสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การปั้นหม้อดินเผาโบราณต่อไป ทางผู้วิจัยจึงนำกระบวนการของศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาไปใช้เป็นการรอบความคิด

ผลที่ได้รับคือ เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพปั้นหม้อชัดเจน เกิดสำนึกความภาคภูมิใจ มองเห็นภูมิปัญญาและกรรมวิธีปั้นหม้อของบรรพบุรุษ ต้องการที่จะสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การปั้นหม้อดินเผาโบราณต่อไป ได้เป็นพระเอกและนางเอกของหมู่บ้าน ในกิจกรรมการเล่าเรื่องหมู่บ้านหม้อผ่านละคร เด็กและเยาวชนเกิดความสุขสนุกสนาน ความเป็นกันเอง และความรักความผูกพันกับอาจารย์นักวิจัย

นอกจากนี้ผลกระทบของละครเยาวชนระดับบุคคล ยังก่อให้เกิดพัฒนาการทางจิตใจและสังคม สร้างความมั่นใจ ความกล้าแสดงออก การใช้พลังสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้สังคม ชุมชนที่อยู่และเคารพสิทธิของผู้อื่น ระดับครอบครัวและชุมชน คือ สามารถสื่อสารกับคนรอบข้างได้อย่างเป็นธรรมชาติ ลดช่องว่างที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆลงได้ และระดับสังคมในวงกว้าง คือทำให้ตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

ข้อคิดสำคัญที่ได้คือ เด็กๆ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้การเล่นละครอย่างสนุกสนาน ภาคภูมิใจ และเป็นเจ้าของกิจกรรมละคร เกิดความสนุกสนาน นำมาซึ่งความรัก ความผูกพันและความเป็นเจ้าของกิจกรรมละครร่วมกันระหว่างนักวิจัยและเด็กเยาวชน ละคร ลิเกและหมอลำบ้านหม้อที่เกิดขึ้นยังสร้างพลังให้เยาวชนกล้าแสดงออก มีความสุข เข้าใจและค้นพบตนเอง

กิจกรรมที่ 10 “กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง”

ขั้นตอนนี้ทำการศึกษาดูงานเพื่อเป็นกรณีศึกษา นำผลการศึกษามาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาแนวทางพัฒนาตนเอง จากความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

ผลที่ได้คือแนวทางการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพการปั้นหม้อ โดยได้ทราบข้อมูลปัจจุบันในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์และด้านการตลาด ของกลุ่มผู้ประกอบการปั้นหม้อ เทคนิคกรรมวิธีการผลิต ที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาการเผาเครื่องปั้นดินเผาในฤดูฝน เช่น เตาเผาแบบอุตสาหกรรมครัวเรือน และได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

ข้อคิดสำคัญคือ ชุมชนด้านเกวียนทำเครื่องปั้นดินเผาและเครื่องเคลือบดินเผา (Ceramics) เป็นอุตสาหกรรมและสินค้าส่งออก ส่วนชุมชนบ้านหม้อ ยังเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน (Craft) และชุมชนด้านเกวียนมีชื่อเสียงมานาน สามารถจัดการการขายเองได้โดยตรง ส่วนชุมชนบ้านหม้อมีชื่อเสียงเพียงระดับท้องถิ่น ต้องขายผ่านคนกลางเป็นส่วนใหญ่ ส่วนจำนวน และรูปแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบดินเผา และอุปกรณ์ตกแต่ง เพอร์นิเจอร์ต่างๆ ของด้านเกวียนมีความหลากหลาย สนองต่อความต้องการลูกค้า มากกว่าของชุมชนบ้านหม้อมาก

กิจกรรมที่ 11 “กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวิถีชีวิตชาวบ้านหม้อ”

(สนับสนุนทุนประเพณีสงกรานต์)

กลุ่มคนบ้านหม้อ เป็นแกนนำของหมู่บ้านหม้อ ในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ แข่งเรือยาว กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านได้มีบทบาทร่วมในการจัดงาน เช่น การแข่งเรือยาว การแข่งกีฬา การออกร้านขายของระดมทุน และอื่นๆ เกิดความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ กับคนอื่นๆ ในชุมชน นักวิจัยได้เรียนรู้ประเพณีวิถีชีวิตของกลุ่มคนบ้านหม้อและหมู่บ้าน

ข้อคิดที่สำคัญคือ การจัดงบประมาณสนับสนุนในจำนวนที่พอเหมาะ ไม่ทำให้ชาวบ้านคาดหวังการได้รับเงินมากเกินไป ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี แม้ชาวบ้านมีกิจกรรมจริง แต่ขาดการบันทึกภาพ ข้อสรุป เพื่อเป็นประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนาต่อ และการให้พื้นที่และความสำคัญต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการเปลี่ยนแปลงทางบวกต่ออาชีพ และชุมชน

กิจกรรมที่ 12 “กิจกรรมปลูกป่าชุมชน”

ในกิจกรรมนี้ได้กำหนดแผนงานและกำหนดการ มอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบเตรียมการด้านต่างๆ แล้วจึงร่วมกันปลูกป่าชุมชน ประกอบด้วยต้นกล้าพันธุ์ไม้ยูคาลิปตัสและกระถินณรงค์ จึงได้การแก้ปัญหาความขาดแคลนของวัตถุดิบในการเผาหม้อแบบกลางแจ้ง คือพื้นที่หาได้จากต้นไม้อในหมู่บ้าน ที่ลดลงตามลำดับในปัจจุบัน ทั้งยังได้ต้นไม้เศรษฐกิจ และต้นไม้ใช้งาน ได้แก่ ต้นยูคาลิปตัส ต้นกระถิน ต้นยาง เป็นต้น สร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้านและกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ ได้ทรัพยากรไม้เพิ่มเติมให้กับหมู่บ้าน ไว้สำหรับใช้ทำเครื่องเรือน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ดีของหมู่บ้าน เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์รักษาต้นไม้ ในชาวบ้านและเยาวชน ในระยะยาวยังเป็นการลดสภาวะมลพิษในอากาศของหมู่บ้าน ที่เป็นผลจากควันไฟในการเผาหม้อ ตลอดจนแก้ปัญหาโลกร้อนจากสภาวะเรือนกระจกในระยะยาว

บทเรียนที่สำคัญคือ ปัญหาส่วนรวมและประโยชน์ร่วมกันคือพลัง นำไปสู่ "สามัคคีคือพลัง" ของชุมชน

ทุกกิจกรรมจะต้องมีผู้รับผิดชอบหลักและมีการจัดการงบประมาณที่เหมาะสม ส่วนการตัดสินใจเรื่องการไ้ที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน (ป่าช้าเดิม) สามารถทำได้ในระดับเวทีหมู่บ้าน **ไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอกเลย**

กิจกรรมที่ 13 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองสร้างเตาเผา”

ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาด้านเทคนิคการผลิต คือ การที่ไม่สามารถเผาหม้อกลางแจ้งได้ในฤดูฝน

เพื่อแก้ปัญหาเชิงสังคมที่เกิดขึ้น คือ ช่องว่างระหว่างกลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณ กับกลุ่มคนปั้นเตาอั้งโล่ประหยัดพลังงาน ที่ได้ใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนในการเก็บเตาของกลุ่มตนเอง เป็นการเฉพาะ วิธีการโดยอาจารย์ออกแบบรูปแบบเตาเผาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ที่มียุ้ยและชาวบ้านสร้างเตาเผาชนิดไฟต่ำที่ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายๆ วิธีการสร้างไม่ซับซ้อน สร้างในร่มหลังคาอาคาร ใช้เผาหม้อในฤดูฝนเพื่อแก้ปัญหาการเผาหม้อไม่ได้ในฤดูฝน

ผลลัพธ์คือเตาเผาในอาคารนี้สามารถแก้ปัญหาด้านเทคนิคการผลิต คือ ให้สามารถเผาหม้อในอาคารได้ในฤดูฝน **แก้ปัญหาเชิงสังคมที่เกิดขึ้น** คือ กลับมาใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ของคนทุกคน โดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมเด็ก เยาวชน คนเฒ่าคนแก่ ให้ได้ใช้อาคารนี้ บทเรียนที่สำคัญคือ ปัญหาส่วนรวมและประโยชน์ร่วมกันคือพลัง นำไปสู่ “สามัคคีคือพลัง” ของชุมชน

การแก้ปัญหาตรงจุดทำให้ชุมชนที่ยังไม่สามัคคีมากนัก สามารถร่วมกันทำประโยชน์เพื่ออาชีพและการเรียนรู้ ทั้งยังปลูกฝังความรักความสามัคคีของคนในหมู่บ้านหม้อได้

กิจกรรมที่ 14 “กิจกรรมศึกษาดูงานกระบวนการเตรียมดิน”

(ชุมชนด่านเกวียน)

ดำเนินการเพื่อให้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาด้านแรงงาน โดยการใช้เครื่องยนต์ในการนวดผสมดินที่จะใช้ปั้นหม้อ ทดแทนการใช้แรงงานคน โดยได้ทำการศึกษาก่อนนวดดินด้วยเครื่องนวดดิน นำดินและส่วนผสมของบ้านหม้อลองนวดด้วยเครื่อง สังเกตและศึกษาก่อนวิธีการนวดโดยช่างผู้ชำนาญ นำดินที่ผ่านการนวดด้วยเครื่องกลับมาตีหม้อและทดลองเผาดูผลงาน พบว่า การใช้เครื่องนวดดินได้ประสิทธิผลของงานดี ดินที่ได้มีลักษณะดี นำมาตีหม้อแล้วเผาได้หม้อเนื้อดี สามารถลดภาระแรงงานการนวดดินของชาวบ้านหม้อได้มาก และใช้เวลา นวดดินน้อยลง

กลุ่มคนปั้นหม้อได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาด้านแรงงาน โดยการใช้เครื่องยนต์ในการนวดผสมดินที่จะใช้ปั้นหม้อ ทดแทนการใช้แรงงานคน ทราบข้อมูลด้านเทคนิคการผลิตที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน เรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ เป็น

การประยุกต์ความรู้และภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาผ่านเกวียนนครราชสีมา มาปรับใช้อย่างเหมาะสมกับหมู่บ้านหม้อ

บทเรียนสำคัญคือ ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มปั้นหม้อ ในบางครั้งยังติดกับการรอรับ "การพัฒนาแบบสำเร็จรูป" คือ การรับมอบอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งของ เทคนิค เทคโนโลยี ทุน ฯลฯ จากภายนอก จึงจำเป็นต้องใช้เวที โสเภณีปัญหา ลักษณะที่จริงจัง โดยระหว่างประมาณจะหมดไป หากไม่ดำเนินกิจกรรมและหากไม่มีผู้รับผิดชอบ "งานไม่เดิน งบจะหมดไป" โดยที่ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข จึงต้องมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน

กิจกรรมที่ 15 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองกระบวนการเตรียมดินที่เหมาะสม”

ในการทดลองนวดดินเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพปั้นหม้อวิถีโบราณ ได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) เตรียมดินวิธีที่ 1 คือ ใช้ดินเหนียวที่ขุดมาใส่เครื่องนวด โรยดินเชื้อสลับกันไป ดินที่นวดออกมายังไม่เข้ากันดี ต้องนวดซ้ำ 3 ครั้ง ใช้เวลามาก เครื่องติดขัด ส่งดินออกมาไม่ต่อเนื่อง 2) เตรียมดินวิธีที่ 2 คือ ใช้ดินเหนียวที่ขุดมา แบ่งเป็นก้อนย่อยๆ โรยดินเชื้อให้ทั่ว คลุกเคล้ากันพอสมควร นำก้อนดินที่โรยดินเชื้อแล้วใส่เครื่องนวด ต้องนวดซ้ำ 2 ครั้ง ดินจึงเข้ากันได้ดี เนื้อเนียน และเครื่องไม่ติดขัด และ 3) ทิมวิจัยสรุปผล

ผลที่ได้รับคือ เกิดองค์ความรู้ใหม่ ในการนำเครื่องนวดดินด้วยเครื่องยนต์ใช้พลังงานไฟฟ้า เข้ามาทดแทนการย่ำดินด้วยแรงงานคน เป็นการความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาดูงานชุมชนด้านเกวียน นครราชสีมา มาใช้กับอาชีพการปั้นหม้อดินเผาโบราณที่หมู่บ้านหม้ออย่างเหมาะสม โดยจะต้องแก้ปัญหาเนื้อดินและส่วนผสมของดินที่ใช้ปั้นที่แตกต่างกัน เกิดการรวมกลุ่มจัดการการใช้เครื่องนวดดิน ซึ่งเป็นเครื่องทดลองที่มีเพียงเครื่องเดียวทั้งหมู่บ้าน โดยจัดวางที่อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถใช้ โดยต้องมีกลุ่มจัดการเรื่องค่าพลังงานไฟฟ้าที่เกิดขึ้น แก้ไขปัญหาการขาดความสามัคคี ในการใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ได้รับบทเรียนแง่คิดที่สำคัญคือ ประการแรกการสร้างความรู้ความรับผิดชอบร่วมกันด้วยเวทีวิจัย ทำให้ชาวบ้านต้องร่วมคิด ร่วมทำ เสียเวลาส่วนตัวในการปั้นหม้อในชีวิตประจำวัน

ประการที่สองด้วยเงื่อนไขความจำเป็นในการลดต้นทุนค่าพลังงานในการใช้เครื่องนวดดิน กลุ่มต้องเลือกระหว่างการใช้น้ำมันโซล่า ซึ่งแต่ละคนต้องจัดเตรียมมาเองสำหรับการนวดดินแต่ละครั้ง และแพงกว่าการใช้ไฟฟ้าประมาณ 4 - 5 เท่าหรือการใช้ไฟฟ้าของอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งทุกคนต้องจ่ายร่วมกันแต่จำเป็นต้องมีระบบจัดการรายรับรายจ่ายค่าไฟฟ้า กลุ่มจึงสามารถตกลงว่าจะจัดการค่าไฟฟ้าร่วมกันเพื่อประหยัดต้นทุนการผลิตหม้อ และแง่คิดสำคัญคือการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการจะต้องเปิดโอกาสให้คนอื่น ๆ นอกจากผู้นำชุมชน มีบทบาท

กิจกรรมที่ 16 “กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์”

ดำเนินการเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้เป็นทางเลือกกับกลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณ และคนอื่นๆ โดยให้โอกาสเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีทักษะฝีมือในการปั้นรูปสัตว์เหมือน ปั้นประติมากรรมชนิดอื่นๆ ตามจินตนาการ ฯลฯ ได้ใช้ทักษะเพื่อประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาจากการศึกษาดูงาน มาทดลองทำในชุมชน เป็นการทดลองสร้างโอกาสทางการตลาดใหม่ๆ พร้อมทั้งปลูกฝังให้เกิดการรวมพลังของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน

ผลลัพธ์ที่ได้เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้เป็นทางเลือกกับกลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณ และคนอื่นๆ เยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีทักษะฝีมือในการปั้นรูปสัตว์เหมือน ปั้นประติมากรรมชนิดอื่นๆ ตามจินตนาการ ฯลฯ ได้ใช้ทักษะเพื่อประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาจากการศึกษาดูงาน มาทดลองทำในชุมชน สร้างโอกาสทางการตลาดใหม่ๆ เกิดการรวมพลังของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน

บทเรียนแง่คิดที่สำคัญ ได้แก่ เยาวชนคนรุ่นใหม่ มีพลังความคิดและศักยภาพ มากกว่าที่ผู้ใหญ่ในชุมชนรับรู้ แต่ยังขาดโอกาส ขาดการเสริม ขาดการสร้าง ขาดการสนับสนุน ให้พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยการรู้คุณค่าและอัตลักษณ์ที่แท้จริงของตนเอง อย่างไรก็ตามเมื่อได้รับโอกาสคนรุ่นใหม่จะสามารถต่อยอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ชุมชน ผสมผสานลงในผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ที่มีความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้

กิจกรรมที่ 17 “กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาด”

ดำเนินการเพื่อริเริ่มให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นที่จดจำได้ ในลักษณะการสร้างยี่ห้อ (Brand) ของกลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณ โดยการจัดทำสื่อ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์ สร้างโอกาสใหม่ทางการตลาดและก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพและกลุ่มคนปั้นหม้อ มีวิธีการโดยอาจารย์และนิสิตช่วยกันออกแบบสื่อ ได้แก่ แผ่นพับ, ป้ายไว้นิล, เว็บไซต์บ้านหม้อ, โลโก้ และตารางประทับรูปหม้อโบราณ และ สื่อบ้านหม้อ

ข้อคิดที่ได้จากกิจกรรมนี้ ได้แก่ กลุ่มคนปั้นหม้อมีความเข้าใจปัญหาด้าน "การขายและการตลาดเชิงรับ" ของตนเองซึ่งทำให้สินค้ามูลค่าไม่สูง แต่กลุ่มยังไม่มีแนวความคิด การริเริ่มหรือความสามารถเข้าถึง การประชาสัมพันธ์ ที่จะนำไปสู่การสร้างแบรนด์ (Branding) ของตนเองได้ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มจำเป็นต้องทำมาหากินทุกวัน ทำให้ขาดเวลา ขาดการติดต่อสื่อสารกับภายนอก และไม่มีตัวอย่างการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ ผลลัพธ์ที่ได้หลังทำกิจกรรมคือการริเริ่มให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นที่จดจำได้ ในลักษณะการสร้างยี่ห้อ (Brand) ของกลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณ ผ่านการจัดทำสื่อและแผ่นพับประชาสัมพันธ์ ได้ประชาสัมพันธ์และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด บนความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพปั้นหม้อ

กิจกรรมที่ 18 “กิจกรรมศึกษาดูงาน “สัมมนาวิชาการและนิทรรศการ 10 ปี งานวิจัยท้องถิ่น”

ชาวบ้านส่งตัวแทนกลุ่มบั้นหม้อ เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อศึกษาดูงานและแสดงผลงานผลิตภัณฑ์หม้อดินเผา และเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านหม้อ ณ ศูนย์ประชุม อิมแพคเมืองทองธานีในวันที่ 20-21 มีนาคม 2552 เป็นผลให้กลุ่มคนบั้นหม้อได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพ กับโครงการวิจัยอื่นๆ ของ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น ในภูมิภาคอีสาน ได้ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบั้นหม้อ ทั้งยังได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนอื่นๆ

บทเรียนและแง่คิดสำคัญที่พบคือ กลุ่มบั้นหม้อโบราณ ต้องการมีสื่อประชาสัมพันธ์แบบเชิงรุก เช่น ป้ายไว้นิลขนาดใหญ่ แผ่นพับ เว็บไซต์ อีกทั้งอาจารย์ได้เห็นภาพรวม งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน จากหลายๆ แหล่ง เห็นกิจกรรมวิจัยที่นำไปสู่ความรู้และการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการผลิตสื่อสรุปประมวลความรู้ การพัฒนา และที่สำคัญกลุ่มอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้าน มีโอกาสออกมานอกสถานที่ด้วยกัน สร้างความผูกพันที่ดียิ่งขึ้น

บทที่ 5 ผลการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เป็นการค้นหาคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิม ตลอดจนคุณค่าของอาชีพและลักษณะเฉพาะตัวในปัจจุบัน ของกลุ่มคนบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อจังหวัดมหาสารคาม เพื่อค้นหาและส่งเสริมแนวทางการพัฒนาอาชีพ ให้มีความสอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ในสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน ดังนั้นผลการศึกษาจะครอบคลุม 2 ประเด็นใหญ่ ประเด็นแรก คือ องค์กรความรู้ในคุณค่าและอัตลักษณ์การประกอบอาชีพบ้านหม้อ ส่วนประเด็นที่สอง คือ แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อร่วมกันของกลุ่มคนบ้านหม้อ โดยมีคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพและกลุ่มคน เป็นแกนกลางของการสร้างแนวทางการพัฒนา

ในรายละเอียดผลจากการศึกษา วิจัย การจัดกิจกรรมทั้งหมด จะถูกประมวลเรียบเรียงเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ ผลผลิตและความรู้ใหม่ที่ได้รับ (Output)
2. จิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม ผลลัพธ์จากการวิจัยเชิงพัฒนา (Outcome)
3. ผลกระทบในลักษณะกระบวนการจัดการใหม่ กลไกการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น (Impact)
4. ภาพรวมการเรียนรู้ของทีมวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำงานวิจัย (Overall

Researchers' Learning)

ในบทที่ 5 นี้ จะแสดงผลการวิจัย ระดับที่ 1 โดยจะนำเสนอผลผลิตและองค์ความรู้ใหม่ที่ได้ ซึ่งเป็นผลจากการวิจัย เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ส่วนผลลัพธ์ที่เป็นจิตสำนึก (Outcome) และผลกระทบที่เป็นการสร้างสรรค์และลักษณะของการเกิดกระบวนการจัดการใหม่ๆ (Impact) ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหม้อ โดยมีกลุ่มคนบ้านหม้อเป็นผู้วิจัยนั้น จะได้สังเคราะห์ผลการวิจัยและอภิปรายผลไว้ในบทที่ 7 ต่อไป

5.1 สรุปคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพปั้นหม้อวิถีโบราณ และกลุ่มคนปั้นหม้อหมู่บ้านหม้อ

5.1.1 สรุปคุณค่า

ข้อสรุปเบื้องต้นของ "คุณค่า" ของอาชีพปั้นหม้อวิถีโบราณ สำหรับกลุ่มคนปั้นหม้อ จังหวัดมหาสารคาม คือ

- 1) คนกลุ่มนี้ มีความสุขที่ภาคภูมิใจ กับอาชีพและวิถีชีวิตในปัจจุบัน
- 2) กลุ่มคนปั้นหม้อ มีความผูกพันกับอาชีพนี้สูง จนไม่แสวงหาสิ่งอื่นมาทดแทน
- 3) มีจิตสำนึก มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิตของตน ดังที่ได้สะท้อนว่า "เกิดมาก็เห็นพ่อแม่ปั้นหม้อ" "หม้อคือชีวิต" และ "มีหม้อมีเงินออม"
- 4) กลุ่มคนปั้นหม้อ ต้องการถ่ายทอดอาชีพนี้สู่ลูกหลาน เพื่อสืบสานวิถีชีวิตและอาชีพนี้ต่อไป

5) กลุ่มคนปั้นหม้อมองเห็นคุณค่าอาชีพนี้ ได้รวมกลุ่มกัน รับความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น จากโครงการช่วยเหลือขององค์กรของประเทศญี่ปุ่น (JICA) งบประมาณ อบต. พัฒนาเตาเผา SME (เตาเผามีหลังคาคลุม) และในระยะเวลาของการวิจัยนี้ได้ ร่วมกันคิด วางแผน และทดลองปฏิบัติการพัฒนา เช่น กิจกรรมแม่บ้านสอนเด็กบ้านดิน ศึกษาดูงานปั้นหม้อที่ชุมชนด่านเกวียน กิจกรรมปลูกป่าทดแทน (สำหรับไม้ทำฟืน เครื่องเรือน และสร้างบ้าน) กิจกรรมทดลองเครื่องบดอัดแท่งดิน เพื่อทดแทนการกวาดดินโดยแรงงานคน กิจกรรมละครปลูกจิตสำนึกเยาวชนสืบสานอาชีพปั้นหม้อ ตลอดจนกิจกรรมการร่วมทำเตาเผาความร่อนต่ำในอาคาร เพื่อเผาหม้อในฤดูฝน เป็นต้น

5.1.2 สรุปอัตลักษณ์

สำหรับข้อสรุปเบื้องต้นของ "อัตลักษณ์" ของอาชีพปั้นหม้อวิถีโบราณ สำหรับกลุ่มคนปั้นหม้อพบว่า

- 1) เป็นอาชีพหลัก สืบทอดมาตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน โดยมีอาชีพการทำนา รับจ้าง เป็นอาชีพเสริม
- 2) เป็นการปั้นหม้อวิถีโบราณ ใช้ฝีมือและความชำนาญ มากกว่าการใช้เครื่องมือ ซึ่งจากข้อมูลที่พบ กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมแบบนี้ คงเหลือเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย
- 3) เป็นอาชีพที่พึ่งพาทรัพยากรเฉพาะของหมู่บ้าน คือ ดินใต้หนองเลิงเบ็ญ เป็นดินที่มีคุณลักษณะ สี แร่ธาตุ เฉพาะตัว เมื่อเผาหม้อแล้วจะได้สีไม่เรียบสม่ำเสมอ แต่สวยงามเป็นธรรมชาติ ลักษณะสีสัมผัส

4) **แม่บ้านเป็นหลักของอาชีพ** โดยมีพ่อบ้านเป็นผู้ช่วยในส่วนงานที่ใช้แรงงาน คือ การดำน้ำขุดดินขึ้นจากหนอง เติร์ยมดิน นวดดิน ส่วนแม่บ้านเป็นหลักในการปั่น การตี การเผา การขาย เก็บเงิน

วิธีการตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ ใช้กระบวนการศึกษาข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research - PAR) คือ

- 1) การค้นหาโจทย์ร่วมกันระหว่างอาจารย์กับกลุ่มคนป็นหม้อ
- 2) การค้นหาที่มิวิจัยในกลุ่มคนป็นหม้อผ่านการทำงานหาข้อมูล
- 3) การแบ่งกลุ่มหาข้อมูล
- 4) การสรุปข้อมูล
- 5) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและโอกาส ผ่านการโสเหล่ (ล้อมวงคุย)
- 6) ร่วมสังเคราะห์ปัญหาเพื่อวางแนวทางแก้ไข ผ่านการโสเหล่
- 7) ร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพป็นหม้อ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มคนป็นหม้อนี้

เครื่องมือที่สำคัญในการค้นหาข้อมูล ได้แก่ การล้อมวงคุย การแบ่งกลุ่มศึกษาข้อมูล เวทีสะท้อนข้อมูล การสอบถามและบันทึกผลการพัฒนาที่แล้มา โดยเน้นไปที่การใช้วิธีการที่เป็นธรรมชาติ และเป็นกันเองกับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนป็นหม้อ สรุปว่าการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมครั้งนี้ ใช้การพูดคุย การสังเกต การจดบันทึก การถ่ายภาพและวิดีโอ การร่วมกันสอนเด็กป็น การร่วมศึกษาดูงาน การทดลองปฏิบัติการ และละครยาวชน เป็นเครื่องมือในการค้นหาและการสะท้อนข้อมูล เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพ

5.2 ผลตามวัตถุประสงค์ และความรู้ใหม่ที่ได้รับ (Output)

แบ่งออกเป็น

- 1) สรุปสิ่งที่เกิดขึ้น ข้อค้นพบ การบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย
- 2) สรุปวิธีการตรวจสอบข้อมูลความจริง และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ

5.2.1 สรุปสิ่งที่เกิดขึ้น ข้อค้นพบ การบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย

โครงการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์โครงการ 4 ด้านดังนี้ คือ

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของการประกอบอาชีพป็นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ ตำบล เขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพในการประกอบอาชีพป็นหม้อ

3. เพื่อสังเคราะห์ องค์ความรู้ คุณค่าและอัตลักษณ์ การประกอบอาชีพป็นหม้อ ของชุมชนบ้านหม้อ
4. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพป็นหม้อร่วมกันของกลุ่มคนป็นหม้อ

ข้อค้นพบตามวัตถุประสงค์การวิจัย

1. ประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ การทำอาชีพป็นหม้อ ชาวหมู่บ้านหม้อมหาสารคาม

กิจกรรมที่ 4 และกิจกรรมที่ 5 ได้แก่ การร่วมกันศึกษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลกับชุมชน เพื่อให้ทุกๆ คนได้ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ การทำอาชีพป็นหม้อ ตลอดจนทราบถึงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของอาชีพป็นหม้อ ทั้งด้านผลิตภัณฑ์และกรรมวิธีการผลิต

ประวัติศาสตร์ชุมชน

พื้นที่ดั้งเดิมของหมู่บ้านหม้อ ต.เขวา จ.มหาสารคาม อยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดเดิม ประมาณ 7 กิโลเมตร พื้นที่เป็นป่าไม้นานาพันธุ์ มีสัตว์ป่าอาศัยหลายชนิด ต้นกำเนิดหมู่บ้านเมื่อประมาณ 150 – 200 ปี ก่อนเป็นคนประมาณ 7 ครอบครัว ซึ่งเดิมเป็นชาวบ้านที่มีถิ่นฐานที่อำเภอโนนสูง จ.นครราชสีมา คนกลุ่มแรกๆ เดินทางมาพื้นที่ปัจจุบันเพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผา และมีความสามารถเล่นลิเกพื้นบ้านติดตัวมาด้วย ต่อมาผู้ที่มาบุกเบิกพื้นที่บ้านหม้อได้ชักชวนกันต่อจึงมีชาวบ้านจาก อ.โนนสูง อ.บัวใหญ่ อ.เมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา อพยพเข้ามาค้าขาย เล่นลิเก และได้เริ่มตัดไม้ทางพงทำที่อยู่อาศัยกันเรื่อยมา โดยพื้นที่ส่วนกลางที่สำคัญเป็นเอกลักษณ์ชุมชน ได้แก่ หนองเลิงเบ็ญ ซึ่งนายละมัย คำศิริรักษ์ บ้านเลขที่ 81 หมู่ 11 เล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านพบว่าในชุมชนมีหนองน้ำ 2 แห่ง คือ หนองเลิง กับหนองเบ็ญ จึงเรียกรวมกันให้ย่กว่า หนองเลิงเบ็ญ ซึ่งเป็นหนองน้ำที่มีวัตถุคือดินเหนียว เหมาะกับการนำมาเครื่องปั้นดินเผา มีพืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ ทางคมนาคมสะดวก ชาวบ้านจึงตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพการป็นหม้อจากหมู่บ้านเล็กๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

2. สถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหา ศักยภาพ การทำอาชีพป็นหม้อ ชาวหมู่บ้านหม้อมหาสารคาม

กิจกรรมที่ 4 และกิจกรรมที่ 5 ได้แก่ การร่วมกันศึกษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลกับชุมชน เพื่อให้ทุกๆ คนได้ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน ทำให้ทราบสถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหา ศักยภาพของการทำอาชีพป็นหม้อดินเผาโบราณ ตลอดจนทราบถึงความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของอาชีพป็นหม้อ ทั้งด้านผลิตภัณฑ์และกรรมวิธีการผลิต

สถานการณ์ปัจจุบัน

1. การประกอบอาชีพ

– การปั้นหม้อ เป็นอาชีพหลักที่ชาวบ้านทำมาเป็นเวลานานตั้งแต่ครั้งก่อนอพยพมาอยู่ที่นี้ การพบแหล่งดินที่หมู่บ้านซึ่งเป็นดินที่เหมาะสมกับการปั้นหม้อเป็นปัจจัยหลักในการตั้งรกรากและประกอบอาชีพมาจนทุกวันนี้ ในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนที่ยึดอาชีพปั้นหม้อสืบทอดจากบรรพบุรุษจะขุดดินจากรอบๆหนองเล็งเบ็งมาใช้ในการปั้นหม้อ และหาวัตถุดิบอื่นๆมาเป็นส่วนประกอบตามกรรมวิธีการผลิตแบบเดิม

ดินเหนียวค่อนข้างเหลวที่ขุดขึ้นมาจากหนองน้ำนำมาผสมกับแกลบเพื่อทำเป็นดินเชื้อ

ดินผสมเกลบที่เผาแล้วจะนำไปบดให้ละเอียดเพื่อผสมเป็นดินเชื้อในการปั้นหม้อ

การตีกันหม้อด้วยการใช้หินดูและไม้ตีแบบโบราณ

การเผาหม้อบนลานดินโล่งในหมู่บ้าน

การเผาโดยใช้ฟางและฟืนเป็นเชื้อเพลิงต้องใช้เชื้อเพลิงมาก

เวลาเย็นชาวบ้านมาเก็บหม้อที่เผาเสร็จกลับไปไว้ที่บ้านเพื่อรอผู้มารับซื้อ

นอกจากหม้อดินแล้วชาวบ้านหม้อยังผลิตภัณฑ์ดินเผาที่ผลิตตามรูปแบบที่มีผู้มาสั่งซื้อ

2. การลงทุน ต้นทุน ผลตอบแทน

ต้นทุนการผลิตหม้อได้แก่ค่าวัสดุและค่าแรง ต้นทุนของการปั้นหม้อหนึ่งวันได้หม้อ 20-25 ใบ ประกอบด้วย

ดิน 40 บาท

ดินเชื้อ	45 บาท
ฟาง	50 บาท
ฟืน	50 บาท
รวมต้นทุนค่าวัสดุ (ไม่รวมค่าแรงในการปั้น)	185 บาท

เมื่อนำไปขายมีรายได้ประมาณ 300 บาทต่อวัน หักค่าวัสดุแล้วจึงเหลือเพียง 115 บาทต่อวัน เป็นค่าแรงที่ได้ต่อวันเท่านั้น

3. การจัดการปัจจัยการผลิต

3.1 ปัจจัยที่ผลิตเอง

1) ดินดิบ ที่มีอยู่แล้วในหนองเลิงเบญญู ชาวบ้านจะนำเรือออกไปกลางหนองน้ำแล้วดำลงไป ขุดเอาดินจากใต้น้ำขึ้นมาตามความต้องการ

2) ดินเชื้อ คือดินที่ได้จากการเอาแกลบมาผสมกับดิน ในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 คลุกเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน หลังจากนั้นก็นำไปเป็นก้อนกลมๆ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 6-8 นิ้ว ตากแดดให้แห้งสนิทแล้วนำไปเผาจนดินสุก แล้วนำมาบดให้ละเอียดแล้วร่อนด้วยตะแกรงเอาเฉพาะที่ละเอียดที่สุด

3) น้ำ ได้จากหนองเลิงเบญญู ซึ่งมีใช้ตลอดปีอาจกล่าวได้ว่า “หนองเลิงเบญญู” เปรียบเสมือนชีวิตของชาวบ้านหม้อก็ว่าได้ เพราะหนองน้ำแห่งนี้นอกจากชาวบ้านจะใช้ในการชีวิตประจำวันแล้ว ยังใช้เลี้ยงสัตว์ เพราะปลูก และใช้ในการปั้นหม้ออีกด้วย

4) ครกหรือแท่นไม้ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 20-24 นิ้ว เป็นท่อนไม้เนื้อแข็ง ไม้อะไรก็ได้ที่มีขนาดตามต้องการ ใช้สำหรับตำหรือทุบดินเชื้อให้ละเอียด นอกจากจะใช้ตำหรือทุบดินแล้ว ยังใช้สำหรับเป็นแท่นตั้งหล่อดินหรือที่เรียกว่า “ทำเบ้า” ช่างปั้นจะนำเข้าไปตั้งบนแท่นไม้ เพื่อทำการ สวีปากและลงมือตีหม้อต่อไป

5) ครกกระเดื่อง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครกมอ” เป็นครกขนาดใหญ่ เจาะตรงกลางแกนไม้ออกให้กลิ้งไปมีลักษณะเหมือนครก และมีแกนสำหรับเหยียบให้สาก (สากมีลักษณะเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งรูปร่างคล้ายสากที่เราใช้ในครัวเรือนในปัจจุบันนี้) ยกขึ้นยกลงใช้สำหรับตำดินให้ละเอียด วิธีใช้ครกกระเดื่อง คือ เมื่อนำดินเชื้อลงไปในครกประมาณ 4-5 ก้อนแล้ว จะมีคนคอยคนดินในครกไปมาเวลาดำ และอีก 1-2 คน ช่วยกันเหยียบแกนให้กระดกขึ้นแล้วยกทำปлойลงให้น้ำหนักคานตกลงบนครกเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งดินเชื้อละเอียด

3.2 ปัจจัยที่ซื้อจากภายนอก

1) แกลบ แกลบดินได้จากโรงสีข้าวโดยซื้อในราคา กระสอบละ 3-5 บาท เนื่องจากโรงสีภายในหมู่บ้านมีน้อย จึงไม่พอต่อความต้องการ ชาวบ้านจึงต้องซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียงหรือจากโรงสีใหญ่ในเมือง

2) หนังกวายเป็นสมัยก่อนชาวบ้านใช้หนังกวายเป็นปูรองพื้นในการนวดดินเหนียวและดินเชื้อให้เข้ากัน เพราะหนังกวายเป็นสมัยนั้นหาง่าย ราคาไม่แพง และมีความทนทาน แต่ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก เช่น พลาสติก ฯลฯ หนังกวายเป็นแผ่นๆจึงหายากและราคาแพง ชาวบ้านจึงหันไปใช้พลาสติกและกระสอบแทน เพราะราคาถูกและหาง่ายกว่า

3) ถูพลาสติก ใช้สำหรับปาดหม้อให้เรียบหรือที่เรียกว่า “สวี่ปาก” สมัยก่อนชาวบ้านใช้ใบสัปะรด นำมาตัดเสียบก่อน แล้วฉีกบางๆ ซ้อนกันประมาณ 7-10 ชั้น แล้วนำไปสวี่ปากหม้อเพื่อให้ปากหม้อเรียบ เมื่อแรกเริ่มการปั้นหม้อที่บ้านหม้อนั้น ชาวบ้านปลูกลูกสัปะรดไว้มากมาย ไม่ได้ปลูกลงเพื่อใช้เป็นอาหารหรือจำหน่าย แต่ปลูกลงเพื่อใช้ใบในการปาดหม้อนั่นเอง ต่อมาใบสัปะรดหายากขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาใช้พลาสติกแทน เพราะสามารถใช้ได้ดีเหมือนกันทนทานและหาได้ง่ายกว่า

4. การจัดการผลผลิต ผลิตภัณฑ์ และการบรรจุหีบห่อ

4.1 ลักษณะผลผลิต

ชาวบ้านหม้อจะปั้นหม้อขายเป็นอาชีพหลักเกือบตลอดทั้งปี โดยจะมีเว้นช่วงการผลิตบ้างในฤดูฝนเนื่องจากฝนตก ไม่สามารถปั้นหม้อและเผาหม้อได้อย่างต่อเนื่อง และในฤดูทำนาชาวบ้านก็จะไปรับจ้างดำนา และเกี่ยวข้าวด้วย ผลผลิตที่ปั้นกันส่วนใหญ่เป็นภาชนะประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนเช่น หม้อหุงข้าว หม้อแกง หม้อต้มยา กระทะ ถ้วยอีเลิง หม้อน้ำสำหรับใส่น้ำดื่ม และอื่นๆ

4.2 รูปแบบการจัดการผลผลิต

ชาวบ้านหม้อจะปั้นหม้อกันเป็นแต่ละบ้านไป ต่างคนต่างไปขุดดินมาปั้นและเผาของตนเอง แต่ในปัจจุบันมีคนรับจ้างขุดดินให้ จึงซื้อดินจากคนที่รับจ้างขุดซึ่งเป็นผู้ชาย ส่วนผู้ปั้นส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เมื่อทำการเผาเสร็จก็จะนำหม้อมากองเก็บไว้ใต้ถุนบ้าน หรือในโรงเรือนของตนเอง รอเวลาขาย

5. การตลาดการค้า และการขนส่ง

5.1 รูปแบบการขนส่งและรูปแบบการตลาด

เมื่อมีผลิตภัณฑ์ที่เผาเสร็จได้มากจำนวนหนึ่งตามที่ได้รับซื้อได้ส่งไว้แล้วก็จะโทรศัพท์นัดให้ผู้รับซื้อมารับซื้อไป โดยนำรถบรรทุก 6 ล้อมารับถึงบ้าน ซึ่งผู้รับซื้อจะซื้อจากหลายบ้านในคราวเดียว พยายามบรรทุกให้ได้เต็มรถในแต่ละเที่ยว ดังนั้นรอบการขายของแต่ละบ้านจะพร้อมกัน หรือใกล้เคียงกัน เนื่องจากมีผู้รับซื้อเจ้าประจำอยู่จำนวนหนึ่ง ส่วนการขายปลีกมีไม่มากนัก บางครั้งมีผู้มาเที่ยวชมและซื้อปลีกจากบ้านที่ปั้นหม้อเอง นอกจากนี้ยังมีบางบ้านซื้อไว้จัดวางขายปลีกบริเวณใกล้ทางเข้าหมู่บ้านด้วย แต่ส่วนใหญ่เป็นของชิ้นเล็กที่วางขายให้คนที่มาเที่ยวชม

5.2 แหล่งตลาด ราคาจำหน่ายและความเปลี่ยนแปลง

ตลาดหลักของชาวบ้านหม้อนั้นขึ้นอยู่กับพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อว่าจะนำไปส่งขายต่อที่ใด ส่วนใหญ่นำไปส่งให้ร้านในจังหวัดใกล้เคียง โดยได้ส่วนต่างกำไรจากการขาย เช่น ราคาต้นทุนของหม้อซื้อมาจากผู้ปั้นหม้อใบละ 25 บาท นำไปขายต่อจนถึงราคาปลายทางอยู่ที่ 50-60 บาทก็มี ราคาขายส่งหม้อค่อนข้างคงที่มาเป็นเวลานาน ไม่ได้ปรับราคาตามสภาวะเศรษฐกิจเท่าไรนัก ในขณะที่ความต้องการสินค้ายังคงเดิมและมีแนวโน้มลดลงบ้าง จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้บริโภคทั่วไป

6. การใช้แรงงาน

การปั้นหม้อใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก ยกเว้นการขุดดินอาจจะซื้อจากคนที่ขุดดินขายซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านนั่นเอง แรงงานหลักในการปั้นเป็นแม่บ้าน ส่วนพ่อบ้านเป็นผู้ขุดดินให้ หรือรับขุดดินขายอย่างเดียว ดังนั้นแรงงานในการปั้นหม้อส่วนใหญ่จึงเป็นผู้หญิงวัยกลางคนขึ้นไป ส่วนคนรุ่นลูกในวัยหนุ่มสาวไม่มีใครปั้นหม้อ เพราะส่วนใหญ่เรียนหนังสือและไปหางานทำที่อื่น

7. สรุปประเด็นปัญหาสำคัญของกลุ่มคนปั้นหม้อ

1) ปัญหาเชิงประเด็นของอาชีพปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ

วัตถุดิบ

1. ดินที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตนั้นขุดขึ้นมาใช้ได้ยากขึ้นเนื่องจากพื้นที่มีจำกัด จึงต้องขุดดินจากใต้น้ำซึ่งเป็นดินที่มีเนื้อไม่แน่น มีความชื้นสูง ส่งผลต่อคุณภาพของภาชนะหลังการเผา

2. เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และแกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหาซื้อมาจากภายนอกหมู่บ้านเพราะชาวบ้านที่ปั้นหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้นสามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน

เทคนิคการผลิต

1. การขุดดินจากบ่อน้ำทำได้ยากขึ้นเพราะการขุดดินต้องใช้แรงงานผู้ชายที่แข็งแรง หากครัวเรือนไหนไม่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ขุดดินก็ต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินขาย
2. การนวดดินก่อนนำมาปั้นต้องใช้เวลา ในปัจจุบันต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้ปั้นหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบและส่งผลต่อสุขภาพ

สถานที่

1. การเผาหม้อใช้วิธีการเผาแบบสุมเชื้อเพลิงบนชั้นงานกลางลานโล่ง ซึ่งมีข้อดีคือสามารถเผาจำนวนน้อยหรือมากก็ได้ แต่ต้องใช้พื้นที่มากเพราะการจุดไฟต้องห่างจากอาคารใกล้เคียงเพื่อความปลอดภัย และป้องกันไม่ให้เกิดควันไฟที่เกิดจากการเผาอบกวนผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่มีอุปสรรคในฤดูฝนซึ่งหากฝนตกหรือพื้นดินเปียกชื้นจะไม่สามารถทำการเผาได้
2. ขาดสถานที่ในการฝังเก็บหม้อดินให้แห้งก่อนทำการเผา เนื่องจากต้องเรียงเก็บในที่ร่มไม่ถูกแดดและฝน
3. ขาดสถานที่กองเก็บเชื้อเพลิงสำหรับการเผา ซึ่งต้องกันฝนได้

รูปแบบผลิตภัณฑ์

1. ชาวบ้านหม้อยังคงผลิตหม้อรูปแบบเดิมอยู่ แม้แนวโน้มการใช้หม้อดินเผาแบบเดิมจะลดลง มีการปั้นภาชนะรูปแบบแปลกออกไปบ้างตามที่ลูกค้าสั่งแต่ไม่มากนัก ราคาสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบหม้อที่ผลิตอยู่นั้นมีราคาไม่สูง จึงต้องเร่งผลิตให้มากเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ
2. มีเสียงบ่นจากลูกค้าว่าเนื้อหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน ไม่แข็งแกร่งทนและน้ำซึมได้มาก
3. ไม่ค่อยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ความต้องการใช้งานและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ที่ยังยึดอาชีพปั้นหม้อเหลืออยู่น้อยทำให้รูปแบบหม้อที่ปั้นไม่ค่อยมีความหลากหลาย ที่มีทำรูปแบบแปลกออกไปบ้างก็เป็นไปตามที่ลูกค้าแนะนำมาสั่งผลิต

แรงงาน

1. จำนวนผู้ปั้นหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้ปั้นหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้ปั้นหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้

2. ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

ตลาด

1. หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบว่าไปขายที่ไหนบ้างและราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไป
2. ผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาดจึงทำให้ราคาของผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ กำไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง
3. ไม่มีอำนาจในการตั้งราคาเอง เนื่องจากไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อน

สุขภาพ

1. ผู้ปั้นหม้อเริ่มมีวัยสูงขึ้นจึงเริ่มประสบปัญหาสุขภาพเพราะการปั้นหม้อทั้งวัน เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการนวดดินและปั้นหม้อ
2. มีปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุทำให้ทำงานได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน

2) ปัญหาเชิงสังคม เศรษฐกิจ และเชิงการเมือง ของกลุ่มคนบ้านหม้อ

2.1) ปัญหาเชิงสังคม

1. ขาดการสืบทอดอาชีพ
 - การปรับตัวเข้าสู่สังคมเมือง ทำให้ชาวบ้านหม้อรุ่นอายุตั้งแต่ 30 ปี ลงมา เข้าไปทำงานรับจ้างในเมือง มากกว่ามีความผูกพันกับอาชีพบ้านหม้อ
2. ขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง
 - การที่หมู่บ้านหม้อได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรภายนอกเสมอ ทำให้การรวมกลุ่มอาชีพยังไม่มีความเข้มแข็ง เช่น ยังไม่มีการร่วมกันแก้ปัญหาด้านเทคนิคการผลิต การกำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ การกำหนดราคา เป็นต้น

2.2) ปัญหาเชิงเศรษฐกิจ

1. ต้องทำงานหนักทุกวัน
2. รายได้จำกัด ขาดมูลค่าเพิ่มของสินค้า
3. รายจ่ายสูงขึ้นตามสภาพปัจจุบัน
4. ไม่มีเงินออม และมีหนี้สิน

5. ขาดการรวมกลุ่มออมทรัพย์ การริเริ่มจัดตั้งสหกรณ์อาชีพ

2.3) ปัญหาเชิงการเมือง

1. ขาดความร่วมมือ ความสามัคคีระหว่างผู้นำ

- การทำโครงการพัฒนาอาชีพโดยหมู่บ้าน จะทำเพื่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ระหว่างกลุ่มปั้นหม้อดินเผาโบราณ (นำโดย อบต. บาง) กับกลุ่มทำเตาอั้งโล่ประหยัดพลังงาน (นำโดย อบต. กรรณิการ์) เกิดผลที่ทำให้ชาวบ้านแตกความสามัคคี เช่น การปิดล็อกศาลาประชาคมเพื่อเก็บเตาอั้งโล่ ทำให้ชาวบ้านใช้ศาลาไม่ได้

3. สังเคราะห์องค์ความรู้ คุณค่าและอัตลักษณ์ อาชีพปั้นหม้อ

จากกิจกรรมทั้งหมดที่ทำ ซึ่งครอบคลุมถึงการร่วมกันศึกษาข้อมูล และการนำเสนอข้อมูลกับชุมชน เพื่อให้ทุกๆ คนได้ตรวจสอบข้อมูลร่วมกัน เปิดเวทีสรุปข้อมูล 4 ด้าน 1) ภูมิปัญญา 2) สภาพปัจจุบัน 3) กระบวนการผลิต และ 4) การตลาด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา สังเคราะห์องค์ความรู้คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพ ศึกษาดูงานตัวอย่างกลุ่มอาชีพที่ประสบผลสำเร็จ คือ ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน และปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ดังกล่าว ตลอดจนเวทีการนำเสนอผลการสำรวจและศึกษาได้แก่ เวทีถอดบทเรียนครั้งทาง และการเข้าร่วมมหกรรม ๑๐ ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน เป็นต้น ทำให้กลุ่มนักวิจัย โดยเฉพาะกลุ่มคนปั้นหม้อเอง สามารถสรุปคุณค่าของอาชีพปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณได้ แสดงออกถึงความสุขและภาคภูมิใจที่ชัดเจน ตลอดจนความต้องการที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาอาชีพปั้นหม้อไปสู่ลูกหลาน

สรุปเป็นคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพปั้นหม้อดินเผาโบราณ ได้ดังนี้

1. คุณค่าของอาชีพปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ ของกลุ่มคนปั้นหม้อ

- 1) คนกลุ่มนี้ มีความสุขความพอใจ กับอาชีพและวิถีชีวิตในปัจจุบัน
- 2) กลุ่มคนปั้นหม้อ มีความผูกพันกับอาชีพนี้สูง จนไม่แสวงหาสิ่งอื่นมาทดแทน
- 3) มีจิตสำนึก มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิตของตน ดังที่ได้สะท้อนว่า "เกิดมาก็เห็นพ่อแม่ปั้นหม้อ" "หม้อคือชีวิต" และ "มีหม้อมีเงินออม"
- 4) กลุ่มคนปั้นหม้อ ต้องการถ่ายทอดอาชีพนี้สู่ลูกหลาน เพื่อสืบสานวิถีชีวิตและอาชีพนี้ต่อไป
- 5) กลุ่มคนปั้นหม้อมองเห็นคุณค่าอาชีพนี้ได้ รวมกลุ่มกัน ร่วมกันคิด วางแผน และทดลองปฏิบัติการพัฒนา

2. อัตลักษณ์ของอาชีพปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ ของกลุ่มคนปั้นหม้อ

1) เป็นอาชีพหลัก สืบทอดมาตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน โดยมีอาชีพการทำนา รับจ้าง เป็นอาชีพเสริม

2) เป็นการปั้นหม้อวิถีโบราณ ใช้ฝีมือและความชำนาญ มากกว่าการใช้เครื่องมือ ซึ่งจากข้อมูลที่พบ กรรมวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมแบบนี้ คงเหลือเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

3) เป็นอาชีพที่พึ่งพาทรัพยากรเฉพาะของหมู่บ้าน คือ ดินใต้หนองเลิงเบ็ญ เป็นดินที่มีคุณลักษณะ สี แร่ธาตุ เฉพาะตัว เมื่อเผาหม้อแล้วจะได้สีไม่เรียบสม่ำเสมอ แต่สวยงามเป็นธรรมชาติ ลักษณะสีสัมผัสๆ ตลอดจน ฟิน ฟาง ที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการเผา ก็เป็นวัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ในละแวกบ้าน

4) แม่บ้านเป็นหลักของอาชีพ โดยมีพ่อบ้านเป็นผู้ช่วยในส่วนงานที่ใช้แรงงาน คือ การดำนาขุดดินขึ้นจากหนอง เตรียมดิน นวดดิน ส่วนแม่บ้านเป็นหลักในการปั้น การตี การเผา การขาย เก็บเงิน

3. กิจกรรมสังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพ

- 1) กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน
- 2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา
- 3) กิจกรรมสืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน

ผ่าน 3.1) กิจกรรมสอนเด็กน้อยปั้นดิน และ 3.2) กิจกรรมละครเยาวชนสืบสานอาชีพปั้นหม้อ

- 4) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 5) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
- 6) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน

4. กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพร่วมกันของ “กลุ่มคนปั้นหม้อ”

1) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาอาชีพในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มคนปั้นหม้อ

หลังจากชาวบ้านได้ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยโดยการเก็บข้อมูลร่วมกับคณะอาจารย์ จึงได้นำข้อมูลทั้ง 4 ส่วน มาเปิดเวทีสรุปผล ประกอบไปด้วย

- 1) ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา
- 2) สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านและกลุ่มอาชีพ

3) กระบวนการผลิตหม้อดินเผา

4) การตลาดการขาย

ข้อมูลจากเวทีสรุปทำให้นักวิจัยทั้งหมดเห็นภาพปัญหาและศักยภาพในการใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบอาชีพได้ชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นว่าเกิดกิจกรรมต่างๆ ตามมาที่เป็นผลลัพธ์ในการสร้างจิตสำนึกและกิจกรรมพัฒนาอาชีพ ซึ่งจะเห็นต่อไป

2) รูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม

จากการวิเคราะห์ภูมิปัญญาดั้งเดิมและสภาพปัจจุบัน เมื่อนำมาเปิดเวทีสังเคราะห์สรุปผล เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา พบว่าอาชีพบ้านหม้อ-ตีหม้อดินเผาด้วยกรรมวิธีแบบโบราณนี้ เป็นวิถีชีวิตมากกว่าการเป็นเพียงอาชีพเพื่อการเลี้ยงหรือยังชีพ ในการเปิดวงจรระหว่างการผลิตชั้นกลาง ร่วมกับโครงการวิจัยอื่นๆ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) คนบ้านหม้อได้สะท้อนว่า "หม้อ เปรียบเหมือนชีวิต", "เกิดมาเห็นพ่อแม่ปั้นตั้งแต่จำความได้", "มีหม้อ ก็อุ่นใจว่าเลี้ยงครอบครัวได้", "เห็นหม้อในบ้าน คือเห็นเงินออม", "อยากสืบทอดอาชีพนี้ให้ลูกหลาน" เป็นต้น สรุปความภาคภูมิใจซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุดของกลุ่มคนบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ ได้ดังนี้

- 1) คุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ คือ การสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ
- 2) การปั้นหม้อ คือ วิถีของชีวิต ทำทุกวันไม่มีวันหยุด (ยกเว้นการหยุดเผากลางแจ้งในฤดูฝน)
- 3) หม้อดินเผาเป็นรายได้หลักทางเศรษฐกิจที่ใช้เลี้ยงดูครอบครัว ให้การศึกษาต่อลูกหลาน ส่วนการทำนา รับจ้างและงานอื่นๆ เป็นรายได้เสริม
- 4) ในทางสังคม กลุ่มคนบ้านหม้อมีความภาคภูมิใจ เพราะถือว่าเป็นวิถีชีวิตแรกเริ่มของหมู่บ้าน ที่สืบทอดมาประมาณ 200 ปี และการรวมกลุ่มทำให้มีบทบาทในหมู่บ้าน เช่น ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ก็เป็นผู้นำสำคัญของกลุ่มคนบ้านหม้อ ในทางวัฒนธรรมกลุ่มคนบ้านหม้อมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ของวัด หมู่บ้าน ตลอดจนการจัดงานประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ

สำหรับการกำหนดรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อ จากวงโสเหล่ (พูดคุย) กัน คือ

- 1) การแก้ปัญหาระยะปัจจุบันที่ต้องประสบทุกวันนี้จากการปั้นหม้อ
 - 2) การเรียนรู้เรื่องเตาเผาภายใต้หลังคาที่สามารถใช้เผาได้ในฤดูฝน
 - 3) การศึกษาดูงานในชุมชนอาชีพเครื่องปั้นที่ประสบความสำเร็จเชิงการตลาด (ชุมชนด้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา) เพื่อนำใช้ในการพัฒนารูปแบบสินค้า
- ทั้งนี้ ได้มีการค้นหาศักยภาพการผลิตเพิ่มเติม โดยคณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรม "สำรวจจัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาโบราณ" ของผู้มีอาชีพบ้านหม้อทั้งหมู่บ้าน รวมทั้งกลุ่มคนบ้านหม้อเอง ผลลัพธ์จากกิจกรรมนี้ ทำให้เห็นว่าชาวบ้านหม้อมีความสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้

หลากหลายรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่ค้นพบจากการแบ่งกลุ่มสำรวจว่า ตั้งแต่ชาวบ้านสามารถผลิตภาชนะดินเผาชนิดต่างๆ ใช้เองในครัวเรือนและชุมชน เช่น หม้อ จาน กระทะ กล่องใส่ข้าว บาตรพระ เป็นต้น และคณะผู้วิจัยได้นำตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านหม้อมาวางแผนจัดจำหน่ายร่วมกับผลงานออกแบบของนิสิต ที่ศาลาเล็กหน้าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยเป็นส่วนหนึ่งของการทดลองเพื่อพัฒนาช่องทางการตลาด ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้อีกด้วย

5.2.2 สรุปวิธีการตรวจสอบข้อมูลความจริง และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ

วิธีการตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น และเครื่องมือที่ใช้ในการตรวจสอบ ใช้กระบวนการศึกษาข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research - PAR) คือ

- 1) การค้นหาโจทย์ร่วมกันระหว่างอาจารย์กับกลุ่มคนปั้นหม้อ
- 2) การค้นหาที่วิจัยในกลุ่มคนปั้นหม้อผ่านการทำงานหาข้อมูล
- 3) การแบ่งกลุ่มหาข้อมูล
- 4) การสรุปข้อมูล
- 5) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและโอกาส ผ่านการโสเหล่ (ล้อมวงคุย)
- 6) ร่วมสังเคราะห์ปัญหาเพื่อวางแผนทางแก้ไข ผ่านการโสเหล่
- 7) ร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นแนวทางการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มคนปั้นหม้อนี้

เครื่องมือที่สำคัญในการค้นหาข้อมูล ได้แก่ การล้อมวงคุย "โสเหล่" การแบ่งกลุ่มศึกษาข้อมูล เวทีสะท้อนข้อมูล การสอบถามและบันทึกผลการพัฒนาที่แล้วมา เป็นต้น โดยเน้นไปที่การใช้วิธีการที่เป็นธรรมชาติและเป็นกันเองกับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มคนปั้นหม้อ

สรุปว่าการวิจัยโดยการมีส่วนร่วมครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการค้นหาและการสะท้อนข้อมูลเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพ ดังต่อไปนี้

1. การพูดคุย
2. การสังเกต
3. การจดบันทึก
4. การถ่ายภาพและวีดีโอ
5. การร่วมกันสอนเด็กปั้นดิน
6. การร่วมศึกษาดูงาน
7. การทดลองปฏิบัติการ

จึงได้เกิดกิจกรรมต้นแบบเพื่อเป็นการสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพ ดังต่อไปนี้

- 7.1 กิจกรรมปลูกป่าชุมชน
- 7.2 กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผา (ในอาคาร)
- 7.3 กิจกรรมแม่บ้านสอนเด็กปั้นดิน
- 7.4 กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ด้วยละครเยาวชน
- 7.5 กิจกรรมทดลองเครื่องบดอัดดิน แทนการนวดโดยคน
- 7.6 กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้ ด้านเกวียน
- 7.7 กิจกรรมพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา โดยเยาวชนต้นแบบอาชีพบ้านหม้อ
- 7.8 กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์

5.3 ผลผลิตการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพ ด้วยกิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์

ตารางที่ 5.1 กิจกรรมพัฒนาอาชีพที่แก้ปัญหากลุ่มคนปั้นหม้อ ชุมชนหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม

ปัญหา	กิจกรรมพัฒนาอาชีพ / การจัดการใหม่	ความยั่งยืน
1. วัตถุดิบ (ฟืน)	ปลูกป่า	ยั่งยืนมาก
2. เทคนิคการผลิต	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์	ยั่งยืนมาก
3. สถานที่	ร่วมสร้างเตาเผาความร้อนต่ำ ในอาคารศูนย์ชุมชน	ยั่งยืนมาก
4. รูปแบบผลิตภัณฑ์	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาดชุมชนด้านเกี่ยว - ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	ริเริ่ม ริเริ่ม
5. แรงงาน	- สืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร - ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	ยั่งยืนปานกลาง (สร้างแรงบันดาลใจเด็ก ๆ มาก) ริเริ่ม
6. การตลาด	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาดชุมชนด้านเกี่ยว - ประชาสัมพันธ์กลุ่มด้วยเอกสาร, ทดลองขายที่มหาวิทยาลัย และนิสิตชมรมผู้ประกอบการ	ริเริ่ม ริเริ่ม
7. สุขภาพ	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์	ยั่งยืนมาก

บทที่ 6 บทเรียนจากโครงการ

6.1 บทเรียนสำคัญจากการทำงานวิจัย

บทเรียนที่สำคัญของการทำงานวิจัยโครงการ “ศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพ” โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น คือ การที่ทีมวิจัยได้สร้างความร่วมมือกันระหว่างอาจารย์มหาวิทยาลัยและชาวชุมชนท้องถิ่น จึงได้เรียนรู้แนวทาง “การพัฒนาแบบทางเลือก” โดยที่คนและชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของปัญหา สามารถใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญ นำไปสู่การร่วมกันคิดร่วมกันคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ นำไปสู่การศึกษาปัญหาและร่วมกันหาหนทางแก้ปัญหา

ในขณะเดียวกันโครงสร้างการใช้ความรู้ ก็เปลี่ยนแปลงไปจากการใช้ความรู้เพื่อมุ่งเน้นการเรียนการสอนเชิงเทคนิควิชาการ สร้างการผลิตในระบบอุตสาหกรรมและการขายสินค้าในระบบตลาดแบบเสรีนิยมเท่านั้น ให้กลายเป็นการค้นหาและแลกเปลี่ยนความรู้ในเชิง “ทำความเข้าใจ” ถึงปัญหาที่แท้จริงที่กำลังเป็นอยู่ในสภาพการณ์และเวลาปัจจุบันของชุมชน นำไปสู่การลดช่องว่างระหว่างองค์ความรู้และการพัฒนาในพื้นที่จริง อีกทั้งยังเป็นการพิสูจน์ว่าอาจารย์มหาวิทยาลัยไม่จำเป็นจะต้องใช้อำนาจความรู้ที่มีอยู่ ในลักษณะเพื่อการสอนการวิจัยแบบอยู่บนหอคอยงาช้างแต่เพียงเท่านั้น จึงเป็นการพัฒนาท้องถิ่นแบบทางเลือก โดยมุ่งให้เกิดการแก้ปัญหาของท้องถิ่นโดยท้องถิ่นเอง ผ่านการใช้องค์ความรู้ที่เข้าใจและเข้าถึงชุมชน

กล่าวโดยสรุป คือ การวิจัยนี้เป็นการค้นหาปัญหาของชุมชนเอง เพื่อหาหนทางแก้ไขโดยคนและชุมชนท้องถิ่น เป็นการค้นหาทั้งความรู้และวิธีการแก้ปัญหาโดยใช้หลักพุทธศาสนา หรือหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค นั่นคือการที่ชุมชนท้องถิ่นสามารถค้นหา

1. **ทุกข์ / ปัญหา** หรือ เหตุแห่งความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เช่น หม้อดินเผาโบราณที่ปั้นโดยกลุ่มคนบ้านหม้อนั้น ต้องลงทุนลงแรงหนักและมีต้นทุนเป็นจำนวนมาก แต่การขายอาจยังได้ราคาไม่มากและยังสร้างความก้าวหน้าในทางวัตถุไม่มากนัก ได้แค่ รายได้ สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น

2. **สมุทัย / สาเหตุของปัญหา** คือ ที่มาที่ไปของเหตุที่ทำให้ไม่สบายใจ (คือ เหตุแห่งทุกข์)

3. **นิโรธ / การแก้ปัญหา** คือ การที่ชุมชนมองเห็นปัญหา ได้พูดคุยกัน เปิดใจให้กันด้วยความ เป็นมิตร เป็นเพื่อน เป็นญาติพี่น้องที่อยู่ร่วมสุขทุกข์ในบริเวณเดียวกัน และ/หรือ เป็นเพื่อนร่วมอาชีพกัน อันเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ปัญหาที่นำไปสู่ ความรักและความสามัคคี (คือ การดับทุกข์)

4. **มรรค / วิธีการและทางออกของปัญหา** คือ การใช้ความรู้ในชีวิตประจำวัน ความรู้เชิงเทคนิค และความรู้เชิงวิชาการ มาผนวกประสาน เพื่อค้นหาทางออกของปัญหาที่ดีที่สุดสำหรับสถานการณ์ สภาพการณ์ กาลเทศะในปัจจุบัน
(คือ หนทางแห่งการดับทุกข์ ผลลัพธ์ของการดับทุกข์)

ท้ายที่สุดคือ ชุมชนจะได้เห็นหนทางการพัฒนา โดยความเข้าใจปัญหาและค้นหาทางแก้ปัญหาของชุมชน ด้วยชุมชน และเพื่อชุมชน เป็นการสร้างการพัฒนาพร้อมกับการวางรากฐานประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับชุมชนขึ้นไป

6.1.1 การเรียนรู้ของชาวบ้านในการใช้เทคนิค เครื่องมือและวิธีการต่าง ๆ

กลุ่มคนตีหม้อดินเผาโบราณ ได้เห็นเทคนิค เครื่องมือและวิธีการ ค้นหาปัญหา (Problem definition) โดยกระบวนการกลุ่ม ซึ่งแตกต่างจากการคิดคนเดียวและมองเห็นปัญหาจากตนเองออกไปแต่เพียงฝ่ายเดียว ซึ่งแตกต่างจากการล่องมวง “โสสะท้อนปัญหา” โดยการนั่งเป็นวง หรือจัดเวทีมีกระดานเขียน เช่น คุณบาง วงศ์ขารี ระบุว่าหลังจากใช้การโสปัญหาทำให้กลุ่มบ้านหม้อดินเผาโบราณ หมู่บ้านหม้อ “ได้คุยกันมากขึ้น ได้แลกเปลี่ยนความเห็นกัน เอาปัญหามาคุยกัน” (บาง วงศ์ขารี ในเวทีสะท้อนการทำงาน ถอดบทเรียนครึ่งทาง วันที่ 24 มกราคม 2551 ณ สถานีปฏิบัติการนาตุณ ศูนย์วิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม)

6.1.2 บทเรียนในการหาทีม

6.1.2.1 ทีมอาจารย์มหาวิทยาลัย

การหาทีมอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นการหาจากในคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมือง นฤมิตศิลป์ ซึ่งเคยทำโครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนบ้านหม้อ วิธีการค้นหาทีมคือการพยายามพูดคุยในแนวความคิดโครงการวิจัยนี้ (Concept) กับกลุ่มอาจารย์ที่มีความสนใจ “วิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยเริ่มจากคนที่มีความสนิทสนม มักคุ้นกับคนบ้านหม้อโดยเฉพาะกลุ่มบ้านหม้อ ซึ่งมีผู้นำกลุ่มชาวบ้านบ้านหม้อคือ แม่บาง วงศ์ขารี ซึ่งมีอาจารย์ประมาณ 3-4 คน ที่มีความสนใจคล้ายคลึงกัน

ขั้นตอนการหาทีมอาจารย์ ผู้เข้าร่วมทีมวิจัยเพื่อท้องถิ่น มีดังต่อไปนี้

1. วางกรอบคิดของการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาอาชีพ-รายได้ของชาวหมู่บ้านหม้อ (พูดคุย ศึกษาทบทวนงานวิจัยเดิม และนัดหมายชาวบ้านเพื่อปรึกษาหารือ)
2. พัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยร่วมกัน โดยวางเป้าหมาย วิธีการ แผนขั้นตอนกิจกรรม และงบประมาณโดยคร่าวๆ

3. วางรูปแบบการทำงาน โดยแบ่งเป็นด้านกิจกรรม ด้านการเงิน และด้านการเรียบเรียง

ข้อมูล

อย่างไรก็ตาม ไม่ได้มีการแบ่งงานแยกออกจากกันชัดเจนมากนัก จึงมีข้อดีคือในกิจกรรมส่วนใหญ่ก็ชักชวนกันไป “ลงพื้นที่” ร่วมกัน โดยเฉพาะการทำความเข้าใจกับชาวบ้านและการค้นหาข้อมูลนั้นจะไปด้วยกัน 2 – 3 คน ในแต่ละครั้งเป็นอย่างน้อย ยกเว้นบางครั้งที่มีความจำเป็นก็จะลงพื้นที่เพียงคนเดียว ส่วนข้อจำกัดของการทำงานเป็นกลุ่มโดยไม่ได้แยกฝ่ายอย่างชัดเจน หรือแบ่งหน้าที่รับผิดชอบแบบตายตัวก็คือ ในบางครั้งเกิดความสับสนว่าใครรับผิดชอบส่วนใด หรือแม้กระทั่งปัญหาที่สำคัญที่สุด คือ ใครจำเป็นต้องรับผิดชอบงานในส่วนใดส่วนหนึ่งกันแน่ (เช่น การจัดรวบรวมภาพถ่าย การบันทึกข้อมูล การเรียบเรียงข้อมูล การนำเสนอและเข้าประชุมกับสกว. ท้องถิ่น)

6.1.2.2 ทีมชาวบ้าน

การเลือกกลุ่มชาวบ้าน

หลักการเลือกชาวบ้านเป็นทีมวิจัย สรุปโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1. เลือกคนที่เคยรู้จักกันในการทำงานเรื่องการพัฒนาสภาพที่อยู่อาศัยและความเป็นอยู่ร่วมกันมา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548
2. พยายามให้ทุกคนที่เป็นผู้นำในกลุ่มอาชีพบั้นหม้อดินเผาแบบโบราณอยู่แล้ว และคนที่แสดงความสนใจต่อโครงการพัฒนาอาชีพ แต่ยังไม่กล้าแสดงออกหรือพูดจามากนัก ได้ตัดสินใจอาสาเข้ามาเป็นทีมวิจัยที่บ้านด้วยตัวเอง
3. ไม่ตัดคนกลุ่มอื่นๆ ที่อยู่นอกกลุ่มคนบั้นหม้อดินเผาโบราณ ซึ่งมีความสนิทสนมกลมกลืนกันอยู่แล้วออกไป แต่ให้กระบวนการวิจัยครั้งนี้เป็นเครื่องมือในการ “คัดกรอง” ชาวบ้านที่ร่วมเป็นทีมวิจัย
4. ทั้งนี้โดยยึดหลักการเลือกกลุ่มคนที่สามารถเปิดใจพูดคุยกันได้โดยตรงไปตรงมามากที่สุด เนื่องจากต้องการให้งานวิจัย เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเฟ้นหานักวิจัยที่บ้าน และของกระบวนการสร้างความกลมเกลียวในหมู่บ้านอาชีพนี้

บทเรียนในการค้นหาทีมชาวบ้านเป็นทีมวิจัยที่บ้าน

สรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

1. การค้นหาทีมชาวบ้าน ผู้รู้ท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่นและอื่นๆ ไม่ควรกำหนดตายตัว หรือยึดคนที่มีความรู้หรือบทบาทสำคัญเท่านั้น เพื่อเป็นนักวิจัยที่บ้าน
2. ควรพยายามพบปะชาวบ้านหลายครั้ง จดบันทึกว่าใครพูดอะไร คิดอะไร ทำอะไร เพื่อเฟ้นหาคนที่มีความสามารถในการศึกษาวิจัย เช่น สามารถแสดงความเห็น สามารถจดจำ ทำบัญชี สามารถนำเสนอข้อสรุป ฯลฯ

3. ให้กระบวนการวิจัยเป็นการคัดกรองและบ่มเพาะคนที่มีความสามารถ ส่งเสริมให้เกิดการแสดงออก อย่างเป็นธรรมชาติไม่รับแรงแต่ทำอย่างต่อเนื่อง
4. พยายามให้ออกาสทุกคนโดยเฉพาะคนใหม่ๆ เสมอ แต่ทั้งนี้ควรพยายามรักษาคนที่เป็นหลักของกลุ่ม ให้ผูกพันและต่อเนื่องกับงานวิจัย (กรณีกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ ได้แก่ คุณบาง วงศ์ซารี คุณเรณู ไชยโยชน์ เป็นต้น)
5. ลักษณะเฉพาะของคนหมู่บ้านหม้อโดยเฉพาะกลุ่มหม้อดินเผาโบราณ คือ ความเป็นธรรมชาติ จริงใจ ตรงไปตรงมา ไม่กล้าแสดงออกมาก แต่มีความรักความผูกพันกับอาชีพบ้านหม้อ ซึ่งถือได้ว่าเป็น “วิถีชีวิต” มากกว่าเป็นเพียงอาชีพเพื่อการยังชีพ

การทำความเข้าใจ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กระบวนการวิจัยทุกๆ ขั้นตอนเป็นกระบวนการทำความเข้าใจของอาจารย์ “ร่วมกับ” (ไม่ใช่ “ให้กับ”) ทีมวิจัยไต้หวันในตัวเอง

นั่นคือในการเริ่มต้นทำงานวิจัยเพื่อการพัฒนาอาชีพให้ชุมชนท้องถิ่น โดยใช้หลักการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR – Participative Action Research) อาจารย์จากมหาวิทยาลัยมิได้มีองค์ความรู้และเทคนิควิธีการวิจัยมากไปกว่าชาวบ้านว่าที่นักวิจัยไต้หวันมากนัก กระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ในการประชุมชี้แจง พัฒนาโจทย์ ค้นหาทีมวิจัย การกลั่นกรองโครงการ การประชุมทีมวิจัย การเก็บข้อมูล จัดเวทีนำเสนอข้อมูล การเก็บและทบทวนข้อมูลเพิ่มเติม การวางแผนและทดลองปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การสังเคราะห์สรุปข้อมูล และ/หรือขั้นตอนอื่นๆ จึงเป็นการทำความเข้าใจร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยอาจารย์และนักวิจัยไต้หวัน

ประสบการณ์จากการวิจัยไต้หวันมีส่วนร่วมนี้ เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ปรากฏการณ์ที่สร้างวงสนทนาแลกเปลี่ยนที่สร้างบรรยากาศให้หลายคนเกิดพลัง ตระหนักถึงคุณค่าและมี “ความสุข” ที่ได้ทำงานร่วมกัน จึงนับได้ว่าเป็นการทำความเข้าใจผ่านกระบวนการ ได้ผลลัพธ์มากกว่าความรู้

การสร้างความคุ้นเคย

การสร้างความคุ้นเคยร่วมกันระหว่างอาจารย์นักวิจัยกับทีมชาวบ้าน เป็นผลลัพธ์และบทเรียนที่สำคัญที่สุดในการวิจัยไต้หวันมีส่วนร่วมครั้งนี้ ทำให้เกิดบทเรียนสำคัญ คือ “วัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะไทยอีสาน คือ วัฒนธรรมของความคุ้นเคย”

ด้วยความคุ้นเคยสิ่งที่ยากอาจกลายเป็นเรื่องง่ายๆ สิ่งที่เคยเหมือนจะเป็นไปไม่ได้อาจจะเป็นไปได้ เช่น การกำหนดราคาของสินค้าหม้อดินเผาด้วยกัน การคลี่คลายปัญหาการยึดครองพื้นที่สาธารณะของหมู่บ้านอย่างศาลากลางบ้าน การจดบันทึกและจัดทำบัญชี เป็นต้น ความคุ้นเคย ความเป็นเพื่อน (พ่อ แม่ พี่ น้อง ลูก หลาน ฯลฯ) หรือมิตรภาพ ลดช่องว่างทางความคิดและทาง

ความรู้ไปพร้อมๆ กัน กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างความคุ้นเคยด้วยความจริงใจตรงไปตรงมาเป็นกระบวนการที่สำคัญของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม

6.1.3 บทเรียนในการบริหารทีม

แบ่งออกเป็นบทเรียนทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ บทเรียนการจัดการทีม บทเรียนการจัดการกิจกรรม บทเรียนการจัดการเงิน และบทเรียนการจัดการข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.3.1. บทเรียนการจัดการทีม

การจัดทีมโดยเฉพาะทีมอาจารย์นักวิจัยในโครงการนี้ มีอุปสรรคด้วยเงื่อนไขเรื่องเวลาและภาระงานของอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ อีกทั้งเรื่องการใช้ภาษาอีสานซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความเป็นกันเองกับชาวหมู่บ้านหม้อ วิธีการแก้ไขที่ได้ดำเนินไปแต่ยังไม่สัมฤทธิ์ผลมากนัก คือ การขอให้แต่ละคนเสียสละเวลาร่วมกัน การแบ่งงานกันทำ เช่น อาจารย์ที่สามารถใช้ภาษาท้องถิ่นสร้างความคุ้นเคยได้ดี เป็นผู้ดำเนินเวทีและพยายามสร้างความคุ้นเคย ตลอดจนการมีส่วนร่วม

ส่วนเรื่องการจัดทีมวิจัยชาวบ้านนั้นประเมินได้ว่าง่ายกว่า เนื่องจากมีความซับซ้อนเรื่องเวลาและภาระงานน้อยกว่า มีอุปสรรคที่สำคัญเรื่องเดียว คือ ในช่วงฤดูการหว่านและเก็บเกี่ยวข้าว จะมีเวลาทำงานวิจัยน้อย หรือไม่มีความรู้สึกร่วมกับงานวิจัยมากเท่านอกฤดูทำนา อย่างไรก็ตามกลุ่มบ้านหม้อดินเผาโบราณ มีความสนใจและพยายามติดตามทุกกระบวนการของงานวิจัย สกว. ท้องถิ่น ทั้งนี้ ประเมินได้ว่าเนื่องจากเห็นและยอมรับในเจตนารมณ์ที่จะร่วมกันคิด ค้นหา นำไปสู่การพัฒนาอาชีพ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองโดยตรง

6.1.3.2. บทเรียนการจัดการกิจกรรม

บทเรียนที่ได้จากการจัดการกิจกรรม คือ การลงมือทำแต่ละกิจกรรม ควรจะต้องมีการวางแผนไว้ได้แก่

กำหนดการกิจกรรม

หมายถึงการกำหนดวัน เวลา สถานที่ และกิจกรรมย่อย ซึ่งจะทำให้การนัดหมายเป็นไปได้ง่าย ควบคุมเวลา อุปกรณ์ งบประมาณได้ ตลอดจนง่ายต่อการจดบันทึกและการสรุปข้อมูล

เป้าหมายกิจกรรม

หมายถึงการกำหนดผลลัพธ์ที่ต้องการจากกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งจะทำให้การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งเกิดประสิทธิภาพ นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการโดยสามารถเวลา และประเมินผลลัพธ์ได้ว่าตรงตามเป้าหมายที่กำหนดมาตั้งแต่ต้นหรือไม่ อย่างไร

วิธีการดำเนินการ

หมายถึงการกำหนดสิ่งที่จะทำในกิจกรรมนั้นๆ โดยแยกเป็นขั้นตอนย่อย โดยที่แต่ละขั้นตอนย่อย มีเป้าหมายของขั้นตอนย่อยนั้นๆ เอง และยังนำไปสู่เป้าหมายและผลลัพธ์รวมของทั้งกิจกรรม ที่สำคัญคือ จะทำให้การจัดกิจกรรมนั้นๆ ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการโดยใช้ทรัพยากรและเวลาที่จำกัด

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

การกำหนดผู้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างหลวมๆ เช่น ทีมนักวิจัยอาจารย์ ทีมนักวิจัยชาวบ้านและทีมผู้ช่วยวิจัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ สกว. ที่ปรึกษา เป็นต้น ทำให้การดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆ เป็นไปได้โดยง่ายยิ่งขึ้นและชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ควรกำหนดบทบาทสำคัญ 2 บทบาท คือ ผู้ดำเนินกิจกรรม (Moderator) และ ผู้จัดบันทึก (Reporter) ซึ่งเมื่อประสานงานกันเป็นอย่างดีแล้ว จะทำให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีจากการดำเนินกิจกรรมตามขั้นตอนวิจัยแบบมีส่วนร่วม

6.1.3.3. บทเรียนการจัดการเงิน

การจัดบันทึก การเก็บหลักฐานการใช้จ่าย (ทั้งรายรับและรายจ่าย) และการจัดทำบัญชี คือ เครื่องมือที่สำคัญยิ่งในการจัดการเงิน

นอกจากนี้ ยังมีประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม คือ การใช้เวทีเป็นเครื่องมือในการชี้แจง และร่วมกันจัดการการใช้จ่ายเงินทุนในการวิจัยร่วมกันระหว่างทีมนักวิจัยอาจารย์ และนักวิจัยชาวบ้าน ซึ่งการชี้แจงแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องเงิน จะทำให้ทุกฝ่ายสบายใจ รู้สึกเป็นธรรมและอยากมีส่วนร่วมทำงานวิจัยอย่างต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดการเงินอย่างโปร่งใสและสร้างการมีส่วนร่วม จะทำให้งานวิจัยสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น

6.1.3.4. บทเรียนการจัดการข้อมูล

บทเรียนสำคัญจากการบริหารทีมในด้านการจัดการข้อมูล แบ่งออกเป็น 3 ระยะเวลา คือ บทเรียนที่ได้รับจากการจัดการข้อมูล ก่อน ระหว่างและหลังการดำเนินกิจกรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การเตรียมข้อมูลก่อนดำเนินกิจกรรม

เนื่องจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเน้น “การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น” ให้เป็นพื้นฐานของการพัฒนา ผ่านความเข้าใจร่วมกันและการร่วมไม้ร่วมมือกันแก้ปัญหา การเตรียมข้อมูลก่อนดำเนินกิจกรรม จะมีผลลัพธ์ทำให้กิจกรรมนั้นมีฐานข้อมูลที่จะเริ่มต้น สามารถ “โสเหล่” ประวัติ ปัญหา ประเด็น แนวทาง อุปสรรค จุดอ่อน จุดแข็ง ตลอดจนข้อมูลอื่นๆ ได้โดยกระชับ รัดกุม มีกรอบทิศทางที่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อควรระวังการใช้ข้อมูล คือ “การตั้งธงผลลัพธ์” ของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นไว้ล่วงหน้า อาจทำให้ได้ข้อเท็จจริง ข้อมูล ความคิดเห็น ความรู้ใหม่อย่างไม่ครอบคลุม ตลอดจนไม่สามารถบรรลุผลของการมีส่วนร่วมได้อย่างครบถ้วน เช่น การเตรียมข้อมูลเตาเผาแบบใดแบบหนึ่งซึ่งชาวหมู่บ้านหม้อยังไม่เคยใช้ อาจทำให้ดึงดูดความสนใจ กระตือรือร้น ตลอดจนความอยากรทดลองและ/หรืออยากได้เครื่องมือแบบใหม่ แต่อาจปิดกั้นการ

คิดวิเคราะห์อย่างถ่องแท้ว่า ปัญหาที่แท้จริงของเตาเผาแบบเดิมคืออะไร สามารถปรับปรุงอย่างง่าย ๆ โดยไม่ต้องนำเข้าเตาเผาของใหม่ได้หรือไม่ เป็นต้น

การจดบันทึกข้อมูลระหว่างดำเนินการกิจกรรม

เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากในระหว่างการคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น ชาวหมู่บ้านหม้อจะแสดงภูมิปัญญาในการปั้นหม้อและตีหม้อดินเผาโบราณออกมาอย่างเป็นธรรมชาติ เช่น การเล่าให้ฟัง การตอบคำถาม แสดงความเห็นระหว่างการจัดเวทีหาข้อมูล การคุยนอกเวที หรือ การคุยกันในวงกินข้าว ล้วนมีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ชีวิต ความเป็นอยู่ ความเป็นมาเป็นไป สิ่งที่ต้องการ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ฯลฯ สะท้อนออกมาระหว่างการคุย แลกเปลี่ยนความเห็น ดังนั้นนักวิจัยอาจารย์และนิสิตจึงควรอย่างยิ่งที่จะสามารถจดบันทึกเรื่องเล่าและความคิดเห็นเหล่านั้น เพื่อมาสรุปถอดบทเรียนการวิจัยในภายหลัง

การสรุปข้อมูลทันทีหลังทำกิจกรรม

บทเรียนที่ได้รับ คือ ทีมวิจัยยังขาดการสรุปข้อมูลทันทีหลังทำกิจกรรม ทำให้ข้อมูลที่ได้เป็นเพียงความประทับใจ ความทรงจำ แม้บางครั้งอาจอยู่บนแผ่นกระดาษใหญ่ (Flip chart) ที่จัดระหว่างการดำเนินเวที แต่หากไม่ได้จัดการข้อมูลโดยการวิเคราะห์ความสำคัญของแต่ละเรื่องที่พูดคุย แลกเปลี่ยนกัน ในระยะเวลาจำกัด เช่น ภายในหนึ่งสัปดาห์โดยประมาณ อาจทำให้การวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อหาขาดความครบถ้วน เนื่องจากลืมประเด็นย่อยที่คุยกัน จึงได้บทเรียนเป็นข้อสรุปว่า จำเป็นต้องถ่ายรูปกิจกรรม รูป Flip chart ถอดเก็บเป็นไฟล์ภาพ และถอดความ โดยการจดบันทึก วิเคราะห์ สังเคราะห์รายละเอียด ทั้งนี้ ควรพยายามทำให้ได้ภายใน 1 สัปดาห์

6.1.4 บทเรียนในการจัดกระบวนการวิจัย

6.1.4.1. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การวิจัยเพื่อพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ โดยศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์กลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณหมู่บ้านหม้อนั้น ใช้การจัดกระบวนการเป็นแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 4 จึงมีความแตกต่างจากกระบวนการวิจัยทั่วไป ซึ่งมีขั้นตอนโดยสรุป คือ

ตั้งคำถามและสมมติฐานการวิจัย โดยการอ้างอิงหลักการ ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้หลักการสถิติ และ/หรือข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ เป็นต้น

วิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐาน

สังเคราะห์สรุปข้อมูล จากการวิเคราะห์แนวโน้มทางสถิติและ/หรือแนวโน้มของข้อมูลเชิงคุณภาพ ว่าตรงตามสมมติฐานวิจัยหรือไม่อย่างไร และ จัดทำข้อเสนอแนะจากการวิจัยว่าการพัฒนาในด้านนั้นๆ ควรทำอย่างไร และศึกษาอะไรต่อไป

ส่วนการวิจัยแบบ PAR นั้น ต่างจากการทำงานวิจัยแบบเดิมที่ “ถามเอง หาคำตอบเอง” ตรงที่ จัดการ “โสหุส” หรือพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน จึงเกิดการสื่อสารสองทาง (2-way communication / “Dialogue”) มีลักษณะเป็นปลายเปิดมากกว่า และที่สำคัญที่สุดคือ สร้างการมีส่วนร่วมคือการร่วมคิดร่วมทำและร่วมเป็นเจ้าของมากกว่า ในทัศนคติส่วนบุคคลของผู้วิจัย เห็นว่าการวิจัยแบบ PAR นำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยความรู้และความเป็นเจ้าของปัญหา **ร่วมกัน** ส่วนการวิจัยแบบดั้งเดิมนำไปสู่การหาองค์ความรู้ใหม่ และการวิเคราะห์ทบทวนองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่เท่านั้น

6.1.4.2. กระบวนวิธีวิจัยตามขั้นตอนพื้นฐาน

ดังที่กล่าวมาแล้วเห็นได้ว่า การวิจัยตามขั้นตอนพื้นฐานนั้น ควรจะเป็นพื้นฐานที่ดีและสำคัญ สำหรับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม ได้แยกการวิจัยออกจากการพัฒนา ซึ่ง อาจมีทั้งข้อดีและข้อด้อย เช่น

ข้อดี ได้แก่

1. ได้ศึกษา วิเคราะห์ หลักการและทฤษฎี ปรัชญาการณ ความเชื่อ เป็นต้น ในเชิงลึก
2. สร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือ พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้ดั้งเดิม
3. มีสถิติ ข้อมูลเชิงประจักษ์รองรับ ตรวจสอบและอ้างอิงได้ (ในกรณีที่การวิจัยนั้นมีความ รัดกุมในการเก็บข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา)
4. นำไปสู่การทำผลงานและตำแหน่งทางวิชาการของผู้วิจัย (ผลพลอยได้ที่ดี)

ข้อด้อย ได้แก่

1. แยกการวิจัยออกจากการพัฒนา
2. เป็นการมองจากผู้วิจัยเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการมองเชิงเดี่ยวหรือมองเชิงเปรียบเทียบ (Single / Comparative perspective) แต่ไม่ได้เป็นการมองแบบภาพรวม (Comprehensive perspective)
3. ขาดการมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของปัญหา จึงไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาหลายด้านพร้อมกัน เช่น ด้านเทคนิค สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม การเมือง เป็นต้น แต่เน้นไปที่การแก้ โจทย์หรือสัมการ ซึ่งมักจะเป็นปัญหาเชิงเทคนิคเป็นหลัก

6.1.4.3. การเปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์

ข้อดีและข้อด้อยของการวิจัยแบบ PAR

ข้อดี ได้แก่

1. ผู้การวิจัยเข้ากับการพัฒนา (เนื่องจากร่วมกันกำหนดปัญหา ร่วมกันคิดและทำ และร่วมกันแก้ปัญหา ทั้งนี้ หากมองในมุมนี้ให้ลึกยิ่งขึ้น PAR อาจเป็นรากฐานที่ดีของ “ประชาธิปไตย” ในความหมายที่ว่า “ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจกำหนดอนาคตตนเอง” กล่าวคือ สามารถแก้ปัญหาหรืออย่างน้อยกำหนดปัญหาที่จะแก้ไขด้วยการตัดสินใจของตนเอง)
2. ทำให้คนรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง (หากค้นพบคุณค่าที่แท้จริงของตัวเอง มีแนวโน้มจะทำให้เกิด “พลัง” และ “ความสุข” ตามมาด้วย) ตลอดจนพลังของความสามัคคี และความมีเมตตาต่อกันและกันระหว่างคนในชุมชน
3. สร้างความเข้าใจอย่างเป็นภาพรวม บนพื้นฐานของความรู้ (Comprehensive learning หรือ การเรียนรู้อย่างเป็นภาพรวม)

ข้อด้อย ได้แก่

1. ต้องลงทุนเวลาและความพยายามสูงกว่าการวิจัยพื้นฐาน ในด้าน “การทำความเข้าใจและแลกเปลี่ยนกับชุมชน” (อาจเป็นอุปสรรคมากกว่าข้อด้อย)
2. ในปัจจุบันอาจยังไม่ได้รับการยอมรับในเชิง “วิชาการ” มากนัก เนื่องจากเป็น “การวิจัยและพัฒนาแบบทางเลือก” ไม่ใช่สิ่งที่ศาสตราจารย์ทั่วๆ ไปยอมรับ เช่น เท่าที่ทราบยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านสถาปัตยกรรม ผังเมือง หรือการออกแบบอื่นๆ เป็นศาสตราจารย์จากการทำวิจัยแบบ PAR (เป็นข้อด้อยเชิงเปรียบเทียบกับลักษณะการวิจัยแบบดั้งเดิม มิใช่ข้อด้อยในตัว PAR เอง)

เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์

การเปรียบเทียบ วิเคราะห์และสังเคราะห์ PAR กับการวิจัยพื้นฐาน ผ่านกระบวนการวิจัยโครงการศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ ได้ผลลัพธ์ในเบื้องต้นดังต่อไปนี้

PAR ทำให้ผู้วิจัยเห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ ผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้กับชาวหมู่บ้านหม้อ กล่าวโดยสรุปได้ว่า “การบ้านหม้อหรือดีหม้อดินเผาแบบโบราณของชาวบ้านหม้อนั้น ไม่ใช่อาชีพแต่เป็น วิถีการดำเนินชีวิต ที่สืบเนื่องกันมาอย่างน้อยเป็นร้อยๆ ปี” อย่างไรก็ตาม จึงเกิดคำถามขึ้นทันทีว่า แล้ววิถีชีวิตนี้จะยังคงอยู่สืบไปอีกร้อยปีหรือไม่

หากใช้สถิติทางตัวเลขในการศึกษาวิจัยแนวโน้มการทำอาชีพนี้ในหมู่บ้าน ตามกระบวนการวิจัยแบบพื้นฐาน ตัวเลขน่าจะชี้ให้เห็นว่ามีแนวโน้มลดลงและมีช่องว่าง โดยขาดคนอายุ 20-30 ปี ในการสืบทอด เมื่อเทียบกับคนอายุ 40-50 ปี

ในทางกลับกัน หากประเมินจากการวิจัยแบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้ โดยเฉพาะไม่มองในเชิงสถิติเท่านั้น แต่มองในเชิง “ความรู้สึกผูกพันกับอาชีพ” (ยังไม่ได้ใช้แบบสอบถามแปลงข้อมูลเชิงคุณภาพแบบนี้ให้เป็นข้อมูลสถิติ) ก็จะได้เห็นว่ามีความรักในวิถีชีวิตแบบนี้ และยังอยากเห็นลูกหลานรุ่นต่อไป สามารถรักษาอัตลักษณ์นี้ไว้ให้ดำรงอยู่ เช่น การให้ข้อมูลของกลุ่มแม่บ้านที่ประกอบอาชีพปั้นหม้อดินเผาโบราณ กลุ่มแม่บาง วงศ์ซารี ให้ข้อมูลเชิงสะท้อนความรู้สึก (Reflection) ในเวทีสรุปบทเรียนครั้งทาง (วันที่ 24-25 มกราคม 2552 สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช นาइन) ด้วยคำพูด เช่น “เกิดมาก็เห็นพ่อแม่ปั้นหม้อ” “ที่แรกยังรังเกียจเพราะเห็นเนื้อตัวดำ แต่เมื่อตนเองมีครอบครัว จึงเห็นความจำเป็นของการปั้นหม้อ” (คุณคำหนึ่ง คำศิริรักษ์) “หม้อคือชีวิต มีหม้อมีเงินใช้จ่ายและออม” “อยากให้เด็กในหมู่บ้านปั้นหม้อเป็น เพราะเป็นสิ่งที่เราภาคภูมิใจ ทุกคนรู้จัก แม่แต่นิสิตนักศึกษาปริญญาโทยังเอาไปทำวิทยานิพนธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอรู้จัก แนะนำให้เป็นหมู่บ้านตัวอย่าง หมู่บ้านท่องเที่ยว” (คุณบาง วงศ์ซารี)

ทีมวิจัยชาวบ้านได้แสดงความรักความผูกพันกับวิถีชีวิตการปั้นหม้อดินเผาโบราณ และอยากให้มีการสืบทอด ทีมวิจัยทั้งหมดได้แสดงความคิดเห็นต่อเวทีสรุปบทเรียนครั้งทาง และต่อ สกว. ภาคฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ว่าการดำเนินงานขั้นตอนต่อไปของการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมคือ ใช้กระบวนการ PAR เพื่อทำให้ลูกหลานในชุมชนได้เห็นคุณค่าของการปั้นหม้อ โดยอยากจัดการสอนปั้นหม้อให้เด็กและเยาวชนในชุมชน เป็นการเลี้ยงข้าว สอนปั้น หารางวัลเล็กๆ ที่มีความตั้งใจและเห็นคุณค่าของหม้อดินเผาโบราณ

ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจขึ้นว่าหากชาวบ้านหม้อได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากความรู้สึกที่แท้จริงภายในแล้ว คือ จากความคิดหลักที่ว่าการปั้นหม้อเป็นอาชีพเพื่อการยังชีพหรือเป็นรายได้เสริมอย่างเดียวเท่านั้น ไปสู่ความรู้สึกว่าหม้อดินเผา คือ “รากเหง้าและชีวิตที่แท้จริงของหมู่บ้านหม้อ” และมีความต้องการแน่วแน่ที่จะต้องดำรงและสืบสานการปั้นหม้อไปสู่ลูกหลานให้ได้

แม่บางและกลุ่มปั้นหม้อดินเผาโบราณ ควรทำงานวิจัยขั้นตอนต่อไปในโครงการนี้ อีกทั้งยังควรวางแผนเสนอโครงการต่อเนื่องเรื่อง “การฝึกอาชีพและถ่ายทอดวิถีชีวิตการปั้นหม้อให้เยาวชนหมู่บ้านหม้อ เพื่อสูvikฤตเศรษฐกิจและการตกงาน” โดยคัดสรรให้คนในกลุ่มผู้ปั้นหม้อดินเผาโบราณเองเป็นหัวหน้าทีมวิจัย และอาจจะมีทีมวิจัยอาจารย์ในโครงการปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาหรือทีมผู้ช่วยวิจัยก็ตาม

สรุปการเปรียบเทียบระหว่างการวิจัยพื้นฐานกับ PAR จะเห็นได้ว่าองค์ความรู้และการขับเคลื่อนไปสู่การพัฒนาผ่านกระบวนการวิจัยแบบ PAR แตกต่างจากผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับจากการ

วิจัยพื้นฐาน ตรงที่การวิจัยพื้นฐานนำไปสู่ “ความรู้” แต่การวิจัยแบบ PAR นำไปสู่ “โอกาสพัฒนา” ที่เกิดจากความรู้

ทั้งนี้ สาเหตุเกิดมาจาก “การเปลี่ยนแปลงทางความคิดและความรู้สึกที่แท้จริงภายใน” มากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางการพัฒนารายได้ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ หรืออาคารบ้านเรือน โครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งโดยรวมคือสภาพแวดล้อมภายนอก แต่เพียงเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปย่อได้ว่า “คุณค่าและความสุข ที่ได้เรียนรู้ตนเองของคนบ้านหม้อ คือพลังของการพัฒนา ที่อาจจะสามารถรักษาวิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อไว้ให้ลูกหลาน”

อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่าลูกหลานจำเป็นต้องใช้วิธีการบ้านหม้อแบบโบราณแต่เพียงอย่างเดียว อาจมีการสร้างนวัตกรรมและการออกแบบใหม่ๆ ได้หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจ การมองเห็นคุณค่า และศักยภาพของเยาวชนเอง โดยที่งานวิจัยชิ้นนี้และชิ้นต่อไป (ถ้ามี) จะเป็นส่วนสนับสนุนและเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ให้ เยาวชนไขว่คว้าพื้นฐาน คือ ในอนาคตเยาวชนบ้านหม้อจะสามารถมองเห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตการบ้านหม้อ ดังเช่นที่คนรุ่นแม่บางและกลุ่มบ้านหม้อดินเผาโบราณมองเห็นอยู่ในปัจจุบัน

6.1.5 บทเรียนในการจัดการปัญหาต่าง ๆ

6.1.5.1 บทเรียนการจัดการปัญหาในเชิงกระบวนการทำงาน

การทำงานวิจัยทำให้เห็นว่า เพื่อจัดการปัญหาต่างๆ จำเป็นจะต้องมี “กระบวนการ” ที่ชัดเจน มีลำดับขั้นตอน มีการจดบันทึกและสามารถทบทวนย้อนหลังเพื่อมองหาเหตุ ปัจจัย ผลลัพธ์ ดังนี้

1. มีการวางแผนการดำเนินงาน
2. มีการวางกรอบงบประมาณสำหรับกิจกรรม
3. มีการวางแผนคน อุปกรณ์ ยานพาหนะ สถานที่ งบประมาณที่จะทำให้กิจกรรมแต่ละครั้งสำเร็จลุล่วง ได้ผลลัพธ์ดังที่ต้องการ
4. มีการจัดกระบวนการที่ต่อเนื่อง นำไปสู่เป้าหมายการค้นหาทั้งสิ่งที่เป็น “ความรู้” และเป็น “การรับรู้” หรือความรู้สึกของชาวบ้านตลอดจนของทีมนักวิจัยทั้งหมดเอง เพื่อสร้างเวทีให้คนทั้งหมดในกระบวนการเกิดความตระหนักรู้ร่วมกันว่า “มีตัวตน มีคุณค่า” หากใช้คุณค่าอย่างถูกต้องจะนำไปสู่พลังในการพัฒนา เช่น เมื่อผ่านกระบวนการวิจัย จึงได้เรียนรู้ร่วมกันว่า ในการจัดเวทีที่วิจัย “แต่ละคน” มีหน้าที่ทำอะไรบ้าง เพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรื่องอะไร และท้ายที่สุด นำไปสู่ความเข้าใจในคุณค่าของวิถีชีวิตการบ้านหม้อดินเผาโบราณอย่างไร

5. เกิดการดำเนินกระบวนการเพื่อให้ทีมวิจัยทุกคน โดยเฉพาะเจ้าของอาชีพบ้านหม้อเอง รู้ปัญหาเชิงเทคนิคของการปั้นหม้อ ได้แก่ ราคาวัสดุและต้นทุนของหม้อแต่ละใบ ค่าแรงที่ลงทุนเท่าไร ปริมาณและการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรที่ใช้ เป็นต้น ตลอดจนสาเหตุที่ไม่ได้ทำไรเป็นตัวเงินมากมาย แต่มีความภาคภูมิใจและมีความสุข (ไม่ใช่ความสบาย) ในการปั้นหม้อคืออะไร
6. มีการบันทึกและทบทวนกระบวนการดังที่กล่าวมา ในแต่ละขั้นตอน

สรุปบทเรียนที่ได้จากการจัดการปัญหา คือ การทำงานวิจัยแบบ PAR ควรจะมีการวางแผนทำตามขั้นตอนและกระบวนการ บันทึกและทบทวน วิเคราะห์สรุป อภิปรายผลอย่างกระชับในทุกกิจกรรม

6.1.5.2 บทเรียนการผลักดันให้กระบวนการ PAR เป็นเครื่องมือสู่แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณ

เมื่อกระบวนการ PAR เป็นการสร้าง ความรู้ที่เป็นองค์รวมและจิตสำนึกรับผิดชอบต่อปัญหา ร่วมกัน ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การสะท้อนปัญหา และช่วยกันคิดช่วยกันแก้ปัญหา จึงควรที่จะสามารถเป็นเครื่องมือในกาพัฒนากลุ่มอาชีพนี้ได้ เนื่องจากเกิดการทำงานเป็นทีม ซึ่งชาวบ้านสะท้อนว่ากระบวนการของงานวิจัยนี้ทำให้ “คนในกลุ่มได้คุยกันมากขึ้น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เอาปัญหามาคุยกัน” เช่น ปัญหาขนาดของผลิตภัณฑ์ ราคาของหม้อ คุณภาพของหม้อ และเทคนิคการปั้นหม้อ นั่นคือหากสามารถสร้างมาตรฐานหรือแนวทางร่วมกัน โอกาสที่จะสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพก็มีมากยิ่งขึ้น

6.1.6 บทเรียนของนักวิชาการ บทเรียนของทีมและทีมสนับสนุน

6.1.6.1 บทเรียนของนักวิชาการ

1. งานวิจัยแบบ PAR พยายามเปลี่ยนความคิด ที่แท้จริงคือเปลี่ยนพฤติกรรม
2. สร้างให้เกิดการทำงานเป็นกลุ่ม
3. เป็นแนวทางในการคิดค้นงานพัฒนาที่น่าสนใจ
4. คุณค่าและอัตลักษณ์ คือ การพัฒนาจากภายในจิตใจ จะนำไปสู่ความภาคภูมิใจ และการกำหนดว่าจะสร้างรูปแบบการพัฒนาทั้งอาชีพและวิถีชีวิตควบคู่กันไป ได้อย่างไร

6.1.6.2 บทเรียนของทีมวิจัยชาวบ้าน และทีมสนับสนุน

1. ได้ความรู้ใหม่
2. มองเห็นแนวทางการพัฒนา “หม้อดินเผา”
3. มองเห็นคุณค่าของหม้อที่ต้องไม่สูญหายไปจากชุมชน

4. เห็นว่าหม้อคือชีวิต สร้างรายได้
5. มีคนมาเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง
6. เป็นอาชีพที่สืบทอดมานาน
7. เกิดมาก็เห็นหม้อ
8. เกิดการทำงานเป็นทีม
9. ทำให้คนได้คุยกันมากขึ้น แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และเอาปัญหามาคุยกัน (โสปัญหา)
10. เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เด็กอยากเรียนรู้การปั้นหม้อ
11. คนที่ทำอาชีพอื่นๆ สงสัยและอยากรู้ว่า ทำอะไร อยากมีส่วนร่วมรู้เห็นมากยิ่งขึ้น

6.2 ข้อเสนอแนะต่าง ๆ

6.2.1 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

แม่บางและกลุ่มบ้านหม้อดินเผาโบราณ ควรทำงานวิจัยขั้นต่อไปในโครงการนี้ อีกทั้งยังควรวางแผนเสนอโครงการต่อเนื่องเรื่อง “การฝึกอาชีพและถ่ายทอดวิถีชีวิตการปั้นหม้อให้เยาวชนหมู่บ้านหม้อ เพื่อสู่วิถีอุตสาหกรรมและการตลาด” โดยคัดสรรให้คนในกลุ่มผู้ปั้นหม้อดินเผาโบราณเองเป็นหัวหน้าทีมวิจัย และอาจจะมีทีมวิจัยอาจารย์ในโครงการปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาหรือทีมผู้ช่วยวิจัยก็ตาม

6.2.2 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะต่อ สกว. ฝ่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ลักษณะการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องชี้แจงต่อทีมวิจัยชาวบ้านเรื่องกระบวนการร่วมกันคิด ทำและแก้ปัญหา (โสปัญหา หาทางออกร่วมกัน)

ควรแยกแยะให้เห็นว่าการสนับสนุนงบประมาณการทดลอง ในรูปการก่อสร้าง จัดทำเครื่องมือประกอบอาชีพ (งบค่าใช้สอย) อาจมีบ้างแต่เป็นองค์ประกอบรองลงมา

ย้ำให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผนทางแก้ปัญหาด้วยเวทีชุมชนเอง มีความสำคัญเป็นอันดับแรก

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงของสังคมไทยปัจจุบัน ทีมวิจัยชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นหรือชุมชนเองจะคาดหวังผลลัพธ์เป็นรูปธรรมอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก จึงควรเปิดช่องทางให้ทำบ้าง

บทที่ 7 บทสังเคราะห์และอภิปรายผล

7.1 จิตสำนึกและปฏิบัติการทางสังคม ผลลัพธ์จากการวิจัยเชิงพัฒนา (Outcome)

7.1.1 จิตสำนึกใหม่ และกิจกรรมขับเคลื่อนการพัฒนาอาชีพของกลุ่มคนบั้นหม้อ

ในการวิจัยเชิงพัฒนา เมื่อคณะวิจัยและกลุ่มคนบั้นหม้อเกิดจิตสำนึกว่าการบั้นหม้อดินเผาเป็นวิถีชีวิตและอาชีพเท่ากัน ได้ร่วมวิเคราะห์ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพ จึงได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะในด้านกระบวนการผลิต มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาทั้ง 7 ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว

7.1.2 ประเด็นความเคลื่อนไหว

กิจกรรมขับเคลื่อนการพัฒนารูปแบบอาชีพบั้นหม้อ ที่สอดคล้องกับชุมชนบ้านหม้อ ประกอบด้วย

- 1) กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน
- 2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา
- 3) กิจกรรมสืบหอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานใน

ชุมชน

ผ่าน 3.1) กิจกรรมสอนเด็กน้อยปั้นดิน และ 3.2) กิจกรรมละครเยาวชนสืบสานอาชีพบั้นหม้อ

- 4) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 5) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
- 6) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน

กิจกรรมเหล่านี้เป็นการใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบั้นหม้อดินเผาในรูปแบบโบราณและของกลุ่มคนบั้นหม้อ (ดังสรุปในข้อ 5.1 หน้า 67) ในการแก้ปัญหา สร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม และนำไปสู่กระบวนการจัดการเพื่อพัฒนากลุ่มและอาชีพบั้นหม้อ อย่างยั่งยืนต่อไป ดังสรุปในตาราง 7.1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 7.1 กิจกรรมพัฒนาอาชีพที่แก้ปัญหา โดยใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ในแต่ละประเด็น ของกลุ่มคนบั้นหม้อ ชุมชนหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม

ปัญหา	กิจกรรมพัฒนาอาชีพ / การจัดการใหม่	ความยั่งยืน
		คุณค่าและอัตลักษณ์ที่ใช้แก้ปัญหา
1. วัตถุดิบ (พื้น)	ปลูกป่า	ยั่งยืนมาก
		คุณค่า - ผูกพันกับอาชีพสูง - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิต - ต้องการถ่ายทอด - มีการรวมกลุ่ม อัตลักษณ์ - พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติสูง
2. เทคนิคการผลิต	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วย เครื่องยนต์	ยั่งยืนมาก
		คุณค่า - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิต - ต้องการถ่ายทอด - มีการรวมกลุ่ม อัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่
3. สถานที่	ร่วมสร้างเตาเผาความร้อนต่ำ ใน อาคารศูนย์ชุมชน	ยั่งยืนมาก
		คุณค่า - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิต - มีการรวมกลุ่ม อัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่
4. รูปแบบ ผลิตภัณฑ์	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และ การตลาด ชุมชนด่านเกวียน	ริเริ่มความยั่งยืน
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิต อัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่

	- ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	ริเริ่มความยั่งยืน
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - ต้องการถ่ายทอด - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิตอัตลักษณ์ - สืบทอดวิถีโบราณของหมู่บ้าน
5. แรงงาน	- สืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร	ยั่งยืนปานกลาง
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - ต้องการถ่ายทอด - มีการรวมกลุ่ม อัตลักษณ์ - สืบทอดวิถีโบราณของหมู่บ้าน
	- ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	ริเริ่มความยั่งยืน
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - ต้องการถ่ายทอด - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิตอัตลักษณ์ - สืบทอดวิถีโบราณของหมู่บ้าน
6. การตลาด	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด้านเกี่ยว	ริเริ่มความยั่งยืน
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิตอัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่
	- ประชาสัมพันธ์กลุ่มด้วยเอกสาร, ทดลองขายที่มหาวิทยาลัย และนิสิตชมรมผู้ประกอบการ	ริเริ่มความยั่งยืน
		คุณค่า - เป็นความสุขที่ภาคภูมิใจ - มีการรวมกลุ่ม

		อัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่ - สืบทอดวิถีโบราณของหมู่บ้าน
7. สุขภาพ	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วย เครื่องยนต์	ยั่งยืนมาก คุณค่า - มองเห็นคุณค่าอาชีพนี้เป็นวิถีชีวิต - ต้องการถ่ายทอด - มีการรวมกลุ่ม อัตลักษณ์ - ประยุกต์วิถีโบราณ ด้วยเทคนิคใหม่

7.2 ผลลัพธ์การสร้างสรรค์งานในครอบครัว ชุมชน สังคม ในระยะยาว

การสร้างสรรค์งานในกลุ่มคนปั้นหม้อ สามารถสรุปเป็น 4 ประเด็นดังต่อไปนี้

1. ลักษณะเดิมของชุมชน
2. เป้าหมายและวิธีการดำเนินงานวิจัยเชิงพัฒนาสู่การขับเคลื่อนชุมชน
3. ผลลัพธ์ที่เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชน
4. การสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษา องค์กรวิจัย เครือข่ายชุมชนและสังคมระยะยาว

7.2.1 ลักษณะเดิมของชุมชน

ชุมชนบ้านหม้อมีลักษณะเป็นชุมชนชนบท และมีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ในปัจจุบันคล้ายคนในเมืองมากขึ้น อย่างไรก็ตามระบบวิถีชีวิตและการทำมาหากิน ยังพึ่งพาการปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านในครัวเรือนและชุมชน และการทำนาเป็นหลัก ส่วนอาชีพเสริมคือการเป็นแรงงานรับจ้างโดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามและพื้นที่ใกล้เคียง

การสร้างสรรค์งานในชุมชนนั้น กล่าวโดยรวมได้ว่าเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาที่มีคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนตนเองมาอย่างต่อเนื่องและยาวนาน ตั้งแต่ตั้งชุมชนมาเป็นระยะเวลาประมาณ 150 – 200 ปี มีการเปลี่ยนแปลงของผลงานหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา จากการทำใช้ในครัวเรือนและนำไปแลกเปลี่ยนค้าอื่น เช่น ข้าว เกลือ สินค้าอุปโภคและบริโภคต่างๆ ดังนั้น จากสภาพดั้งเดิมที่มีการผลิตเครื่องใช้ในครัวเรือนหลายรูปแบบ เช่น หม้อใส่ข้าวเหนียว หม้อแกง หม้อใส่น้ำ จาน กระทะ ข้อน ถ้วย บาตรพระ ฯลฯ ได้ลดจำนวนรูปแบบการผลิตลงเหลือเพียงหม้อใส่น้ำ และหม้อใส่แกง เป็นหลัก เนื่องจากมีอุปการณ์สมัยใหม่ราคาถูกและหาซื้อได้ง่ายมาทดแทน และเนื่องจากสินค้าที่ขายได้ดีเป็นจำนวนครั้งละมากๆ ในปัจจุบันเหลือเพียงหม้อใส่น้ำ และหม้อแกง ซึ่งราคาขายส่งเพียงใบละ 30 – 40 บาท แต่ขายแต่ละครั้ง 100 -200 ใบ

กิจกรรมนี้ถือเป็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ไม่ใช่กิจกรรมการค้าขายเชิงพาณิชย์ จึงไม่มีการวางแผนเรื่องรูปแบบความต้องการของตลาด ราคาของสินค้า ผลตอบแทนหรือกำไรที่ยังมีช่องทางขยายออกไป ดังเช่นที่เราได้ศึกษาเรียนรู้จากชุมชนด้านเกวียน ซึ่งเป็นชุมชนเครื่องปั้นและเครื่องเคลือบดินเผาในจังหวัดศูนย์กลางของภูมิภาคอีสาน คือจังหวัดนครราชสีมา อีกทั้งระยะทางจากกรุงเทพมหานครก็ไม่ไกลมากนัก หากเดินทางด้วยรถยนต์ใช้เวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง เมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนบ้านหม้อ ที่อยู่ห่างไกลกรุงเทพมหานครถึง 6 ชั่วโมง

7.2.2 เป้าหมายและวิธีการดำเนินงานวิจัยเชิงพัฒนา สู่การขับเคลื่อนชุมชน

เป้าหมายการดำเนินงานวิจัย เป็นเป้าหมายเชิงสังคมและกระบวนการขับเคลื่อนชุมชน ด้วยอัตลักษณ์และคุณค่าดั้งเดิมของอาชีพที่ชุมชนบ้านหม้อมีอยู่ กล่าวคือ ลักษณะของการผลิตหม้อแบบโบราณ ด้วยกรรมวิธีที่สืบทอดมา 200 ปี ตั้งแต่ก่อตั้งชุมชน และเครื่องปั้นดินเผายังเป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่ยุคโบราณนับ 1000 ปี ซึ่งเราพบได้ในภูมิภาคอีสานเช่น วัฒนธรรมบ้านเชียงที่จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

วิธีดำเนินงานวิจัยเชิงพัฒนา ซึ่งมีเป้าหมายเชิงลึกที่แท้จริงคือการขับเคลื่อนชุมชนด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เป้าหมายของการขับเคลื่อนก็คือ การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งอย่างยั่งยืน หมายถึงการที่กลุ่มคนปั้นหม้อสามารถที่จะใช้เอกลักษณ์และจุดเด่นที่ตนเองมีอยู่แล้ว ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อมาเสริมสร้าง

1. กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การผลิตและการขาย
2. กิจกรรมด้านสังคม คือ การสืบทอดความรู้ความภาคภูมิใจในอาชีพและวิถีชีวิตการปั้นหม้อ-ตีหม้อแบบโบราณ สืบตระกูลาน เยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งจะเป็นผู้สร้างสรรค์ตนเองชุมชนและสังคมหมู่บ้านหม้อสืบต่อไป
3. กิจกรรมด้านความยุติธรรม การมีส่วนร่วมและความสามัคคีของคนในชุมชนหมู่บ้านหม้อ

เมื่อมีเป้าหมายไปสู่การขับเคลื่อนชุมชนด้วยภูมิปัญญาดั้งเดิมดังนี้ ทีมวิจัยที่รวมตัวกันจึงประกอบไปด้วยอาจารย์ 4-5 คนจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยท้องถิ่นดั้งเดิมของจังหวัด มีความผูกพันและส่งเสริมการพัฒนาเติบโตและเป็นไปของจังหวัดตลอด 40 ปีที่ผ่านมา จึงได้ร่วมกับตัวแทนของกลุ่มคนปั้นหม้อ ชุมชนบ้านหม้อประมาณ 10 คน โดยมีแกนนำคือ นางบาง วงศ์ซารี (สมาชิก อบต.) ผู้ใหญ่สมทรง อรหันตา เป็นต้น การดำเนินงานที่ได้ริเริ่มการขับเคลื่อนชุมชนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ มีกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม (PAR) ดังต่อไปนี้

- 1) การค้นหาโจทย์ร่วมกันระหว่างอาจารย์กับกลุ่มคนปั้นหม้อ
- 2) การค้นหาที่วิจัยตัวจริงในกลุ่มคนปั้นหม้อผ่านการทำงานหาข้อมูล

- 3) การแบ่งกลุ่มหาข้อมูล
- 4) การสรุปข้อมูล
- 5) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาและโอกาส ผ่านการโสหุ่ย (ล้อมวงคุย)
- 6) ร่วมสังเคราะห์ปัญหาเพื่อวางแนวทางแก้ไข ผ่านการโสหุ่ย
- 7) ร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มคนปั้นหม้อนี้

การเปลี่ยนแปลงบางส่วนของวิถีชีวิตดั้งเดิม ที่เป็อุปสรรคต่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ-ตีหม้อดินเผาแบบโบราณของกลุ่มคนปั้นหม้อ ซึ่งเดิมเป็นเพียงผู้ “รอรับความคิด / การเสนอแนะ” “รอรับการสนับสนุนงบประมาณ” และ “เป็นผู้รับผลการพัฒนา” ในทางตรงกันข้าม กลุ่มคนปั้นหม้อได้เริ่มต้นเปลี่ยนแปลง จากการค้นหาโจทย์การวิจัยและปัญหาด้านเทคนิคการผลิต โจทย์วิจัยที่ค้นพบคือ “จะใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของการปั้นหม้อแบบโบราณ เพื่อการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อดินเผาต่อไปได้อย่างไร” ส่วนปัญหาเชิงเทคนิคที่ทีมวิจัยทั้งหมดร่วมกันค้นพบ ได้แก่ 7 ประเด็นหลัก 17 ข้อย่อย ดังต่อไปนี้

ประเด็นหลัก

1. วัตถุดิบ
2. เทคนิคการผลิต (การขุดดิน / นวดดิน)
3. สถานที่ (ขาดพื้นที่ในร่ม ที่ใช้ในการเผาหม้อ ฝั่งหม้อก่อนเผา เก็บหม้อรอขายหลังเผา)
4. รูปแบบผลิตภัณฑ์
5. แรงงาน (การสืบทอดอาชีพ)
6. การตลาด
7. สุขภาพ

ประเด็นปัญหาย่อย

1. วัตถุดิบ

1. ดินหายาก ดินที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตนั้นขุดขึ้นมาใช้ได้ยากขึ้นเนื่องจากพื้นที่มีจำกัด จึงต้องขุดดินจากใต้เท้าซึ่งเป็นดินที่มีเนื้อไม่แน่น มีความชื้นสูง ส่งผลต่อคุณภาพของภาชนะหลังการเผา
2. ไม้ฟืนหายาก เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผา ได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และแกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหามาจากภายนอกหมู่บ้านเพราะชาวบ้านที่ปั้นหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้น

สามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน

2. เทคนิคการผลิต

1. การขุดดินจากบ่อน้ำทำได้ยาก เพราะการขุดได้น้ำต้องใช้แรงงานผู้ชายที่แข็งแรง หากครัวเรือนไหนไม่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ขุดดินก็ต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินขาย
2. การนวดดินใช้แรงงานมาก ก่อนนำมาปั้นต้องใช้เวลานวดดิน ในปัจจุบันต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้ปั้นหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบและส่งผลต่อสุขภาพ

3. สถานที่

1. ขาดสถานที่เผาในร่ม การเผาหม้อใช้วิธีการเผาแบบสุมเชื้อเพลิงบนชิงงานกลางลานโล่ง ซึ่งมีข้อดีคือสามารถเผาจำนวนน้อยหรือมากก็ได้ แต่ต้องใช้พื้นที่มากเพราะการจุดไฟต้องห่างจากอาคารใกล้เคียงเพื่อความปลอดภัย และป้องกันไม่ให้อันไฟที่เกิดจากการเผาอบกวนผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่มีอุปสรรคในฤดูฝนซึ่งหากฝนตกหรือพื้นดินเปียกชื้นจะไม่สามารถทำการเผาได้
2. ขาดสถานที่ผึ่งเก็บหม้อดิน เพื่อให้แห้งก่อนทำการเผา เนื่องจากต้องเรียงเก็บในที่ร่ม ไม่ถูกแดดและฝน
3. ขาดสถานที่กองเก็บเชื้อเพลิง สำหรับการเผา ซึ่งต้องกันฝนได้

4. รูปแบบผลิตภัณฑ์

1. หม้อราคาต่ำ ชาวบ้านหม้อยังคงผลิตหม้อรูปแบบเดิมอยู่ แม้แนวโน้มการใช้หม้อดินเผาแบบเดิมจะลดลง มีการปั้นภาชนะรูปแบบแปลกออกไปบ้างตามที่ลูกค้าสั่งแต่ไม่มากนัก ราคาสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบหม้อที่ผลิตอยู่นั้นมีราคาไม่สูง จึงต้องเร่งผลิตให้มากเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ
2. หม้อคุณภาพตก มีเสียงบ่นจากลูกค้าว่าเนื้อหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน ไม่แข็งแรง คงทนและน้ำซึมได้มาก
3. ไม่มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ในขณะที่ความต้องการใช้งานและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ที่ยังยึดอาชีพปั้นหม้อเหลืออยู่น้อย ทำให้รูปแบบหม้อที่ปั้นไม่ค่อยมีความหลากหลาย ที่มีทำรูปแบบแปลกออกไปบ้างก็เป็นไปตามที่ลูกค้านำแบบมาสั่งผลิต

5. แรงงาน

1. ขาดแรงงานทดแทน จำนวนผู้บ้านหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้บ้านหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้บ้านหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 – 40 ปี วัยชรบางคนยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้
2. ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

6. การตลาด

1. ขายผ่านคนกลาง หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบราคาขายที่ไหนบ้างและราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไป
2. กำหนดราคาไม่ได้ ผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาดจึงทำให้ราคาของผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ กำไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง
3. ไม่มีการรวมกลุ่มขาย เพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อน จึงกำหนดราคาไม่ได้

7. สุขภาพ

1. ปวดเมื่อย ผู้บ้านหม้อเริ่มมีวัยสูงขึ้นจึงเริ่มประสบปัญหาสุขภาพเพราะการปั้นหม้อทั้งวัน เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการนวดดินและปั้นหม้อ
2. ประสิทธิภาพลดลง มีปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุทำให้ทำงานได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน

เมื่อทีมวิจัยชาวบ้านได้ร่วมคิดและระบุนปัญหาด้วยตัวเอง ด้วยกระบวนการเปิดใจคุย โสเหล่ หรือ DIALOGUE จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ เกิดการร่วมคิด ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนชุมชน ซึ่งมีเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงดังนี้

1. จากการรอรับสู่การร่วมคิด
2. จากความรู้ที่เกิดจากการร่วมคิด สู่การแก้ไขปัญหาอย่างถูกวิธีด้วยตนเอง
3. การรับความช่วยเหลือจากภายนอกเท่าที่จำเป็น

การแก้ไขปัญหาทั้งหมดที่กล่าวมานี้ สรุปไว้ในตารางที่ 5.1 และโดยเฉพาะได้สรุปการใช้คุณค่าและอัตลักษณ์เพื่อการแก้ไขปัญหา สร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพ ไว้ในตารางที่ 7.1 โดยสามารถประเมินการแก้ไขปัญหาได้ดังนี้

1. ปัญหาวัตถุดิบ แก้ไขปัญหาการขาดพินได้หมด และมีความยั่งยืน
2. ปัญหาเทคนิคการผลิต แก้ไขปัญหานวดดินได้หมด

3. **ปัญหาสถานที่** แก้ปัญหาการเผาในฤดูฝนได้ และนำอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลับมาใช้
4. **ปัญหารูปแบบผลิตภัณฑ์** ริเริ่มแก้ปัญหาได้ โดยสร้างความคิดใหม่ๆ และสร้างคนรุ่นใหม่ที่มีฝีมือ
5. **ปัญหาแรงงาน** ริเริ่มแก้ปัญหาได้ โดยสร้างความสนุกสนาน แรงบันดาลใจ และโอกาสให้กับเด็ก เยาวชนและคนรุ่นใหม่ในบ้านหม้อ
6. **ปัญหาการตลาด** ริเริ่มแก้ปัญหาได้ โดยสร้างความคิดใหม่ๆ เรื่องรูปแบบและคุณภาพผลิตภัณฑ์ หาช่องทางการขายใหม่ที่มหาวิทยาลัย เว็บไซต์ และทำสื่อ
7. **ปัญหาสุขภาพ** แก้ปัญหาการนวดดินได้หมด

7.2.3 ผลลัพธ์ที่เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชน

ผลลัพธ์ของกิจกรรมทั้งหมด 18 กิจกรรม ที่ได้แสดงผลในบทที่ 4 เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชนที่นำไปสู่

- 1) การขับเคลื่อนชุมชนกลุ่มคนปั้นหม้อโบราณด้วยภูมิปัญญาเดิม
- 2) การใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของการปั้นหม้อแบบโบราณ เพื่อการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อดินเผาต่อไป

การขับเคลื่อนชุมชนกลุ่มคนปั้นหม้อโบราณด้วยภูมิปัญญาเดิม

กิจกรรม

1. กิจกรรมสำรวจข้อมูล 4 ด้าน ประวัติชุมชนและภูมิปัญญา, สภาพปัจจุบัน ศักยภาพและข้อจำกัด, กรรมวิธีการผลิตหม้อดินเผา และการตลาดการขาย
2. กิจกรรมนำผลสำรวจมาวิเคราะห์ พูดคุย ค้นหาปัญหาเพื่อวางแผนทางแก้ไขด้วยการศึกษาดูงานและการทดลองปฏิบัติการ
3. กิจกรรมสังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพปั้นหม้อ – จัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์

ผลผลิต

1. ข้อมูลทั้ง 4 ด้าน (และ กลุ่มนักวิจัย 4 กลุ่มย่อย)
2. ปัญหาและแนวทางการพัฒนาอาชีพด้วยภูมิปัญญา ผลลัพธ์ที่ต้องการจากการดูงาน และผลลัพธ์ที่ต้องการจากการทดลองพัฒนา
3. ทะเบียนผลิตภัณฑ์ ที่กลุ่มคนปั้นหม้อโบราณและคนอื่นในหมู่บ้าน สามารถผลิตได้

การใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของการปั้นหม้อแบบโบราณ เพื่อการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อดินเผาต่อไป

กิจกรรม

1. กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน

2. กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำให้หลังคา
3. กิจกรรมสอนเด็กน้อยปั้นดิน
4. กิจกรรมละครเยาวชนสืบสานอาชีพบั้นหม้อ
5. กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
6. กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
7. กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน
8. กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์

ผลผลิต

1. ป่าไม้ใหม่ ทดแทนป่าชำเดิม ซึ่งสร้างทรัพยากรไม้ ทำฟืน เครื่องเรือน อาคารและอื่นๆ
2. เตาเผาในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน สำหรับเผาหม้อในฤดูฝน
3. กลุ่มเด็กและเยาวชน, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและกลุ่มคนบั้นหม้อ เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการปั้นหม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ตกแต่งและอื่นๆ
4. ความสุข ความสนุกสนาน ความสามัคคี, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและเยาวชน ความภาคภูมิใจในประวัติของชุมชน
5. เครื่องนวดดินที่ประยุกต์มาจากชุมชนด่านเกวียน
6. ความรู้ด้านการผลิต และการขายจากชุมชนด่านเกวียน ซึ่งต้องมาประยุกต์ใช้ต่อไป
7. รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่เกิดจากความคิดของกลุ่มคนบั้นหม้อและเยาวชนคนรุ่นใหม่
8. สื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นพับ และ ป้ายไว้นิลขนาดใหญ่ หมุนเวียนใช้ได้

ตารางที่ 7.2 ผลลัพธ์ที่เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชน

กิจกรรม	ผลผลิต
1) กิจกรรมปลูกป่าชุมชน (กิจกรรมที่ 11)	ป่าไม้ใหม่ ทดแทนป่าชำเดิม ซึ่งสร้างทรัพยากรไม้ ทำฟืน เครื่องเรือน อาคารและอื่นๆ
2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาในอาคาร (กิจกรรมที่ 13)	เตาเผาในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน สำหรับเผาหม้อในฤดูฝน
3) กิจกรรมเยาวชนปั้นหม้อ (กิจกรรมที่ 8)	กลุ่มเด็กและเยาวชน, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและกลุ่มคนปั้นหม้อ เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการปั้นหม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ตกแต่งและอื่นๆ
4) กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ด้วยละครเยาวชน (กิจกรรมที่ 9)	ความสุข ความสนุกสนาน ความสามัคคี, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและเยาวชน ความภาคภูมิใจในชุมชน
5) กิจกรรมปฏิบัติการทดลองการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน (กิจกรรมที่ 14 และ 15)	เครื่องนวดดินที่ประยุกต์มาจากชุมชนด้านเกวียน
6) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา (กิจกรรมที่ 10)	ความรู้ด้านการผลิต และการขายจากชุมชนด้านเกวียน ซึ่งต้องมาประยุกต์ใช้ต่อไป
7) กิจกรรมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน (กิจกรรมที่ 16)	รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่เกิดจากความคิดของกลุ่มคนปั้นหม้อและเยาวชนคนรุ่นใหม่
8) กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ (กิจกรรมที่ 17)	สื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นพับ และ ป้ายไวนิลขนาดใหญ่ หมุนเวียนใช้ได้

7.2.4 การสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันการศึกษา องค์กรวิจัย เครือข่ายชุมชน และสังคมระยะยาว

ในการวิจัยครั้งนี้ กลุ่มคนปั้นหม้อและทีมวิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ทั้งระดับส่วนตัว และความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับองค์กรวิชาการ คือ สกว. ฝ่ายพัฒนาท้องถิ่น Node ภาคอีสาน และ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้เป็นอย่างดี ด้วยกระบวนการวิจัย การนำเสนองาน การดูงาน และเวทีสัมมนาต่างๆ ซึ่งจะส่งผลต่อความยั่งยืนของการสร้างแนวทางการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อโบราณต่อไป

7.3 ผลกระทบในลักษณะกระบวนการจัดการใหม่ กลไกการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น (Impact)

7.3.1 พัฒนาการกระบวนการจัดการของชุมชน องค์การชุมชนต่อการแก้ปัญหา

1) กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน

- จากเวทีสังเคราะห์ปัญหา กลุ่มคนบ้นหม้อและชาวบ้านได้ริเริ่มโครงการปลูกป่าไม้ โดยใช้ที่ดินป่าช้าเดิมซึ่งปัจจุบันรกร้าง นำกล้าไม้ได้แก่ ยางนา กระถินยักษ์ และยูคาลิปตัส มาปลูกเพื่อเป็นไม้ทำฟืน ทั้งยังหวังให้มีไม้สำหรับทำเครื่องเรือนและบ้านอีกด้วย ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านสละเวลาและแรงงานมาร่วมกันปลูกต้นกล้า

2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา ที่อาคารศูนย์ชุมชนบ้านหม้อ

- กลุ่มคนบ้นหม้อ ชาวบ้านได้ร่วมกับคณะวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการวิจัยนี้ และโครงการบริการวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำ โดยเลือกสถานที่คือศูนย์ชุมชน ทำให้สามารถแก้ปัญหาเชิงสถานที่และเทคนิคการผลิต คือ สามารถเผาหม้อได้ในฤดูฝน

- ทั้งเป็นการกำหนดให้ศูนย์ชุมชนจำเป็นต้องถูกใช้เป็นแหล่งทำอาชีพของคนบ้นหม้อทั้งหมู่บ้าน แก้ปัญหาการถูกครอบครองใช้โดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
กลุ่มคนบ้นหม้อ ช่าง เยวชนสละเวลาและแรงงานมาร่วมกันก่อเตาเผา ร่วมกับคณะวิจัย นิสิต

3) กิจกรรมสืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร

- กิจกรรมสอนเด็กปั้นดินและทำภาชนะ เป็นการริเริ่มสร้างความสำนึกวิถีชีวิตการปั้นหม้อให้กับเด็กในหมู่บ้าน โดยมีกลุ่มคนบ้นหม้อเป็นครูสอนการปั้นดิน คณะวิจัยสนับสนุนโดยแนะนำรูปแบบการปั้นให้รางวัล และทานอาหารร่วมกัน

- กิจกรรมละครให้ความสุขและสนุกสนานต่อเด็กและกลุ่มคนบ้นหม้อ เกิดความเข้าใจและความภาคภูมิใจ ได้เพลงหมอลำหมู่บ้านหม้อ
ชาวบ้านเรียนรู้การผลัดเปลี่ยนกันรับผิดชอบการสอน การทำอาหาร

4) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด้านเกวียนจังหวัดนครราชสีมา

- ทำให้คนบ้นหม้อทั้งกลุ่มเกิดความตื่นตัว เมื่อได้เห็นตัวอย่างกลุ่มอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาที่ประสบความสำเร็จสูง เห็นโอกาสในการสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ตั้งใจแก้ปัญหาการนวดดิน

5) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน

- กลุ่มบ้านหม้อได้ความคิดจากการดูงาน ส่งตัวแทนนำดินเหนียวของบ้านหม้อไปทดลองนวดดิน ด้วยเครื่องที่ชุมชนด้านเกวียน และตัดสินใจร่วมกันว่าจะนำมาใช้กับกลุ่ม
- ริเริ่มการใช้เครื่องนวดโดยใช้ไฟฟ้าของศูนย์ชุมชน ตกลงกันว่าจะจัดการเก็บค่าไฟตามจำนวนก้อนดินที่แต่ละคนนำมานวด ซึ่งจะประหยัดกว่าการใช้เครื่องยนต์แบบเติมน้ำมันมาก

6) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน

- คณะวิจัยได้สนับสนุนให้เยาวชนที่มีความสามารถปั้นสืบทอดจากบิดา (นายรอน) ซึ่งสามารถปั้นรูปสัตว์เหมือนจริง และเครื่องประดับสวนรูปแบบต่างๆ ได้ จัดกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ต้องการปั้นดินเผา โดยพัฒนาจากรูปแบบที่ได้เห็นมาจากการดูงาน เพื่อเป็นอาชีพทางเลือก

7.3.2 รูปแบบ และกลไกการจัดการเพื่อแก้ปัญหา

สรุปผลกระทบในเชิงที่เป็นกระบวนการจัดการใหม่ได้ว่า ชาวบ้านมีความตื่นตัว รวมกลุ่ม ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาในเวทีต่างๆ ของการวิจัยมากขึ้นตามลำดับ แม้ไม่มีศักยภาพรวมกลุ่มเพื่อสร้างกลไกการจัดการแก้ปัญหามากนัก

อย่างไรก็ตาม พอจะมีการจัดการแก้ปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนอยู่บ้าง ได้แก่ 1) การตัดสินใจร่วมกันและร่วมกับวัด ในการใช้พื้นที่ป่าช้าเดิม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะรกร้าง มาใช้ในการปลูกป่า 2) การจัดการแก้ปัญหการใช้อาคารศูนย์ชุมชนซึ่งเคยมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เพื่อการพัฒนาอาชีพของคนส่วนใหญ่ 3) การจัดการเพื่อร่วมกันใช้เครื่องนวดดินด้วยไฟฟ้า แทนการใช้น้ำมันซึ่งต่างคนต่างเติม นำไปสู่การเก็บเงินเพื่อร่วมกันชำระค่าไฟฟ้าในการนวดดินและบำรุงรักษาอาคารศูนย์ชุมชน 4) แม่บ้าน พ่อบ้านและช่างได้มาร่วมกันก่อเตาเผาความร้อนต่ำ ในอาคารศูนย์ชุมชน

7.4 กลุ่มคนบั้นหม้อ เข้าสู่การพัฒนากระบวนการ

7.4.1 เกิดการจัดการเพื่อใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของการบั้นหม้อแบบโบราณ เพื่อการพัฒนาอาชีพบั้นหม้อดินเผาต่อไป

1. กิจกรรม
2. กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
3. กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา
4. กิจกรรมปลูกป่าชุมชน
5. กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน
6. กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
7. กิจกรรมเยาวชนบั้นหม้อ
8. กิจกรรมสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบั้นหม้อ ด้วยละครเยาวชน
9. กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์

ผลผลิต

1. เครื่องนวดดินที่ประยุกต์มาจากชุมชนด่านเกวียน
2. เตาเผาในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน สำหรับเผาหม้อในฤดูฝน
3. ป่าไม้ใหม่ ทดแทนป่าชำเดิม ซึ่งสร้างทรัพยากรไม้ ทำฟืน เครื่องเรือน อาคารและอื่นๆ
4. รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่เกิดจากความคิดของกลุ่มคนบั้นหม้อและเยาวชนคนรุ่นใหม่
5. ความรู้ด้านการผลิต และการขายจากชุมชนด่านเกวียน ซึ่งต้องมาประยุกต์ใช้ต่อไป
6. กลุ่มเด็กและเยาวชน, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและกลุ่มคนบั้นหม้อ เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการบั้นหม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ตกแต่งและอื่นๆ
7. ความสุข ความสนุกสนาน ความสามัคคี, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและเยาวชน ความภาคภูมิใจในประวัติของชุมชน
8. สื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นพับ และ ป้ายไว้นิพนธ์ขนาดใหญ่ หมุนเวียนใช้ได้

ก่อนวิจัย : หวดด้วยแรงงานคน ปัญหา: สุขภาพไม่ดี, ขาดการสืบทอด

1) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการหวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน

หลังวิจัย : หวดด้วยเครื่องหวด แก้ปัญหา: สุขภาพดีขึ้น, ส่งเสริมการสืบทอด,
สร้างการรวมกลุ่มใช้ศูนย์เรียนรู้

ก่อนวิจัย : เฝากลางแจ้ง ปัญหา: เฝ้ามื้อไม่ได้ฤดูฝน, ควันไฟรบกวนชาวบ้าน,
ใช้พื้นที่มาก, ต่างคนต่างทำ

2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา

หลังวิจัย : เตาเผาในร่ม แก้ปัญหา: เฝ้ามื้อได้ในฤดูฝน, ลดวันไฟรบกวนชาวบ้าน,
สร้างการรวมกลุ่ม, ใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพ

ก่อนวิจัย : ทำลายดินและป่า
(ตัดไม้ทำฟืน, เผาหม้อบนดิน)

ปัญหา: ขาดไม้ทำฟืน, ทำลายทรัพยากรดิน,
ทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3) กิจกรรมปลูกป่าชุมชน

หลังวิจัย : ปลูกป่า (ทดแทนป่าช้า)

แก้ปัญหา: มีไม้ทำฟืน, บำรุงดิน,
พัฒนาสิ่งแวดล้อม, สร้างเสริมความสามัคคี

ก่อนวิจัย : รูปแบบผลิตภัณฑ์ ช้า ๆ
เยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่ยักสืบทอดรูปแบบ

ปัญหา: ภูมิปัญญาอาจไม่เป็นที่ต้องการของ
ตลาดอนาคต, ขาดโอกาสเพิ่มมูลค่าสินค้า

4) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ (อาจประยุกต์จากการศึกษาดูงาน)

หลังวิจัย : เพิ่มจินตนาการออกแบบ
สร้างคนรุ่นใหม่ให้มีโอกาสทำงาน

แก้ปัญหา : สืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์
สร้างโอกาสการเพิ่มมูลค่า

ก่อนวิจัย : รูปแบบซ้ำ, มูลค่าต่ำ
 ชาวชนบทรุ่นใหม่ไม่ชอบสืบทอดรูปแบบ

ปัญหา: ภูมิปัญญาอาจไม่เป็นที่ต้องการของ
 ตลาดอนาคต, ขาดโอกาสเพิ่มมูลค่าสินค้า

5) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด

หลังวิจัย : รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่
 สร้างคนรุ่นใหม่, สร้างโอกาสการเพิ่มมูลค่า

แก้ปัญหา : สืบทอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์
 เพิ่มโอกาสการสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์, เข้าใจตลาด

ก่อนวิจัย : แรงงานแก่ลงเรื่อย ๆ

ปัญหา: ไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอดอาชีพ

6) กิจกรรมเยาวชนปั้นหม้อ

หลังวิจัย : เยาวชนตื่นตัวอยากปั้นดินเผา

แก้ปัญหา: สร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบทอดอาชีพ รู้คุณค่า
และอัตลักษณ์ และสามารถต่อยอดภูมิปัญญาได้

ก่อนวิจัย : แรงงานแกล้งเรื่อย ๆ

ปัญหา: ไม่มีคนรุ่นใหม่สืบทอดอาชีพ

7) กิจกรรมสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพปั้นหม้อ ด้วยละครเยาวชน

หลังวิจัย : เยาวชนตื่นตัว รู้คุณค่าอาชีพ

แก้ปัญหา: สร้างคนรุ่นใหม่ให้สืบทอดอาชีพ รู้คุณค่า
และอัตลักษณ์ และสามารถต่อยอดภูมิปัญญาได้

ก่อนวิจัย : การขายเชิงรับ

ปัญหา: สินค้าไม่ได้รับความสนใจ ขาดมูลค่าเพิ่ม

8) กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์

หลังวิจัย : ประชาสัมพันธ์เพื่อขายเชิงรุก

แก้ปัญหา: สร้างความน่าสนใจ สร้างมูลค่าเพิ่มด้วย
การประชาสัมพันธ์ ถึงคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพนี้

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อมีคนอยู่ประมาณ 200 ปี เป็นชุมชนที่ได้ชื่อมาจาก
โดยราช เมืองเก่าของเจ้าเมืองพิษณุโลก ซึ่งเจ้าเมืองราชประกอบ
อาชีพที่สืบทอดกันมา คือการปั้นหม้อและภาชนะดินเผา แล้วนำไปเป็นสินค้าหลัก
เปลี่ยนกับข้าวสารและสินค้าอื่นๆ กับหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านหม้อจึง
เป็นที่ทำการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่มีที่นาเป็นของตนเอง
อาชีพปั้นหม้อจะทำในช่วงฤดูฝน ตั้งแต่เดือนธันวาคม -
เมษายน ปีไหนแล้งมากก็จะปีช่วงเวลาที่ "ชาวเขิน" ถึงช่วงเดือน
พฤษภาคม ส่วนฤดูฝนไม่ต่อได้ทำเพราะดินจะอุ้มน้ำ ใช้อาน
ในการเผาหม้อไม่ได้ และเมื่อดินที่ปั้นหม้อจะเปียกชื้นมาก
ไม่มีคุณภาพ ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเริ่มมีอาชีพอื่นได้มาก
ในช่วงฤดูแล้ง เผาและเก็บไว้ ค่อย ๆ ขายออกนำรายได้ไปเลี้ยง

ในช่วงฤดูฝน
การปั้นหม้อของชาวบ้านหม้อเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทชามก้นตื้น
(EASERWARE) โดยที่คนปั้นหม้อมีความชำนาญสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน
หมู่บ้าน บ้านหม้อมีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว
ที่ล่องเรือมาชมแม่น้ำเจ้าพระยาและชมความงามของเมืองเก่าพิษณุโลก
และดินเผา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เข้ามาสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนา
ชุมชนบ้านหม้อให้มีความเป็นเอกลักษณ์และมีความน่าสนใจ
และมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

ชาวบ้านหม้อได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อขึ้นเมืองมาจนถึง
ปัจจุบัน ได้มีการพัฒนารูปแบบต่างๆ เช่น หม้อน้ำ หม้อชา หม้อ กระทงดินเผา
เป็นต้น และยังมีกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ความสนใจมาเรียนรู้และ
บ้านหม้อ และยังคงวิถีชีวิตการตั้งถิ่นฐานในการขึ้นรูป
ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนบ้านหม้อ
กลุ่มคนบ้านหม้อได้ร่วมใจกันในการรักษาคุณค่า
และอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อการสืบสาน
ภูมิปัญญาอันมีค่าที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น และ
การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชุมชนและ
ตลอดจนการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไปสู่การพัฒนาอย่าง
ยั่งยืนต่อไป

ชุมชนบ้านหม้อ
ด.เขาวง อ.เมือง จ.มหาสารคาม
โทร 086-222-7160

7.5 การเรียนรู้ของทีมนักวิจัยและผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำงานวิจัย (Researchers' Learning)

การวิจัยคุณค่าและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนปั้นหม้อเพื่อการพัฒนาอาชีพนี้ มุ่งให้นักวิจัยและชาวบ้านได้ค้นพบตัวตนที่แท้จริง ศักยภาพและคุณค่าของอาชีพและกลุ่มคนปั้นหม้อ เพื่อการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน เป็นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติร่วมกัน

นักวิจัยได้เรียนรู้ว่าชาวบ้านขาดกระบวนการจัดการเพื่อแก้ปัญหา เนื่องจากสาเหตุสำคัญบางประการ ได้แก่

- 1) ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพทุกวัน
- 2) เคยชินกับการเป็นผู้รับแนวทางและโครงการพัฒนา ไม่เคยชินกับการริเริ่มแก้ปัญหาเอง
- 3) ชุมชนหลายที่ได้หลงลืมคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเอง เปลี่ยนรูปแบบวิถีการผลิตไปตามที่ภายนอกสนับสนุน ในที่สุดคุณค่าหรือมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นใหม่กลับไม่มีความยั่งยืนเนื่องจากไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนเองถนัด เข้าใจอย่างลึกซึ้ง และในหลายครั้งอาจสูญเสียภูมิปัญญา องค์ความรู้ดั้งเดิมไป

ส่วนกรณีของกลุ่มคนปั้นหม้อหมู่บ้านหม้อนั้น พบว่าเนื่องจากภูมิปัญญาวิธีการปั้นหม้อยังได้รับการสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ยังคงใช้ทรัพยากรพื้นที่ดั้งเดิมคือดินจากหนองเลิงเป็ญ รูปแบบกรรมวิธีการผลิตที่เคยทำนั้นยังคงทำอยู่ เนื่องจากความต้องการของตลาดยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันจะพบปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่คุณค่าคือความภาคภูมิใจ ความผูกพันกับการปั้นหม้อ-ตีหม้อจนเป็นวิถีชีวิตและเป็นตัวตนของตนเองนั้น ยังคงทำให้รักษาอาชีพนี้ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งลึกๆ แล้วยังคงต้องการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นลูกหลาน ให้อัตลักษณ์นี้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านต่อไป

จุดแข็งตรงนี้ ทำให้เมื่อคณะวิจัยได้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มคิดและแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อทำได้ไม่ยาก โดยเฉพาะการทำกิจกรรมที่แก้ปัญหาดังเดิมที่ชาวบ้านต้องการอยู่แล้ว เช่น เตาเผาในอาคาร เครื่องนวดดิน การปลูกป่าเพื่อผลิตไม้และใช้ทำฟืน เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดีต้องตระหนักว่า การริเริ่มแนวทางใหม่ๆ ในการผลิต โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนรูปแบบไปตามความต้องการแบบใหม่นั้น จำเป็นต้องมีตลาดหรือลูกค้าที่ต้องการก่อน เนื่องจากกลุ่มคนปั้นหม้อมั่นใจว่ารูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบันยังคงขายได้ แทบจะผลิตไม่ทันในแต่ละวัน

ที่สำคัญคือ การปั้นหม้อเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ มากกว่ามุ่งค้าขายแบบทำกำไร ดังนั้น กลุ่มคนปั้นหม้อยังไม่มีแรงบันดาลใจที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการเปลี่ยนไปผลิตในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีราคาดีกว่า โดยจะทำก็ต่อเมื่อมีการสั่งซื้อจริงๆ เท่านั้น

กลุ่มคนปั้นหม้อ ชาวบ้านและเด็กๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นว่า "การปั้นหม้อคือวิถีชีวิต" มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่โบราณ ต้องการรักษาอาชีพปั้นหม้อไว้เป็นแหล่งรายได้และเศรษฐกิจหลักของชุมชน ทั้งยังต้องการสืบสานอาชีพนี้ให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ ตัวตนของชุมชนหมู่บ้านหม้อต่อไป

บรรณานุกรม

<http://www.esandclick.com/newses.php?No=11699>.

กิริยา กากแก้ว. กรุงเทพฯ: เดลินิวส์.

<http://www.material.chula.ac.th/Clay%20Project/Clay-html/data/a06.htm>.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK13/chapter3/t13-3-l1.htm#sect3>.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

คำพอง ประทุมเทา. (2520). *สภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านหม้อ*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์. (2549). *โครงการศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยในชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (1พื้นที่) หมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: การเคหะแห่งชาติ

บทความไทยโพสต์. (2550). *วีรสตรีแห่งหมู่บ้านปั้นหม้อ : ชุมชนที่ผู้หญิงหาเลี้ยงผู้ชาย*. กรุงเทพฯ: หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ (30 สิงหาคม 2550 หน้า 7).

วรชัย จินาล่อง. (2546). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการปั้น เพื่อพัฒนาในเชิงพาณิชย์เพื่อชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษานบ้านหม้อ หมู่ 11 ตำบลเขาว อำเภอมือเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สมฤทธิ์ ไชยมงคล. (2549). *การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากลในการพัฒนาอาชีพการผลิตเครื่องแบบยั่งยืนของชุมชนบ้านปางอัน ต.ป่าเมี่ยง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

ภาคผนวก

ก. การรวบรวมความรู้โดยนักวิจัยชาวบ้าน

ข. ภาพกิจกรรม

ค. รายงานสรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่

ง. สรุปประเด็นปัญหาและข้อมูลทั่วไปของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาโบราณ

จ. การนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ฉ. ทะเบียนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบโบราณ โดยกลุ่มอาชีพบ้านหม้อแบบโบราณ หมู่บ้านหม้อ

ช. ตารางเปรียบเทียบวัตถุดิบ ประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ซ. บทความสำหรับการเผยแพร่ บทความวิจัย

ฌ. บทความวีรสตรีบ้านหม้อ (หนังสือพิมพ์)

ณ. ประวัตินักวิจัยหลัก

ภาคผนวก ก. การรวบรวมความรู้โดยนักวิจัยชาวบ้าน

1. การสรุปข้อมูล

1.1. กลุ่มประวัติศาสตร์

สภาพดั้งเดิมและความเป็นมา

พื้นที่ดั้งเดิมของหมู่บ้านหม้อ ต.เขวา จ.มหาสารคาม อยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ห่างจากที่ตั้งศาลากลางจังหวัดเดิม ประมาณ 7 กิโลเมตร พื้นที่เป็นป่าไม้หนาพันธุ์ มีสัตว์ป่าอาศัยหลายชนิด ต้นกำเนิดหมู่บ้านเมื่อประมาณ 150 – 200 ปี ก่อนเป็นคนประมาณ 7 ครอบครัว ซึ่งเดิมเป็นชาวบ้านที่มีถิ่นฐานที่อำเภอโนนสูง จ.นครราชสีมา

คนกลุ่มแรกๆ เดินทางมาพื้นที่ปัจจุบัน เพื่อการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าจำพวกเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผา และมีความสามารถเล่นลิเกพื้นบ้านติดตัวมาด้วย

ต่อมาผู้ที่มาบุกเบิกพื้นที่บ้านหม้อได้ชักชวนกันต่อ จึงมีชาวบ้านจาก อ.โนนสูง อ.บัวใหญ่ อ.เมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา อพยพเข้ามาค้าขาย เล่นลิเก และได้เริ่มตัดไม้ถากฟางทำที่อยู่อาศัยกันเรื่อยมา โดยพื้นที่ส่วนกลางที่สำคัญเป็นเอกลักษณ์ชุมชน ได้แก่ หนองเลิงเบญญู

นายละมัย คำศิริรักษ์ บ้านเลขที่ 81 หมู่ 11 เล่าให้ฟังว่า ชาวบ้านพบว่าในชุมชนมีหนองน้ำ 2 แห่ง คือ หนองเลิง กับหนองเบญญู จึงเรียกรวมกันให้ง่ายว่า หนองเลิงเบญญู ซึ่งเป็นหนองน้ำที่มีวัตถุคือดินเหนียว เหมาะกับการนำมาเครื่องปั้นดินเผา มีพืชพันธุ์อุดมสมบูรณ์ ทางคมนาคมสะดวก

ผู้นำชาวบ้านสมัยนั้น คือ “ตาคำ” คิดตั้งรกรากบริเวณนี้ จึงได้กลับไปรับพ่อแม่ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงเดินทางมาด้วยกัน โดยใช้เกวียนเทียมวัวเป็นพาหนะ ใช้เวลาเดินทางจากถิ่นอาศัยเดิมประมาณ 15 – 20 วัน

เป็นเวลาเกือบ 200 ปีที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นการปั้นหม้อที่ได้สืบทอดต่อกันมาถึงอนุชนคนรุ่นหลัง ที่เริ่มจากไม้กี่ครัวเรือน จนกระทั่งมาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น คือ บ้านหม้อ หมู่ 11 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

กลุ่มคนเหล่านี้ได้อพยพมาจาก บ้านเพ็ญ อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ชาวบ้านเรียกว่า “ไทยโคราช” ชาวบ้านเหล่านี้มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการปั้นหม้อ มีหม้อหุง หม้อแกง และถ้วยอีเล้ง

เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านหม้อปัจจุบัน อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำเรียกว่า หนองเลิงเบญญู มีดินเหนียวเหมาะสำหรับการปั้น จึงตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพการปั้นหม้อจากหมู่บ้านเล็กๆ จนกลายเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

จนกระทั่งถึงปัจจุบันมีสมาชิกผู้บ้านหม้อ เพียง 30 – 40 ครอบครัวเท่านั้น อาชีพบ้านหม้อจะทำได้ในช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือนธันวาคม – เมษายน

ปีไหนแล้งมากก็จะมีช่วงเวลาทำยาวขึ้นถึงช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนฤดูฝนไม่ค่อยได้ทำเพราะดินจะอุ้มน้ำ ใช้ลานดินในการเผาหม้อไม่ได้ และเนื้อดินที่บ้านหม้อจะไม่แห้งสนิท ไม่มีคุณภาพ

ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเร่งมือผลิตให้ได้มากในช่วงฤดูแล้ง เผาและเก็บไว้ ค่อย ๆ ทอยออกจำหน่าย แลกเปลี่ยนในช่วงฤดูฝน

ในช่วงฤดูฝนซึ่งบ้านหม้อไม่ได้ก็จะรับจ้างทั่วไป ชาวบ้านเหล่านี้ได้สร้างครอบครัวใกล้เคียงแหล่งน้ำขนาดใหญ่ คือหนองเล็งเบญญ์ ซึ่งปัจจุบันหนองน้ำแห่งนี้แหล่งที่ชาวบ้านชุดดินเหนียวขึ้นมาเพื่อทำการปั้นจนถึงขณะนี้

การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในแต่ละวันมีอาชีพบ้านหม้อกันทั้งหมู่บ้าน จะไปชุดดินเหนียว เรียกว่า ดินเชื้อ ซึ่งมีคุณภาพดีเป็นพิเศษ จากหนองเล็งเบญญ์ติดกับหมู่บ้าน นำมาผ่านขั้นตอนของการปั้น จนเป็นที่ต้องการของตลาดในปัจจุบัน

เอกลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการปั้นหม้อของชาวบ้านหม้อเป็นแบบโบราณดั้งเดิม โดยกระบวนการทุกขั้นตอนใช้ “มือ” ในการทำเกือบทั้งสิ้น และมีการใช้เครื่องมือช่วยน้อยมาก เช่น เรือชุดดิน ไม้ตีหม้อ สวี เป็นต้น แต่ไม่มีการใช้แป้นหมุน รวมทั้งดินที่ใช้ปั้นซึ่งมาจากกันหนองเล็งเบญญ์นั้นมีคุณสมบัติเฉพาะตัว ทำให้รูปลักษณะ สี และพื้นผิวของหม้อที่ทำโดยชาวบ้านหม้อบ้านหม้อ มีเอกลักษณ์พิเศษที่เป็นที่รู้จักเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในจังหวัดมหาสารคามและพื้นที่ใกล้เคียง

หม้อ และ พานะดินเผาชนิดอื่นๆ ที่ทำโดยชาวหมู่บ้านหม้อ จึงมีคุณค่าในทางการรักษามรดก วิธีการผลิตดั้งเดิมแต่โบราณ 200 ปี และเป็นเอกลักษณ์ที่ผู้บ้านมีความภาคภูมิใจ

อย่างไรก็ตาม มีปัญหาหรืออุปสรรค ในการผลิตและการขายที่พบได้ เช่น ขนาดของหม้อไม่สม่ำเสมอ (บางเจ้าทำเล็ก บางเจ้าทำใหญ่) ใช้แรงงานตนเอง และเวลาในการผลิตมาก ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นจากแต่ก่อน ไม่มีที่ตากหม้อในหน้าฝน การไม่มีการรวมกลุ่มซึ่งสามารถกำหนดราคาขายให้สูงตามที่ต้องการของกลุ่มได้ เป็นต้น

ความเชื่อ

ชาวบ้านหม้อ มีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเร้นลับ ดังนั้นหากจะเดินทางออกจากหมู่บ้านไปยังที่ไกลๆ นิยมจุดรูปเทียนเพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทาง ผีบ้านผีเรือนให้ปกป้องรักษาให้ปลอดภัยแล้วจากภัยอันตราย

ความเชื่อตามประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการปฏิบัติสืบต่อกันมาด้วยความเชื่อศรัทธาเป็นการบูชาพระแม่คงคา ด้วยความสำนึกบุญคุณของน้ำที่ได้ใช้และดื่มกิน ใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เป็นการขอขมาที่ทำให้ไม่เกิดความสกปรก

ความเชื่อว่าผู้ใดถวายผ้าอาบน้ำฝน สำหรับให้พระสงฆ์ใช้นุ่งผลัดเปลี่ยนในการอาบน้ำก่อนเข้าพรรษา เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป

งานประเพณี

ประเพณีที่สำคัญ ชาวบ้านศรัทธาหนักถือปฏิบัติมาเป็นเอกลักษณ์ ของชาว “ไทยโคราช” ที่ได้ผสมผสานประเพณีอีสาน คือ

เดือน ๑ งานขึ้นปีใหม่ ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร ในเช้าวันที่ ๑ มกราคม ของทุกปี ชาวบ้านหุงหาอาหารคาวหวาน ไปทำบุญที่ “วัดปรมย์ยิกาวาส” บ้านหม้อ

เดือน ๓ บุญผะเหวด

เดือน ๕ งานบุญสงกรานต์ ในเดือนนี้คนหนุ่มสาวที่อพยพไปทำงานยังที่ต่างๆ จะทยอยกันกลับบ้าน เพื่อร่วมงานการสงฆ์พระ รดน้ำขอพรผู้ใหญ่ ทำบุญกระต๊ากอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ตอนบ่ายจะเล่นสาดน้ำ

เดือน ๖ บุญเบิกบ้าน เป็นการทำบุญหมู่บ้าน

เดือน ๘ บุญเข้าพรรษา

เดือน ๑๑ บุญออกพรรษา

เดือน ๑๒ บุญกฐิน ส่วนมากคนหนุ่มสาวที่ได้ไปทำงานยังต่างจังหวัด จะตั้งองค์กฐินมาทอดที่วัด โดยรายได้จะทำนุบำรุงวัดทั้งหมด

ตารางประวัติศาสตร์

ตารางประวัติศาสตร์ของชุมชน..บ้านหม้อ...

ช่วงเวลาตั้งแต่.....ถึง.....

ผู้ให้ข้อมูล1.....2.....3.....

ช่วงเวลา	เหตุการณ์สำคัญ	สภาพปัญหา	การแก้ไข/ทางออก

1.2. กลุ่มกระบวนการผลิต

เอกสารประกอบการประชุมขั้นตอนการผลิต (ทบทวนกับชุมชนวันที่17-01-52)

กลุ่มการผลิต :

ขั้นตอนการผลิต

ขั้นตอนของการเผา

ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการผลิต

กระบวนการขั้นตอนในการผลิต

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้

1.) **แกลบ** แกลบดินได้จากโรงสีข้าวโดยซื้อในราคา กระสอบละ 3-5 บาท ที่ได้จากโรงงานสีข้าวขนาดเล็ก – ขนาดกลางบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ซึ่งแกลบที่ได้จากโรงสีขนาดเล็ก ขนาดแกลบจะมีขนาดเล็กเวลาฆ่าดินจะเจ็บขาน้อยกว่าขนาดใหญ่

2.) **ดินดิบ** ที่มีอยู่แล้วในหนองเลิงเบ็ญ ชาวบ้านจะนำเรือออกไปกองออกไปกลางหนองน้ำแล้วดำลงไป ขุดเอาดินจากใต้หน้าขึ้นมาตามความต้องการ ปัจจุบันใช้แรงงานส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย หรือจ้างเหมาเพื่อไปนำดินดิบมา โดยจ้างลำละ(โปง) 70-80บาท

3.) **ดินเชื้อ** คือดินที่ได้จากการเอาแกลบมาผสมกับดิน ในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 คลุกเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน หลังจากนั้นก็นำเป็นก้อนกลมๆ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 6-8 นิ้ว ตากแดดให้แห้งสนิทแล้วนำไปเผาจนดินสุก แล้วนำมาบดให้ละเอียดแล้วร่อนด้วยตะแกรงเอาเฉพาะที่ละเอียดที่สุด ซึ่งในอดีตใช้ลักษณะของการชะดินมาตากแห้งแล้วผสมกับแกลบแช่ให้หลุมขนาดประมาณ 1.00 *1.00เมตร บันเป็นก้อนแล้วเผา ซึ่งค่อนข้างให้คุณภาพดินเชื้อที่ดีกว่าในปัจจุบัน ปัจจุบันนิยมใช้ดินเลน ริมหนองมาใช้ในการทำซึ่งให้ผลผลิตที่รวดเร็วและคุณภาพด้อยกว่า

ภาพที่ แสดงลักษณะดินเชื้อ

ภาพที่ แสดงลักษณะดินเชื้อที่ร่อนแล้ว

4.) **น้ำ** ได้จากหนองเล็งเป็ญ น้ำแห่งนี้นอกจากชาวบ้านจะใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังใช้เลี้ยงสัตว์ เพราะปลูก และใช้ในการปั้นหม้ออีกด้วย

5.) **ครกหรือแท่นไม้** ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 20-24 นิ้ว เป็นท่อนไม้เนื้อแข็ง ไม้อะไรก็ได้ที่มีขนาดตามต้องการ ใช้สำหรับตำหรือทุบดินเพื่อให้ละเอียด นอกจากจะใช้ตำหรือทุบดินแล้ว ยังใช้สำหรับเป็นแท่นตั้งหล่อดินหรือที่เรียกว่า “ทำเบ้า” ช่างปั้นจะนำเข้าไปตั้งบนแท่นไม้ เพื่อทำการสรีปากและลงมือตีหม้อต่อไป

ภาพแสดง ครกหรือแท่นไม้ที่ใช้ในการทุบดินเชื้อ

6.) **หนังควาย** สมัยก่อนชาวบ้านใช้หนังควายสำหรับปูรองพื้นในการนวดดินเหนียวและดินเชื้อให้เข้ากัน เพราะหนังควายสมัยนั้นหาง่าย ราคาไม่แพง และมีความทนทาน แต่ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก เช่น พลาสติก ฯลฯ หนังควายเป็นแผ่นๆ จึงหายากและราคาแพง ชาวบ้านจึงหันไปใช้พลาสติกและกระสอบแทน เพราะราคาถูกและหาง่ายกว่า

7.) **ถุงพลาสติก** ใช้สำหรับปาดหม้อให้เรียบหรือที่เรียกว่า “สรีปาก” สมัยก่อนชาวบ้านใช้ใบสัปะรดใบอ่อนๆ แล้วฉีกบางๆ ซ้อนกันประมาณ 7-10 ชั้น(ได้มาจากหมู่บ้านแมด) แล้วนำไปสรีปากหม้อเพื่อให้ปากหม้อเรียบ เมื่อแรกเริ่มการปั้นหม้อที่บ้านหม้อนั้น ต่อมาใบสัปะรดหายากขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาใช้พลาสติกแทน เพราะสามารถใช้ได้ดีเหมือนกัน ทนทานและหาได้ง่ายกว่า

ภาพแสดง วัสดุ อุปกรณ์ในการปั้นหม้อ คือ พลาสติกสำหรับสรีปากหม้อ ไม้วัดขนาด และเส้นเอ็น

8.) **ครกกระเดื่อง** หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครกมอญ” เป็นครกขนาดใหญ่ เจาะตรงกลางแกนไม้ออกให้ลึกลงไปมีลักษณะเหมือนครก และมีคานสำหรับเหยียบให้สาก (สากมีลักษณะเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งรูปร่างคล้ายสากที่เราใช้ในครัวเรือนในปัจจุบันนี้) ยกขึ้นยกลงใช้สำหรับตำดินให้ละเอียด วิธีใช้ครก

กระต๋อง คือ เมื่อนำดินเขี่ยลงไปในครกประมาณ 4-5 ก้อนแล้ว จะมีคนคอยคนดินในครกไปมาเวลาดำ และอีก 1-2 คน ช่วยกันเหยียบคานให้กระต๋องขึ้นแล้วยกเท้าปล่อยลงให้น้ำหนักคานตกลงบนครกเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งดินเขี่ยละเอียด

9.) หินตุ เป็นเครื่องมือทำด้วยดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับดอกเห็ด มีด้ามถือ แต่เดิมนั้น หินตุ เป็นก้อนหินจริงๆ มีลักษณะกลมมนพอจับถือได้ ใช้เป็นตัวรองรับน้ำหนักการตีที่ผิวภาชนะกันมาก่อน ซึ่งมีหลายขนาด ตามลักษณะการใช้งาน

ภาพแสดงวัสดุ อุปกรณ์ในการปั้นหม้อ คือ ไม้ตี หินตุ และถังน้ำ

10.) ไม้ตีราบ เป็นเครื่องมือที่ทำมาจากไม้ชนิดใดก็ได้ มีลักษณะแบนหนา ใช้ตีหม้อเพื่อให้พื้นผิวหม้อเรียบเนียน ซึ่งต้องสัมพันธ์กับการใช้หินตุ มีหลายขนาดคล้ายหินตุ

11.) ไม้ลาย หรือ ไม้สักค่อ ใช้สักลายตามบริเวณคอหม้อ

ภาพแสดงลักษณะของไม้สักค่อ

อุปกรณ์

ไม้พาย, เรืออีโปง, ถังน้ำ, แกลบ, ดินโคลน

การเตรียมวัตถุดิบ

ดินเชื้อ : ขั้นตอนการเตรียมดินเชื้อ มีดังนี้

1. นำดินโคลนที่มีลักษณะค่อนข้างเหนียว ซึ่งต่างจากดินที่นำมาขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา โดยหาได้จากหนอง เลิงเบญญ
2. นำแกลบ มาผสมกับดินโคลน และน้ำที่เตรียมไว้ ในอัตราส่วน 2 : 1 คือ แกลบ 2 ส่วน ดิน 1 ส่วน โดยนำส่วนผสมทั้งหมดมาคลุกเคล้าหรือเรียกว่า “ย่ำ” ให้เข้ากันในหลุมที่ขุดไว้

3. จากนั้นนำมามันเป็นก้อนกลมๆ ตาก แดดไว้ให้แห้ง ถ้าหากแดดดี ก็ใช้เวลาประมาณ 1 อาทิตย์ แต่หากในช่วงหน้าฝนอาจใช้เวลาถึงครึ่งเดือนทีเดียว

ข้อควรระวังในการผสมดินเชื้อ คือ อัตราส่วนระหว่างแกลบกับดิน และน้ำถ้าหากแกลบหรือดินมาก เกินไปก็จะผสมในการปั้นหม้อไม่ติด ดินจะเป็นเหมือนทรายธรรมดา และตากดินให้แห้งพอสมควรถ้าดินไม่แห้งก็จะเผาไม่สุก

4. นำเชื้อที่แห้งแล้วไปเผา โดยเผาทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน แล้วค่อยเก็บ เชื้อที่ได้จะมีสีแดง

วิธีการเผาดินเชื้อ

ชุดหลุมประมาณ 1 + 1 เมตร ลึกไม่เกิน .05 เมตร ลักษณะคล้ายกับเตาหลุม วางไม้พินมาวางเรียงกันให้เต็ม พินควรให้เป็นไม้แห้งขนาดใหญ่ (ใหญ่กว่าพินที่ใช้เผาหม้อ)

นำดินเชื้อที่ปั้นเป็นก้อนกลมมาวางเรียงกันไว้เป็นแถวให้เต็มพื้นที่ที่จะเผา โดยวางก้อนดินเชื้อประมาณ 2 ชั้น

จุดไฟที่อยู่ล่างให้ลุกเป็นไฟ แล้วนำไปวางทับบนดินเชื้ออีก คอยดูว่าฟางไหม้หมดหรือยังและคอยเติมอยู่เรื่อยๆ จนกระทั่งพินกลายเป็นถ่านแดง

หลังจากทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน นำดินเชื้อที่ได้มาทำให้ละเอียด โดยใช้ครกไม้ หรือครกปูนที่ปัจจุบันนี้นิยมใช้ เมื่อละเอียดแล้วก็นำไปร่อนด้วยเชือก ถ้าเม็ดใดไม่ผ่านรูเชือกได้ต้องนำไปตำอีกครั้ง แล้วจึงนำดินเชื้อที่ละเอียดไปผสมกับดินดิบที่เตรียมไว้

การเตรียมดินดิบ

ขั้นตอนนี้เป็นหน้าที่หลักของฝ่ายชาย

1. นำดินเหนียว หรือดินตม ที่มีคุณภาพดี ไม่มีส่วนผสมของกรวดทรายในเนื้อดิน โดยฝ่ายชายจะนำเรืออีโปงที่ทำมาจากต้นตาล ไปยังบริเวณที่ตกดินใช้ไม้ขุดดินเสียบัดดินเหนียวได้พื้นน้ำขึ้นมาใส่ท้องเรือ ดันเรือเข้าหาฝั่ง ขนดินเหนียวจากเรือขึ้นใส่ล้อเข็น

2. นำเชื้อที่ร่อนแล้วมานวดให้เข้ากับดินดิบที่ได้เตรียมไว้ในอัตราส่วน 2 : 1 คือ เชื้อ 2 ส่วน ดิน 1 ส่วน หรือกะประมาณให้พอดีกัน (ประมาณ ดินเชื้อ 3 ถัง ดินดิบ 4 บัน)

การปั้น

1. เมื่อนวดดินให้เข้ากันดีแล้ว ก็นำมามันเป็นเบ้า คือ การหล่อให้เป็นทรงขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปั้น ถ้าต้องการหม้อใบใหญ่ก็ทำเบ้าใหญ่ หรือถ้าต้องการหม้อเล็กก็ทำเบ้าเล็กตามส่วน โดยการคำนวณของผู้ปั้น

ภาพแสดงการทำเบ้า

2. ทิ้งไว้พอหมาดๆ แล้วนำมาสวี่ปากและส่วนคอของหม้อ วิธีการสวี่ปาก คือ การนำใบสับปะรดที่นำมาจากต้น นำไปล้างด้วยน้ำเปล่า ชูดเปลือกเขียวๆ ออกเพื่อให้เกลี้ยงเกลา ไม่ขรุขระ จะได้สีนวลสวยในการสวี่ปาก นำใบสับปะรดแล้วมาฉีกบางๆ ซ้อนกันประมาณ 7 – 8 ชั้นทาบบนปากหม้อ จับสองมือแล้วเดินหมุนไปรอบหม้อหลายๆ ครั้งจนปากหม้อเกลี้ยงเกลา แต่ในปัจจุบันใบสับปะรดหายาก จึงใช้ถุงพลาสติกแทน ซึ่งใช้ได้ดีเหมือนกัน

ภาพแสดงลักษณะการสวี่ปากหม้อ

3. เมื่อสวี่ปากเสร็จแล้วก็นำตากแดดพอหมาดๆ สักครู่
4. นำเข้ามาตีด้วยไม้ราบ และใช้หินดู ตันไว้ข้างใน ดีให้เป็นรูปร่างของหม้อก่อนที่จะดีให้สมบูรณ์

ภาพแสดงลักษณะการใช้หินดู

ภาพแสดงลักษณะของหม้อที่สวี่ปากเรียบร้อยแล้ว

5. นำไปสักลายต่างๆ โดยใช้ไม้สักลาย ที่บริเวณคอหม้อ
6. ในการปั้นเป็นเบ้า นิยมวางบนแผ่นไม้หรือครก เบ้าส่วนมากนิยมทำสูงประมาณ 1 คอก
ผู้ปั้นต้องคอบเอาไม้ตีราบ และหินดูจุ่มลงอ่างที่เตรียมไว้เสมอ ป้องกันไม่ให้ดินติดไม้และขนาดของไม้ตีราบกับหินดูต้องสัมพันธ์กัน

การตีหม้อต้องเริ่มตีจากปากหม้อไปหาทั้งหม้อ จนแน่ใจแล้วว่าหม้อหนาเท่ากันแล้วนำไปสีกลายหรือ ตกแต่งลวดลาย

ภาพแสดงลักษณะของหม้อที่ปั้นเสร็จแล้วและการตกแต่งด้วยไม้ราบ

นำไปตากแดดให้แห้งรอการเผา เป็นอันเสร็จพิธีขั้นตอนในการปั้น กระถาง แจกัน ถ้วย ชาม หรือสิ่งต่างๆ ก็ใช้วิธีคล้ายการปั้นหม้อ โดยทำเป็นเบ้าก่อน ส่วนผสมและวัตถุดิบก็เหมือนกัน จะต่างกันก็เฉพาะแต่รูปทรงของสิ่งที่ผลิตเท่านั้น ส่วนวิธีการและขั้นตอนคล้ายกัน

การเผา

สำหรับการเผาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ชาวบ้านหม้อจะเผายู่ 2 แบบ คือ เผากลางแจ้ง เรียกว่า เผาเตานอก กับการเผาเตาอุโมงค์เรียกว่าการเผาเตาใน ซึ่งการใช้เตาอุโมงค์ในการเผาทำให้คุณภาพในการเผาหม้อที่ดี แต่ใช้เวลานาน 2-3 คืน กว่าหม้อที่เผาจะเย็นตัวลง ทำให้ไม่ทันต่อการผลิต และเปลืองปริมาณฟืน แต่ข้อดีคือสีของหม้อจะสวย และเผาหน้าฝนได้

การเผาเตานอกเป็นการเผาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันก็ยังเป็นวิธีการเผาที่ใช้เครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ส่วนการเผาด้วยเตาอุโมงค์หรือเตาในไม่ค่อยจะได้ใช้เผานัก เพราะบรรจุได้น้อยชิ้น อีกทั้งมีความยุ่งยากไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตหม้อดินที่ต้องการปริมาณมากๆ รวดเร็ว และไม่จำเป็นต้องใช้ความร้อนสูงเกิน 800 องศาเซลเซียส จึงใช้ไม้ฟืนขนาดเล็กกับฟางข้าว อย่างไรก็ตาม การเผาเตานอกก็มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถเผาได้ในช่วงฤดูฝน ขณะที่ฝนตกหรือหลังจากฝนตกซึ่งพื้นดินเปียกชื้น เพราะจะทำให้การเผาไม่สุกและได้สีเครื่องปั้นดินเผาไม่สวย

ภาพแสดงการนำหม้อมาตากแดดให้แห้งก่อนนำไปเผา

ภาพแสดงผลิตภัณฑ์ที่ได้มาเตรียมเผา ในลักษณะการเผาที่เรียกว่า “การเผาแบบเปิด หรือกลางแจ้ง”

ปัญหาในการผลิต

วัตถุดิบ

ดิน

ดินเชื้อ เชื้อ ในอดีตจะใช้เนื้อดินในการผสมแกลบทำเชื้อ แต่ปัจจุบันการนำเนื้อดินที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมนั้นเอาขึ้นมาได้ยาก และกลายเป็นดินที่เรียกว่า “โคลนตม” ซึ่งเวลาที่เผาเชื้อจะทำให้ก้อนเชื่อนั้นแตกง่าย

ดินดิบหรือดินเหนียว ในอดีตเราใช้ดินบริเวณขอบหนองเลิงเบ็ญ ซึ่งดินมีเนื้อละเอียด ไม่มีสิ่งปลอมปน มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การปั้น แต่ปัจจุบันแต่ละครัวเรือนต่างก็ผลิตผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้ทรัพยากรดินที่หนองเลิงเบ็ญลดน้อยลง ดินที่มีคุณภาพดีหมดไป ดินที่ได้ในปัจจุบันจึงเป็นดินเหนียว หรือดินเลน ปนโคลนที่นำมาจากใต้ น้ำ เนื้อดินหยาบ ทำให้เมื่อบั่นออกมาจะมีน้ำซึมออกมาจากผลิตภัณฑ์

เนื้อดินคุณภาพลดลง แตกหักง่าย หรือทิ้งไว้นานจะหม้อจะมีลักษณะร่วน ถลอกง่าย

เนื้อดินในปัจจุบันมีลักษณะหยาบ ไม่คงรูป

ฟางที่ใช้ควรใช้จากฟางข้าวที่เกี่ยวข้องด้วยมือ

- **เชื้อ** : อดีต เนื่องจากใช้ดินที่มีคุณภาพดี เนื้อดินแน่น เวลาเผาจึงทำให้เชื้อแข็งตัวเป็นก้อนดี ไม่แตกง่าย ต้มไม่ค่อยแตก จึงต้องใช้เวลานานในการต้มเชื้อ

ปัจจุบัน เนื่องจากใช้ดินที่มีลักษณะเป็นโคลน เวลาเผาก่อนเชื้อจะแตกง่าย ไม่คงรูป คุณภาพที่ออกมาจึงไม่ค่อยดีนัก

แกลบ มีราคาสูงขึ้น

- **เชื้อเพลิง** ที่ใช้ในการเผาได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และแกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหามาจากภายนอกหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านที่บ้านหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้นสามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน

- **ฟาง** (ฟางที่ใช้ควรใช้จากฟางข้าวที่เกี่ยวข้องด้วยมือ)

ที่ใช้สำหรับการเผาถ้าจะให้ดีนั้นจะต้องเป็นฟางที่ได้จากการเกี่ยวด้วยมือเท่านั้น เพราะเวลาเผาผลิตภัณฑ์ที่ได้จะมีสีสวย เป็นการไล่สีที่สวยงาม อีกทั้งเป็นฟางเส้นยาวไม่เปื่อยพังฟางเท่ากับฟางที่เกี่ยวข้องด้วยรถเกี่ยว ส่วนฟางที่ได้จากรถเกี่ยวนั้นมักเป็นฟางเส้นสั้น เวลาเผาฟางจะไหม้เร็วทำให้ต้องใช้ฟางมากกว่าปกติ และใช้ระยะเวลาเผายาวนานกว่า (โดยใช้สัดส่วนการเผาหม้อ 100 ใบ ใช้ปริมาณฟาง ~ 30 มัด)

ปัญหาในทางเทคนิคการผลิต

กระบวนการการผลิต

- การนำดินขึ้นมาใช้แรงงานผู้ชายในครอบครัว

ในขั้นแรกตั้งแต่การนำดินขึ้นมาจนกระทั่งถึงขั้นตอนของการนวดดิน ส่วนใหญ่แล้วเป็นหน้าที่หลักของฝ่ายชายที่จะต้องนำเรือออกไปเอาดินถึงกลางหนอง ซึ่งในบางครอบครัวหากไม่มีสมาชิกที่เป็นผู้ชายจะต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินในราคาที่เรือละ 70 - 80 บาท แต่ในส่วนของการนวดดินนั้นบางครอบครัวฝ่ายหญิงก็เป็นฝ่ายเหยียบเอง หรือไม่ก็จ้างเหยียบแล้วแต่ปริมาณของดิน โดยถ้าจ้างให้เด็กในหมู่บ้าน-ลูกหลานเหยียบดิน เฉลี่ยประมาณ 10-15 บาทต่อหนึ่ง(ปั้น) ถ้าเป็นผู้ใหญ่คิดหนึ่งละ 30 บาท

ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ชาวบ้านต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้บ้านหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบและส่งผลต่อสุขภาพ

- ปัญหาในขั้นตอนของการเหยียบดิน

ผู้บ้านบางคนในขั้นตอนการเหยียบดินมักเหยียบไม่ค่อยละเอียด ทำให้เวลาปั้นผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะเป็นเศษหินเล็กๆ บริเวณผิวหม้อ เมื่อผิวไม่เรียบเนียนทำให้มีข้อเสียหลายอย่าง อีกทั้งยังมีโอกาสที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีน้ำรั่วซึม

- ปัญหาจากแรงงาน

ในการผลิต และการสืบทอดพบปัญหาสองส่วน

ไม่มีแรงงานใหม่ๆมาทดแทนแรงงานเก่า ซึ่งปัจจุบันนับเป็นแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป

ขาดการสืบทอดแรงงานจากคนรุ่นใหม่

1.3. กลุ่มการขายและการตลาด สำหรับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มบ้านหม้อดินเผาโบราณ

การตลาดเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อในปัจจุบัน

1. สภาพปัจจุบัน

1) กำลังการผลิต

บ้านหม้อได้ 20-25 ใบต่อวัน อาจมากหรือน้อยกว่าขึ้นอยู่กับขนาดของหม้อ และความยากง่ายของแบบที่ปั้น

2) ต้นทุนการผลิต

ประมาณ 100-300 บาทต่อวัน (20-25 ใบ)

3) รายได้

ประมาณ 600 – 750 บาทต่อวัน (20-25 ใบ)

4) ด้านการจำหน่าย

- ขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อถึงบ้าน และนำไปขายในจังหวัดต่างๆ ได้แก่ อุบลราชธานี ขอนแก่น ยโสธร กาฬสินธุ์
- นำสินค้าไปจำหน่ายในงานโอท็อป (OTOP) ในจังหวัดภาคอีสาน

การดำเนินการ

- ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล
- ลงพื้นที่สำรวจเพิ่มเติมแบบเจาะลึก

2. ปัญหา

- 1) ช่องทางการขายมีจำกัดและขึ้นอยู่กับพ่อค้าส่งที่มารับซื้อประจำ
- 2) ไม่สามารถนำสินค้าไปแสดงงานโอท็อป (OTOP) และงานอื่นๆที่อยู่ไกลได้ เนื่องจากไม่มีเงินทุนในการเดินทาง
- 3) ไม่สามารถผลิตสินค้าได้อย่างปกติในช่วงฤดูฝน ทำให้ขาดรายได้
- 4) ผู้ซื้อบอกว่าคุณภาพของหม้อไม่ดีเท่าเมื่อก่อน น้ำซึมออกง่าย

การดำเนินการ

- สอบถาม เก็บข้อมูลเพิ่มเติม
- สำรวจสภาพพื้นที่ และผลิตภัณฑ์

3. การสร้างโอกาสในอนาคต

- 1) การสร้างตราสินค้าบ้านหม้อให้เป็นที่รู้จัก จดจำได้ และเป็นที่ต้องการของลูกค้าอย่างเห็นยวแน่นอน
- 2) การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จัก รับรู้ความเป็นมา ความสำคัญในฐานะผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาจากอดีตอันยาวนาน เป็นวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดและดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

2. ข้อเสนอความต้องการจากทีมวิจัยชาวบ้าน

2.1 ความต้องการแก้ปัญหาการตากหม้อก่อนเผา บริเวณที่เผาและกองหม้อหลังเผา

เป็นความต้องการโดยเฉพาะในหน้าฝน ยิ่งต้องการมากเป็นพิเศษ

ต้องการพื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งเดิมเคยใช้ศาลากลางหมู่บ้านอยู่

ปัจจุบันศาลากลางหมู่บ้านถูกนำไปใช้ เก็บเตาประหยัดพลังงานของกลุ่ม อบต. กรรณิการ์

นักวิจัยชาวบ้านเสนอการแก้ปัญหา โดยวิธีบางประการ เช่น

4.1. จัดสร้างเพิงสำหรับการตากหม้อหลังปั้นและรอการเผา

4.2. จัดหาพื้นที่ไม่เปียกฝน เพื่อที่จะใช้เผาหม้อได้ในฤดูฝน เป็นต้น

2.2 ความต้องการอุปกรณ์เครื่องทุ่นแรงในการนวดดิน

เนื่องจากใช้แรงงานในการขุดดิน และนวดดินเป็น ปัญหาต่อปริมาณการผลิตและสุขภาพ

ต้องการเครื่องทุ่นแรงสำหรับขั้นตอนนี้

2.3 ความต้องการเตาเผาหม้อดินเผาลักษณะอื่น ๆ ที่สามารถเผาหม้อได้ในฤดูฝน

นับเป็นปัญหาดังเดิม ที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขโดยการรวมกลุ่ม

ส่วนใหญ่ต่างคนต่างหาพื้นที่ส่วนตัวทำกันเอง

ไม่สามารถแก้ปัญหาระยะยาวได้

2.4 ความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ / ต้องการตลาดใหม่ ๆ

ดั้งเดิมมีปัญหาเรื่องขนาด มาตรฐาน ความเหนียวแน่นของดินและความคงทนของภาชนะ

กำหนดราคาขายผลิตภัณฑ์พื้นฐาน เช่น โอ่งน้ำ, หม้อจุ่มจิ้ม, กระถางต้นไม้ ยังไม่ได้

มีเพียงไม่กี่ราย ที่สามารถปั้นรูปแบบที่แตกต่าง โดยสามารถสร้างมูลค่าได้ตามการสั่งสินค้า

2.5 ความต้องการรวมกลุ่มและมีแหล่งเงินทุน เพื่อจัดตั้งกองทุนสำหรับกลุ่มอาชีพปั้นหม้อ

ไม่มีการรวมกลุ่มจึงกำหนดราคาเท่าๆ กันเพื่อขายให้ผู้รับซื้อไม่ได้

ปัจจุบันเป็นการตกลงกันส่วนตัวยกเว้นระหว่างผู้ปั้นหม้อและภาชนะดินเผา กับผู้รับซื้อเจ้าประจำ

ถูกกำหนดราคาค่อนข้างต่ำ

ภาคผนวก ข. รายละเอียดกิจกรรมและภาพกิจกรรม

4.1 กระบวนการค้นหาและการกำหนดโจทย์

กิจกรรมการค้นหาและการกำหนดโจทย์ เป็นกิจกรรมที่มีเป้าหมาย 2 ประการ คือ 1. การเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และ 2. การพัฒนาโจทย์โครงการร่วมกัน

กิจกรรมที่ 1 “ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และพัฒนาโจทย์ร่วมกัน”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้คณะผู้วิจัยทั้งอาจารย์และชาวบ้าน มีความเข้าใจบริบทของหมู่บ้านหม้อ ลักษณะอาชีพบ้านหม้อ ดินเผา และเข้าใจเป้าหมายของโครงการ
- 2) เพื่อให้คณะผู้วิจัยได้ถูกเตรียมความพร้อมในการดำเนินการวิจัย โดยมีที่ปรึกษาจาก สกว. เป็นทีมสร้างความเข้าใจ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินการประชุม

- อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ และที่ปรึกษา เปิดเวทีแนะนำโครงการวิจัย สกว. ท้องถิ่น เพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัย เข้าใจเบื้องต้น

เครื่องมือที่ใช้

ได้แก่ กระดาษปรู๊ฟใหญ่ (Flip Chart) ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา

กระบวนการ

- 1) อาจารย์คณะฯ แนะนำตัวมาเสนอให้ชาวบ้านร่วมทำงานวิจัยด้วยกัน เป็นประเด็นเรื่องการพัฒนาอาชีพ โดยคิดถึงคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ และแนะนำทีมงาน สกว.
- 2) ทีมงาน สกว. อธิบายเป้าหมายการทำวิจัยแบบ “ไต่บ้าน” หรือวิจัยโดยชาวบ้านร่วมกับนักวิจัยภายนอก เพื่อประโยชน์โดยตรงของกลุ่มชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ตั้งโจทย์ร่วมกันคือ การพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณของกลุ่ม
- 3) ชาวบ้านแนะนำตัว มีนางบาง วงชารี (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขวา) เป็นแกนนำสำคัญ ชักถามเพื่อทำความเข้าใจ
- 4) ทีมงานและชาวบ้านแลกเปลี่ยนข้อมูลถึงการปั้นหม้อ วิถีชีวิต ประเพณีชุมชน ปัญหา อุปสรรค ความต้องการที่จะพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ ความสนใจของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านต่อการปั้นหม้อและอื่นๆ
- 5) สรุปประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยได้ 7 ประเด็นดังนี้ คือ 1) วัตถุดิบ 2) เทคนิคการผลิต 3) สถานที่ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์ 5) แรงงาน 6) การตลาด และ 7) สุขภาพ

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- 1) อาจารย์ 5 คน
- 2) เจ้าหน้าที่ สกว. 2 คน
- 3) นิสิตฝึกงาน 2 คน และ

4) ชาวบ้านหม้อบ้านหม้อ 10 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

สถานที่ ศาลากลางหมู่บ้าน หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา

วันที่ 13 มีนาคม 2551 เวลา 17.00 – 18.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) ชาวบ้านหม้อบ้านหม้อ กลุ่มอาชีพปั้นหม้อดินเผาโบราณ ประมาณ 20 คน ได้รู้จัก สกว.และเริ่มเรียนรู้ว่าการวิจัยแบบชาวบ้านจะให้ประโยชน์ต่อตนเองได้อย่างไร ในเบื้องต้น
- 2) ทีมวิจัยได้รู้จักกับชาวบ้าน และมองเห็นคนที่มีศักยภาพ หรือคนที่อยากจะพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ
- 3) ได้ความเป็นกันเองระหว่างนักวิจัยจากมหาวิทยาลัย ทีมงาน สกว. และชาวบ้านผู้ปั้นหม้อ
- 4) ได้ข้อมูลเบื้องต้นเพื่อพัฒนาเป็นโจทย์วิจัย เรื่องการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ โดยคงคุณค่าดั้งเดิมไว้เป็นมรดกชุมชน

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	ได้รู้จัก สกว. ฝ่ายท้องถิ่น และเข้าใจเป้าหมายของการวิจัยชาวบ้าน	- เป็นเรื่องใหม่ที่ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจ - ชาวบ้านไม่คุ้นเคย - มีความคาดหวังแบบเดิม คือ ต้องการความช่วยเหลือ (อาจคาดหวังเป็นวัตถุ / งบประมาณ)	- ใช้เวลา และความพยายามเข้าใจ - อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจด้วยภาษาง่ายๆ และตัวอย่างโครงการที่สำเร็จมาแล้ว - ค่อยๆ เปลี่ยนทัศนคติชาวบ้าน ให้เริ่มเป็นนักวิจัย โดยการเริ่มค้นหาปัญหาเอง เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาเอง / ซึ่งต้องใช้ เวลา ความมานะ
2.	เห็นความตั้งใจและศักยภาพของ ทีมงาน สกว. ท้องถิ่น รวมทั้งนิสิตฝึกงาน	- ชาวบ้านและอาจารย์ อาจยังตามไม่ทันวิธีการของ สกว.	- ทบทวนงานวิจัยเดิม - มองหาตัวอย่าง - ใช้เวลาอธิบายชาวบ้าน
3.	อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ มีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน มีความคุ้นเคยกับชาวบ้าน และเห็นโอกาสที่ดีของการทำงานวิจัย	- อาจารย์ที่คุ้นเคยกับการจัดเวที และถนัดพูดคุยกับชาวบ้านเชิงลึกมีจำนวนจำกัด - ข้อยกจำกัดด้านภาษา	- พึ่งอาจารย์ที่ใช้ภาษาพื้นถิ่นได้ดี - ใช้ภาษากลางที่ง่ายและชัดเจน
4.	ชาวบ้านมีความสามารถในการปั้นหม้อ ชี้แจงได้ แต่ยังขาดความคิดและพลังของตนเองในการพัฒนากลุ่มและอาชีพ / ยังไม่เห็นโอกาสใหม่ๆ / ผู้นำกล้าแสดงออกเพียง 1 – 2 คน	- กลุ่มบ้านหม้อขาดพลังในการพัฒนาตนเอง	- ยังไม่มีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน

4.2 กระบวนการพัฒนาโครงการ

กิจกรรมที่ 2 “ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชน ขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาในชุมชน”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

ชาวบ้าน ผู้นำ ผู้เกี่ยวข้อง สนใจ ร่วมศึกษาหรือร่วมผลักดัน ให้เกิดการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ โดยคงคุณค่าเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

ดำเนินการประชุม

อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ และคณะที่ปรึกษา ผู้ประสานงาน NODE สกว. เปิดเวทีอธิบายโครงการเพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัยเข้าใจโครงการ เป้าหมาย วิธีการดำเนินการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใช้ภาพ Mind Map จากประชุมครั้งก่อน อธิบายสภาพทั่วไปและปัญหาในการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผา

เครื่องมือที่ใช้

ได้แก่ กระดาษปฐพีใหญ่ (Flip Chart) Mind Map ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา

กระบวนการ

- 1) อาจารย์คณะฯ แนะนำตัวมาเสนอให้ชาวบ้านร่วมทำงานวิจัยด้วยกัน เป็นประเด็นเรื่องการพัฒนาอาชีพ โดยคิดถึงคุณภาพชีวิตเป็นสำคัญ และแนะนำทีมงาน สกว.
- 2) ทีมงาน สกว. อธิบายเป้าหมายการทำวิจัยแบบ “ไทบ้าน” หรือวิจัยโดยชาวบ้านร่วมกับนักวิจัยภายนอก เพื่อประโยชน์โดยตรงของกลุ่มชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา
- 3) ใช้ Mind Map นำไปสู่การตั้งโจทย์ร่วมกันคือ การพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณของกลุ่ม
- 4) ชาวบ้านแนะนำตัว มีนางบาง วงชารี (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเขา) เป็นแกนนำสำคัญ ชักถามเพื่อทำความเข้าใจ
- 5) ทีมงานและชาวบ้านแลกเปลี่ยนข้อมูลถึงการบ้านหม้อ วิถีชีวิต ประวัติชุมชน ปัญหา อุปสรรค ความต้องการที่จะพัฒนาอาชีพและความเป็นอยู่ ความสนใจของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านต่อการบ้านหม้อและอื่นๆ
- 6) สรุปประเด็นที่สามารถพัฒนาเป็นโจทย์วิจัยได้ 7 ประเด็นดังนี้ คือ 1) วัตถุดิบ 2) เทคนิคการผลิต 3) สถานที่ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์ 5) แรงงาน 6) การตลาด และ 7) สุขภาพ
- 7) ที่ประชุมสรุปร่วมกันว่า จะร่วมกันจัดทำข้อเสนอโครงการ โดยคณะผู้วิจัยประกอบไปด้วยคณะอาจารย์และกลุ่มตัวแทนชาวบ้านผู้มีอาชีพบ้านหม้อดินเผาโบราณ ร่วมกันเป็นทีมวิจัย

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- 1) อาจารย์ 5 คน
- 2) ผู้ประสานงาน NODE สกว. 1 คน และ เจ้าหน้าที่ สกว. 2 คน
- 3) นิสิตฝึกงาน 2 คน และ
- 4) กลุ่มบ้านหม้อ ชาวบ้านหมู่บ้านหม้อ 20 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

สถานที่ ศาลากลางหมู่บ้าน หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขาว /

วันที่ 25 มีนาคม 2551 เวลา 18.00 – 19.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เกิดเวทีชี้แจงโครงการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต)
- 2) อาจารย์อธิบายโครงการ ฉายภาพ แนะนำเตาเผา แนะนำนิสิตช่วยงาน เกินถึงการดูงาน
- 3) ชาวบ้านได้เห็นภาพวิธีทำงาน รู้จักกับอาจารย์ นิสิต ได้ความรู้ใหม่
- 4) ยังไม่มีการขยายเครือข่ายไปสู่ชนกลุ่มบ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	ได้รู้จัก สกว. ฝ่ายท้องถิ่น และเข้าใจเป้าหมายของการวิจัยที่บ้าน	- เป็นเรื่องใหม่ที่ต้องใช้เวลาทำความเข้าใจ - ชาวบ้านไม่คุ้นเคย - มีความคาดหวังแบบเดิม คือ ต้องการความช่วยเหลือ (อาจคาดหวังเป็นวัตถุ / งบประมาณ)	- ใช้เวลา และความพยายามเข้าใจ - อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจด้วยภาษาง่ายๆ และตัวอย่างโครงการที่สำเร็จมาแล้ว - ค่อยๆ เปลี่ยนทัศนคติชาวบ้าน ให้เริ่มเป็นนักวิจัย โดยการเริ่มค้นหาปัญหาเอง เพื่อหาแนวทางแก้ปัญหาเอง / ซึ่งต้องใช้เวลา ความมานะ
2.	เห็นความตั้งใจและศักยภาพของ ทีมงาน สกว. ท้องถิ่น รวมทั้งนิสิตฝึกงาน	- ชาวบ้านและอาจารย์ อาจยังตามไม่ทันวิธีการของ สกว.	- ทบทวนงานวิจัยเดิม - มองหาตัวอย่าง - ใช้เวลาอธิบายชาวบ้าน
3.	อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ มีทัศนคติที่ดีต่อชุมชน มีความคุ้นเคยกับชาวบ้าน และเห็นโอกาสที่ดีของการทำงานวิจัย	- อาจารย์ที่คุ้นเคยกับการจัดเวที และถนัดพูดคุยกับชาวบ้านเชิงลึก มีจำนวนจำกัด - ข้อยกจำกัดด้านภาษา	- พึ่งอาจารย์ที่ใช้ภาษาพื้นถิ่นได้ดี - ใช้ภาษากลางที่ง่ายและชัดเจน
4.	ชาวบ้านมีความสามารถในการบ้านหม้อ ชี้แจงได้ แต่ยังขาดความคิดและพลังของตนเองในการพัฒนากลุ่มและอาชีพ ไม่เห็นโอกาสใหม่	- กลุ่มบ้านหม้อขาดพลังในการพัฒนาตนเอง	- ผู้นำกล้าแสดงออกเพียง 1-2 คน - ยังไม่มีแนวทางแก้ไขที่ชัดเจน

4.3 กระบวนการสร้างทีมและพัฒนาศักยภาพทีม

กิจกรรมที่ 3 “ประชุมทีมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

1. เพื่อได้คน เครื่องมือและวิธีการศึกษาข้อมูลอาชีพบ้านหม้อ เพื่อการคงคุณค่าและเอกลักษณ์เดิม แต่ขายได้เพิ่มในตลาดปัจจุบัน

2. เพื่อจัดแบ่งทีมงานในการศึกษาข้อมูล ตามประเด็น

- 1) ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหม้อ
- 2) ประวัติ คุณค่าและองค์ความรู้
- 3) กระบวนการผลิต
- 4) การขายและการตลาด

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

ดำเนินการประชุม

- 1) อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ เปิดเวทีอธิบายโครงการเพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัยร่วมกันออกแบบวิธีการเก็บข้อมูล
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยเป็น 4 กลุ่ม ระดมสมอง
- 3) สรุป ประเด็นปัญหาที่จะศึกษากันต่อไปในแต่ละกลุ่มย่อย (4กลุ่ม) เพื่อประมวลเป็นเป้าหมายการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผา โดยใช้เวทีปฏิบัติการ การทดลองหรือการดูงาน เป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัย
- 4) ทานข้าวร่วมกัน

เครื่องมือที่ใช้

1. กระดาษปฐพีใหญ่ (Flip Chart) Mind Map ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา
2. คอมพิวเตอร์ จอฉายภาพ
3. สถานที่ อุปกรณ์ ทานอาหาร

กระบวนการ

- 1) เปิดเวทีคุยเป็นกลุ่มใหญ่ ทบทวนให้เห็นเป้าหมายการวิจัย
- 2) แบ่งกลุ่มย่อยตามความถนัดและความสนใจ
- 3) สรุปใจความที่ค้นพบเบื้องต้นของแต่ละกลุ่ม ประเด็นที่จะศึกษาต่อไป

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- 1) อาจารย์ 5 คน
- 2) กลุ่มบ้านหม้อ ชาวบ้านหมู่บ้านหม้อ 20-30 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านคุณบาง วงซารี หมู่บ้านหม้อ
- วันที่ 10 เมษายน 2551 / เวลา 14.00 – 18.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- ได้กลุ่ม 4 กลุ่ม คือ
- 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานชุมชน
- 2) ศึกษาประวัติและองค์ความรู้
- 3) ศึกษากระบวนการผลิตหม้อ
- 4) ศึกษาการตลาด การขาย

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	ทีมวิจัยได้ร่วมกันค้นหาคนทำงาน และ ลักษณะของข้อมูลที่จะต้องค้นคว้า	- ทีมวิจัยยังขาดเอกภาพในการทำงาน มีความเข้าใจประเด็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในวงจำกัด	- ประชุมทีมเพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้น ทั้งในเวลาทำงาน การพบชาวบ้านหม้อแบบไม่เป็นทางการและ จัดวง “โสเหล่” ทานข้าวด้วยกัน
2.	การแบ่งทำงานกลุ่มย่อย ทำให้นักวิจัยชาวบ้านกล้าพูด แสดงความเห็นดียิ่งขึ้น	- การแบ่งกลุ่มทำให้เห็นปัญหาเฉพาะด้านดีขึ้น เช่น เห็นประวัติ การเปลี่ยนแปลง ทรัพยากร ลดลง แต่ทำให้เห็นภาพรวมน้อยลง	- แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกลุ่ม
3.	กลุ่มคนบ้านหม้อดินเผา มีความผูกพันกับอาชีพบ้านหม้อ แม้รายได้จะค่อนข้างไม่มาก และเป็นงานที่หนัก		

4.4 กระบวนการศึกษาข้อมูล

กิจกรรมที่ 4 “ทีมวิจัยและชาวบ้านร่วมศึกษารวบรวมข้อมูล”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

เพื่อให้ได้ข้อมูลในด้านต่างๆ โดยทีมวิจัยและชาวบ้าน ร่วมกันรวบรวม เพื่อให้มองเห็นตัวตน คุณค่า อัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อดินเผาโบราณชัดเจนยิ่งขึ้น

เพื่อนำไปสู่การกำหนดปัญหา ตลอดจนแนวทาง วิธีการ และขั้นตอนการแก้ปัญหา โดยการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในขั้นต่อไป

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

- ดำเนินการ

1. ทีมวิจัยแต่ละกลุ่มย่อยค้นคว้าเรื่องที่ได้รับมอบหมาย
2. นิสิตฝึกงาน และทีมผู้วิจัย ทำการบันทึกบนกระดานแผ่นใหญ่ (Flip Chart)
3. จัดทำรายงานแต่ละด้าน ในรูปแบบบันทึกประจำวัน / รายงานย่อยๆ

- เครื่องมือที่ใช้

- ได้แก่ กระดานปฐพีใหญ่ (Flip Chart) Mind Map ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา

- กระบวนการ

1. เปิดเวทีคุยกลุ่มย่อย และลงศึกษาในสถานที่ทำงานของผู้บ้านหม้อ
2. ทบทวนให้เห็นภาพรวม และวงจรของอาชีพบ้านหม้อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ใช้กลุ่มย่อยสนทนา ค้นหาประเด็นที่สำคัญเพื่อหาแนวทางพัฒนาการบ้านหม้อ
4. สรุปใจความที่ค้นพบเบื้องต้นของแต่ละกลุ่ม
5. จัดบันทึกประเด็นที่จะศึกษาต่อไป

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

อาจารย์ประจำกลุ่ม (1-2 คน) นิสิตช่วยงานประจำกลุ่ม 1 คน

นักวิจัยชาวบ้าน ประมาณกลุ่มละ 5-7 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ในชุมชน
- วันที่ 1 เมษายน – 30 มิถุนายน พ.ศ. 2551

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) ได้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม จากการระดมความเห็นจากชาวบ้าน
- 2) จึงได้ทบทวนถึงอาชีพการปั้นหม้อ มองเห็นตัวตนและคุณค่า
- 3) ทีมวิจัยชาวบ้านยังขาดการจดบันทึก
- 4) แต่บอกความภาคภูมิใจ ปัญหา วิธีการปั้นหม้อได้ชัดเจน

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	ชาวบ้านเป็นฝ่ายให้ข้อมูล สร้างความเข้าใจต่อทีมวิจัย (อาจารย์ นิสิต)	- ทีมวิจัยมีเวลาทำงานในพื้นที่ไม่เพียงพอ	- นิสิตฝึกงานสาขาพัฒนาชุมชน ได้ลงพื้นที่กับกลุ่มคนบ้านหม้อ ใช้สำหรับการเรียนของตนเอง และเป็นข้อมูลเพิ่มเติมให้แต่ละกลุ่ม
2.	ทีมชาวบ้านยังไม่คุ้นเคยการจดบันทึกในแนวทางวิจัยร่วมกัน	- ทีมชาวบ้านไม่มีการบันทึก ต้นทุนในการปั้นหม้อแต่ละครั้ง หรือแต่ละวัน - ไม่มีการศึกษาเป็นรายละเอียดลายลักษณ์อักษร ว่าการลงทุนปั้นหม้อ ได้กำไรคุ้มค่าหรือไม่อย่างไร - ไม่มีบัญชี รายรับ รายจ่ายในการลงทุน	- ทีมวิจัยเสนอให้ชาวบ้านได้มีการจดบันทึก ในการประชุมแต่ละครั้ง - แต่ยังไม่มีการอบรมให้เกิดการทำบัญชีรายรับรายจ่าย
3.	เห็นตัวตนและคุณค่าในวิถีชีวิตการปั้นหม้อชัดเจนยิ่งขึ้น แต่อาจยังมองปัญหาแบบแยกย่อย	- ข้อมูลที่ได้รับจากเวทียังเป็นข้อมูลไม่ลึก คือเป็นข้อมูลกลุ่ม ขาดความคิดเห็นและปัญหารายบุคคล	
4.	ค้นหาปัญหาหลัก หรือ โอกาสในการพัฒนาอาชีพ ได้ค่อนข้างยาก	- ยังไม่สามารถจัดกระบวนการแก้ปัญหา ให้เป็นระบบได้	

4.5 กระบวนการวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

กิจกรรมที่ 5 “นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาร่วมกัน”

กิจกรรมย่อย 5.1 : เวทีทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) ชุมชนเข้าใจข้อมูลตนเอง สามารถตรวจสอบ แก้ไข เพิ่มเติม
- 2) ได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงวิถีชีวิตและอาชีพตนเอง
- 3) กำหนดปัญหาได้
- 4) มองเห็นคุณค่า อัตลักษณ์ และแนวทางพัฒนาอาชีพมากยิ่งขึ้น

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

- ดำเนินการประชุม

- 1) อาจารย์จัดเวที ทบทวนการแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูล
- 2) มีนิสิตฝึกงาน ช่วยงาน เข้าร่วม
- 3) ทีมวิจัยนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาอาชีพ คือ เตาเผารูปแบบต่างๆ
- 4) ทีมวิจัยชาวบ้านแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

- เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่

- 1) กระดาษปฐพีใหญ่ (Flip Chart) Mind Map ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา
- 2) คอมพิวเตอร์ จอฉายภาพ
- 3) สถานที่ อุปกรณ์ ทานอาหาร

- กระบวนการ

- 1) เปิดเวทีคุยเป็นกลุ่มใหญ่ ทบทวนให้เห็นเป้าหมายการวิจัย
- 2) สรุปความต้องการและโอกาสของการพัฒนาเตาเผาเบื้องต้น

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- 1) อาจารย์ 5 คน
- 2) ผู้ประสานงาน NODE สกว. 1 คน
- 3) นิสิตฝึกงาน 2 คน และ นิสิตสถาปัตย์ฯ ร่วมรับฟัง (เพื่อทำโครงการศึกษาที่เกี่ยวข้อง) 4-5 คน
- 4) กลุ่มบ้านหม้อ ชาวบ้านหมู่บ้านหม้อ 20 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านคุณบาง วงซารี หมู่บ้านหม้อ /

- วันที่ 18 มิถุนายน 2551 เวลา 14.00 – 18.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เกิดความสนใจในเตาเผารูปแบบใหม่
- 2) แต่ยังไม่ตรวจสอบข้อมูล/ ทดลองปฏิบัติ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	- มีวาระที่คณะสถาปัตย์ฯ ได้เสนอว่า อาจารย์นิสิตจะได้ศึกษาเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านหม้อในโครงการ “กล้าใหม่ใฝ่รู้” (สนับสนุนโดยธนาคารไทยพาณิชย์) ซึ่งจะเป็นการทำข้อเสนอโครงการ และหากได้รับการคัดเลือก นิสิตจะได้รับทุนสนับสนุนเพื่อศึกษาและเสนอแนวทางพัฒนาชุมชนนี้ต่อสังคมเพิ่มเติม	- นิสิตยังไม่มีข้อมูลเพียงพอ และขาดเวลางบประมาณเดินทางมาศึกษาเพื่อให้เข้าใจลึกซึ้ง	- โครงการวิจัย สกว. ได้สนับสนุนให้อาจารย์ นิสิต สถาปัตย์ฯ ได้รวมกลุ่มและแบ่งงานกันศึกษา - พยายามให้กิจกรรมต่างๆ ของคณะบูรณาการกัน
2.	- ชุมชนบ้านหม้อเป็นที่สนใจ และแสดงถึงความผูกพันกับคณะอาจารย์ นิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามมาก	- เวลาจำกัด ทำให้กิจกรรมแต่ละครั้งยังไม่ได้สรุปข้อมูลให้ชัดเจน	- ทีมวิจัยแต่ละกลุ่มพยายามนำประเด็นที่ได้ ซึ่งยังไม่มีข้อสรุป ไปหาข้อมูลในกลุ่มย่อยของตัวเองต่อไป
3.	- คณะอาจารย์ มีประสบการณ์หลากหลาย โดยอาจารย์ด้านผลิตภัณฑ์ ได้นำเสนอให้กลุ่มคนบ้านหม้อได้เห็นวาทะแบบต่างๆ ให้ผลลัพธ์สำหรับการเผาเครื่องปั้นที่แตกต่างกันไป	-	
4.	- กลุ่มคนบ้านหม้อซึ่งเป็นทีมวิจัย เกิดความสนใจในการทดลองเตาเผาชนิดใหม่ เป็นอย่างมาก	- กลุ่มบ้านหม้อยังไม่ได้วิเคราะห์ว่าเตาเผาแบบใหม่ จะเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของตนเองหรือไม่	- เตรียมข้อมูลเตาเผาให้ชัดเจนขึ้น - วางแผนการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มเติมประสบการณ์
5.	- มีการเสนอแนะเรื่องการไปดูงานที่อื่น และมีความสนใจการดูงานชุมชนที่ทำผลิตภัณฑ์ เครื่องปั้นดินเผาที่อื่นๆ		

กิจกรรมย่อย 5.2 : เวทีทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล – ทานข้าวร่วมกัน

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) ชุมชนเข้าใจข้อมูลตนเอง สามารถตรวจสอบ แก้ไข เพิ่มเติม
- 2) ได้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงวิถีชีวิตและอาชีพตนเอง
- 3) กำหนดปัญหาได้
- 4) มองเห็นคุณค่า อัตลักษณ์ และแนวทางพัฒนาอาชีพมากยิ่งขึ้น

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

- ดำเนินการประชุม

- 1) จัดเวทีการนำเสนอข้อมูลทั้ง 4 หัวข้อย่อย (ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติและองค์ความรู้ การผลิต และการตลาด)
- 2) อาจารย์นำเสนอภาพรวมงานวิจัย โจทย์ที่กำลังค้นหา นิสิตฝึกงานช่วยเตรียมภาพ ข้อมูล Flip Chart
- 3) ให้ตัวแทนทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มเสนอ
- 4) ตรวจสอบข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดโดยอาจารย์

- เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่

- 1) กระดาษปฐพีใหญ่ (Flip Chart) Mind Map ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา
- 2) คอมพิวเตอร์ จอฉายภาพ
- 3) สถานที่ อุปกรณ์ ทานอาหาร

- กระบวนการ

- 1) เปิดเวทีคุยเป็นกลุ่มใหญ่ ทบทวนให้เห็นเป้าหมายการวิจัย
- 2) ทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มพร้อมกับนิสิตฝึกงานและอาจารย์ประจำกลุ่ม นำเสนอและแสดงความเห็น
- 3) สรุปความต้องการและโอกาสของการพัฒนา เช่น เตาเผา เครื่องนวดดิน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- 1) อาจารย์ 5 คน
- 2) ผู้ประสานงาน NODE สกว. 1 คน
- 3) นิสิตฝึกงาน 2 คน และ นิสิตสถาบันฯ ร่วมรับฟัง (เพื่อทำโครงการศึกษาที่เกี่ยวข้อง) 4-5 คน
- 4) กลุ่มบ้านหม้อ ชาวบ้านหมู่บ้านหม้อ 20 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านคุณบาง วงซารี หมู่บ้านหม้อ /
- 16 กรกฎาคม 2551 เวลา 14.00 – 18.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) แต่ละกลุ่มเห็นข้อมูลของตนเอง
- 2) เห็นความเป็นมาของกลุ่มอาชีพบ้านหม้อ
- 3) กลุ่มประวัติ เกิดการระลึกถึงอุปกรณ์ดินเผาชนิดอื่นๆ นอกจากหม้อใส่น้ำ เช่น ครก กระทะ ถ้วยอีแปะ ถ้วยอีเล้ง ฯลฯ มีความรู้สึกผูกพันกับอดีต
- 4) กลุ่มกระบวนการผลิตหม้อ เห็นความยากลำบาก อุปสรรค และมีข้อเสนอ โดยเฉพาะเครื่องมือช่วยหวดดิน อุปกรณ์และสถานที่สำหรับการตากและเผาในฤดูฝน
- 5) กลุ่มข้อมูลสภาพชุมชน ทบสวนสภาพดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงและปัญหาอุปสรรคชุมชนในปัจจุบัน
- 6) กลุ่มการขายการตลาด ซึ่งมีประเด็น “ความสม่ำเสมอ” หรือ “มาตรฐาน” ของหม้อดินเผาที่ยัง มีขนาดและคุณภาพของหม้อที่ไม่คงที่ มีความแตกต่างระหว่างคนผลิตในชุมชนเดียวกัน ผู้ปั้นไม่สามารถกำหนด “ราคา” ขายร่วมกันได้ ทำให้ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคาได้

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1.	- งานวิจัยสามารถช่วยให้ชาวบ้านได้มีข้อมูล ทำให้กลุ่มบ้านหม้อมองเห็นอดีต ปัจจุบัน ของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่นำไปสู่การ “มองให้เห็น” คุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเอง		
2.	- การดำเนินเวทีมีประโยชน์ในการสร้างความสนใจ แต่อาจไม่ได้ข้อมูลเชิงลึกที่เป็นความเห็นส่วนบุคคลหรือบางคน	- ทีมวิจัยชาวบ้านมีความเกรงใจ หรืออาจไม่กล้าบอกเล่า	- อาจารย์และนิสิตฝึกงานช่วยกันลงคุยในกลุ่มย่อยๆ หรือรายบุคคลในบางกรณี
3.	- การประชุมกลุ่มทำให้เป็นปัญหาภาพรวม อาจมีความจำเป็นต้องพัฒนากลุ่มย่อยให้เกิดการสะท้อนปัญหาเชิงลึก		

4.6 กระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนา

กิจกรรมที่ 6 “สังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ - จัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) ทีมวิจัยเข้าใจคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อดินเผาโบราณ
- 2) สามารถกำหนดอนาคต การแก้ปัญหาและการพัฒนาร่วมกันได้

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

- 1) ผู้บ้านหม้อ นำภาชนะ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องตกแต่ง ทุกๆ ชนิด ผลิตภัณฑ์ของตัวเองออกมาแสดง
- 2) คณาจารย์ นิสิต ถ่ายภาพ วาดภาพ ทำตารางแบบฟอร์มผลิตภัณฑ์
- 3) ทานข้าวร่วมกัน

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- คณะอาจารย์ 6 คน
- นิสิตสถาปัตย์และนิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน 4 คน
- ทีมวิจัยและผู้บ้านหม้อ ทั้ง 2 กลุ่ม รวม 30 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- ศาลาหมู่บ้านหม้อ
- วันที่ 6 กันยายน 2551 / เวลา 9.00 – 14.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) ทราบว่าผู้บ้านหม้อคนใดมีความสามารถในการผลิตอะไร ความเร็วในการผลิต (ปริมาณเท่าไรต่อวัน) ขนาด รูปร่าง น้ำหนัก และราคาผลิตภัณฑ์
- 2) ทีมวิจัยสามารถมองเห็นภาพรวมของศักยภาพกลุ่มบ้านหม้อดินเผา ว่ามีการศักยภาพการผลิตที่หลากหลายกว่าผลิตภัณฑ์ที่ขายได้อยู่เป็นประจำเท่านั้น
- 3) ทำการสังเคราะห์คุณค่าของผลิตภัณฑ์ โดยฝีมือกลุ่มบ้านหม้อให้เห็นเป็น “ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน”

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1. เชิงสังคมและการเมือง	- เนื่องจากเป็นการชักชวนกลุ่มคนบ้านหม้อ ที่ยังคงทำอาชีพปั้นหม้อทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาโบราณซึ่งส่วนใหญ่เป็นทีมวิจัยและทีมสนับสนุน และกลุ่มคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มนี้ จึงได้เห็น “ช่องว่าง” ระหว่างคนสองกลุ่ม แต่ทั้งหมดร่วมมือกับทางคณะวิจัยและทีมคณะสถาปัตย์ฯ ได้ดี	- ความไม่ลงรอยในหมู่บ้าน และการเข้าจับจองพื้นที่ศาลากลางหมู่บ้าน ของกลุ่มฝึกทำหม้ออั้งโล่ประหยัดพลังงาน	- คณะสถาปัตย์ฯ และทีมวิจัยพยายามชี้แจงเหตุผล โดยขอให้ใช้ศาลากลางหมู่บ้าน เป็นพื้นที่จัดเวทีรวบรวมผลิตภัณฑ์ - มีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านหม้อทั้ง 2 กลุ่มได้มองเห็นผลงานร่วมกัน เห็นโอกาสพัฒนาอาชีพ
2. เชิงการขายและการตลาด	- ชาวบ้านหม้อ ทั้งกลุ่มเตาอั้งโล่ใหม่และ กลุ่มหม้อดินเผาแบบโบราณ (รวมทีมวิจัยชาวบ้าน) ขาดการสำรวจศักยภาพตนเองในภาพรวมทั้งหมู่บ้าน ในด้านอาชีพการปั้นหม้อคือไม่เคยสำรวจว่าผลิตภัณฑ์ทั้งหมดที่สามารถทำได้มีอะไรบ้าง - ยังไม่มีการรวบรวมรูปภาพและรายละเอียด (specification) ของผลิตภัณฑ์ เพื่อนำเสนอในการจำหน่าย - ยังไม่ได้วางแผนหรือวิธีการสำคัญ (กลยุทธ์) ที่จะขยายกลุ่มลูกค้าของหม้อดินเผาโบราณ	- ชาวบ้านหม้อยังขาดการศึกษาวิเคราะห์ “คุณค่าของวิถีชีวิตดั้งเดิม” ซึ่งผูกพันอยู่กับอาชีพปั้นหม้อแบบโบราณของตัวเอง - ยังไม่ได้นำ อัตลักษณ์ นั่นคือ “เอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งทั้งโดดเด่น เป็นจุดแข็งและมีคุณค่า” ขึ้นมาใช้เป็นจุดขาย หรือ เพื่อการพัฒนาแบบอาชีพต่อไป	- การจัดเวทีผลิตภัณฑ์ คาดว่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมกลุ่ม และรวมความคิดกันอีกครั้ง - นำไปสู่การจัดทำแคตตาล็อก หรือโบชัวร์ โฆษณาสินค้า รวมทั้งการหาพื้นที่จัดแสดงและจำหน่ายสินค้า
3. เชิงการผลิต-เทคนิค	- เทคนิคการผลิตหม้อดินเผาแบบโบราณ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1. ขั้นตอนการผสมดินและขึ้นรูปทั้งหมด เป็นการฝีมือแบบ “หัตถกรรมพื้นบ้านแบบโบราณ” บริสุทธิ์ ใช้ฝีมือล้วนๆ เกือบไม่มีอุปกรณ์ยกเว้น ไม้ตีหม้อและสวี่ปากหม้อ 2. เป็นการเผากลางแจ้งแบบโบราณ (ไม่ได้ใช้เตาเผา)	- ใช้แรงงานค่อนข้างหนัก - รายได้น้อย - ปั้นในหน้าฝนไม่ได้เนื่องจากไม่มีพื้นที่เผา โดยเฉพาะไม่มีที่ตาก - มาตรฐานด้านคุณภาพ ปริมาณ เวลาในการผลิต ยังไม่คงที่นัก	

กิจกรรมที่ 7 “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อชัดเจน
- 2) เพื่อร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาเป็นรูปธรรม

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

- วิธีดำเนินการประชุม

- 1) อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ และที่ปรึกษา เปิดเวทีทบทวนโครงการวิจัย สกว. ท้องถิ่นอีกครั้งว่าได้ทำอะไรไปแล้วบ้าง ใช้วิธีการอย่างไร เกิดผลลัพธ์อะไรบ้าง เพื่อให้ชาวบ้านและคณะอาจารย์ผู้ทำวิจัยได้ทบทวนร่วมกัน

- เครื่องมือที่ใช้

ได้แก่ กระดาษปรีฟใหญ่ (Flip Chart) ปากกาเมจิกใหญ่ สมุดจดและปากกา

- กระบวนการ

- 2) ทีมงาน สกว. อธิบายเป้าหมายการทำวิจัยแบบ “ไต่บ้าน” หรือวิจัยโดยชาวบ้านร่วมกับนักวิจัยภายนอก เพื่อประโยชน์โดยตรงของกลุ่มชาวบ้าน โดยใช้กระบวนการร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา ตั้งโจทย์ร่วมกันคือ การพัฒนาอาชีพบ้านหม้อดินเผาแบบโบราณของกลุ่ม
- 3) ทบทวนประสบการณ์ที่ผ่านมา เพื่อสรุปสถานการณ์ปัจจุบัน ว่าได้ดำเนินโครงการในกิจกรรมอะไรไปแล้วบ้าง ยังต้องดำเนินกิจกรรมอะไรต่อไป
- 4) วางแผนการทำงาน การจัดการงบประมาณ และการไปศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

ทีมผู้วิจัย ทั้งคณะอาจารย์และชาวบ้าน โดยมีที่ปรึกษา 1 คน ช่วยกระบวนการทบทวนและประมวลความรู้

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

สถานที่ บ้านแม่บาง / วันที่ 7 มกราคม และ 17 มกราคม 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

1) เปิดเวทีทบทวนภาพรวมงานวิจัย งบประมาณและการแบ่งหน้าที่อีกครั้ง - ทานข้าวร่วมกัน
วิธีการ – เนื่องจากเว้นช่วงทำนา จึงมาทบทวนกิจกรรมทั้งหมดที่ทำไป และวางแผนดำเนินการวิจัยต่อไป
ผลที่เกิด – เห็นภาพรวมกิจกรรมที่ได้ทำไป สิ่งที่ชาวบ้านคาดหวัง / ที่ปรึกษาชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดการข้อมูล กิจกรรม งบประมาณดำเนินการ ร่วมกับนักวิจัยชาวบ้าน

2) เปิดเวทีตรวจสอบข้อมูล

วิธีการ – อาจารย์แต่ละกลุ่มนำข้อมูลด้านประวัติและองค์ความรู้ ด้านกรรมวิธีการผลิต ด้านการขายและการตลาด ทบทวนกับทีมวิจัยชาวบ้าน

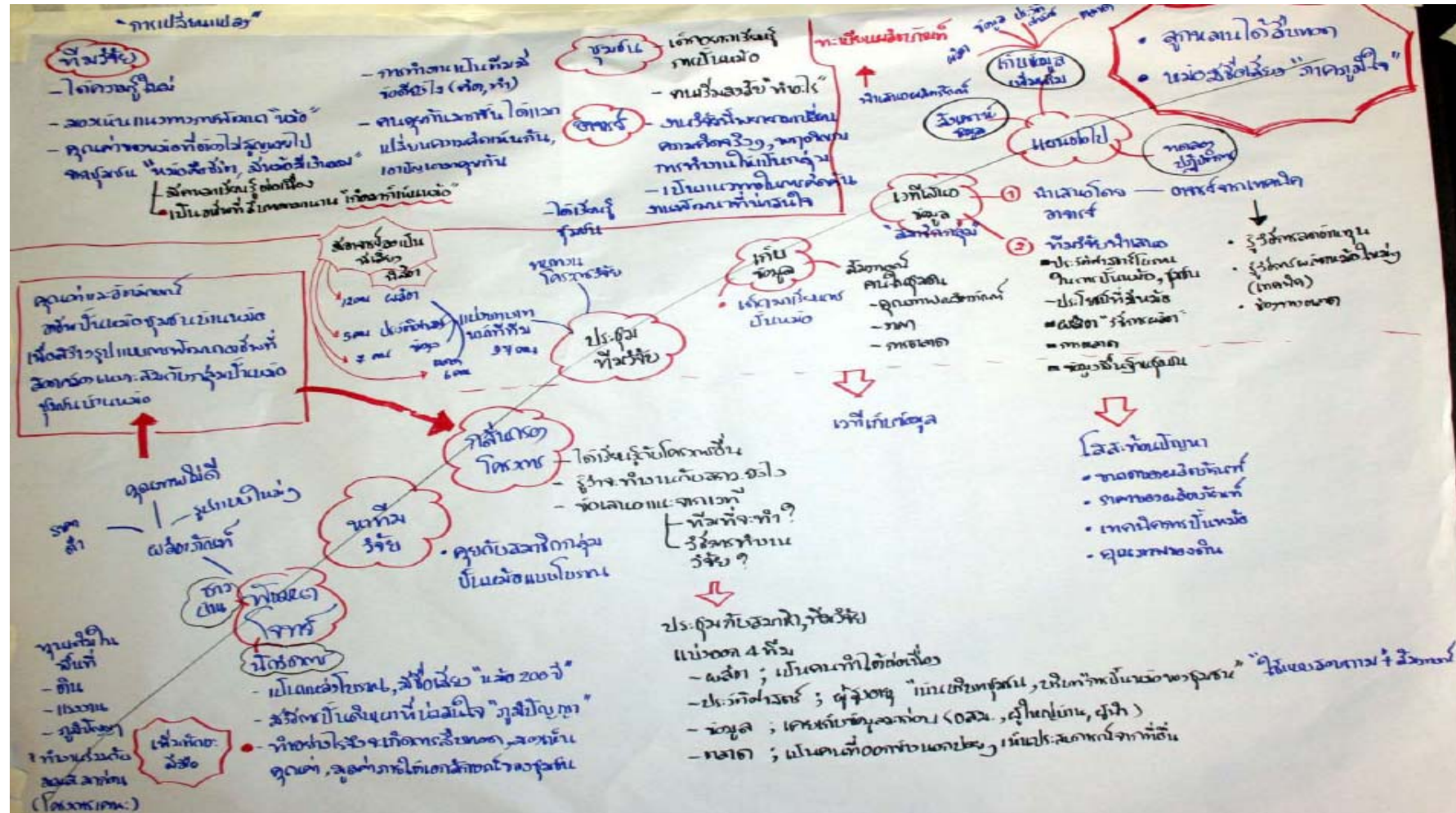
ผลที่เกิดขึ้นเบื้องต้น - การปรับปรุงข้อมูลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น / วางแนวทางการพัฒนารูปแบบอาชีพการบ้านหม้อได้แก่

1. การทำทะเบียนผลิตภัณฑ์ และทดลองนำผลิตภัณฑ์มาจัดแสดงเพื่อจำหน่าย ที่อาคารเล็ก หน้าคณะสถาปัตยกรรมฯ ม.มหาสารคาม
2. โครงการทดลองเตาเผาความร้อนต่ำ
3. โครงการหาพื้นที่เผาหม้อ หรือตากหม้อในหน้าฝน เป็นต้น

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	ทำความเข้าใจกับข้อมูลที่ได้มา เพื่อมองตัวตนของกลุ่มตนเอง ร่วมกัน	มีข้อมูลเดิมที่ช่วยกันหามาแล้ว แต่ไม่แน่ใจว่าควรดำเนินการอะไรต่อ	ปรึกษารื้อกัน
2	ทีมวิจัยชาวบ้าน สามารถสะท้อนภาพกิจกรรมที่ได้ดำเนินการร่วมกันไปแล้ว / สามารถให้ความชัดเจนของข้อมูลได้มากยิ่งขึ้น	ขาดการบันทึกข้อมูลทั้งภาพถ่าย และ/หรือ ข้อสรุปจากเวทีในรายละเอียด	ใช้เวทีทบทวนฟื้นความจำ และนำข้อมูลที่นิสิต อาจารย์ เข้าสำรวจในหมู่บ้านมา ตรวจสอบกับชาวบ้าน
3	รับประทานอาหารร่วมกัน		

ภาพสรุปกระบวนการดำเนินงานวิจัย เวทีถอดบทเรียนครั้งที่ทาง

4.7 กระบวนการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อด้วยคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิม

กิจกรรมที่ 8 “กิจกรรมเยาวชนบ้านหม้อ”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อชัดเจน
- 2) เพื่อให้กลุ่มคนบ้านหม้อดินเผา ได้ถ่ายทอดความภาคภูมิใจ ภูมิปัญญาและกรรมวิธีบ้านหม้อให้เด็กและเยาวชน สืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การปั้นหม้อดินเผาโบราณต่อไป
- 3) เพื่อให้เยาวชน มีทางเลือกอาชีพ (ปั้นหม้อดินเผาโบราณ) นอกเหนือจากอาชีพรูปแบบใหม่ๆ ที่ไม่ได้สืบทอดอัตลักษณ์ชุมชน

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ ที่ปรึกษา นักวิจัยชาวบ้าน ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มบ้านหม้อ เด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานของสมาชิกกลุ่มบ้านหม้อ และเด็กๆ ในหมู่บ้านที่สนใจมาทำกิจกรรมร่วมกัน โดยการให้ผู้ใหญ่สอนเด็กบ้านหม้อ ตั้งแต่ขั้นพื้นฐานตามวิธีการปั้นแบบดั้งเดิมของชุมชน

เครื่องมือที่ใช้

2. ไม้แก็ ดินบ้านหม้อ, แผ่นไม้อัดตัดขนาด 1 ฟุต x 1 ฟุต, อุปกรณ์ต่างๆที่ใช้ในการตีหม้อของชาวบ้านเช่น หินดู ไม้ตีหม้อ แผ่นพลาสติกสวี่ปากหม้อ, ไม้กดลาย เป็นต้น, เครื่องมือปั้นแกะสลัก, เขียงไม้(ต่อไม้สำหรับวางหม้อเพื่อสวี่ปากหม้อ)

กระบวนการ

3. ให้สมาชิกกลุ่มบ้านหม้อเป็นวิทยากรในการสอนเด็กบ้านหม้อ และมีผู้ช่วยวิทยากร อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ และที่ปรึกษา ช่วยดูแลความสะดวก และได้เรียนรู้ไปในขณะเดียวกัน
4. กำหนดโจทย์ให้ปั้นเป็นหม้อ และภาชนะรูปทรงต่างๆ และบางครั้งให้มีการใช้ความคิดสร้างสรรค์ของเด็กๆ ในการดัดแปลงรูปทรงและประโยชน์ใช้สอยด้วย แต่จะเน้นให้เด็กได้เรียนรู้วิธีการปั้นหม้อตามภูมิปัญญาของชุมชนจากวิทยากร มีการสาธิตและช่วยสอนอย่างใกล้ชิด
5. อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯ และนิสิตในทีมงานร่วมสังเกตพฤติกรรม การมีส่วนร่วมและการตอบสนองของเด็กๆ
6. เด็กๆ จะปั้นผลงานของตัวเองไว้บนแผ่นไม้อัด เมื่อขึ้นรูปเสร็จแล้วจะผึ่งให้ไว้สักพักให้ดินหมาด แล้วนำมาตกแต่งรายละเอียดเพิ่มเติม ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ตามจินตนาการและความถนัดของเด็กๆ
7. เมื่อเด็กทุกคนปั้นเสร็จจะนำผลงานมาเรียงหน้าเวที และจะพักรับประทานอาหารกลางวันร่วมกัน ซึ่งผู้ช่วยวิทยากรช่วยกันจัดเตรียมไว้

8. วิทยากร หรืออาจารย์จะช่วยกันพิจารณาผลงานและคัดเลือกงานเพื่อให้รางวัลงานที่ดี เป็นการสร้างแรงจูงใจให้เด็กๆ หลังจากนั้นจะมอบรางวัลให้เด็กทุกคนที่มาร่วมกิจกรรม ได้แก่งานสำหรับเยาวชน และเครื่องเขียนต่างๆ ก่อนเลิกกิจกรรมจะนัดหมายกิจกรรมครั้งต่อไป โดยบางครั้งกำหนดโจทย์ให้เด็กๆ วาดภาพงานที่จะปั้นไว้ล่วงหน้า แล้วนำมาเป็นแบบปั้นตามที่ออกแบบไว้

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 2-3 คน
- เจ้าหน้าที่ สกว. 1 คน (เยี่ยมชมบางครั้ง)
- นิสิต 2-4 คน
- ชาวบ้านหม้อบ้านหม้อเป็นวิทยากร 2 คน
- ชาวบ้านหม้อบ้านหม้อเป็นผู้ช่วยวิทยากร 4 คน
- เด็กเล็กและเยาวชนประมาณ 20-25 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ ศาลากลางหมู่บ้าน หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขาว
- จัดกิจกรรมต่อเนื่องรวม 9 ครั้งในวันเสาร์หรืออาทิตย์ เวลา 9.00 – 13.00 น. ดังนี้
 - ครั้งที่ 1 วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2552
 - ครั้งที่ 2 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2552
 - ครั้งที่ 3 วันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2552
 - ครั้งที่ 4 วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2552
 - ครั้งที่ 5 วันที่ 7 มีนาคม 2552
 - ครั้งที่ 6 วันที่ 15 มีนาคม 2552
 - ครั้งที่ 7 วันที่ 28 มีนาคม 2552
 - ครั้งที่ 8 วันที่ 4 เมษายน 2552
 - ครั้งที่ 9 วันที่ 25 เมษายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เด็กและเยาวชน เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อชัดเจน
- 2) กลุ่มคนบ้านหม้อดินเผา ได้ถ่ายทอดความภาคภูมิใจ ภูมิปัญญาและกรรมวิธีปั้นหม้อให้เด็กและเยาวชน
- 3) เยาวชน มีทางเลือกอาชีพ (บ้านหม้อดินเผาโบราณ) นอกเหนือจากอาชีพรูปแบบใหม่ๆ ที่ไม่ได้สืบทอดอัตลักษณ์ชุมชน

กลุ่มคนบ้านหม้อ และกลุ่มเยาวชน มีความสุขกับการฝึกหัดปั้นดิน ร่วมกัน

สร้างความสามัคคีให้กลุ่มที่เคยขัดแย้งกัน เนื่องจากเยาวชนลูกหลานทุกกลุ่ม ได้มาเรียนรู้ร่วมกัน

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	กลุ่มบั้นหม้อดินเผาโบราณ สามารถจัดการหมุนเวียนกันมาเป็นครูสอนเด็ก การได้รับบทบาทนี้ทำให้ชาวบ้านแต่ละคนเกิดความภาคภูมิใจ	การทำต่อเนื่องทุกสัปดาห์ๆ ละครั้ง ผูกพันให้อาจารย์ต้องเสียสละหมุนเวียนกันเข้าหมู่บ้าน	ขอให้ผู้วิจัยแต่ละท่านเสียสละและร่วมรับผิดชอบ
2	เด็กๆ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้การปั้นหม้อ รอคู (แม่ๆ) มาสอนและรอการได้รับรางวัล	ไม่มี	ไม่มี
3	การจัดคนหมุนเวียนกันสอน และทำอาหาร ทำให้ชาวบ้านต้องแบ่งงานและร่วมรับผิดชอบ	บางครั้งมีคนต้องการทำอาหารมากกว่า 1 ราย	ขอให้ชาวบ้านหาหรือกันเอง

กิจกรรมที่ 9 “กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ (ละครเยาวชน)”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อชัดเจน
- 2) เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกความภาคภูมิใจ มองเห็นภูมิปัญญาและกรรมวิธีบ้านหม้อของบรรพบุรุษ ต้องการที่จะสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การบ้านหม้อดินเผาโบราณต่อไป
- 3) เพื่อให้เยาวชนเป็นพระเอกและนางเอกของหมู่บ้าน ในกิจกรรมการเล่าเรื่องหมู่บ้านหม้อผ่านละคร
- 4) เพื่อให้เกิดความสุข สนุกสนาน ความเป็นกันเอง และความรักความผูกพันระหว่าง อาจารย์นักวิจัย และเด็กเยาวชนในหมู่บ้าน

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม กระบวนการ ขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรม

วิธีดำเนินกิจกรรม

-คณาจารย์คณะสถาปัตยกรรมฯและอาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์แนะนำกิจกรรม เพื่อให้ชาวบ้านและคณะผู้ทำวิจัย เข้าใจเบื้องต้น

เครื่องมือที่ใช้

1. อุปกรณ์เครื่องเขียน
2. กระดาษสีแบบต่าง กระดาษแข็ง
3. ผ้าหรือวัสดุเหลือใช้ที่สามารถนำมาใช้สร้างสรรค์เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงได้
4. วิทยู เครื่องเล่นซีดี
5. กล้องวิดีโอ เพื่อใช้ในการบันทึกภาพกิจกรรม
6. ฯลฯ

กระบวนการ

ทางผู้วิจัยนำกระบวนการของศิลปะการละครเพื่อการพัฒนามาใช้เป็นกรอบความคิด และแนวทางในการจัดการเรียนรู้และกำหนดกิจกรรมต่างๆในโครงการต่อไป โดยคัดเลือกละครเพื่อการพัฒนา รูปแบบต่างๆมาใช้ในการจัดกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. Drama in Education (DIE) เป็นกิจกรรมที่ต้องวางแผนที่ดีและต่อเนื่องเพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้เนื้อหาผ่านประสบการณ์สมมติ โดยให้สวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆ ร่วมกันมีเป้าหมายให้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ(Learning by Doing) จุดมุ่งหมายจะเป็นการพัฒนาผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านการวางแผนกิจกรรมต่างๆ ซึ่งหัวข้อที่นำมาใช้ในการวางแผนนั้น ต้องเป็นหัวข้อที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางความคิด การใช้เหตุผล รู้จักเข้าใจผู้อื่น พัฒนาดตนเอง และกลุ่ม พัฒนาความคิดด้านสังคมและภาษา และการเรียนรู้ด้านอื่นๆต่อเด็กๆในกลุ่ม ละครประเภทนี้ไม่ต้องการผู้ชม แต่สามารถนำมาพัฒนาเป็นละครเวทีที่สมบูรณ์แบบได้ในโอกาสต่อไป
2. Creative Drama หรือ ละครสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาทักษะของ

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยมีกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทักษะอย่างเป็นขั้นตอน เช่น สมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ความคิดวิเคราะห์ การสื่อสารทางกายและภาษา การอ่าน การพัฒนาทักษะสังคม การเคารพตนเองและเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง การตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงในสังคม พัฒนาผู้เข้าร่วมให้เข้าใจศิลปะการละครที่แท้จริงและมีจิตใจละเอียดอ่อน จุดมุ่งเน้นของละครสร้างสรรค์อยู่ที่กระบวนการไม่ใช่ผลผลิตทางละคร(Process not product) ดังนั้นจึงไม่ต้องการผู้ชมอย่างเป็นทางการ แม้ว่าผลจะออกมาเป็นละครแต่ก็ไม่ได้ต้องการความสมบูรณ์แบบที่มีองค์ประกอบของการแสดงครบถ้วนหรือมีการออกแบบศิลปะมาเป็นอย่างดี แต่เน้นทักษะของปัจเจกชนที่ร่วมกิจกรรม ซึ่งกระบวนการทางศิลปะการละครได้เปิดพื้นที่และสร้างโอกาสให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้พัฒนาตนเองผ่านการเล่นที่เรียบง่าย เป็นกระบวนการเพื่อการพัฒนา ซึ่งเรื่องราวอาจเรียบง่ายมาจากนิทาน เรื่องราวในห้องถ้ำ หรือเรื่องที่คุณร่วมกิจกรรมช่วยกันคิดค้นและร้อยเรียงขึ้นมาก็ได้ กิจกรรมในละครสร้างสรรค์อาจเปลี่ยนจากการแสดงละครให้เป็นการแสดงละครหุ่นได้เช่นกันหากเป็นกิจกรรมที่ทำในเวลาจำกัดเป็นส่วนใหญ่

3. ละครชุมชน (Community Theatre) เป็นกระบวนการที่ต้องให้ความสำคัญและระยะเวลาในการดำเนินงาน ที่จะนำและดัดแปลงวัตถุดิบในชุมชนมาใช้ให้กลายเป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพและเข้าถึงคนในชุมชนได้ โดยเป็นเครื่องมือที่เข้าถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นของชุมชนได้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างสันติ ละครชุมชนจึงหมายถึงการทำงานละครเพื่อการพัฒนาโดยใช้กระบวนการทางศิลปะการละครที่สนุกสนาน และผลานสาระที่เข้าถึงประเด็นปัญหาร่วมกันของคนในชุมชน ละครชุมชนจึงเป็นละครที่เกิดได้ในทุกที่ จากทุกเรื่องราว โดยการบอกเล่าของกลุ่มคนที่หลากหลายที่มีความสนใจร่วมกัน กระบวนการละครชุมชนสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้เข้าร่วมได้ 3ระดับ คือ

- ระดับบุคคล ก่อให้เกิดพัฒนาการทางจิตใจและสังคม สร้างความมั่นใจ ความกล้าแสดงออก การใช้พลังสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้สังคม ชุมชนที่อยู่และเคารพสิทธิของผู้อื่น
- ระดับครอบครัวและชุมชน คือ สามารถสื่อสารกับคนรอบข้างได้อย่างเป็นธรรมชาติ ลดช่องว่างที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆลงได้
- ระดับสังคมในวงกว้าง คือทำให้ตระหนักถึงปัญหาและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหานั้นๆ

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 2 ท่าน
- นิสิตสาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ และนิสิตอาสาสมัครที่สนใจ จำนวน2คน
- วิทยากรพิเศษ 5 ท่าน (สำหรับกิจกรรมพ็อนรำ และการร้องหมอลำ)
- เยาวชนและผู้ปกครองในหมู่บ้านหม้อที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรม 20 ท่าน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

สถานที่ ศาลากลางหมู่บ้าน หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา

วันที่/ เวลา

ครั้งที่1 วันที่26 เมษายน 2552 เวลา 9.00 – 12.00 น.

ครั้งที่2 วันที่ 27 เมษายน 2552 เวลา 9.00 – 17.00 น.

ครั้งที่3 วันที่28 เมษายน 2552 เวลา 9.00 – 15.00 น.

ครั้งที่4 วันที่29 เมษายน 2552 เวลา 9.00 – 17.00 น.

ครั้งที่5 วันที่ 1 พฤษภาคม 2552 เวลา 9.00 – 19.00 น (จัดเตรียมงานและการแสดงเพื่อสรุปผล)

ครั้งที่6 วันที่2 พฤษภาคม 2552 เวลา 9.00-13.30 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อชัดเจน
- 2) เด็กและเยาวชนเกิดสำนึกความภาคภูมิใจ มองเห็นภูมิปัญญาและกรรมวิธีบั้นหม้อของบรรพบุรุษ ต้องการที่จะสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์การบั้นหม้อดินเผาโบราณต่อไป
- 3) เด็กและเยาวชนได้เป็นพระเอกและนางเอกของหมู่บ้าน ในกิจกรรมการเล่าเรื่องหมู่บ้านหม้อผ่านละคร
- 4) เด็กและเยาวชนเกิดความสุข สนุกสนาน ความเป็นกันเอง และความรักความผูกพันกับอาจารย์ นักวิจัย
- 5) กลุ่มคนบั้นหม้อดินเผา ได้ถ่ายทอดความภาคภูมิใจ ภูมิปัญญาและกรรมวิธีบั้นหม้อให้เด็กและเยาวชน
- 6) เยาวชน มีทางเลือกอาชีพ (บั้นหม้อดินเผาโบราณ) นอกเหนือจากอาชีพรูปแบบใหม่ๆ ที่ไม่ได้สืบทอดอัตลักษณ์ชุมชน
- 7) กลุ่มคนบั้นหม้อ และกลุ่มเยาวชน มีความสุขกับ “ปฏิบัติการละคร-หมอลำ-ลิเก” ร่วมกัน
- 8) สร้างความสามัคคี ให้กลุ่มที่เคยขัดแย้งกัน เนื่องจากเยาวชนลูกหลานทุกกลุ่ม ได้มาเรียนรู้ร่วมกัน
- 9) ได้เพลงหมอลำบ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	ละครถ่ายทอดคุณค่าและอัตลักษณ์ในชุมชน วิถีชีวิตและอาชีพบ้านหม้อได้	ใช้งบประมาณค่อนข้างสูง (25,000 บาท)	ปรับแก้งบประมาณส่วนอื่นๆ ที่ไม่จำเป็นออก
2	เด็กๆ มีความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ การเล่นละครอย่างสนุกสนาน ภาคภูมิใจ และ เป็นเจ้าของกิจกรรมละคร	ไม่มี	ไม่มี
3	ความสนุกสนาน นำมาซึ่งความรัก ความผูกพันและความเป็นเจ้าของ	ผู้ใหญ่ มองเห็นกิจกรรม ละครเป็นส่วน “เพิ่มเติม”	สร้างพลังให้เยาวชนกล้า แสดงออก มีความสุข และ

	กิจกรรมละครร่วมกัน ระหว่างนักวิจัย และเด็กเยาวชน	ของโครงการวิจัย ในขณะที่ ที่เด็ก รักและสนุกสนาน กับละครมาก	เข้าใจตนเอง

กิจกรรมที่ 10 “กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง”

กรณีชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 2) เพื่อได้ทราบข้อมูลปัจจุบันในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 3) เพื่อได้ทราบข้อมูลปัจจุบันในด้านการตลาด ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 4) เพื่อได้ทราบข้อมูลด้านเทคนิคกรรมวิธีการผลิต ที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน
- 5) เพื่อให้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาการเผาเครื่องปั้นดินเผาในฤดูฝน เช่น เตาเผาแบบอุตสาหกรรม คริวเรือน
- 6) เพื่อได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ศึกษาดูงานเพื่อเป็นกรณีศึกษา นำผลการศึกษามาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาแนวทางพัฒนาตนเอง

เครื่องมือที่ใช้

- ไม้เท้า กล้องถ่ายรูป สมุดจด

กระบวนการ

1. เดินทางไปหมู่บ้านด่านเกวียน เยี่ยมชมหน้าร้านที่วางจำหน่ายสินค้าเครื่องปั้นดินเผาตามแนวถนนหลวง และศึกษากระบวนการผลิตภายในโรงงานของผู้ประกอบการส่งออกสินค้าเครื่องปั้นดินเผา ศึกษารูปแบบและกรรมวิธีการผลิตในขั้นต่างๆตั้งแต่การเตรียมดิน การใช้เครื่องจักรในกระบวนการผลิต การเผาเตาเผา และการตกแต่งผลิตภัณฑ์ที่เผาแล้ว
2. เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านเพื่อศึกษากระบวนการผลิตจากผู้ประกอบการในหมู่บ้านในขั้นการเตรียมดินที่ใช้เครื่องจักรช่วยทุ่นแรง มีการพูดคุยและซักถามแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้ผลิตในหมู่บ้าน
3. เยี่ยมชมร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในหมู่บ้านด่านเกวียน ศึกษารูปแบบที่หลากหลายและมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของตลาด ชื้อผลิตภัณฑ์ตัวอย่างนำมาศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และซื้อดินที่นวดแล้วกลับมาศึกษาคุณสมบัติและความเหมาะสมต่อการขึ้นรูปในแบบของบ้านหม้อ

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

1. อาจารย์ 3 คน
2. ชาวบ้าน 28 คน
3. นิสิต 3 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านด่านเกวียน
- วันที่ 14 มีนาคม 2552 เวลา 6.00 – 18.00 น.

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 2) ได้ทราบข้อมูลปัจจุบันในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 3) ได้ทราบข้อมูลปัจจุบันในด้านการตลาด ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 4) ได้ทราบข้อมูลด้านเทคนิคกรรมวิธีการผลิต ที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน
- 5) ได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาการเผาเครื่องปั้นดินเผาในฤดูฝน เช่น เตาเผาแบบอุตสาหกรรมครัวเรือน
- 6) ได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	ชุมชนด่านเกวียนทำเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องเคลือบดินเผา (Ceramics) เป็นอุตสาหกรรมและสินค้าส่งออก ส่วนชุมชนบ้านหม้อ ยังเป็น หัตถกรรมพื้นบ้าน (Craft)	- คนบ้านหม้อ ยังเคยชินกับการใช้แรงงานผลิตสินค้าราคาถูก - ขาดตัวอย่างที่ดีในการพัฒนารูปแบบและตลาด	การดูงานได้เปิดความคิดได้ส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ยังคงต้องให้คนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาตนเองและผลิตภัณฑ์ชุมชน
2	ชุมชนด่านเกวียนมีชื่อเสียงมานาน และด้านการตลาด สามารถจัดการการขายเองได้โดยตรง ส่วนชุมชนบ้านหม้อมีชื่อเสียงเพียงระดับท้องถิ่น ต้องขายผ่านคนกลางเป็นส่วนใหญ่		
3	จำนวน และรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเคลือบดินเผา และอุปกรณ์ตกแต่ง เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ของด่านเกวียนมีความหลากหลายสนองต่อความต้องการลูกค้า มากกว่าของชุมชนบ้านหม้อมาก		

กิจกรรมที่ 11 “กิจกรรมส่งเสริมประเพณีวิถีชีวิตชาวบ้านหม้อ”

(สนับสนุนทุนประเพณีสงกรานต์)

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อสนับสนุนให้กลุ่มคนบ้านหม้อ เป็นแกนนำของหมู่บ้านหม้อ ในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ แข่งเรือยาว
- 2) เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านได้มีบทบาทร่วมในการจัดงาน เช่น การแข่งเรือยาว การแข่งกีฬา การออกร้านขายของระดมทุน และอื่นๆ
- 3) เพื่อให้เกิดความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณกับคนอื่นๆ ในชุมชน

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

สนับสนุนทุนประเพณีสงกรานต์ เพื่อใช้เป็นค่าอาหารและการดำเนินกิจกรรมในงานวันสงกรานต์ของชาวบ้านหม้อ

เครื่องมือที่ใช้

- ทุนสนับสนุนจำนวน 2,000 บาท

กระบวนการ

1. ชาวบ้านเสนอขอทุนสนับสนุน
2. ทีมวิจัยพิจารณาเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และเป็นการส่งเสริมการรักษาประเพณีของชุมชน จึงเห็นชอบร่วมกัน
3. ชาวบ้านจัดกิจกรรมและรายงานผล

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- ชาวบ้านหม้อ 200 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ
- วันที่ 8 เมษายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) กลุ่มคนบ้านหม้อ เป็นแกนนำของหมู่บ้านหม้อ ในการจัดงานประเพณีสงกรานต์ แข่งเรือยาว
- 2) กลุ่มเยาวชน คนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านได้มีบทบาทร่วมในการจัดงาน เช่น การแข่งเรือยาว การแข่งกีฬา การออกร้านขายของระดมทุน และอื่นๆ

- 3) เกิดความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และลดช่องว่างระหว่างกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ กับคนอื่น ๆ ในชุมชน
- 4) นักวิจัยได้เรียนรู้ประเพณีวิถีชีวิตของกลุ่มคนบ้านหม้อและหมู่บ้าน

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	การจัดงบประมาณสนับสนุนในจำนวนที่พอเหมาะ ไม่ทำให้ชาวบ้านคาดหวังการได้รับเงินมากเกินไป ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี	จำเป็นต้องใช้งบประมาณ	กำหนดวงเงินให้พอดี
2	ชาวบ้านมีกิจกรรมจริง แต่ขาดการบันทึกภาพ ข้อสรุป เพื่อเป็นประสบการณ์ ความรู้ในการพัฒนาต่อ	ขาดข้อมูล ภาพถ่าย	จัดบันทึกจากการเล่า ขอภาพถ่ายกิจกรรม
3	การให้พื้นที่และความสำคัญต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการเปลี่ยนแปลงทางบวกต่ออาชีพ และชุมชน	เยาวชนคนรุ่นใหม่ ขาดโอกาส จึงไม่ค่อยกล้าแสดงออก	1. ขอให้ผู้ใหญ่ในชุมชนให้ความสำคัญต่อเยาวชน 2. จัดบและกิจกรรมสนับสนุนเยาวชน

กิจกรรมที่ 12 “กิจกรรมปลูกป่าชุมชน”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อแก้ปัญหาความขาดแคลนของวัตถุดิบในการเผาหม้อแบบกลางแจ้ง คือฟืนที่หาได้จากต้นไม้ในหมู่บ้าน ที่ลดลงตามลำดับในปัจจุบัน
- 2) เพื่อส่งเสริมต้นไม้เศรษฐกิจ และต้นไม้ใช้งาน ได้แก่ ต้นยูคาลิปตัส ต้นกระถิน ต้นยาง เป็นต้น สร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้านและกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ
- 3) เพื่อสร้างทรัพยากรไม้เพิ่มเติมให้กับหมู่บ้าน ไว้สำหรับใช้ทำเครื่องเรือน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ
- 4) เพื่อสร้างเสริมสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ดีของหมู่บ้าน
- 5) เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์รักษาต้นไม้ให้กับชาวบ้านและเยาวชน
- 6) เพื่อลดสภาวะมลพิษในอากาศของหมู่บ้าน ที่เป็นผลจากควันไฟในการเผาหม้อ ตลอดจนส่งเสริมการแก้ปัญหาโลกร้อนจากสภาวะเรือนกระจกโดยรวมอย่างยั่งยืน

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. กำหนดแผนงานและกำหนดการ
2. มอบหมายให้มีผู้รับผิดชอบเตรียมการด้านต่างๆ
2. ร่วมกันปลูกป่า

เครื่องมือที่ใช้

- ต้นกล้าพันธุ์ไม้ยูคาลิปตัสและกระถินณรงค์
- จอบ เสียม ถังน้ำ ฝักบัวรดน้ำต้นไม้ ไม้ไผ่ เชือก
- ป้ายชื่อโครงการติดตั้งไว้ที่หน้าแปลงที่ดินปลูกป่า

กระบวนการ

1. ชาวบ้านติดต่อหน่วยราชการเพื่อขอใช้ประโยชน์จากที่ดิน.....ซึ่งเป็นที่ป่าช้าเก่าไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว อยู่ด้านหลังวัด
2. ชาวบ้านจัดหาแรงงานตัดต้นไม้ ไถปรับที่ดิน
3. ชาวบ้านและพระสงฆ์ช่วยกันจัดหาพันธุ์ไม้ ได้แก่ ต้นยูคาลิปตัส และกระถินณรงค์
4. ลงปลูกต้นกล้าไม้ร่วมกัน

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 4 คน
- ชาวบ้านหม้อ 50 คน
- นายอำเภอเมืองมหาสารคาม

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ
- วันที่ 15 พฤษภาคม 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) แก้ปัญหาความขาดแคลนของวัตถุดิบในการเผาหม้อแบบกลางแจ้ง คือพื้นที่หาได้จากต้นไม้ในหมู่บ้าน ที่ลดลงตามลำดับในปัจจุบัน
- 2) ได้ต้นไม้เศรษฐกิจ และต้นไม้ใช้งาน ได้แก่ ต้นยูคาลิปตัส ต้นกระถิน ต้นยาง เป็นต้น สร้างรายได้เสริมให้ชาวบ้านและกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ
- 3) ได้ทรัพยากรไม้เพิ่มเติมให้กับหมู่บ้าน ไว้สำหรับใช้ทำเครื่องเรือน ที่อยู่อาศัย ฯลฯ
- 4) สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ดีของหมู่บ้าน
- 5) เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์รักษาต้นไม้ ในชาวบ้านและเยาวชน
- 6) ลดสภาวะมลพิษในอากาศของหมู่บ้าน ที่เป็นผลจากควันไฟในการเผาหม้อ
- 7) แก้ปัญหาโลกร้อนจากสภาวะเรือนกระจกในระยะยาว

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	ปัญหาส่วนรวม + ประโยชน์ร่วม คือพลัง นำไปสู่ "สามัคคีคือพลัง" ของชุมชน	การตัดสินใจปลูกป่า ทำซ้ำเกินไป ต้นไม้ยังไม่ค่อยโตเมื่อจบการวิจัย	- เป็นข้อเสนอแนะว่า ในโครงการต่อไป ควรรับปลูกป่าชุมชนแต่เนิ่นๆ
2	ทุกกิจกรรมจะต้องมีผู้รับผิดชอบหลัก และมีการจัดการงบประมาณที่เหมาะสม	ความไม่แน่ใจในงบประมาณ และผู้รับผิดชอบ	1) ใช้เวทีสรุปงบประมาณที่เหลือ และสามารถใช้ได้ 2) สรุปรายชื่อโครงการงบประมาณและผู้รับผิดชอบแต่ละโครงการ ในเวทีให้ทุกคนรับรู้ 3) ระบุว่าจะทำโครงการใดอย่างไร เมื่อใด งบประมาณใด ใครรับผิดชอบ ให้ชัดเจน
3	การตัดสินใจเรื่องการใช้ที่ดินสาธารณะของหมู่บ้าน (ป่าช้าเดิม) สามารถทำได้ในระดับเวทีหมู่บ้าน ไม่ต้องพึ่งพาหน่วยงานภายนอก	ความไม่แน่ใจเรื่องกฎหมาย กฎเกณฑ์การใช้ที่ดิน	ในกรณีหมู่บ้านหม้อ ผู้ใหญ่บ้าน สามารถจัดการให้ใช้พื้นที่ป่าช้าเดิมมาใช้ปลูกป่าชุมชนได้ (ที่ดินสาธารณะ)

กิจกรรมที่ 13 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองสร้างเตาเผา”

(กรณีเตาเผาความร้อนต่ำในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน)

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อแก้ปัญหาด้านเทคนิคการผลิต คือ การที่ไม่สามารถเผาหม้อกลางแจ้งได้ในฤดูฝน
- 2) เพื่อแก้ปัญหาเชิงสังคมที่เกิดขึ้น คือ ช่องว่างระหว่างกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ กับกลุ่มคนบ้านเตาอั้งโล่ประหยัดพลังงาน ที่ได้ใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนในการเก็บเตาของกลุ่มตนเองเป็นการเฉพาะ ขัดแย้งกับวัตถุประสงค์เดิมในการสร้างอาคารนี้ (งบประมาณส่งเสริมจากการเคหะแห่งชาติ) เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ของคนทุกคน โดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมเด็ก เยาวชน คนเฒ่าคนแก่ ให้ได้ใช้อาคารนี้ร่วมกันทำประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ และปลูกฝังความรัก ความสามัคคีของคนในหมู่บ้านหม้อ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. สร้างเตาเผาชนิดไฟต่ำที่ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายๆ วิธีการสร้างไม่ซับซ้อน สร้างในร่ม หลังคาอาคาร ใช้เผาหม้อในฤดูฝนเพื่อแก้ปัญหาการเผาหม้อไม่ได้ในฤดูฝน

เครื่องมือที่ใช้

- จอบ เสียม ตลับเมตร เชือก เครื่องมือช่างปูน ได้แก่ ถังปูน เกรียง อีฐมอญ ดิน บ้านหม้อ แกลบ ฟาง ไม้ฟืน

กระบวนการ

1. อาจารย์ออกแบบรูปแบบเตาเผาที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ นำแบบมาประชุมระดมความคิดร่วมกัน เพื่อปรับปรุงรูปแบบ ขนาดและรายละเอียด ให้เหมาะสม และตรงกับความต้องการของชุมชน
2. ช่วยกันปรับพื้นดินบริเวณที่จะก่อสร้างเตา ขุดดินตามความลึกและกว้างตามที่กำหนด เทพื้นปูนรองด้านล่างให้พื้นเตาแข็งแรง ก่ออิฐมอญเป็นตัวเตาโดยใช้ปูนด้านล่าง และใช้ดินบ้านหม้อผสมฟางและแกลบเป็นตัวประสานอิฐผนังเตาด้านบน
3. ทิ้งให้เตาแห้งแล้วเผาเตาโดยไล่ผลิตภัณฑ์ลงไปด้วยในครั้งแรกเพื่อให้ผนังเตาสุก และศึกษาสภาพของเตาในกระบวนการเผา
4. นำผลิตภัณฑ์ที่เผาสุกแล้วออกจากเตา ตรวจสอบคุณภาพ สังเกต ศึกษาปัญหาที่พบ และปรับปรุงแก้ไขสภาพภายในเตาเพื่อปรับแนวทางความร้อนไหลในเตาให้ดีขึ้นโดยแก้ไขส่วนรังผึ้งใหม่
5. ทดลองเผาผลิตภัณฑ์ครั้งที่สอง เพื่อดูผลการเผา พบว่าหลังจากปรับปรุงแก้ไขแล้วคุณภาพการเผาดีเป็นที่พอใจของชาวบ้านและอาจารย์ และยังพบว่าคุณภาพเนื้อหม้อและสีสนสวยงามสม่ำเสมอว่าการเผาแบบเปิดโล่ง

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 2-3 คน
- ชาวบ้านหม้อ 20 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ
- วันที่ 4, 5, 6, 7, 11, 14, 15, 16 พฤษภาคม 2552 และ 7 มิถุนายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) แก้ปัญหาด้านเทคนิคการผลิต คือ ให้สามารถเผาหม้อในอาคารได้ในฤดูฝน
- 2) แก้ปัญหาเชิงสังคมที่เกิดขึ้น คือ กลับมาใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ของคนทุกคน โดยเฉพาะเพื่อส่งเสริมเด็ก เยาวชน คนเฒ่าคนแก่ ให้ได้ใช้อาคารนี้ร่วมกัน ทำประโยชน์เพื่อการเรียนรู้ และปลูกฝังความรัก ความสามัคคีของคนในหมู่บ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	เตาเผาได้หลังคา เป็นสิ่งที่ทุกคนในกลุ่มบ้านหม้อ และคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านต้องการ	1) กลุ่มบ้านหม้อขาดเทคนิคการทำเตาเผาที่มีประสิทธิภาพ 2) ขาดงบประมาณ	1) อาจารย์ลัดดา วงศ์สวัสดิ์ ออกแบบเตาเผาให้ ร่วมสาธิตการทำเตาด้วยตนเอง มีนิสิตช่วยงาน 2) โดยใช้งบประมาณบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2	ปัญหาส่วนรวม + ประโยชน์ร่วม คือพลัง นำไปสู่ "สามัคคีคือพลัง" ของชุมชน	การตัดสินใจทำเตาเผาทำช้าเกินไป ยังคงต้องปรับปรุงเตาต่อไป เมื่อจบการวิจัย	- เป็นข้อเสนอแนะว่า ในโครงการต่อไป ควรรับทำเตาเผาชุมชนแต่เนิ่นๆ
1	เตาเผาได้หลังคา เป็นสิ่งที่ทุกคนในกลุ่มบ้านหม้อ และคนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านต้องการ	1) กลุ่มบ้านหม้อขาดเทคนิคการทำเตาเผาที่มีประสิทธิภาพ 2) ขาดงบประมาณ	1) อาจารย์ลัดดา วงศ์สวัสดิ์ ออกแบบเตาเผาให้ ร่วมสาธิตการทำเตาด้วยตนเอง มีนิสิตช่วยงาน 2) โดยใช้งบประมาณบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

กิจกรรมที่ 14 “กิจกรรมศึกษาดูงานกระบวนการเตรียมดิน”

(ชุมชนด่านเกวียน)

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อให้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาด้านแรงงาน โดยการใช้เครื่องยนต์ในการนวดผสมดินที่จะใช้ปั้นหม้อ ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 2) เพื่อได้ทราบข้อมูลด้านเทคนิคกรรมวิธีการผลิต ที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน
- 3) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 4) เพื่อได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ร่วมกันระดมความคิดหาแนวทางแก้ไขปัญหาในกระบวนการปั้นหม้อ เมื่อพบปัญหาในขั้นตอนการเตรียมดิน จึงมีแนวคิดในการเดินทางดูงานเรื่องกระบวนการเตรียมดินของบ้านด่านเกวียนเพื่อศึกษาเปรียบเทียบและปรับปรุงหาวิธีพัฒนาให้ดีขึ้น

เครื่องมือที่ใช้

- พาหนะเดินทาง ดินบ้านหม้อ ดินเชื้อ

กระบวนการ

1. เดินทางไปหมู่บ้านด่านเกวียน เพื่อศึกษาการนวดดินด้วยเครื่องจักร
2. ศึกษาการนวดดินด้วยเครื่องนวดดิน นำดินและส่วนผสมของบ้านหม้อลองนวดด้วยเครื่อง สังเกตและศึกษากรรมวิธีการนวดโดยช่างผู้ชำนาญ นำดินที่ผ่านการนวดด้วยเครื่องกลับมาตีหม้อและทดลองเผาดูผลงาน
3. พบว่าการใช้เครื่องนวดดินได้ประสิทธิผลของงานดี ดินที่ได้มีลักษณะดี นำมาตีหม้อแล้วเผาได้หม้อเนื้อดี สามารถลดภาระแรงงานการนวดดินของชาวบ้านหม้อได้มาก และใช้เวลา นวดดินน้อยลง

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 2-3 คน
- ชาวบ้านหม้อ 20 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ ชุมชนด่านเกวียน
- วันที่ 5 มิถุนายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) กลุ่มคนบ้านหม้อได้เห็นตัวอย่างการแก้ปัญหาด้านแรงงาน โดยการใช้เครื่องยนต์ในการนวดผสมดินที่จะใช้ปั้นหม้อ ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 2) กลุ่มคนบ้านหม้อได้ทราบข้อมูลด้านเทคนิคกรรมวิธีการผลิต ที่ลดการใช้แรงงานคน เช่น การใช้เครื่องนวดดิน
- 3) กลุ่มคนบ้านหม้อได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ
- 4) กลุ่มคนบ้านหม้อได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา เพื่อมาปรับใช้กับหมู่บ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	การศึกษาดูงานครั้งแรกได้ให้ความรู้เรื่องเครื่องนวดดินดียิ่งขึ้น แต่ยังไม่สามารถกระตุ้นให้กลุ่มคนบ้านหม้อขับเคลื่อนการทดลองใช้เครื่องด้วยตนเองได้	ความเคยชินในการรับการแก้ปัญหาโดยคนนอก / ทั้งที่จริง ๆ แล้ว กลุ่มคนบ้านหม้อเองสามารถที่จะ - ระบุความต้องการ - ประสานงานติดต่อ - ขอรับการสนับสนุน (งบประมาณ/ วัสดุ / สิ่งของ / เทคนิคเทคโนโลยี / ทุน ฯลฯ จากภายนอก) ได้	ใช้เวที โสสะท้อนปัญหา วางแผนการทดลอง นำดินบ้านหม้อ (จากหนองเล็งเป็ญ) ไปทดลองนวดที่เครื่องนวดดินผลิตโดยช่างที่อยู่ชุมชนด่านเกวียน
2	ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มบ้านหม้อ ในบางครั้งยังติดกับการรอรับ "การพัฒนาแบบสำเร็จรูป" คือ การรับมอบอุปกรณ์ วัสดุ สิ่งของ เทคนิค เทคโนโลยี ทุน ฯลฯ จากภายนอก	ความเคยชิน	1) งานวิจัยนี้ได้แก้ไขด้วยเวทีโสปัญหา
3	จำเป็นต้องใช้เวที โสแก้ปัญหา ลักษณะที่จริงจัง โดยระบุว่า - งบประมาณจะหมดไป หากไม่ดำเนินกิจกรรม - หากไม่มีผู้รับผิดชอบ งานไม่เดิน งบประมาณจะหมดไป โดยที่ปัญหาไม่ได้รับการแก้ไข จึงต้องมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน	งานวิจัยจะต้องจบลงตามกำหนดการ	2) ความเคยชินเป็นเรื่องที่แก้ไขได้ยาก กลุ่มบ้านหม้อเองจะต้องใช้เวทีต่อไปเองเรื่อยๆ

กิจกรรมที่ 15 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองกระบวนการเตรียมดินที่เหมาะสม”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ในการนำเครื่องนวดดินด้วยเครื่องยนต์ใช้พลังงานไฟฟ้า เข้ามาทดแทนการย่ำดินด้วยแรงงานคน
- 2) เพื่อประยุกต์ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาดูงานชุมชนด้านเกี่ยว นครราชสีมา มาใช้กับอาชีพการปั้นหม้อดินเผาโบราณ ที่หมู่บ้านหม้ออย่างเหมาะสม โดยจะต้องแก้ปัญหาเนื้อดินและส่วนผสมของดินที่ใช้ปั้นที่แตกต่างกัน
- 3) เพื่อสร้างการรวมกลุ่มจัดการการใช้เครื่องนวดดิน ซึ่งเป็นเครื่องทดลองที่มีเพียงเครื่องเดียวทั้งหมู่บ้าน โดยจัดวางที่อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถใช้ โดยต้องมีกลุ่มจัดการเรื่องค่าพลังงานไฟฟ้าที่เกิดขึ้น
- 4) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดความสามัคคีในการใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. เตรียมดินด้วยวิธีที่แตกต่างกัน 2 วิธี
2. นำมาใส่เครื่องนวดดินเพื่อเปรียบเทียบผลการนวด

เครื่องมือที่ใช้

1. ดินบ้านหม้อ
2. ดินเชื้อ
3. น้ำ
4. เครื่องนวดดิน

กระบวนการ

1. เตรียมดินวิธีที่ 1 คือ ใช้ดินเหนียวที่ขุดมาใส่เครื่องนวด โรยดินเชื้อสลับกันไป ดินที่นวดออกมายังไม่เข้ากันดี ต้องนวดซ้ำ 3 ครั้ง ใช้เวลามาก เครื่องติดขัด ส่งดินออกมาไม่ต่อเนื่อง
2. เตรียมดินวิธีที่ 2 คือ ใช้ดินเหนียวที่ขุดมา แบ่งเป็นก้อนย่อยๆ โรยดินเชื้อให้ทั่ว คลุกเคล้ากันพอสมควร นำก้อนดินที่โรยดินเชื้อแล้วใส่เครื่องนวด ต้องนวดซ้ำ 2 ครั้ง ดินจึงเข้ากันได้ดี เนื้อเนียน และเครื่องไม่ติดขัด
3. ทิมวิจัยสรุปผล

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- ชาวบ้านหม้อ 20 คน
- อาจารย์ 2 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ
- วันที่ 27 มิถุนายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เกิดองค์ความรู้ใหม่ ในการนำเครื่องนวดดินด้วยเครื่องยนต์ใช้พลังงานไฟฟ้า เข้ามาทดแทนการย่ำดินด้วยแรงงานคน
- 2) ได้นำความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาดูงานชุมชนด่านเกวียน นครราชสีมา มาใช้กับอาชีพการปั้นหม้อดินเผาโบราณ ที่หมู่บ้านหม้ออย่างเหมาะสม โดยจะต้องแก้ปัญหาเนื้อดินและส่วนผสมของดินที่ใช้ปั้นที่แตกต่างกัน
- 3) เกิดการรวมกลุ่มจัดการการใช้เครื่องนวดดิน ซึ่งเป็นเครื่องทดลองที่มีเพียงเครื่องเดียวทั้งหมู่บ้าน โดยจัดวางที่อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อให้ทุกคนในหมู่บ้านสามารถใช้ โดยต้องมีกลุ่มจัดการเรื่องค่าพลังงานไฟฟ้าที่เกิดขึ้น
- 4) แก้ไขปัญหาการขาดความสามัคคีในการใช้อาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม / ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	การสร้างควมรับผิดชอบร่วมกันด้วยเวทีวิจัย ทำให้ชาวบ้านต้องร่วมคิดร่วมทำ เสียเวลาส่วนตัวในการปั้นหม้อในชีวิตประจำวัน	ชาวบ้านต้องปั้นหม้อเพื่อสร้างรายได้ทุกวัน	ระบุว่า ถ้าไม่ร่วมกันคิดวางแผนแก้ไขปัญหา ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้การสนับสนุนงบประมาณปฏิบัติการ
2	ด้วยเงื่อนไขความจำเป็นในการลดต้นทุนค่าพลังงานในการใช้เครื่องนวดดิน กลุ่มต้องเลือกระหว่าง 1) การใช้น้ำมันโซล่า ซึ่งแต่ละคนต้องจัดเตรียมมาเองสำหรับการนวดดินแต่ละครั้ง และแพงกว่าการใช้ไฟฟ้าประมาณ 4 - 5 เท่า 2) การใช้ไฟฟ้าของอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ซึ่งทุกคนต้องจ่ายร่วมกัน แต่จำเป็นต้องมีระบบจัดการรายรับ-รายจ่ายค่าไฟฟ้า	มีความเห็นขัดแย้งกัน แบ่งเป็น 1) การใช้เครื่องนวดดินด้วยน้ำมันโซล่า และ 2) การใช้เครื่องด้วยไฟฟ้า (ซึ่งประหยัดกว่า แต่ต้องมีการจัดการ)	จากการสอบถามผู้ผลิตเครื่องนวดดิน คณะดูงานได้เลือกเครื่องนวดดินแบบที่ใช้ไฟฟ้า และสร้างระบบจัดการรายรับรายจ่ายค่าไฟ โดยคิดค่านวดดินเป็นก้อน (ปัจจุบัน คิดที่ประมาณก้อนละ 1 บาท) มีผลกระทบที่ดีดังนี้ 1) ประหยัดค่าพลังงาน 4 - 5 เท่า หรือถูกลงประมาณ 3 - 4 บาทต่อการนวดดิน 1 ก้อน 2) บังคับให้กลุ่มต้องมีการจัดการบัญชีค่าไฟฟ้า 3) แก้ปัญหาที่ชุมชนนี้คุ้นเคยกับการแก้ปัญหาแบบ "ต่างคนต่างแก้"
3	การวิจัยแบบมีส่วนร่วม-ปฏิบัติการ	เมื่อมีผู้นำเข้มแข็งและ	ใช้เวทีกลางและใช้ปัญหา

	จะต้องเปิดโอกาสให้คนอื่นๆ นอกจากผู้นำชุมชน มีบทบาท	บทบาทโดดเด่น อาจทำให้คนอื่นๆ ไม่แสดงความคิดเห็น	เพื่อสร้างให้เกิดกระบวนการคิด จากคนอื่นๆ ทุกๆ ส่วนเท่าที่จะทำได้

กิจกรรมที่ 16 “กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้เป็นทางเลือกกับกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ และคนอื่นๆ
- 2) เพื่อให้โอกาสเยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีทักษะฝีมือในการปั้นรูปสัตว์เหมือน ปั้นประติมากรรมชนิดอื่นๆ ตามจินตนาการ ฯลฯ ได้ใช้ทักษะเพื่อประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาจากการศึกษาดูงาน มาทดลองทำในชุมชน
- 3) เพื่อทดลองสร้างโอกาสทางการตลาดใหม่ๆ
- 4) เพื่อปลูกฝังให้เกิดการรวมพลังของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

สรุป สิ่งที่ได้เรียนรู้มาจากชุมชนด้านเกวียน ทักษะที่เยาวชนได้เรียนรู้จากการฝึกปั้นกับผู้ใหญ่ และใช้จินตนาการออกแบบเพิ่มเติม นำโดยเยาวชนผู้มีทักษะพิเศษ (นายรอน)

เครื่องมือที่ใช้

- ดินบ้านหม้อ ดินเชื้อ
- กระดาษ ดินสอ
- แบบที่จะปั้น

กระบวนการ

1. ประชุมหารือและสรุป สิ่งที่ได้เรียนรู้มาจากชุมชนด้านเกวียน
2. เยาวชนผู้นำ ซึ่งมีทักษะการปั้น (นายรอน) ทดลองออกแบบร่วมกับอาจารย์ และกลุ่มเด็กและเยาวชน
3. เตรียมดิน และ ปั้นตามแบบที่เตรียมไว้

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- อาจารย์ 1 คน
- ผู้นำเยาวชนที่มีทักษะ 1 คน
- เยาวชนหม้อ 10 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน
- วันที่ 1-15 มิถุนายน 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้เป็นทางเลือกกับกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ และคนอื่นๆ

- 2) เยาวชนคนรุ่นใหม่ ซึ่งมีทักษะฝีมือในการปั้นรูปสัตว์เหมือน บ้านประติมากรรมชนิดอื่นๆ ตามจินตนาการ ฯลฯ ได้ใช้ทักษะเพื่อประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ได้มาจากการศึกษาดูงาน มาทดลองทำในชุมชน
- 3) สร้างโอกาสทางการตลาดใหม่ๆ
- 4) เกิดการรวมพลังของเยาวชนคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้าน

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	เยาวชนคนรุ่นใหม่ มีพลังความคิด และศักยภาพ มากกว่าที่ผู้ใหญ่ในชุมชนรับรู้	ความเคยชินของผู้ใหญ่ อาจปิดกั้นโอกาสเยาวชน	1) มอบหมายคนรุ่นใหม่ให้สอนกันเอง และสอนเด็กๆ
2	เยาวชนคนรุ่นใหม่ ขาดโอกาส ขาดการเสริม ขาดการสร้าง ขาดการสนับสนุน ให้พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ด้วยการรู้คุณค่าและอัตลักษณ์ที่แท้จริงของตนเอง	คุณค่าและอัตลักษณ์ถูกมองข้ามโดยคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ / อาจทำให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนสูญพันธุ์ไป หรือหยุดนิ่งไม่พัฒนา	2) มอบหมายให้คนรุ่นใหม่เป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรม สร้างแนวทางการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาเดิม
3	เมื่อได้รับโอกาส คนรุ่นใหม่สามารถต่อยอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ชุมชน ลงในผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ที่มีความคิดสร้างสรรค์ของตนเองได้	คนภายนอกไม่สามารถให้โอกาสคนรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องได้ /	3) ผู้นำชุมชน จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อเยาวชนและคนรุ่นใหม่ ในการแสดงฝีมือ และให้การยอมรับ ชื่นชม

กิจกรรมที่ 17 “กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาด”

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อริเริ่มให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นที่จดจำได้ ในลักษณะการสร้างยี่ห้อ (Brand) ของกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ โดยการจัดทำเสื้อ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์
- 2) เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด
- 3) เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ร่วมกันกำหนดแนวทางในการทำการประชาสัมพันธ์ และการตลาดของบ้านหม้อ โดยแสดงคุณค่าและอัตลักษณ์ของบ้านหม้อให้เป็นที่รู้จัก

เครื่องมือที่ใช้

1. คอมพิวเตอร์ช่วยออกแบบ
2. กระดาษ
3. เครื่องเขียน
4. สื่อประชาสัมพันธ์

กระบวนการ

1. ชาวบ้านหม้อและทีมวิจัยประชุมหารือสรุปงานที่ต้องทำเพื่อการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาด
2. ชาวบ้านหม้อให้ข้อมูลของกลุ่มบ้านหม้อ และกำหนดสื่อที่ต้องการ
3. อาจารย์และนิสิตช่วยกันออกแบบสื่อ ได้แก่ แผ่นพับ, ป้ายไวนิล, เว็บไซต์บ้านหม้อ, โลโก้ และตารางประทับรูปหม้อโบราณ และ เสื้อบ้านหม้อ

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- ชาวบ้านหม้อ 6 คน
- อาจารย์ 1 คน
- นิสิต 1 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ บ้านหม้อ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ
- วันที่ 18 มิถุนายน – 15 กรกฎาคม 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) ริเริ่มให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มที่เป็นที่จดจำได้ ในลักษณะการสร้างยี่ห้อ (Brand) ของกลุ่มคนบ้านหม้อดินเผาโบราณ โดยการจัดทำเสื้อ และแผ่นพับประชาสัมพันธ์

- 2) ได้ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด
- 3) เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	กลุ่มคนบ้านหม้อมีความเข้าใจปัญหา ด้าน "การขายและการตลาดเชิงรับ" ของตนเอง ซึ่งทำให้สินค้ามูลค่าไม่สูง	รู้ปัญหา แต่ไม่รู้ทางแก้ไข	1) สัมมนา 10 ปี ช่วยเปิดโลกทัศน์ การประชาสัมพันธ์กลุ่ม
2	กลุ่มยังไม่มีแนวความคิด การริเริ่ม หรือความสามารถเข้าถึง การประชาสัมพันธ์ ที่จะนำไปสู่การสร้างแบรนด์ (Branding) ของตนเองได้	ขาดแนวคิดริเริ่ม ขาดโอกาสพัฒนา	2) กิจกรรมหลายๆ อย่างได้ร่วมกันเสริมให้กลุ่มมองเห็นคุณค่าตนเอง และสามารถสรุปสังเคราะห์ อัตลักษณ์ตนเองได้
3	กลุ่มจำเป็นต้องทำมาหากินทุกวัน ทำให้ขาดเวลา ขาดการติดต่อสื่อสารกับภายนอก และไม่มีตัวอย่างการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์	สามารถแก้แต่ปัญหารายวัน ขาดการวางแผนเชิงรุก " <u>ขาดเพื่อนช่วยคิด ช่วยขับเคลื่อน</u> "	3) การลุกขึ้นมาทำวิจัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และร่วมกันหาทางแก้ไขเอง ทำให้กลุ่มคนบ้านหม้อได้ภาคีร่วม ทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัยและสกว. ได้ตัวอย่างการพัฒนา

กิจกรรมที่ 18 “กิจกรรมศึกษาดูงาน “สัมมนาวิชาการและนิทรรศการ 10 ปี งานวิจัยท้องถิ่น””

1. วัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรม

- 1) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มผู้ประกอบการบ้านหม้อ กับโครงการวิจัยอื่นๆ ของ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น ในภูมิภาคอีสาน
- 2) เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด
- 3) เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ
- 4) เพื่อได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนอื่นๆ

2. วิธีการดำเนินกิจกรรม / เครื่องมือที่ใช้ / กระบวนการ

วิธีดำเนินกิจกรรม

1. ชาวบ้านส่งตัวแทนกลุ่มบ้านหม้อ เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อศึกษาดูงานและแสดงผลงานผลิตภัณฑ์หม้อดินเผา และเครื่องปั้นดินเผา ชุมชนบ้านหม้อ

เครื่องมือที่ใช้

1. ผลิตภัณฑ์หม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา และอื่นๆ
2. ดินบ้านหม้อ
3. แผ่นป้ายแสดงข้อมูลการปั้นหม้อ
4. สื่อประชาสัมพันธ์ กลุ่มบ้านหม้อ

กระบวนการ

1. เตรียมวัสดุอุปกรณ์สำหรับสาธิตการปั้นหม้อ
2. จัดแสดงงาน ณ สถานที่ Exhibition Hall ศูนย์ประชุม อิมแพคเมืองทองธานี
3. สาธิตการปั้นหม้อและสอนผู้สนใจปั้นหม้อ
4. ตัวแทนกลุ่มเข้าร่วมฟังการประชุมย่อย
5. นำกลับมาเล่าสู่กันฟัง

3. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม (จำนวนเท่าไร / เป็นใครบ้าง)

- ชาวบ้านหม้อ 9 คน
- อาจารย์ 4 คน

4. สถานที่ / เวลา ที่ทำกิจกรรม

- สถานที่ ศูนย์ประชุม อิมแพคเมืองทองธานี
- วันที่ 20-21 มีนาคม 2552

5. ผลที่ได้จากการทำกิจกรรมเป็นอย่างไร

- 1) กลุ่มคนบ้านหม้อได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญา และแนวทางการพัฒนาอาชีพ กับโครงการวิจัยอื่นๆ ของ สกว.ฝ่ายท้องถิ่น ในภูมิภาคอีสาน

- 2) ได้ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์บ้านหม้อ และสร้างโอกาสใหม่ทางการตลาด
- 3) เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์และคุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ
- 4) ได้รับความรู้ ภูมิปัญญาใหม่จากชุมชนอื่นๆ

6. บทเรียนที่ได้จากการทำกิจกรรม /ปัญหา/การแก้ไข

ลำดับ	บทเรียนที่ได้จากกิจกรรม	ปัญหา	การแก้ไข
1	กลุ่มบ้านหม้อโบราณ ต้องการมีสื่อประชาสัมพันธ์แบบเชิงรุก เช่น ป้าย ไลน์ขนาดใหญ่ แผ่นพับ เว็บไซต์	กลุ่มยังไม่มีสื่อประชาสัมพันธ์	สรุปความต้องการ นำไปจัดทำกิจกรรมผลิตสื่อประชาสัมพันธ์
2	อาจารย์ได้เห็นภาพรวม งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นภาคอีสาน จากหลายๆ แหล่ง เห็นกิจกรรมวิจัยที่นำไปสู่ความรู้และการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการผลิตสื่อสรุปประมวลความรู้ การพัฒนา	งานวิจัยคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อ มีความเป็นนามธรรมสูง อาจผลิตหนังสือ และสื่อยาก	1) พยายามสรุปร่วมกับกลุ่มอาชีพบ้านหม้อ ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากงานวิจัย 2) วางแผนกิจกรรมที่จะมีผลกระทบ เสริมคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพ
3	กลุ่มอาจารย์และนักวิจัยชาวบ้าน มีโอกาสออกมานอกสถานที่ด้วยกัน สร้างความผูกพันที่ดียิ่งขึ้น	การวางแผน นัดพบ เดินทาง ความต้องการส่วนตัวเล็กๆ น้อยๆ	ประสานงานกัน ขอการสนับสนุนจาก สกว.

ภาพกิจกรรมที่ 1 : ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และพัฒนาโจทย์ร่วมกัน (เวทีพัฒนาโจทย์โครงการ)

วันที่ 13 มีนาคม 2551 / สถานที่ : ศาลาหมู่บ้านหม้อ / ผู้เข้าร่วม : ที่ปรึกษา คณะอาจารย์ ทีมวิจัย กลุ่มบ้านหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมที่ 2 : ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชน ขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาในชุมชน (เวทีพัฒนาโจทย์โครงการ)
วันที่ 25 มีนาคม 2551 / สถานที่ : ศาลาหมู่บ้านหม้อ / ผู้เข้าร่วม : ที่ปรึกษา คณะอาจารย์ ทีมวิจัย กลุ่มบ้านหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมที่ 3 : ประชุมทีมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล (เวทีแบ่งงานศึกษาข้อมูล 4 กลุ่ม และทานข้าวร่วมกัน)

วันที่ 10 เมษายน 2551 / สถานที่ : บ้านแม่บาง / ผู้เข้าร่วม : คณะอาจารย์ ทีมวิจัย กลุ่มป็นหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมที่ 4 : ทีมวิจัยและชาวบ้านร่วมศึกษารวบรวมข้อมูล

(แต่ละกลุ่มเข้าพบทีมวิจัยกลุ่มตัวเอง โดยมีนิสิตฝึกงานเข้าจัดเวทีกลุ่มย่อย จัดบันทึกประมวลข้อมูล)
ระหว่างวันที่ 1 เมษายน – 30 มิถุนายน 2551 / สถานที่ : สถานที่ป็นหม้อ บ้านต่างๆ ในหมู่บ้านหม้อ /
ผู้เข้าร่วม : คณะอาจารย์ ทีมวิจัย กลุ่มป็นหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมย่อยที่ 5.1 เวทีทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน

วันที่ 18 มิถุนายน 2551 / สถานที่ : บ้านแม่บาง / ผู้เข้าร่วม : คณะอาจารย์ ทีมวิจัย กลุ่มบั้นหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมย่อยที่ 5.2 เวทีที่มวิจยชาวบ้านแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล – ทานข้าวร่วมกัน

วันที่ 16 กรกฎาคม 2551 / สถานที่ : บ้านแม่บาง / ผู้เข้าร่วม : คณะอาจารย์ ที่มวิจย กลุ่มป็นหม้อโบราณ

ภาพกิจกรรมที่ 6 : สังเคราะห์คุณค่า และอัตลักษณ์อาชีพบั้นหม้อ (เวทีทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน)

วันที่ 6 กันยายน 2551 / สถานที่ : ศาลาหมู่บ้านหม้อ / ผู้เข้าร่วม : คณะอาจารย์ นิสิต ทีมวิจัย ผู้บั้นหม้อ ทั้ง 2 กลุ่ม

เวทีสังเคราะห์คุณค่า ด้วยการจัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน วันที่ 6 กันยายน 2551

ภาพกิจกรรมที่ 7 : “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”

ภาพกิจกรรมที่ 8 : “กิจกรรมเยาวชนบ้านหม้อ”

ภาพกิจกรรมที่ 9 “กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ (ละครเยาวชน)”

ภาพกิจกรรมที่ 10
เกี่ยวข้อง”

“กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่

ภาพกิจกรรมที่ 12

“กิจกรรมปลูกป่าชุมชน”

ภาพกิจกรรมที่ 13

“กิจกรรมปฏิบัติการทดลองสร้างเตาเผา”

(กรณีเตาเผาความร้อนต่ำในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน)

ภาพกิจกรรมที่ 14 “กิจกรรมศึกษาดูงานกระบวนการเตรียมดิน”
(ชุมชนด่านเกวียน)

ภาพกิจกรรมที่ 15

“กิจกรรมปฏิบัติการทดลองกระบวนการเตรียมดินที่เหมาะสม”

ภาพกิจกรรมที่ 16

“กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์”

ภาพกิจกรรมที่ 17

“กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาด”

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อ

ชุมชนบ้านหม้อก่อตั้งมานานกว่า 200 ปี เป็นชุมชนที่ได้อพยพมาจากโคราช เมื่อบาพบแหล่งทำเลดินเหนียวลักษณะดี ก็พากันตั้งรกรากประกอบอาชีพที่ตนเองถนัด คือการปั้นหม้อและภาชนะดินเผา แล้วนำไปเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับข้าวสารและสินค้าอื่นๆ กับหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านหม้อจึงมีได้ทำการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่มีที่นาเป็นของตนเอง อาชีพปั้นหม้อจะทำในช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือนธันวาคม – เมษายน ปีไหนแล้งมากก็จะมีช่วงเวลาที่ยาวขึ้นถึงช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนฤดูฝนไม่ค่อยได้ทำเพราะดินจะแฉะน้ำ ใช้น้ำดินในการเผาหม้อไม่ได้ และเมื่อดินที่ปั้นหม้อจะไม่แห้งสนิท ไม่มีคุณภาพ ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเร่งมือผลิตให้ได้มากในช่วงฤดูแล้ง เเผาและเก็บไว้ ค่อย ๆ ขยอยออกจำหน่ายแลกเปลี่ยน

ในช่วงฤดูฝน การปั้นหม้อของชาวบ้านหม้อนั้นเป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทเอิร์ทแวร์ (EARTHENWARE) โดยใช้ดินที่มีคุณสมบัติเหนียวมีความยืดหยุ่นดีจากแหล่งดินธรรมชาติใกล้หมู่บ้าน นำมาขึ้นรูปด้วยมือ ใช้หินทุและไม้ตีแต่งรูปทรงของหม้อ เมื่อเสร็จภาชนะที่ปั้นแห้งได้ที่แล้วจึงนำไปเผาไฟโดยการวางเรียงซ้อนกันบนลานดินโล่ง ใช้แกลบ ฟาง และฟืนสุม จุดไฟเผาจนดินได้รับความร้อนจนถึงจุดสูงสุดตัวจะเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติไปมีลักษณะแข็ง แข็งแรง มีสีส้มอมน้ำตาล สามารถใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำหรืออาหารได้

ชาวบ้านหม้อได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ภาชนะรูปแบบต่างๆ เช่น หม้อน้ำ หม้อชา กาน้ำ กระถางต้นไม้ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่ยังรักษารูปแบบของบ้านหม้อ และยังคงใช้วิธีการดั้งเดิมในการขึ้นรูป ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนแห่งนี้ กลุ่มคนบ้านหม้อได้รวมตัวกันในการรักษาคุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาอันมีค่าที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ และการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นของคนรุ่นหลัง ตลอดจนการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป

ชุมชนบ้านหม้อ
 ต.เขวาสี อ.เมือง จ.มหาสารคาม
 โทร 086-222-7160

บ้านหม้อ

บ้านหม้อ

OTOP
One Tambon One Product

ชุมชนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม
โทร 086-222-7160

ที่อยู่ติดต่อ

ชุมชนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม
โทร 086-222-7160

ผลิตภัณฑ์

ภาพกิจกรรมที่ 18 “กิจกรรมศึกษาดูงาน “สัมมนาวิชาการและนิทรรศการ 10 ปี งานวิจัยท้องถิ่น”

ภาคผนวก ค. รายงานสรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่

1. สรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่ครั้งที่ 1 : 13 มีนาคม 2551

บ้านหม้อ หมู่ 11 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

บ้านหม้อ ก่อตั้งมานานกว่า 200 ปีมาแล้ว เป็นชุมชนที่ได้อพยพมาจาก โคราช เมื่อมาพบแหล่งทำเลดินเหนียวลักษณะดี ก็พากันตั้งรกรากประกอบอาชีพที่ตนเองถนัด และนำสินค้าแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านใกล้เคียงพอเลี้ยงชีพโดยการนำหม้อมาแลกข้าวสาร ชาวบ้านหม้อจึงมิได้ทำการเกษตร อาชีพบ้านหม้อจะทำได้ในช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือนธันวาคม – เมษายน ปีไหนแล้งมากก็จะต่อช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม เพราะดินจะมีน้ำอุ่ม เฝ้าหม้ออุปกรณ์ไม่ได้ หม้ออุปกรณ์จะไม่แห้ง ไม่มีคุณภาพเพราะฉะนั้นประชาชนส่วนใหญ่จึงเร่งมือผลิตให้ได้มาก เฝ้าและเก็บไว้ ค่อย ๆ ทอยออกน่ายขายแลกเปลี่ยนในช่วงฤดูฝน และในช่วงฤดูฝนจะบ้านหม้อไม่ได้มารับจ้างทั่วไป หรือไม่ก็อพยพย้ายถิ่นไปรับจ้างที่ต่างจังหวัด ในครั้งแรกมีผู้อพยพเข้ามาเพียงแค่ 4 – 5 ครอบครัว ต่อมาจึงขยายเพิ่มมากขึ้น (อำไพ รุ่งวรรณวงศ์. รายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ : 2543)

เมื่อปี 2545 รัฐได้ให้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้น แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือกลุ่มจึงประสบปัญหา ทำให้การของบประมาณจากทางภาครัฐจึงทำไม่ได้ ทำให้เกิดผลต่างๆ ตามมา ทั้งเรื่องของการจัดการวัสดุ อุปกรณ์ในการปั้นหม้อที่ขาดแคลนในยามถึงฤดูฝน การสร้างที่เก็บ และที่เฝ้าหม้อ เป็นต้น บ้านหม้อจึงประสบปัญหาในเรื่องของกระบวนการในการจัดการกลุ่มของตน

ปัจจุบันมีประชากร 825 คน 215 หลังคาเรือน อยู่จริง 175 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางบาง วงศ์ขารี เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2551)

อาชีพปั้นหม้อ เป็นอาชีพหลักของคนที่นี่ตั้งแต่แรกเริ่ม โดยมีความรู้ความชำนาญติดตัวมาแต่บรรพบุรุษ ปัจจุบันมีกลุ่มผู้ปั้นหม้อประมาณ 30 – 40 ครอบครัว จากการสัมภาษณ์ (แม่บาง วงศ์ขารี เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2551) สาเหตุที่ชาวบ้านไม่ทำนาเพราะ ในสมัยก่อนหมู่บ้านเราปั้นหม้อ โดยมีชาวบ้านหมู่บ้านอื่นนำข้าวสารมาแลกหม้อ ชาวบ้านหม้อจึงไม่มีการจับจองที่นา ไม่ทำนาเป็นอาชีพ ที่นาจึงเป็นของคนข้างนอกที่ไม่ใช่คนบ้านหม้อ ซึ่งตอนนี้ที่บริเวณนี้มีราคาแพงมาก

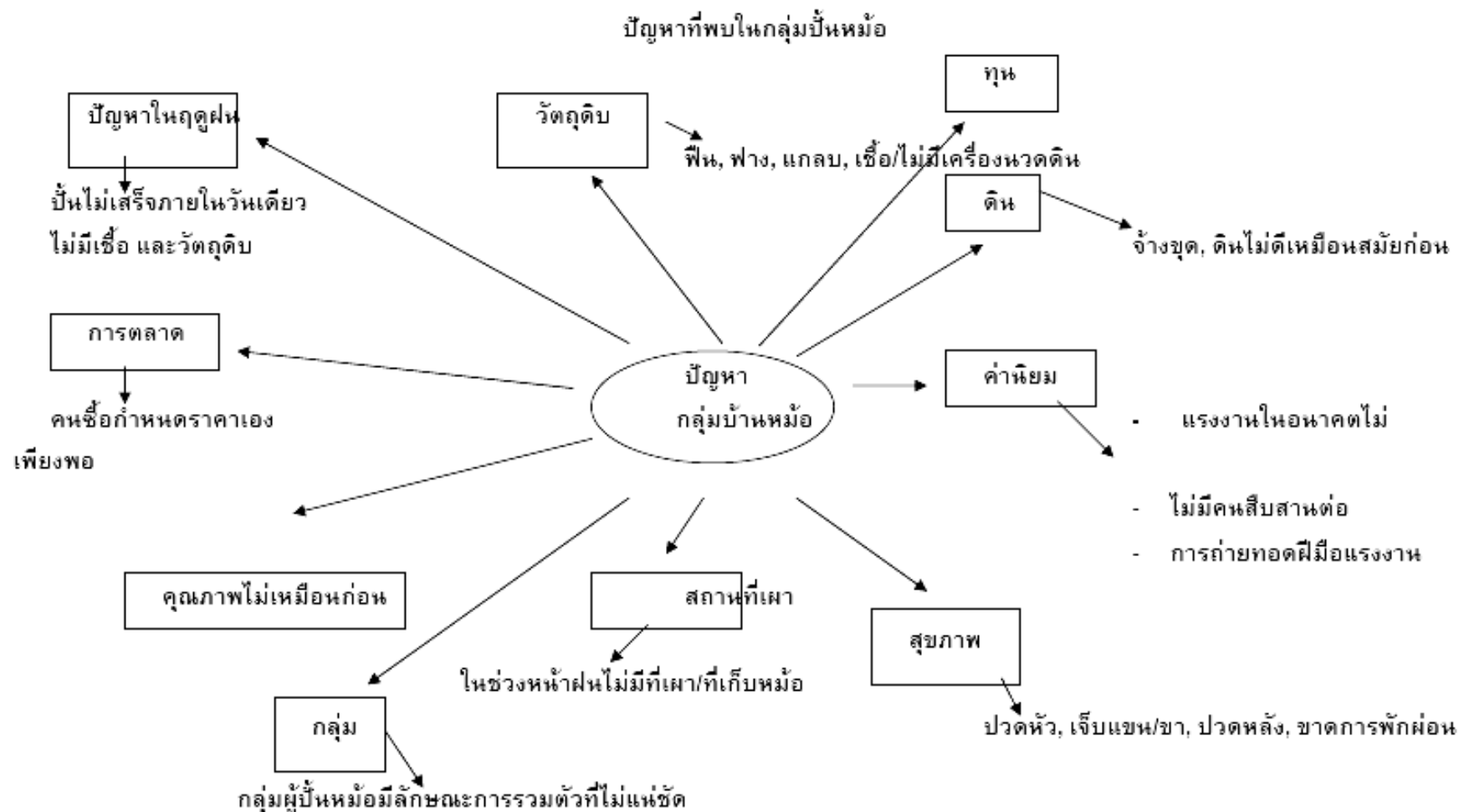
เมื่อปี 2549 ได้มีงานวิจัยของอาจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ในหัวข้อลักษณะทางกายภาพสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านหม้อเรื่องที่พิกาศัย ซึ่งได้ร่วมกับการเคหะ ช่วยซ่อมแซมที่พักอาศัย โดยคณะอาจารย์ได้ร่วมกับการเคหะ ช่วยถมที่บริเวณใกล้แหล่งน้ำเพื่อเป็นสถานที่เฝ้าหม้อแห่งใหม่ และทำสนามกีฬาให้กับเยาวชน จนสำเร็จได้ด้วยดี

- หน่วยงานที่เข้ามาในชุมชน : พัฒนาชุมชน อุตสาหกรรม พาณิชจังหวัด โดยได้เข้ามาช่วยทำแบบหมุนให้ มีการฝึกการทำเซรามิก สอนวิธีการเผาโดยใช้แก๊ส
- การปั้นในแต่ละวัน ใน 1 วัน จะปั้นหม้อได้วันละ 20 – 25 ใบ ขายส่งใบละ 30 บาท โดยใช้ต้นทุนต่อวัน ประมาณ 100 – 300 บาท
- ตลาด : อุดรราชธานี ขอนแก่น ยโสธร กาฬสินธุ์ มารับซื้อถึงที่บ้านหม้อ แล้วนำไปขายต่อยังที่ต่างๆ
- ในการออกงาน ออกบูท ต่างๆ เช่น งานOTOP ก็มีการแสดงสินค้าแค่ภายในจังหวัดทางภาคอีสานเท่านั้น เพราะเนื่องจากไม่สะดวกในการขนส่ง และไม่มีค่ารถ คำนวณมันที่จะไปแสดงสินค้าที่ต่างจังหวัดอื่นๆ ได้

- วัตถุดิบหายากในบางฤดูกาล เช่น ฟาง ฟืน เชื้อ (แกลบ + ดินเหนียว) กระทบดินในการปั้นหม้อ เพราะในฤดูฝนจะหายาก
- คนที่ปั้นหม้อส่วนมากแล้วเป็นแม่บ้านที่มีอายุ 30 ปี ขึ้นไป เด็กรุ่นหลังทำไม่เป็น เพราะเรียนสูงก็ไม่อยากที่จะมานั่งปั้นหม้อ ส่วนคนที่ไม่ได้เรียนหนังสือก็จะไปใช้แรงงานที่อื่น

ปัญหาในเรื่องของการรวมกลุ่ม รวมกลุ่มกันยาก เพราะต่างคนก็ต่างทำงานของตัวเอง ไม่ได้มานั่งปั้นหม้อร่วมกัน จึงเกิดปัญหาขึ้นทั้งเรื่องการตลาด การตั้งราคาที่แตกต่างกัน มีการกดราคากันเกิดขึ้น อันเนื่องจากต่างคนต่างทำไม่รวมกลุ่มกัน อีกทั้งเรื่องของงบประมาณจากรัฐนั้นก็ทำไม่ได้ เพราะไม่เกิดกลุ่มในชุมชน จากเสียงสะท้อนของผู้ใช้หม้อของบ้านหม้อนั้น จะกล่าวถึงเรื่องคุณภาพของหม้อที่สมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อน เพราะดินสมัยนี้ขูดดินในน้ำ ทำให้ดินไม่เหนียวนัก เวลาใส่ น้ำจะซึมออกได้ง่าย

เมื่อก่อนในการเผาหม้อจะเผาในที่สาธารณะที่ใกล้หมู่บ้าน เช่นบริเวณที่โล่งหน้าหมู่บ้าน จึงทำให้มีเสียงจากคนที่อาศัยในหมู่บ้านถึงกลิ่นควันของการเผาหม้อ เมื่อมีลมมากก็จะพัดเข้าบ้านตลอด แต่ต่อมาได้อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มาช่วยสร้างสถานที่เผาหม้อให้ใหม่จึงแก้ไขปัญหานี้ไปได้

* ข้อมูลจากการจัดเวทีประชาคม เมื่อวันที่ 13 มีนาคม 2551 ณ ศูนย์ชุมชนบ้านหม้อ

2. สรุปข้อมูลจากการลงพื้นที่ครั้งที่ 2 : 25 มีนาคม 2551

กระบวนการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ ของคนบ้านหม้อ ต.เขาว อ.เมือง จ.มหาสารคาม

กระบวนการวิจัยในการลงเก็บข้อมูล ครั้งที่ 2 ในประเด็นของการพัฒนาโครงการ เริ่มแรกคณะวิจัยได้มีการทบทวนข้อมูลที่ได้พูดคุยกับกลุ่มผู้ปั้นหม้อ เมื่อครั้งที่ผ่านมาถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหม้อ ร่วมมองปัญหาร่วมกันระหว่างทีมวิจัยกับชาวบ้าน จนถึงขั้นของการพัฒนาโจทย์ และในขั้นตอนต่อมาคือ การทำความเข้าใจในเรื่องของงานวิจัยโดยคณะทีมวิจัย (สกว. อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์)

คำถามงานวิจัยหลัก

กระบวนการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อ ของคนบ้านหม้อ มีความเป็นมาอย่างไร

คำถามวิจัยรอง

กลุ่มคนปั้นหม้อ/อาชีพปั้นหม้อ มีความเป็นมาอย่างไร

องค์ความรู้ (วิธีการ/รูปแบบ เทคนิคต่างๆ) ดั้งเดิมในการปั้นหม้อ เป็นอย่างไร

ความพร้อม ศักยภาพ ของชุมชน กลุ่มปั้นหม้อ ในปัจจุบันเป็นอย่างไร

สถานการณ์ (การตลาด แรงงาน วัตถุดิบ ฯลฯ) ในการปั้นหม้อ เป็นอย่างไร

จะมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาอาชีพปั้นหม้ออย่างไร (ในเรื่องของรูปแบบ/วิธีการ)

ทีมวิจัย กลุ่มปั้นหม้อ

นางเรณู ไชโยชน์ เลขานุการกลุ่ม

นางบล คำสารักษ์

นางบาง วงศ์ซารี

นางสมใจ จันฤดี

นายสังเวียน หวังทิวกลาง

นางเล็ก นาคสีม่วง

นายสมทรง อรหันตา ผู้ใหญ่บ้าน

นายวิชารัฐ ศีสมภาร

นางจันทร์หอม แก้วกลาง

นายคำนึ่ง คำศิริรักษ์

นางปอง แก้วกลาง

ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ปั้นหม้อ ในการประชุมประชาคมครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2551

- อายากไปดูงานสถานที่ ที่ใช้เตาเผาแบบประหยัด เพื่อลดค่าใช้จ่ายในเรื่องของ ฟาง ฟืน (นายสังเวียน หวังทิวกลาง : 25 มีนาคม 2551)
- ใครที่ปั้นหม้อสวยให้มีการแลกเปลี่ยน/สอนกัน ภายในกลุ่ม ในกลุ่มปั้นหม้อ แม่ปอง แก้วกลาง ปั้นหม้อสวย
- แม่บาง วงศ์ซารี มีความรู้ เทคนิคในเรื่องของการใช้ดิน การปั้น สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลในเรื่องของขั้นตอนการปั้นหม้อ ในงานวิจัยได้

ขั้นตอนกระบวนการวิจัย

สร้างทีมวิจัย

- สร้างทีมวิจัย โดยการถามความสมัครใจจากกลุ่มผู้ปั้นหม้อ ที่เห็นความสำคัญร่วมกัน
- สร้างความเข้าใจร่วมกันในกระบวนการทำวิจัยเพื่อพัฒนา ให้กับทีมวิจัยได้ทราบ จากคำถาม What , Were, When, Why, How ทำวิจัยเพื่ออะไร ทำที่ไหน ทำเมื่อไร ทำกับใครบ้าง ทำอย่างไร ในขั้นตอนการปั้นหม้อ
- แบ่งบทบาท/หน้าที่ ให้กับทีมวิจัย ตามความถนัด ความสามารถในส่วนของขั้นตอนการทำวิจัย
- * ในขั้นตอนการสร้างทีมวิจัย เราได้ทีมวิจัย 11 คน ซึ่ง 11 คนนี้จะต้องมีผู้ช่วย คือ ทีมวิจัยร่วมที่จะช่วยในการเก็บข้อมูล ปฏิบัติการร่วมกัน ดังนั้น ทีมวิจัยจึงต้องสร้างทีมวิจัยร่วม ขึ้นมาเพื่อเก็บข้อมูลร่วมกัน

2. ศึกษารวบรวมข้อมูล

- ประวัติความเป็นมา : ตั้งแต่อดีต มีความเป็นมาอย่างไร อพยพมาจากไหน ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางใดบ้าง
- องค์ความรู้เดิม : เทคนิค วิธีการ รูปแบบ การปั้นหม้อในอดีต มีการสืบทอด พัฒนามาเป็นอย่างไร การปั้นหม้อในอดีตต่างกันหรือเหมือนกับปัจจุบันหรือไม่ อย่างไร องค์ความรู้ในเรื่องการใช้ดิน ดินที่ใช้ปั้นต้องมีลักษณะอย่างไร ดินจะต้องนำมาทำอย่างไรถึงจะปั้นหม้อได้ดี ฯลฯ
- สภาพชุมชน : ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมภายในชุมชน การอยู่อาศัยของคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- สถานการณ์อาชีพ : อนาคตเมื่อไม่มีผู้สืบทอดจะมีวิธีการแก้ไขอย่างไร มีอาชีพเสริมรองรับไหม คนในชุมชนประกอบอาชีพใดบ้าง

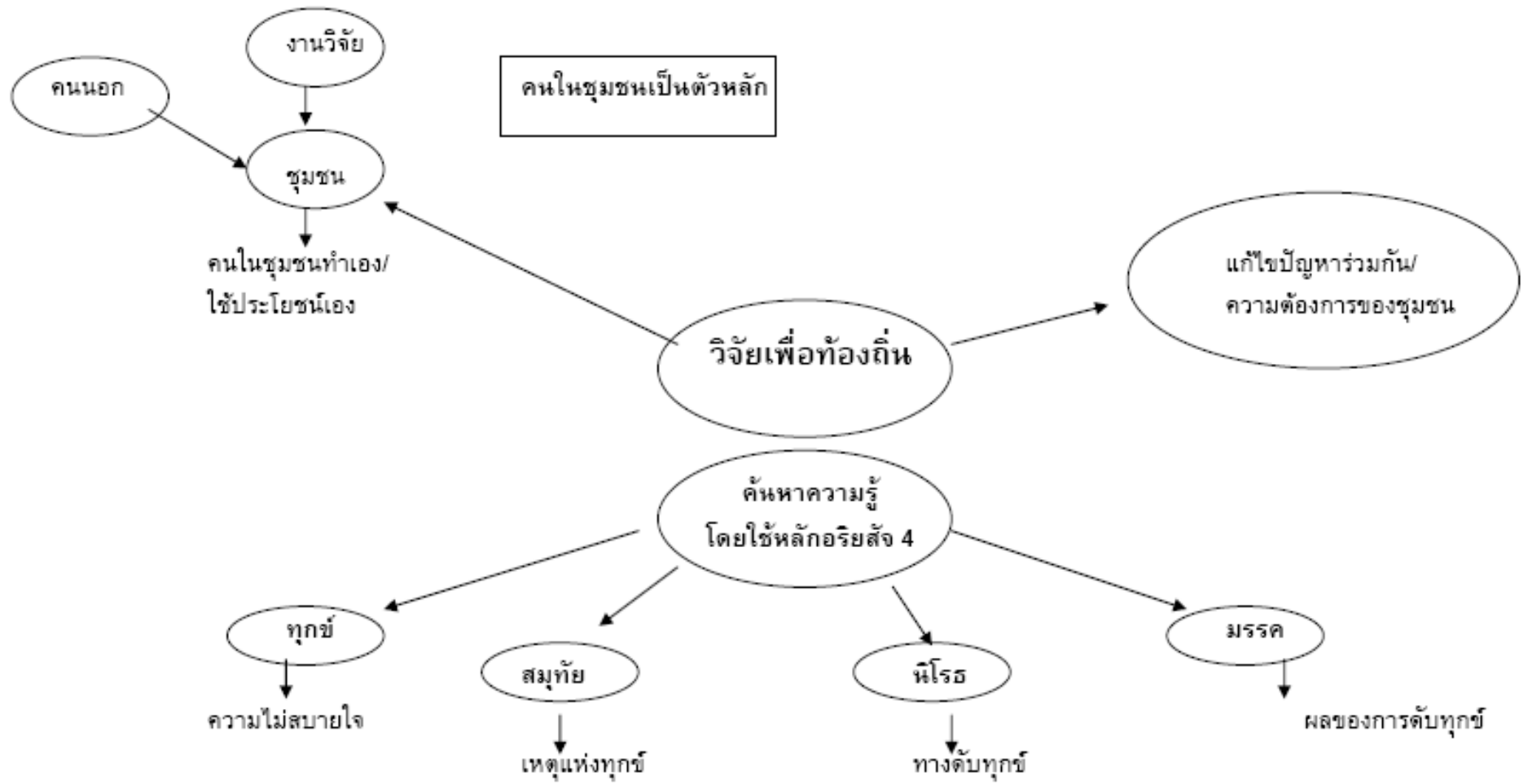
3. ตรวจสอบข้อมูล/ศึกษาปัญหา พร้อมหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

- ตรวจสอบข้อมูลของทีมวิจัยที่ได้ มาจัดกระทำเป็นเล่มรายงานวิจัย
- ศึกษาปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกันระหว่างทีมวิจัย กับนักวิจัย พร้อมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

4. ทดลองปฏิบัติการ

5. สรุปผล/สังเคราะห์การเรียนรู้

ความเข้าใจกับงานวิจัยท้องถิ่น

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

ณ ศูนย์ชุมชนบ้านหม้อ หมู่ 11 ค.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม

วันที่ 25 มีนาคม 2551

กิจกรรม/เวที พัฒนาโครงการ

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่ติดต่อได้/หน่วยงาน	โทรศัพท์
1.	นางเรณู ไชโยชน์	บ้านเลขที่ 52	
2.	นางใจ หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 76	
3	นางละม้าย อรหันตา	บ้านเลขที่ 194	
4	นางน้อย คำศิริรักษ์	บ้านเลขที่ 81	
5	นางด้อม จันฤดี	บ้านเลขที่ 91	
6	นางบล คำสาริรักษ์	บ้านเลขที่ 104	
7	นางวังรี จันเสน	บ้านเลขที่ 74	
8	นางคำเน่ง คำศิริรักษ์	บ้านเลขที่ 117	
9	นายสังเวียน หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 114	
10	นางหวอย นามคุณ	บ้านเลขที่ 82	
11	นางเล็ก นาคสีม่วง	บ้านเลขที่ 73	
12	นางหอม แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 5	
13	นางเลียง เชิดเพชรรัตน์	บ้านเลขที่ 80	
14	นางปอง แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 100	
15	นางรัญจวน หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 137	
16	นางบัวไซ แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 114	
17	นางเยื่อน หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 108	
18	นางเกษร อรหันตา	บ้านเลขที่ 123	
19	นางสำเนาแก้วกลาง	บ้านเลขที่ 178	
20	นางบุญมี อรุณ	บ้านเลขที่ 136	
21	นางทองม้วน คำสาริรักษ์	บ้านเลขที่ 169	
22	นางสำลี สอนมะไฟ	บ้านเลขที่ 75	
23	นางลอย แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 84	
24	นางเวียง สีสมพาน	บ้านเลขที่ 105	
25	นางมะลิ อรุณ	บ้านเลขที่ 93	
ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่ติดต่อได้/หน่วยงาน	โทรศัพท์
26	นางสมใจ จันฤดี	บ้านเลขที่ 2	
27	นางแต้ว จันฤดี	บ้านเลขที่ 102	
28	นางพิศมัย คงเพชร	บ้านเลขที่ 21	089 - 7099614
29	นางบาง วงศ์ขารี	บ้านเลขที่ 41	086 – 2227260
30	อ.อนุวัฒน์ การภัก	คณะสถาปัตย์	089 – 9415395
31	อ.วรวิทย์ จันทเดช	คณะสถาปัตย์	081 – 7992057

32	อ.ณพงค์ นพเกตุ	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	089 – 7814946
33	อ.รังสิทธ์ ตันสุขี	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	081 – 6469257
34	อ.สุนทรี ฤกษ์จิตต์	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์	083 – 6991410
35	อ.ชูศักดิ์ สุทธิสา	หัวหน้าสกว.	
36	นายภาสกร บัวศรี	สกว.	
37	นางสาวราชาวดี บุญศิลป์	นิสิตฝึกงาน พัฒนาชุมชน	084 – 6859802

3. สรุปการประชุม ครั้งที่ 3 : 18 มิถุนายน 2551

(กิจกรรม 5.1)

กิจกรรม/เวที ประชุมทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลและเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

สถานที่ประชุม : บ้าน นางบาง วงศ์ซารี

ประเด็นหัวข้อการประชุม

1. สืบเนื่องต่อโครงการ เก็บข้อมูลในครั้งที่แล้ว โดยมีการแบ่งกลุ่มย่อย 4 กลุ่ม คือ กลุ่มประวัติศาสตร์ กลุ่มการผลิต กลุ่มเก็บข้อมูล และกลุ่มการตลาด โดยมีการเลือกหัวหน้าทีมของแต่ละทีมพร้อมสมาชิกที่ได้จัดกลุ่มตามความถนัด และความสนใจในการประชุมครั้งที่แล้ว
2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ให้คงทน ถาวร
3. การนำเสนอเตาต้นแบบ โดย อาจารย์ลัดดา วงศ์สวัสดิ์
4. กระบวนการทำโครงการบ้านหม้อ โดยการสร้างรูปแบบในการเก็บข้อมูล : อาจารย์วรวิทย์

จังหวัด

การพูดคุยเบื้องต้นถึงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่เหมือนในอดีต คือ มีความเปราะบาง แตกง่าย มีน้ำรั่วซึมออกมา ตัวผลิตภัณฑ์ไม่เรียบเนียนเหมือนในอดีต อีกประการหนึ่งคือ การพูดคุยถึงขั้นตอนของการเผา บ้านหม้อที่ยังคงใช้เตาเผาในลักษณะเตาเผาแบบเปิดซึ่งเมื่อถึงในฤดูฝน จะไม่สามารถเผาหม้อได้ และการเผาหม้อด้วยวิธีนี้บางครั้งหม้อดินที่ได้สีอาจไม่เท่ากัน ซึ่งเป็นเพราะหม้อไม่สุก คือมีลักษณะของหม้อเป็นสีดำ หรือหม้อไหม้ สีของหม้อก็อาจมีลักษณะของสีดำได้เหมือนกัน

ในการประชุมครั้งนี้อาจารย์ลัดดา ได้นำเสนอรูปภาพของเตาเผาในรูปแบบต่างๆ ของแต่ละแห่งให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้ทราบ และกล่าวถึงข้อดี ข้อเสียของเตาแต่ละอย่าง และเตาแบบไหนที่เหมาะสมกับการเผาหม้อของ กลุ่มบ้านหม้อ

การประชุมแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูล โดยสืบเนื่องจากการประชุมครั้งที่ผ่านมา สรุปได้ดังนี้

รายชื่อสมาชิก กลุ่มบ้านหม้อ (แบ่งตามกลุ่มย่อย)

กลุ่ม 1 ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน

อาจารย์ที่ปรึกษา: อาจารย์ณพงศ์ นพเกตุ

ผู้ช่วยฯ : นางสาวกนกวรรณ ทุลมาลา (ตุ๊กตา) นิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน

ทีมชาวบ้าน

นางน้อย คำศิริรักษ์ หัวหน้าทีม

นางคำนึ่ง คำศิริรักษ์

นางใจ หวังทิวกลาง

นางละม้าย อรหันตา

นางเลี้ยง เชิดเพชรรัตน์

กลุ่ม 2 ฝ่ายการผลิต

อาจารย์ที่ปรึกษา: อาจารย์รังสิริห์ ตันสุธี, อาจารย์ลักขณา

ผู้ช่วยฯ : อ้อม. ดิว นิสิตคณะสถาปัตยกรรมฯ

ทีมชาวบ้าน

นางเกษร อรหันตา หัวหน้าทีม
นางสำเนา แก้วกลาง
นายสังเวียน หวังทิวกลาง
นางอุไร อันเสน
นางเยื้อน อดทน
นางบล คำสาริรักษ์
นางรัฐจวน หวังทิวกลาง
นางมะลิ อรุณ
นางทัศนีย์ อรุณ
นางบัวไข แก้วกลาง
นางสำลี สวณะไฟ
นายสมทรง อรหันตา

กลุ่ม 3 ฝ่ายเก็บข้อมูล

อาจารย์ที่ปรึกษา: อาจารย์วรวิทย์ จันทเดช

ผู้ช่วยฯ : เล็ก นิสิตคณะสถาปัตยกรรมฯ

ทีมชาวบ้าน

นางเรณู ไชโยชน์ หัวหน้าทีม
นางดวงใจ แก้วอมร
นางจันทร์หอม แก้วกลาง
นางสมพร ปาลฤทธิ์
นางลอย แก้วกลาง
นางเล็ก นาคสีม่วง
นางเอี้ยว สีสมพาน

กลุ่ม 4 ฝ่ายการตลาด

อาจารย์ที่ปรึกษา: อาจารย์สุนทรี ถูกจิตต์

ผู้ช่วยฯ : นางสาวราชวดี บุญศิลป์ (แอม) นิสิตฝึกงานพัฒนาชุมชน ,
อวยพร นิสิตคณะสถาปัตยกรรมฯ

ทีมชาวบ้าน

นางบาง วงศ์ชาติ หัวหน้าทีม
นางพิศมัย คงเพชร
นางปอง แก้วกลาง
นางหนูพร หวังทิวกลาง

** นางสาวใจ อันฤดี เป็นสมาชิก แต่ไม่มีกลุ่ม เพราะไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรม

สรุปการประชุมครั้งนี้ได้มีการนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาและหาแนวทางเลือกในการใช้เตาที่เหมาะสมกับกลุ่มบ้านหม้อ และได้มีการแบ่งกลุ่ม แบ่งงาน แบ่งหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเพื่อเก็บข้อมูลตามที่ได้รับมอบหมายชัดเจนมากขึ้น เพื่อนำเสนอข้อมูลในการประชุมครั้งต่อไป คือ วันที่ 16 กรกฎาคม 2551

4. สรุปการประชุม ครั้งที่ 4 : 16 กรกฎาคม 2551

(กิจกรรม 5.2)

กิจกรรม/เวที : ประชุมนำเสนอข้อมูลชุมชน

สถานที่ประชุม : บ้าน นางบาง วงศ์ซารี

การนำเสนอข้อมูลโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มข้อมูลทั่วไปและกลุ่มประวัติศาสตร์

ประวัติความเป็นมาของบ้านหม้อ

การกำเนิดและการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านหม้อ

ชาวบ้านหม้อมีเชื้อสายมาจากชาวไทยโคราช (จังหวัดนครราชสีมา) โดยได้พากันอพยพมาจากถิ่นอำเภอนนทบุรี อ.บัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา การเดินทางและการขนส่งสิ่งของใช้เกวียนเป็นพาหนะเพื่อแสวงหาที่ตั้งหมู่บ้าน ในการทำมาหากินและประกอบอาชีพ ซึ่งครั้งแรกมีมาเพียงประมาณ 8-9 ครอบครัว ชาวบ้านที่อพยพมาเกือบทุกคนจะมีฝีมือในการปั้นโอ่งน้ำดินเผาและการปั้นหม้อดิน จนในที่สุดได้เดินทางมาถึงเนินดินแห่งหนึ่ง ทางด้านทิศตะวันออกของเมืองมหาสารคามห่างจากตัวเมืองประมาณ 6 กิโลเมตร จึงเลือกเอาเนินดินแห่งนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้านโดยนายเสาร์ อรุณ ได้ทราบจากผู้สูงอายุเล่าต่อกันมาว่า เหตุที่เลือกเอาพื้นที่เนินแห่งนี้เพราะว่า

1.) มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปลา และมีน้ำใช้เพียงพอตลอดปี คือหนองเล็งเบือในปัจจุบัน

2.) พื้นที่แห่งนี้ รอบๆ เนินดินเป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเกษตรคือ ทำนา เพราะดินดี มีน้ำเพียงพอ และเหมาะสำหรับการทำกิจกรรมอื่นๆ ได้

3.) สภาพดินในหนองน้ำ และบริเวณรอบๆ หนองน้ำเป็นดินเหนียวที่มีคุณภาพกว่าดินในเขตอื่น ๆ สามารถทำนา ปั้นหม้อดินได้ดี

4.) ความชุ่มชื้นและความอุดมสมบูรณ์มีมากตลอดทั้งปีอยู่ใกล้กันกับหมู่บ้านตำบลอื่นๆ

มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกันได้สะดวก ซึ่งไม่ห่างจากตัวเมืองมากนักในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า จะเห็นว่าชาวบ้านหม้อมีกำเนิดและเชื้อสายของชาวจังหวัดนครราชสีมา จากอำเภอบัวใหญ่ และส่วนมากจะมาจากอำเภอนนทบุรี

เมื่อประชากรเหล่านี้เดินทางมาอยู่ได้นำเอาเครื่องมือในการทำเครื่องปั้นดินเผาและ

ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ อาชีพ และภาษาพูด ไม่เหมือนหมู่บ้านใกล้เคียง อาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้านคือ การปั้นหม้อ จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหม้อ” ซึ่งการตั้งชื่อนี้ได้ตั้งชื่อตามอาชีพหลักของประชากรในหมู่บ้าน และมีผู้ใหญ่บ้านคนแรก ชื่อ นายคำ ซึ่งถือเป็นผู้ตั้งหมู่บ้านนี้ขึ้นในครั้งแรกประชากรในหมู่บ้านไม่มีการทำนาไม่มีการจับจองเป็นเจ้าของที่ดินและมีอาชีพเพียงการปั้นหม้อเท่านั้น และไม่รู้จักการนำเอาผลิตภัณฑ์ภายในหมู่บ้านไปขาย แต่จะมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงนำเอาสิ่งของต่างๆ มาแลกเปลี่ยน เช่น ข้าว อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และอื่นๆ ต่อมาการคมนาคมสะดวกประชากรมีความรู้เพิ่มมากขึ้น รู้จักการติดต่อค้าขายแทนการแลกเปลี่ยนและรู้จักการจับจองที่ดินทำให้เกิดอาชีพหลักขึ้นอีกอาชีพหนึ่งคือ การทำนา แต่อาชีพหลักคือการปั้นหม้อ และได้มีการพัฒนารูปแบบของเครื่องปั้นดินเผาขึ้นอีกหลายแบบ เช่น ปั้นหม้อให้มีลวดลายสวยงามมากขึ้น ทำกาน้ำ ที่เขี่ยบุหรี่ วัสดุ ครก พิมพ์ขนมครก กระถางดอกไม้ชนิดตั้งและแขวน เป็นต้น

สภาพของหมู่บ้าน “บ้านหม้อ” ที่ตั้ง

บ้านหม้อหมู่ที่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ตั้งอยู่ห่างจากทางหลวงสาย 10-14 มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ประมาณ 2 กม. จากตัวจังหวัดมหาสารคามถึงปากทางเข้าบ้านหม้อเป็นพื้นที่ราบ มีเนื้อที่สร้างพักอาศัยทั้งหมด 280 ไร่ และเนื้อที่เป็นไร่นารอบหมู่บ้าน 1,375 ไร่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม จำนวนครัวเรือน 215 หลังคาเรือน อยู่จริง 175 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ มีประชากรทั้งหมด 829 คน มีแหล่งน้ำธรรมชาติ 2 แห่ง คือ หนองเลิงเบญญ์ อยู่ทิศตะวันออกของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ และห้วยคะคาง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน

อาณาเขต

ทิศเหนือติดต่อกับตำบลเก็ง

ทิศใต้ติดต่อกับทางหลวงสาย 10-14 ซึ่งติดกับบ้านดงน้อยตำบลแวงน่าง

ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านตัว ตำบลเขวา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านสองและบ้านแมด เขตเทศบาลเมือง

การคมนาคม

เป็นถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 2 กม. อีกเส้นทางหนึ่งทางเข้าบ้านสอง บ้านแมดห่างจากทางหลวง 2 กม. ถนนสายในหมู่บ้านเป็นถนนลูกรัง 2 สาย คือ สายกลางวัน และสายรอบหมู่บ้าน การคมนาคมไม่มีรถประจำทางเข้าถึงภายในหมู่บ้าน ส่วนมากชาวบ้านใช้จักรยานยนต์ ปัจจุบันมีทั้งรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทาง

มูลเหตุที่มาของชื่อ “บ้านหม้อ”

เนื่องจากชาวบ้านที่อพยพมาเป็นคนไทยโคราช มีฝีมือและความชำนาญในการปั้นหม้อดินเผา ซึ่งทำด้วยดินเหนียว เมื่อเดินทางมาถึงเนินดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยความสะดวกได้ดี โดยเฉพาะมีดินเหนียวที่เหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อ จึงได้เลือกเอาพื้นที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน และร่วมกันสร้างบ้านที่พักอาศัยจาก 8-9 ครอบครัว ก็กลายมาเป็นหลายครอบครัวเพิ่มขึ้นจากญาติพี่น้องที่อยู่โคราชอพยพมาเพิ่มและการแต่งงานและออกเป็นครอบครัวใหม่ ชาวบ้านทุกคนที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านนี้จะยึดอาชีพปั้นหม้อดินขายเป็นสินค้าและมีรายได้ซึ่งคนกำลังนิยมในสมัยนั้น

เหตุที่ชื่อว่าบ้านหม้อไม่ทราบว่าเป็นผู้ตั้งชื่อหมู่บ้านทราบแต่ว่าผู้สูงอายุพากันเรียกมาตลอด หรืออาจเป็นเพราะคนในหมู่บ้านเกือบทุกครัวเรือนปั้นหม้อและขายออกสู่ตลาดหรือแลกเปลี่ยนกันเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและทุกคนก็ขานเป็นเสียงเดียวกันว่า “บ้านหม้อ” และตัวชาวบ้านเองก็ยอมรับว่าหมู่บ้านแห่งนี้ชื่อ “บ้านหม้อ” จนถึงปัจจุบัน

การอพยพของชาวบ้านหม้อเป็นชาวอพยพของคนจากท้องถิ่นในภาคเดียวกันนั้น คือ อพยพมาจากอำเภอโนนสูง และอำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา เป็นคนบ้านฝึก บ้านเพียก

ทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน บ้านหม้อ คำนึงถึงแหล่งน้ำ นั่นคือ หนองเลิงเบญญ์ และแหล่งที่มีปัจจัยในการทำมาหากิน นั่นคือ มีเชื้อดินสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้เลือกบริเวณนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้าน

ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานในชนบทอีสานที่กล่าวมานั้นคือบ้านหม้อ เป็นหมู่บ้านที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบถาวร เพราะมีการรวมตัวตั้งบ้านเรือนอยู่หลายชั่วอายุคน

2. กลุ่มเก็บข้อมูลพื้นฐาน

บ้านหม้อ มี 215 หลังคาเรือน

มีประชากร 829 คน ชาย 414 คน หญิง 415 คน

อาชีพของประชากรในท้องถิ่น

1. อาชีพเดิม

ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพบ้านหม้อ และปลูกข้าวเป็นอาชีพหลักอาชีพรองคือปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ส่วนมากจะเลี้ยงโค กระบือ เป็ด ไก่ ส่วนมากจะเลี้ยงไว้บริโภคเองในครัวเรือน

2. อาชีพที่เกิดขึ้นใหม่

อาชีพค้าขาย อาชีพเลี้ยงสุกร อาชีพก่อสร้าง อาชีพรับจ้าง อาชีพเย็บผ้า อาชีพรับจ้างทำกลองไล่แหวนและการเข้าไปทำงานทำในกรุงเทพ อาชีพ เหล่านี้เป็นอาชีพที่เกิดขึ้นมาใหม่โดยเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมประเพณี เทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นผู้คนจึงหันมาประกอบอาชีพต่างๆหลากหลายออกไปเพื่อความอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน

ถนนสัญจรภายในหมู่บ้าน

ในสมัยก่อนถนนที่ใช้สัญจรภายในหมู่บ้านเป็นถนนดิน และถนนลูกรังทั้งหมดและต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้นมาเรื่อยๆจากงบประมาณส่วนกลางของรัฐบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล จนกลายเป็นถนนลาดยางเข้าหมู่บ้าน และถนนคอนกรีตเสริมเหล็กทั้งภายในและรอบหมู่บ้าน

สภาพเศรษฐกิจ

เกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ได้แก่ การทำนาปี โดยอาศัยน้ำฝน นาปรังริมฝั่งแม่น้ำชี อาศัยการสูบน้ำจากไฟฟ้าเช่นที่บ้านท่าขอนยาง บ้านดอนยม และบริเวณใกล้เคียง การทำนาปีปลูกข้าวเหนียวเป็นส่วนใหญ่

เครื่องนุ่งห่ม

(1.) ผู้หญิง ส่วนมากหากไม่เข้าในตัวจังหวัด จะสวมเสื้อคอกระเช้า เสื้อบายๆ และนุ่งผ้าถุง ที่มีขายตามท้องตลาดในปัจจุบัน เพื่อนั่งทำเครื่องปั้นดินเผา

(2.) ผู้ชาย สวมกางเกงขาสั้น ผ้าขาวม้า กางเกงขาวาว กางเกงขาก๊วย ไม่นิยมสวมเสื้อเมื่ออยู่บ้าน

แต่หากมีเทศกาลงานบุญ หรือจะต้องเข้าตัวจังหวัด ก็จะแต่งกายแบบชนบทอีสานทั่วไป เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ

นอกจากจะมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ใช้ในการทำนา เช่น ขาวอีสานทั่วไปแล้ว ชาวบ้านหม้อจะมีเครื่องมือที่แตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ นั่นคือ เครื่องมือที่ใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา

การเลี้ยงสัตว์ที่ใช้งานและอาหาร

การล่าเหยื่อคือการจับสัตว์ที่มีชีวิตเพื่อเป็นอาหาร ปัจจุบันการล่าสัตว์ ไม่นิยมทำ แต่การเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหารและเลี้ยงเพื่อจำหน่าย ชาวบ้านหม้อ นิยมเลี้ยงสัตว์คือ ควาย หมู ไก่ เป็ด ฯลฯ

ชาวบ้านหม้อไม่มีการล่าสัตว์ แต่มีการเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานสำหรับขาย และสำหรับเป็นอาหาร นอกจากสัตว์เลี้ยงที่อยู่ในหมู่บ้าน จะใช้เป็นอาหารได้แล้ว ชาวบ้านจะไปหาอาหาร โดยการไปซื้อจากตลาด ในจังหวัดมหาสารคาม ในตัวจังหวัดมหาสารคาม ส่วนพืชผักสวนครัวนิยมปลูก และใช้ทำกินในครัวเรือนเท่านั้น

ศาสนาและประเพณี

ประชากรโดยรวมของบ้านหม้อเป็นชาวโคราช พูดภาษาไทยโคราช ซึ่งอพยพมาจากจังหวัดนครราชสีมา ดังจะได้กล่าวถึงในภาคของประวัติความเป็นมา ดังนั้นชาวบ้านหม้อจึงค่อนข้างจะมีลักษณะของ

การดำเนินชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะตัว แตกต่างจากหมู่บ้านข้างเคียงซึ่งเป็นชาวไทยลาว ในด้านของประเพณีหลักของชาวบ้านหม้อ คือ ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลตรุษสงกรานต์ของชาวบ้านหม้อ แตกต่างไปจากหมู่บ้านอื่น ด้วยมีการจัดประเพณี 2 ครั้ง ใน 1 ปี จัดในเดือนสี่ เป็นการจัดงานก่อนวันตรุษสงกรานต์จริง ประมาณ 4 วันชาวบ้านหม้อ เรียกว่า “ตรุษสงกรานต์น้อย” งานตรุษสงกรานต์น้อยของชาวบ้านหม้อนี้ จะผสมผสานพิธีกรรมจากคติความเชื่อทางไสยศาสตร์ คือ การเซ่นสรวงผีปู้ตา ซึ่งศาลปู้ตาที่ชาวบ้านหม้อนับถือมีอยู่ ณ บ้านแมด เหตุเพราะในสมัยก่อนไม่มีพื้นที่ตั้งศาลปู้ตาในบ้านหม้อ ศาลปู้ตาจึงได้ตั้งอยู่ที่บ้านแมด และมีการนับถือศาลปู้ตาร่วมกัน (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางละม้าย อรหันตา เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2551) กับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการทำทาน โดยการทำบุญถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ และนำอิฐของผู้ตายไปทำพิธีบังสุกุลที่วัดเสร็จแล้วจะมีการละเล่นและการสมโภชด้วยลิเก ซึ่งการกระทำประเพณีดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับหมู่บ้านเดิมที่จังหวัดนครราชสีมา ที่ยังมีการไปมาหาสู่กันกับหมู่บ้านดังกล่าว โดยเฉพาะในงานที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต 3 งาน คือ งานบวช งานแต่งงาน และงานศพ ชาวบ้านหม้อและหมู่บ้านเดิมที่นครราชสีมา ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องเดินทางไปร่วมงานระหว่างกันสืบเนื่องจนปัจจุบัน

ครัวเรือนที่บ้านหม้อ

1. นางมนัส	สีอากาศ
2. นางพิกุล	แพงวงศ์
3. นางวิไล	จงกลกลาง
4. นางสมพร	ปาลฤทธิ์
5. นางหนูพร	หวังทิวกลาง
6. นางวุฒิ	ศรีภพ
7. นางหนูเพียร	คำสารักษ์
8. นางต่วน	แก้วกลาง
9. นางพงษ์	ตลาดกลาง
10. นางด้อม	วันฤดี
11. นางแต้ว	วันฤดี
12. นางจันทร์หอมแก้วกลาง	
13. นางเอี้ยว	สีสมพาล
14. นางบัวลอง	ศรีภพ
15. นางบุญเลี้ยง	เขี้ยวสด
16. นางสาวสมร	อันเสน
17. นางจันทร์เพ็ญอันเสน	
18. นางสมใจ	วันฤดี
19. นางพิน	จงกลกลาง
20. นางสาวพิน	จันทร์จรรณ
21. นางส้มออง	บัวกลาง
22. นางมะลิ	อรุณ
23. นางวันทนี	บัวกลาง

24. นางสาวท	อรหันตา
25. นางเล็ก	นาคสีม่วง
26. นางสาวฝน	อันเสน
27. นางทัศนีย์	อรุณ
28. นางพิศมัย	คงเพชร
29. นางสาวลี	สวนมะไฟ
30. นางสมใจ	หวังทิวกลาง
31. นางเยื้อน	หวังทิวกลาง
32. นางเลี้ยง	เชิดเพชรรัตน์
33. นางแวว	ศรีภพ
34. นางเรณู	ไชยโยชน์
35. นางคำนึ่ง	คำศิริรักษ์
36. นางลอย	แก้วกลาง
37. นางน้อย	คำศิริรักษ์
38. นางละม้าย	อรหันตา
39. นางบัวไซ	แก้วกลาง
40. นางบุญปลูก	อรกันตา
41. นางรัญจวน	หวังทิวกลาง
42. นางวัฒนา	วรรณเสริฐ
43. นางสาวเนา	แก้วกลาง
44. นางวัน	อรัย
45. นางเกษร	นครชัย
46. นางบาง	วงศ์ชาติ
47. นางบล	คำสาริรักษ์
48. นางนิม	ศรีภพ
49. นางดวงใจ	แก้วอมร

1. ประวัติศาสตร์

รูปแบบที่สืบทอดจากบรรพบุรุษกลุ่มไทยโคราช

บรรพบุรุษกลุ่มไทยโคราช หมายถึง กลุ่มไทยโคราชที่มีการสั่งสม และสืบทอดการปั้นดินโดยการขึ้นรูปโดยการใช้ด้วยไม้และเผากลางแจ้ง ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นรูปแบบที่ชาวบ้านหม้อได้นำมาสืบทอด เพื่อการผลิตภาชนะดินเผาของตนตั้งแต่เริ่มต้นอพยพเข้ามาอยู่อาศัยบริเวณบ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม トラบจนปัจจุบันรูปแบบที่สืบทอดมา ยังคงเป็นรูปแบบหลัก ที่ดำรงอยู่กับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาบ้านหม้อมาอย่างมั่นคง แม้ว่าในบางช่วงเวลากการปั้นดินบ้านหม้อจะได้รับการเข้ามาพัฒนาทางด้านรูปแบบจากหน่วยงานของภาครัฐ และนักวิชาการด้านศิลปะ แต่ในรูปแบบที่สืบทอดจากบรรพชนก็ยังคงอยู่คู่วิถีการผลิตของชาวบ้านหม้อ โดยมิได้ลดปริมาณการผลิตลงแต่อย่างใด ในขณะที่รูปแบบที่ภาครัฐและนักวิชาการศิลปะนำมาเสนอกลับไม่สามารถดำรงอยู่ในวิถีการปั้นภาชนะของชาวบ้านหม้อได้เลย จะปรากฏก็เพียงมีการดำเนินรูปแบบอยู่ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น

รูปแบบจากบรรพชน เป็นรูปแบบที่กำหนดขึ้นจากเงื่อนไขด้านประโยชน์ใช้สอยเป็นหลักทรวดทรงเป็นภาษาธรรมชาติที่ใช้งานหลักคือเป็นภาษาบรรจุน้ำ และภาษาตะมังกง จึงถูกเรียกว่า “หม้อ” ซึ่งไม่ว่าจะเป็นหม้อแบบใดก็จะมีลักษณะสำคัญของรูปทรงคล้ายคลึงกันคือทรงกลม มีโครงสร้างสำคัญคือ มีปาก มีคอ มีขา มีตัวมีก้น เพียงแต่มีสัดส่วนของโครงสร้างแตกต่างกันตามเจตนาในการใช้งานจึงมีชื่อแตกต่างกันไป แต่ทั้งหมดก็ถูกเรียกว่า “หม้อ” ทั้งสิ้น

2. รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมของชุมชนบ้านหม้อ

รูปแบบเครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรูปแบบของชาวไทยโคราชที่อพยพย้ายถิ่นจากจังหวัดนครราชสีมา เพื่อมาตั้งรกรากและดำเนินชีวิตอยู่ถิ่นใหม่ โดยอาศัยปัจจัยวัตถุดิบดินเหนียวที่มีในชุมชน ดำเนินการผลิตหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาสืบต่อกันมาทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ใช้สอยส่วนตัวในเบื้องต้น แต่เมื่อเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวเป็นที่ต้องการของชุมชนข้างเคียงเริ่มมีการจำหน่ายและมีการแลกเปลี่ยน และกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตและวิถีชุมชนบ้านหม้อมาตราบนานปัจจุบัน

หม้ออุกกับหม้อหนึ่ง เป็นรูปแบบที่ตกทอดมาจากบรรพชนของชาวบ้านหม้อ นับเป็นภาษาที่รองรับวิถีชีวิตของชาวอีสานได้ดีอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหม้ออุกที่ใช้เป็นที่เก็บน้ำดื่ม ซึ่งสามารถให้ความเย็นได้ดีกว่าโอ่งมังกรหรือโอ่งมอญของด่านเกวียน ด้วยแอ่งน้ำของบ้านหม้อเป็นภาษาดินเผาแบบไม่แกร่ง ซึ่งเนื้อภาษามีความพรุนตัวและน้ำสามารถซึมผ่านได้ จึงมีผลต่อการเกิดความเป็นตัวของน้ำที่บรรจุอยู่ภายใน และด้วยความพรุนตัวที่น้ำสามารถซึมผ่านได้นั่นเอง แอ่งน้ำบ้านหม้อจึงถูกปรับบทบาทสู่หน้าที่ใหม่ คือ การบรรจุน้ำตั้งไว้กับกล่ำไม้เพื่อให้ดินเกิดความชุ่มชื้นตลอดเวลาโดยไม่ต้องรดน้ำทุกวัน

ดังนั้นภาษาแบบดั้งเดิมประเภทหม้ออุกหรือแอ่งน้ำจึงยังคงเป็นภาษาหลักที่ชาวบ้านหม้อผลิต และรายได้เข้าสู่บ้านหม้อตราบนานปัจจุบัน

2.1 เชื้อสมัยก่อน

เชื้อ แบบโบราณ ส่วนผสมคือ

ขุดดินเอามาชะบางๆ ไปตากแดดให้แห้ง ประมาณครึ่งวัน นำมาแช่ไว้ในหลุมดินเชื้อ (อัตราส่วน 1 แกลบ 3 ส่วน)

เอาแกลบลงผสมในหลุมให้เข้ากันจนเป็นเนื้อเดียวกัน ปั้นเป็นก้อนนำไปตากแดด ทิ้งไว้ประมาณ 1 อาทิตย์แห้งจึงนำไปเผา

ในอดีตชาวบ้านหม้อจะใช้เยื่อบางๆ จากใบสัปปะรดในการสวี่ปากหม้อ โดยการนำใบสัปปะรดมาต้มแล้วฉีกเยื่อบางๆ จากใบสัปปะรดซ้อนกันประมาณ 10 ชั้น ซึ่งในระยะถัดมาใบสัปปะรดเริ่มขาดแคลน เพราะเนื้อที่ที่ใช้ปลูกสัปปะรดไว้ทำแผ่นสวี่ปากหม้อได้ถูกนำพื้นที่ไปทำผืนนา ชาวบ้านหม้อจึงหันมาใช้ถุงพลาสติกเป็นอุปกรณ์ทดแทน ซึ่งนับว่าใช้การได้เป็นอย่างดี

2.2 ดินสมัยก่อน

ดิน ขุดหลุม กว้างประมาณ 50 ซม. ลึกประมาณ ครึ่งเมตร ขุดหาชั้นดินที่ดี จนกว่าจะหาดินที่ดีหม้อได้ดี สมัยก่อนขุดดินใส่ตะกร้าหอบมาวันละหอบ (1หอบบ้านหม้อได้ประมาณ 4-5ใบ) แต่ก่อนไม่มีรถเข็นจึงต้องหอบ สมัยก่อนนิยมปั้นหม้อแบบปากไม่หยัก ไม่มีตีนหม้อ และทำปากหม้อกว้าง หม้อมี 2 ประเภท

หม้อปากกว้าง

หม้อปากแคบ

แต่ก่อน การปั้นหม้อนิยมปั้นเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น หม้อหุง หม้อแกง หม้อนึ่งข้าว หม้อปองดั่ง อีเล้ง อีล่อ อีแปะ ครก

2.3 การเผาแบบดั้งเดิม

การเผาเตานอกเป็นการเผาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันก็ยังเป็นวิธีการเผาที่ใช้เผาเครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน

3. กระบวนการผลิต

วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้

1.) แกลบ แกลบดินได้จากโรงสีข้าวโดยซื้อในราคา กระสอบละ 3-5 บาท ที่ได้จาก โรงงานสีข้าวขนาดเล็ก – ขนาดกลางบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน

2.) ดินดิบที่มีอยู่แล้วในหนองเล็งเบญญู ชาวบ้านจะนำเรือออกไปกองออกไปกลางหนองน้ำแล้วดำลงไป ขุดเอาดินจากใต้น้ำขึ้นมาตามความต้องการ

3.) ดินเชื้อ คือดินที่ได้จากการเอาแกลบมาผสมกับดิน ในอัตราส่วน 1 ต่อ 1 คลุกเคล้าให้เป็นเนื้อเดียวกัน หลังจากนั้นก็นำไปเป็นก้อนกลมๆ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 6-8 นิ้ว ตากแดดให้แห้งสนิทแล้วนำไปเผาจนดินสุก แล้วนำมาบดให้ละเอียดแล้วร่อนด้วยตะแกรงเอาเฉพาะที่ละเอียดที่สุด

4.) น้ำ ได้จากหนองเล็งเบญญู ซึ่งมีใช้ตลอดปีจากกล่าวได้ว่า “หนองเล็งเบญญู” เปรียบเสมือนชีวิตของชาวบ้านหม้อก็ว่าได้ เพราะหนองน้ำแห่งนี้นอกจากชาวบ้านจะใช้ในชีวิตประจำวันแล้วยังใช้เลี้ยงสัตว์ เพราะปลูก และใช้ในการปั้นหม้ออีกด้วย

5.) ครกหรือแท่นไม้ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 10-12 นิ้ว สูงประมาณ 20-24 นิ้ว เป็นท่อนไม้เนื้อแข็ง ไม้อะไรก็ได้ที่มีขนาดตามต้องการ ใช้สำหรับตำหรือทุบดินเชื้อให้ละเอียด นอกจากจะใช้ตำหรือทุบดินแล้ว ยังใช้สำหรับเป็นแท่นตั้งหล่อดินหรือที่เรียกว่า “ทำเบ้า” ช่างปั้นจะนำเข้าไปตั้งบนแท่นไม้ เพื่อทำการสรีปากและลงมือตีหม้อต่อไป

6.) หนังกวายเป็น สมัยก่อนชาวบ้านใช้หนังกวายเป็นปูรองพื้นในการนวดดินเหนียวและดินเชื้อให้เข้ากัน เพราะหนังกวายเป็นหนังแห้ง รวดเร็ว ไม่แพง และมีความทนทาน แต่ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มาก เช่น พลาสติก ฯลฯ หนังกวายเป็นแผ่นๆ จึงหายากและราคาแพง ชาวบ้านจึงหันไปใช้พลาสติกและกระสอบแทน เพราะราคาถูกและหาง่ายกว่า

7.) ภูพลาสติก ใช้สำหรับปาดหม้อให้เรียบหรือที่เรียกว่า “สรีปาก” สมัยก่อนชาวบ้านใช้ใบสรีปัดปาด นำมาต้มเสียก่อน แล้วฉีกบางๆ ซ้อนกันประมาณ 7-10 ชั้น แล้วนำไปสรีปากหม้อ เพื่อให้ปากหม้อเรียบ เมื่อแรกเริ่มการปั้นหม้อที่บ้านหม้อนั้น ชาวบ้านปลูกสรีปัดไว้มากมายไม่ได้ปลูกเพื่อใช้เป็นอาหารหรือจำหน่าย แต่ปลูกเพื่อใช้ใบในการปาดหม้อนั่นเอง ต่อมาใบสรีปัดหายากขึ้น ชาวบ้านจึงหันมาใช้พลาสติกแทน เพราะสามารถใช้ได้ดีเหมือนกัน ทนทานและหาได้ง่ายกว่า

8.) ครกกระเดื่อง หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครกมอง” เป็นครกขนาดใหญ่ เจาะตรงกลางแกนไม้ออกให้กลิ้งไปมีลักษณะเหมือนครก และมีคานสำหรับเหยียบให้สาก (สากมีลักษณะเป็นท่อนไม้เนื้อแข็งรูปร่างคล้ายสากที่เราใช้ในครัวเรือนในปัจจุบันนี้) ยกขึ้นยกลงใช้สำหรับตำดินให้ละเอียด วิธีใช้ครกกระเดื่อง คือ เมื่อนำดินเชื้อลงไปใส่ในครกประมาณ 4-5 ก้อนแล้ว จะมีคนคอยคนดินในครกไปมาเวลาตำ และอีก 1-2 คน ช่วยกันเหยียบคานให้กระดกขึ้นแล้วยกเท้าปล่อยลงให้น้ำหนักคานตกลงบนครกเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนกระทั่งดินเชื้อละเอียด

9.) หินตุ เป็นเครื่องมือทำด้วยดินเผาที่มีลักษณะคล้ายกับดอกเห็ด มีด้ามถือ แต่เดิมนั้นหินตุ เป็นก้อนหินจริงๆ มีลักษณะกลมมนพอจับถือได้ ใช้เป็นตัวรองรับน้ำหนักการตีที่ผิวภาชนะกันมาก่อน ซึ่งมีหลายขนาด ตามลักษณะการใช้งาน

10.) ไม้ตีราบ เป็นเครื่องมือที่ทำมาจากไม้ชนิดใดก็ได้ มีลักษณะแบนหนา ใช้ตีหม้อเพื่อให้พื้นผิวหม้อเรียบเนียน ซึ่งต้องสัมพันธ์กับการใช้หินตุ มีหลายขนาดคล้ายหินตุ

11.) ไม้ลาย ใช้สีกลายตามบริเวณคอหม้อ

อุปกรณ์

ไม้พาย, เรืออีโปง, ถังน้ำ, แกลบ, ดินโคลน

การเตรียมวัตถุดิบ

ดินเชื้อ : ขั้นตอนการเตรียมดินเชื้อ มีดังนี้

1. นำดินโคลนที่มีลักษณะค่อนข้างเหนียว ซึ่งต่างจากดินที่นำมาขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผา โดยหาได้จากหนองเล็งเบญญ์
 2. นำแกลบ มาผสมกับดินโคลน และน้ำที่เตรียมไว้ ในอัตราส่วน 2 : 1 คือ แกลบ 2 ส่วน ดิน 1 ส่วน โดยนำส่วนผสมทั้งหมดมาคลุกเคล้าหรือเรียกว่า “ย่ำ” ให้เข้ากันในหลุมที่ขุดไว้
 3. จากนั้นนำมาม้วนเป็นก้อนกลมๆ ตากแดดไว้ให้แห้ง ถ้าหากแดดดี ก็ใช้เวลาประมาณ 1 อาทิตย์ แต่หากในช่วงหน้าฝนอาจใช้เวลาถึงครึ่งเดือนทีเดียว
- ข้อควรระวังในการผสมดินเชื้อ คือ อัตราส่วนระหว่างแกลบกับดิน และน้ำถ้าหากแกลบหรือดินมากเกินไปก็จะปั้นหม้อไม่ได้ หม้อจะแตก ดินจะเป็นเหมือนทรายธรรมดา และตากดินให้แห้งพอสมควรถ้าดินไม่แห้งก็จะเผาไม่สุก
4. นำเชื้อที่แห้งแล้วไปเผา โดยเผาทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน แล้วค่อยเก็บ เชื้อที่ได้จะมีสีแดง

วิธีการเผาดินเชื้อ

ขุดหลุมประมาณ 1 + 1 เมตร ลึกไม่เกิน .05 เมตร ลักษณะคล้ายกับเตาหลุม วางไม้พินมาวางเรียงกันให้เต็ม พินควรให้เป็นไม้แห้งขนาดใหญ่ (ใหญ่กว่าพินที่ใช้เผาหม้อ)

นำดินเชื้อที่ปั้นเป็นก้อนกลมมาวางเรียงกันไว้เป็นแถวให้เต็มพื้นที่ที่จะเผา โดยวางก้อนดินเชื้อประมาณ 2 ชั้น

จุดไฟที่อยู่ล่างให้ลุกเป็นไฟ แล้วนำไปวางทับบนดินเชื้ออีก คอยดูว่าฟางไหม้หมดหรือยังและคอยเติมอยู่เรื่อยๆ จนกระทั่งพินกลายเป็นถ่านแดง

หลังจากทิ้งไว้ประมาณ 2 วัน นำดินเชื้อที่ได้มาตำให้ละเอียด โดยใช้ครกไม้ หรือครกปูนที่ปัจจุบันนี้นิยมใช้ เมื่อละเอียดแล้วก็นำไปร่อนด้วยเชือก ถ้ามีเตาไฟไม่ผ่านรูเชือกได้ต้องนำไปตำอีกหนึ่งครั้ง แล้วจึงนำดินเชื้อที่ละเอียดไปผสมกับดินดิบที่เตรียมไว้

การเตรียมดินดิบมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนนี้เป็นหน้าที่หลักของฝ่ายชาย

1. นำดินเหนียว หรือดินตม ที่มีคุณภาพดี ไม่มีส่วนผสมของกรวดทรายในเนื้อดิน โดยฝ่ายชายจะนำเรืออีโปงที่ทำมาจากต้นตาล ไปยังบริเวณที่ตักดินใช้ไม้ขุดดินเสียบงัดดินเหนียวใต้พื้นน้ำขึ้นมาใส่ท้องเรือ ดันเรือเข้าหาฝั่ง ขนดินเหนียวจากเรือขึ้นใส่ล้อเข็น
2. นำเชื้อที่ร่อนแล้วมานวดให้เข้ากับดินดิบที่ได้เตรียมไว้ในอัตราส่วน 2 : 1 คือ ชื้อ 2 ส่วน ดิน 1 ส่วน หรือกะประมาณให้พอดีกัน

การปั้น

1. เมื่อนวดดินให้เข้ากันดีแล้ว ก็นำมาม้วนเป็นเบ้า คือ การหล่อให้เป็นแท่งขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปั้น ถ้าต้องการหม้อใบใหญ่ก็ทำเบ้าใหญ่ หรือถ้าต้องการหม้อเล็กก็ทำเบ้าเล็กตามส่วน โดยการคำนวณของผู้ปั้น
2. ทิ้งไว้พอหมาดๆ แล้วนำมาสวี่ปากและส่วนคอของหม้อ วิธีการสวี่ปาก คือ การนำไปสับประดที่นำมาจากต้นไปต้มพอให้เดือด นำไปล้างด้วยน้ำเปล่า ขูดเปลือกเขียวๆ ออกเพื่อให้เกลี้ยงเกลา ไม่ขรุขระ จะ

ไต่เส้นสะดวกในการสวี่ปาก นำใบสับปะรดที่ต้มแล้วมาฉีกบางๆ ซ้อนกันประมาณ 7 – 8 ชั้นทาบบนปากหม้อ จับสองมือแล้วเดินหมุนไปรอบหม้อหลายๆ ครั้งจนปากหม้อเกลี้ยงเงา แต่ในปัจจุบันใบสับปะรดหายาก จึงใช้ถุงพลาสติกแทน ซึ่งใช้ได้ดีเหมือนกัน

3. เมื่อสวี่ปากเสร็จแล้วก็นำตากแดดพอสวยๆ สักครู่
4. นำเข้ามาตีด้วยไม้ราบ และใช้หินดู ตันไว้ข้างใน ตีให้เป็นรูปร่างของหม้อก่อนที่จะตีให้สมบูรณ์
5. นำไปสักรายต่างๆ โดยใช้ไม้สักราย ที่บริเวณคอหม้อ
6. ในการปั้นเป็นเบ้า นิยมวางบนแผ่นไม้หรือครก เบ้าส่วนมากนิยมทำสูงประมาณ 1 คอก

ผู้ปั้นต้องคอยเอาไม้ตีราบ และหินดูจุ่มลงอ่างที่เตรียมไว้เสมอ ป้องกันไม่ให้ดินติดไม้และขนาดของไม้ตีราบกับหินดูต้องสัมพันธ์กัน

การตีหม้อต้องเริ่มตีจากกันหม้อไปหาปากหม้อ จนแน่ใจแล้วว่าหม้อหนาเท่ากันแล้วนำไปสักรายหรือตกแต่งลวดลาย

นำไปตากแดดให้แห้งรอการเผา เป็นอันเสร็จพิธีขั้นตอนในการปั้น กระถาง แจกัน ถ้วย ชาม หรือสิ่งต่างๆ ก็ใช้วิธีคล้ายการปั้นหม้อ โดยทำเป็นเบ้าก่อน ส่วนผสมและวัตถุดิบก็เหมือนกัน จะต่างกันก็เฉพาะแต่รูปทรงของสิ่งที่ผลิตเท่านั้น ส่วนวิธีการและขั้นตอนคล้ายกัน

การเผา

สำหรับการเผาผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ชาวบ้านหม้อจะเผายู่ 2 แบบ คือ เผากลางแจ้ง เรียกว่าเผาเตานอก กับการเผาเตาอุโมงค์เรียกว่าการเผาเตาใน

การเผาเตานอกเป็นการเผาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันก็ยังเป็นวิธีการเผาที่ใช้เครื่องปั้นดินเผาส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ส่วนการเผาด้วยเตาอุโมงค์หรือเตาในไม่ค่อยจะได้ใช้มากนัก เพราะบรรจุได้น้อยชิ้น อีกทั้งมีความยุ่งยากไม่สอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตหม้อดินที่ต้องการปริมาณมากๆ รวดเร็ว และไม่จำเป็นต้องใช้ความร้อนสูงเกิน 800 องศาเซลเซียส จึงใช้ไม้ฟืนขนาดเล็กกับฟางข้าว อย่างไรก็ตาม การเผาเตานอกก็มีข้อจำกัดคือ ไม่สามารถเผาได้ในช่วงฤดูฝน ขณะที่ฝนตกหรือหลังจากฝนตกซึ่งพื้นดินเปียกชื้น เพราะจะทำให้การเผาไม่สุกและได้สีเครื่องปั้นดินเผาไม่สวย

ดังนั้นเมื่อพิจารณาประกอบกับฤดูฝนที่มีความชื้นสูง และไม่ค่อยมีแสงแดด ที่จะช่วยกระบวนการปั้นดินแล้วฤดูฝนจึงเป็นฤดูกาลที่ปริมาณการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวบ้านหม้อลดลง ในขณะที่บางครั้งก็ไปรับจ้างทำนาในฤดูดังกล่าว

ราคาต้นทุนในการผลิต

รายการ	ราคา/บาท	
	อดีต	ปัจจุบัน
ดินโคลน 1 เรืออีโปง	10 – 20	30
ดินเหนียว 1 เรืออีโปง	50	70
แกลบ 1 กระสอบ	1	3
ฟืน	รถเข็นละ 130	รถเข็นละ 150
ฟาง	มัดละ 3 – 5	มัดละ 10

ค่าใช้จ่ายในการทำเชื้อ

แกลบ 16 ถุงป๋วย 48 บาท

ดินโคลน 4 เรืออีโปง	120 บาท
ผลิตเชื้อ ได้	380 ก้อน

ราคาขาย

เชื้อสด 100 ก้อน ต่อ 120 บาท

เชื้อที่เผาแล้วขายลูกละ 2 บาท

ข้อมูลเชิงลึกในครั้งต่อไปที่ได้ฝากไว้ในประเด็นเรื่องของการผลิต

รูปแบบ วิธีการต่างๆ ในขั้นตอนของการผลิต บ้านหม้อ

ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการผลิต

4. การตลาด

ชนิดและราคาของหม้อแต่ละชนิด

ชนิดของหม้อ	ขนาด	ราคา		
		สมาชิกส่ง	ขายส่ง	ปลีก
แอ่งน้ำ หรือ โองน้ำ	ใหญ่	30	35	40
	กลาง	25	30	35
	เล็ก	20	25	30
หม้อหุง หรือ หม้อแกง	ใหญ่	10	12,15	20
	เล็ก	8	10	15
หม้อซุด (หม้อจิ้มจุ่ม)		35	40 – 50	50
กระถางต้นไม้	ใหญ่	35	40	
	เล็ก	30	35	
แจกัน			20	25

ศักยภาพในการผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาใน 1 วัน ดังนี้

ดิน 60 กิโลกรัม + เชื้อ รวม 70 กิโลกรัม

ชนิดของหม้อ	จำนวน
หม้อหุง (หม้อแกง)	30
โองน้ำเล็ก	10 – 12
โองน้ำใหญ่	5
หม้อซุดจิ้มจุ่ม (เฉพาะหม้อ)	30

หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี ตลาดในมหาสารคาม เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบจะไปขายที่ไหนบ้างและราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไป

ผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาดจึงทำให้ราคาของผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ ถ้าไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง สาเหตุที่ทางกลุ่มสมาชิกไม่สามารถขึ้นราคาได้ เป็นเพราะว่า ถ้าหากหม้อดินเผามีราคาแพงขึ้น พ่อค้าที่มารับซื้อก็จะขายไม่ค่อยได้ และผู้ซื้อก็ไม่นิยมซื้อเช่นกัน

เนื่องจากกลุ่ม ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน ราคาแตกต่างกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อนจึงไม่มีอำนาจในการตั้งราคาเอง

หน้าแล้งหม้อจะขายดี สหกรณ์ไม่มีของขาย เพราะมีสมาชิกบางท่านไม่เอาของมาส่งสหกรณ์เพราะได้นำไปขายตรงเอง โดยไม่ผ่านสหกรณ์

คุณภาพของหม้อที่ได้นั้นปะบาง สีไม่สวย ขนาดของหม้อไม่เท่ากัน ทำให้ตั้งราคาและขายยาก ลูกค้าที่มาซื้อจึงได้ฝากคำติชมมา

ตลาดของผู้ซื้อ

จากภายนอก : มีลูกค้าประจำ 3 เจ้า โดยใช้รถยนต์มารับไปขาย ประเภทของหม้อที่มารับ คือ หม้อหุงเล็ก โถ้งน้ำเล็ก โถ้งน้ำใหญ่ ซึ่งในแต่ละครั้งก็จะมารับ 100 – 250 ใบ สำหรับโถ้งน้ำเล็ก และโถ้งน้ำใหญ่ ส่วนหม้อหุงนั้นครั้งละ 500 ใบ

จังหวัดขอนแก่น : นายสมาน

จังหวัดสกลนคร : นายดิษฐ์

จังหวัดอุบลราชธานี

ลูกค้าในหมู่บ้าน : มีอยู่ 3 เจ้า 2 เจ้า จะใช้รถยนต์มารับไปขาย คือ พ่อกำแหง และแม่บุญมี อรุณผลิตภัณฑ์ที่รับไป คือ หม้อหุง และโถ้งน้ำ ส่วนอีก 1 เจ้า คือ พ่อแตก โดยนำรถเข็นมารับแล้วนำไปขายตามในจังหวัดมหาสารคาม

ข้อมูลเชิงลึกในครั้งต่อไปที่ได้ฝากไว้ในประเด็นเรื่องของการตลาด

ช่องทางจำหน่าย ส่งขายที่ไหน ใครมารับซื้อ จำนวนผู้ที่มารับซื้อ รวบรวมข้อมูลอย่างละเอียด

จุดขายของผลิตภัณฑ์ : เทคนิคการทำหม้อ ที่ใช้มือทำโดยคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของชาวบ้านหม้อ

การส่งเสริมการขาย ประชาสัมพันธ์ ในช่องทางต่างๆ เช่น Internet

รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม

ณ บ้านนางบาง วงศ์ขารี หมู่ 11 ค.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม

วันที่ 16 กรกฎาคม 2551

กิจกรรม/เวที ประชุมกลุ่มนำเสนอข้อมูล

ลำดับที่	ชื่อ – สกุล	ที่อยู่ติดต่อได้/หน่วยงาน	โทรศัพท์
1.	นางเรณู ไชยโยชน์	บ้านเลขที่ 52	
2.	นางดวงใจ แก้วอมร	บ้านเลขที่ 138	
3	นางละม้าย อรหันตา	บ้านเลขที่ 194	
4	นางน้อย คำศิริรักษ์	บ้านเลขที่ 81	
5	นางเอี้ยว สีสมพาล	บ้านเลขที่ 105	
6	นางบล คำสาริรักษ์	บ้านเลขที่ 104	
7	นางทัศนีย์ อรุณ	บ้านเลขที่ 92	
8	นางคำนึ่ง คำศิริรักษ์	บ้านเลขที่ 117	
9	นายสังเวียน หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 114	

10	นางหนูพร หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 25	
11	นางเล็ก นาคสีม่วง	บ้านเลขที่ 73	
12	นางหอม แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 5	
13	นางเลียง เชิดเพชรรัตน์	บ้านเลขที่ 80	
14	นางปอง แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 100	
15	นางรัฐจวน หวังทิวกลาง	บ้านเลขที่ 137	
16	นางบัวไข แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 114	
17	นางสายฝน อันเสน	บ้านเลขที่ 74	
18	นางเกษร อรหันตา	บ้านเลขที่ 123	
19	นางสำเนา แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 178	
20	นางลอย แก้วกลาง	บ้านเลขที่ 84	
21	นางมะลิ อรุณ	บ้านเลขที่ 93	
22	นางสมใจ จันฤดี	บ้านเลขที่ 2	
23	นางพิศมัย คงเพชร	บ้านเลขที่ 21	
24	นางบาง วงศ์ขารี	บ้านเลขที่ 41	
25	อ.วรวิทย์ จันทเดช	คณะสถาปัตย์	081 – 7992057
ลำดับที่	ชื่อ – สกุล	ที่อยู่ติดต่อได้/หน่วยงาน	โทรศัพท์
26	อ.ณพงค์ นพเกตุ	คณะสถาปัตย์	089 – 7814946
27	อ.รังสิทธ์ ตันสุชี	คณะสถาปัตย์	081 – 6469257
28	อ.สุนทรี ฤกษ์จิตต์	คณะสถาปัตย์	083 – 6991410
29	อ.ลัคนา วงศ์สวัสดิ์	คณะสถาปัตย์	089 - 4958372
30	นางสาวราชาวดี บุญศิลป์	นิสิตฝึกงาน พัฒนาชุมชน	084 – 6859802
31	นางสาวกนกวรรณ ทูลมาลา	นิสิตฝึกงาน พัฒนาชุมชน	

5. สรุปสาระสำคัญที่ได้รับจากการศึกษาฐานและการสัมมนาวิชาการ 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ณ.คอนเวนชัน ฮอลล์ (ฮอลล์9) อิมแพค เมืองทองธานี

วันที่20-21 มีนาคม 2552

การสัมมนาวิชาการ 10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจัดขึ้นเพื่อให้ทราบถึงกระบวนการและการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของ สกว. ที่ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือทางเลือกในการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่นในภาคต่างๆ ซึ่งตลอด10ปีที่ผ่านมาผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนี้ได้ปรากฏออกมาให้เห็นทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยในการสัมมนาครั้งนี้ ได้มีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในประเด็นต่างๆมากมาย เช่น การท่องเที่ยว เกษตรกรรม ยั่งยืน สุขภาพ ศิลปวัฒนธรรม การบริหารจัดการ เป็นต้น ซึ่งในแต่ละประเด็นก่อให้เกิดคุณค่า ความภาคภูมิใจ และก่อให้เกิดความสุขขึ้นในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นจากทุกภาคที่ร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนและสร้างงานวิจัยเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในชุมชนท้องถิ่นของตนได้เป็นอย่างดี

การสัมมนาวิชาการครั้งนี้ สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับเครือข่ายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (ศูนย์ประสานงานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น/พี่เลี้ยงนักวิจัย)และภาคีพันธมิตรต่างๆ ได้จัดขึ้นเพื่อทบทวนการทำงานและนำเสนอผลงานสู่สาธารณะ และร่วมกันค้นหาทิศทางในการขับเคลื่อนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อไปในอนาคต โดยในงานจะแบ่งกิจกรรมต่างออกเป็น

- การเสวนา (ห้องประชุมแกรนด์ ไดมอนด์ บอลรูม)
- การนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในรอบ10ปีที่ผ่านมา (ห้องประชุมย่อย 1-3)
- ศิลปะการแสดงทางวัฒนธรรม(เวทีกลางบริเวณลานวัฒนธรรม ฮอลล์ 4,5,6)
- นิทรรศการและกิจกรรมลานวัฒนธรรม4ภาค (ฮอลล์ 4,5,6)

ในการเข้าร่วมศึกษาฐานและสัมมนาวิชาการ10 ปี งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำนักงาน

กองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ครั้งนี้ โครงการ “การศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อชุมชนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม” ได้ส่งตัวแทนทีมผู้วิจัย ซึ่งประกอบด้วยคณาจารย์และชาวบ้านในชุมชนบ้านหม้อไปร่วมในการสัมมนาในครั้งนี้ด้วย รวมทั้งสิ้นจำนวน 10 ท่าน เป็นชาวบ้านจำนวน 6 ท่าน และคณาจารย์จำนวน 4 ท่าน ซึ่งในการทำกิจกรรมในการสัมมนาวิชาการครั้งนี้ ทางโครงการศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ฯ ได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ

- 1) เข้าร่วมรับฟังการเสวนาและการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดย แบ่งผู้วิจัยที่

เป็นชาวบ้านและอาจารย์เข้าร่วมฟังการเสวนาและการนำเสนอผลงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ตามพื้นฐานความสนใจของตน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากงานวิจัยตัวอย่างและนำมาสังเคราะห์เพื่อใช้เป็นแนวคิดหรือพื้นฐานในการปฏิบัติงานวิจัยในโครงการต่อไป

- 2) สาธิตการปั้นหม้อ และปั้นสัตว์เหมือนจริงในนิทรรศการและกิจกรรมในลาน

วัฒนธรรม 4 ภาค ด้วยวิธีการปั้นตามแบบฉบับชุมชนบ้านหม้อให้ดู โดยชาวบ้านได้มีโอกาสในการอธิบายกระบวนการ ขั้นตอน วิธีการผลิตซึ่งได้รับความสนใจมาก เพราะการปั้นตามแบบฉบับชุมชนบ้านหม้อนั้นเป็นการปั้นที่มีเอกลักษณ์เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการใช้ดินที่มีขั้นตอนและกรรมวิธีในการเตรียมดินที่มีลักษณะเฉพาะตัว และในส่วนของงานปั้นก็เป็นการขึ้นรูปด้วยมือและการตีกันหม้อด้วยหินดูและไม้ตีแบบโบราณ ซึ่ง

ในส่วนของการสาธิตการปั้นหม้อนี้ได้รับความสนใจจากประชาชน นักเรียน นักศึกษาและอาจารย์ที่เข้าร่วมชมนิทรรศการเป็นอย่างยิ่ง จากการมาร่วมทดลองปั้นและมาขอเรียนปั้นจากชาวบ้าน นอกจากนั้นยังสามารถจำหน่ายดินได้ด้วย

การเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ชาวบ้านจากชุมชนบ้านหม้อ ได้มีโอกาสในการพบปะกับชาวบ้านจากชุมชนท้องถิ่นในภาคต่างๆที่ได้เข้าร่วมทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นกับ สกว.จึงแลกเปลี่ยนเรียนรู้และได้เปิดเผยภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตของตนออกสู่สาธารณะชน

6. สรุปสาระสำคัญที่ได้รับจากการศึกษาดูงานที่อำเภอ ด้านเกวียน จังหวัด นครราชสีมา

วันที่ 14 มีนาคม 2552

สิ่งที่ได้รับจากการศึกษาดูงานที่ อำเภอด้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา ที่ชาวบ้านสนใจอย่างเด่นชัด ได้แก่ “การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา” ซึ่งแบ่งออกเป็น ด้านต่างๆดังนี้

1. วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์

ในส่วนของดินที่ใช้ในการปั้น มีวัตถุดิบที่เป็นส่วนผสม ได้แก่

อิฐมอญทุบ(ทำหน้าที่เป็นเชื้อในดิน)

ทราย

ดินเหนียว

ดินขาว

ซึ่งจะนำวัตถุดิบดังกล่าว มาผ่านกรรมวิธี โม่บด ร่อน และนำมาผสมกัน จากนั้นจึงหมัก

ไว้เป็นระยะเวลาสัปดาห์ จึงนำไปเข้าเครื่องนวดดิน และทำเป็นดินแท่ง ซึ่งกรรมวิธีดังกล่าวทำให้ได้เนื้อดินสำหรับใช้ปั้นที่มีความละเอียด นอกจากนั้นยังมีการใช้ดินเคลือบในการตกแต่งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้วย

2. กระบวนการ ขั้นตอนการผลิต

ในด้านกระบวนการ ขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามีการขึ้นรูปโดยใช้แป้นหมุน ในการขึ้นรูปทำฐาน หล่อดินขึ้น และมีการปั้นตั้งเป็นทรง จากนั้นมีการใช้ลวดตัดโดยวางบนแผ่นกระดาน

การเผาผลิตภัณฑ์ใช้ไฟแรงสูงมาก มีการใช้ฟืนจำนวนมากในการทำเชื้อเพลิง โดยมีขั้นตอนในการเผา ดังต่อไปนี้ จะทำการอุ่นเตาเป็นเวลา 1 วันโดยมีผลิตภัณฑ์อยู่ข้างในเตาแล้ว จากนั้นจึงทำการไหมไฟอีก 1 วัน และปิดเตาไว้อีก 2-3 วัน รวมขั้นตอนในการเผาผลิตภัณฑ์จะใช้ระยะเวลานาน 4-5 วัน

การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของอำเภอด้านเกวียนนั้น จะมีรูปแบบในการผลิตเป็นระบบโรงงานอุตสาหกรรมด้วย โดยพัฒนาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิต โรงงานนำความรู้ในการผลิตมาจากชาวบ้านในหมู่บ้าน ด้วยวิธีให้ชาวบ้านมาบ้นให้ดู และจดจำเทคนิคและกระบวนการผลิตไปใช้โดยมีเงินทุนในการลงทุนผลิตไม่ว่าจะเป็นการซื้อดิน การสร้างเตาและมีเงินทุนในการจ้างแรงงานผลิตโดยใช้ระบบลูกจ้าง ซึ่งมีทั้งชาวบ้านในพื้นที่และแรงงานต่างด้าว(ชาวกัมพูชา)

การใช้แรงงานในการผลิตผลิตภัณฑ์นั้นจะใช้แรงงานผู้ชายในการปั้นเพราะมีแรงเยอะ ส่วนแรงงานในการแกะลาย เขียนลายและเก็บรายละเอียดจะใช้แรงงานเด็กและผู้หญิงโดยอัตราค่าแรงในการเขียนลายราคาตกใบละ 30 บาท

การเตรียมทรัพยากรหลักซึ่งได้แก่ “ดิน” เพื่อนำมาใช้ผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผานั้น จะมีการเตรียมดินไว้ล่วงหน้าในการผลิต ดังนั้นจะมีการขุดดินขึ้นมาเตรียมกองไว้ในช่วงหน้าแล้ง เนื่องจากดินที่ใช้ผลิตผลิตภัณฑ์ในอำเภอด้านเกวียนจะใช้ดินแห้ง ดังนั้นหน้าฝนก็จะขุดดินไม่ได้ นอกจากนั้นยังมีการขุดดินขึ้นมาขาย โดยขายเป็นคันรถอีแต่น ราคาคันละ 250 บาท ส่วนโรงงานหรือนายทุนก็จะมีการทำดินล่วงหน้าเช่นกันโดยกว้านซื้อที่นาจากชาวบ้าน เพื่อนำดินมาใช้เป็นทรัพยากรในการผลิต

เทคนิคในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอำเภอด้านเกวียน

มีการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่มีเทคนิคหลากหลาย ได้แก่

- การใช้สี แบ่งเป็น การใช้ดินสีโดยเอาสีผสมลงไปในเนื้อดินเลย
- จากนั้นค่อยนำไปเผา และการใช้สีที่มีลักษณะคล้ายสีทาบ้านมาแต่งสีเพิ่มเติมหลังจากเผาผลิตภัณฑ์แล้วโดยไม่ต้องนำไปเผาซ้ำอีกครั้ง

- การเคลือบมีทั้งแบบเคลือบมัน และด้าน
- การพิมพ์ลายและการแกะลาย โดยจะมีการออกแบบลายต้นแบบไว้
- (Template) บนผ้าใบใสจะนำผ้าใบไปปิดไว้บนผลิตภัณฑ์ที่ต้องการทำให้
- เกิดลวดลายตามแบบเป็นเวลา 2 วัน เพื่อให้ดินหมาด แล้วค่อยเขียนลายตามลายต้นแบบโดยใช้ตำมูกันหรือด้ามไม้กดให้เกิดเส้นเป็นลวดลายตามต้นแบบ และเมื่อถึงผ้าใบต้นแบบออกจะเห็นลายที่กดไว้บนผลิตภัณฑ์จากนั้นค่อยแกะลายย่ำลงไปตามแบบอีกที
- มีการแกะลายหุ่นต่ำ โดยใช้ดินแปะหรือใช้นิ้วมือกดให้เกิดเป็นลวดลายหุ่นต่ำ

3. รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอำเภอด่านเกวียน

ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากอำเภอด่านเกวียน มีความหลากหลายมากทั้งความหลากหลายในชนิดและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เช่น มีโคมไฟ ตุ๊กตาแต่งสวน หม้อ กระเช้าดอกไม้ โอ่ง กระถางต้นไม้ แจกัน เป็นต้น และมีงานปั้นประเภทงานฝีมือซึ่งถือว่าเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมด้วย นอกจากนี้ยังมีความหลากหลายที่เกิดจากเทคนิคการผลิตด้วย เช่น การเคลือบ การใช้สี การใช้ลายหุ่นต่ำเลียนแบบเชือกแปะลงไปบนแจกัน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และเกิดความสวยงาม เป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้มากยิ่งขึ้น

4. ตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอำเภอด่านเกวียน

มีตลาดในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ทั้งในท้องถิ่น และส่งออกไปจำหน่ายในประเทศด้วย มีการวางขายผลิตภัณฑ์หน้าร้านโดยไม่ผ่านพ่อค้าคนกลาง และนอกจากนี้ยังมีตลาดในการส่งออกผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาไปยังต่างประเทศด้วย

5. ตารางสรุปความแตกต่างในการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา ของอำเภอด่านเกวียน และชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชุมชนด่านเกวียน	ชุมชนบ้านหม้อ
- ใช้ภูมิปัญญาหุบละเอียดแทนเชื้อในดิน - ไม่สามารถเผากลางแจ้งได้ - ใช้ดินแห้งจึงต้องมีการเตรียมดินไว้ก่อนช่วงหน้าฝน - เนื้อดินมีความละเอียดสามารถแกะลายได้ - เผาหน้าฝนได้เพราะใช้การเผาปิดในเตา - การขึ้นรูปใช้แป้นหมุน - ใช้ไฟแรงมากในการเผาด้วยเตา ภายในอาคาร - ใช้แรงงานผู้ชายในการปั้น - มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้รูปแบบมีความหลากหลาย และมีการผลิตผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด - มีการใช้เทคนิคการผลิตที่หลากหลาย เช่น การเคลือบ ,การแกะลาย,การใช้สีในผลิตภัณฑ์	- ใช้ดินเหนียวค่อนข้างเหลวผสมกับแกลบ นำไปเผาแล้วบดให้ละเอียดเพื่อทำเป็นเชื้อในดิน - เผากลางแจ้งได้ - ใช้ดินเหนียว - เนื้อดินหยาบไม่สามารถแกะลายได้ - ไม่สามารถเผาได้ช่วงหน้าฝนเพราะใช้การเผาการแจ้ง - ขึ้นรูปด้วยมือ และตักกันหม้อด้วยหินดูและการใช้ไม้ตีแบบโบราณ - เผากลางแจ้งไฟแรงระดับปกติ ใช้เวลานาน - ใช้แรงงานผู้หญิงในการปั้นหม้อ - เน้นการผลิตหม้อเป็นส่วนใหญ่ ไม่ค่อยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หากมีการพัฒนาก็จะทำตามแบบที่ลูกค้าสั่ง - การใช้เทคนิคในการผลิตผลิตภัณฑ์ไม่มีความหลากหลาย

7. รายงานสรุป “ เปรียบเทียบการเผาแบบเปิดกับการเผาโดยเตาอบ SME” และแนวทางการปรับปรุง พัฒนาเตาอบ

7.1 เปรียบเทียบการเผาแบบเปิดกับการเผาโดยเตาอบ

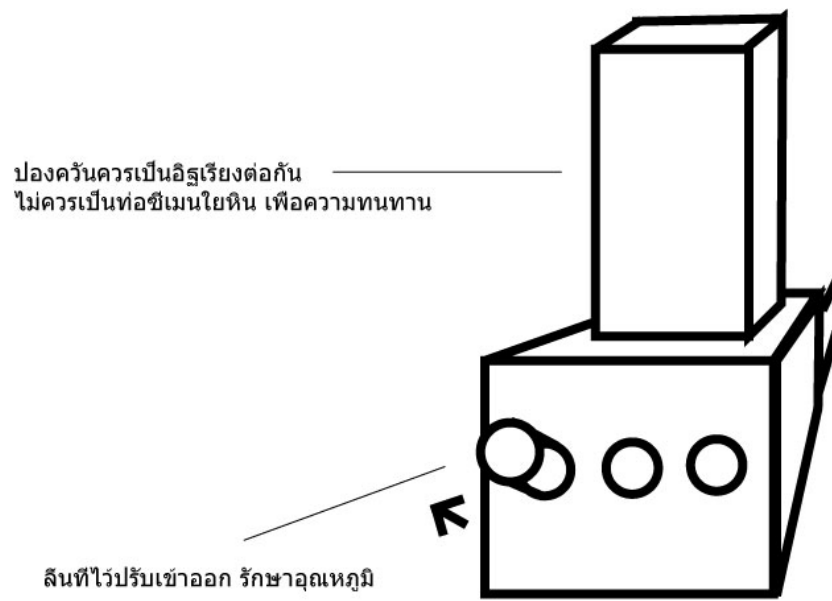
หัวข้อ	เผาโดยเตาอบ	เผาเปิด
เชื้อเพลิง	- ใช้ฟืนจำนวน3รถเข็นต่อผลิตภัณฑ์700ชิ้น	- ใช้ฟืนจำนวน3รถเข็นต่อผลิตภัณฑ์700ชิ้น - ฟางข้าวจำนวน 30มัด
เวลา	- เวลาในการอุ่นเตา 6 ชั่วโมง - เผาผลิตภัณฑ์เป็นเวลา 12 ชั่วโมง - ผลิตภัณฑ์คลายความร้อนเป็นเวลา 24 ชั่วโมง - รวมเวลาที่ใช้ในการเผาเป็นเวลา 36 ชั่วโมง	- เผาผลิตภัณฑ์เป็นเวลา 2-3 ชั่วโมง - ผลิตภัณฑ์คลายความร้อน เป็นเวลา 2 ชั่วโมง
ขั้นตอนการเผา	- ล้างเสียผลิตภัณฑ์เข้าเตาเผาโดยการเรียงซ้อนกันขึ้น - ปิดปากเตาด้วยอิฐโดยที่เปิดปากเตาบางส่วนไว้เพื่อเป็นช่องให้น้ำที่ออกจากผลิตภัณฑ์สามารถออกจากเตาได้ ในขณะที่อุ่นเตา - ปิดปากเตาให้สนิทแล้วพอกด้วยโคลน - สุมไฟควบคุมความร้อนของเตาเผาจนกว่าผลิตภัณฑ์จะสุก - ปลดปล่อยให้ผลิตภัณฑ์คลายความร้อนอย่างช้าๆเพื่อที่ผลิตภัณฑ์จะได้ไม่มีรอยแตกร้าวจากการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิอย่างรวดเร็ว	- ยกพื้นด้วยอิฐแล้วเรียงฟืนด้านบน - เรียงผลิตภัณฑ์ซ้อนสลับกันขึ้นเพื่อเป็นการกระจายความร้อน - จุดไฟเผาแล้วสุมด้วยฟางจนทั่วจนกระทั่งผลิตภัณฑ์สุก - ทิ้งให้ผลิตภัณฑ์คลายความร้อน แล้วค่อยทำการเก็บผลิตภัณฑ์
ผลิตภัณฑ์	- มีสีน้ำตาลแดงสม่ำเสมอทั่วทั้งผลิตภัณฑ์ - เนื้อดินจะมีความเปราะมากแตกร้าวค่อนข้างง่าย	- มีสีน้ำตาลแดงไม่สม่ำเสมอเกิดเป็นรอยดำมีสีอื่นผสมอยู่ด้วย เช่น สีดำ สีส้มเหลือง เป็นต้น - เนื้อดินของผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรงค่อนข้างสูง

7.2 ข้อดีและข้อเสียของการเผาโดยเตาอบและการเผาแบบเปิด

การเปรียบเทียบ	ข้อดี	ข้อเสีย
การเผาแบบเปิด	- ประหยัดเวลาในการเผา - มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยาก - เนื้อดินของผลิตภัณฑ์มีความแข็งแรง	- ไม่สามารถเผาในช่วงฤดูฝนได้ - หนาดินเสียไม่สามารถนำไปเพาะปลูกได้
การเผาโดยเตาอบ	- มาสารเผาผลิตภัณฑ์ได้ทุกฤดูกาล	- มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก - ใช้เวลาในการเผาผลิตภัณฑ์เป็นเวลานาน - เนื้อดินของผลิตภัณฑ์มีความเปราะแตกร้าวค่อนข้างง่าย

7.3 แนวทางการปรับปรุง พัฒนาเตาอบ

1. เตาอบควรต้องมีลิ้นดึงเข้า-ออก เพื่อช่วยเก็บความร้อนและเป็นการประหยัดเชื้อเพลิง
2. หน้าเตาให้เรียงอิฐก่อขึ้นปิดบางส่วนเพื่อให้เตาดูดความร้อนได้เต็มที่ และป้องกันไม่ให้ร้อนจนเกินไปเมื่อนำฟืนไปเติม
3. เมื่อผลิตภัณฑ์สุกให้อาอิฐมาเรียงปิดหน้าเตาให้สนิทเพื่อเป็นการบ่มความร้อน ดึงลิ้นออกให้ความเย็นจากภายนอกเตาดันความร้อนให้อยู่ภายในเตา เพื่อไม่ให้ผลิตภัณฑ์ลดยุณหภูมิลงเร็วเกินไปทำให้เกิดการแตกร้าวของผลิตภัณฑ์ได้
4. ควรมีการเจาะช่องตาไฟเพื่อเป็นช่องที่ใช้ส่งอุณหภูมิผลิตภัณฑ์และยังสามารถนำฟืนมาสูมไฟเพื่อเพิ่มอุณหภูมิได้ด้วย
5. ควรมีโครงเหล็กครอบหน้าเตาเพื่อป้องกันการสั่นไถลของปากหน้าเตาที่เกิดจากการหดขยายของอิฐเมื่อได้รับความร้อน
6. ปล่องควันไม่ควรเป็นท่อซีเมนต์แบบโยหินเพราะเมื่อใช้ไปนานๆจะทำให้ปล่องควันแตกร้าวได้

ภาพแนวทางการปรับปรุงส่วนด้านหลังเตาอบ

ภาคผนวก ง. สรุปประเด็นปัญหา และ ข้อมูลทั่วไปผลิตภัณฑ์

1. ข้อมูลสรุปประเด็นปัญหาเชิงเทคนิคการผลิต

สรุปประเด็นปัญหา “กระบวนการพัฒนาศักยภาพการผลิต ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา แบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบ้านหม้อ กรณีศึกษา บ้านหม้อ หมู่ 11 ตำบล เขวา อำเภอ เมือง จังหวัด มหาสารคาม”

1. วัตถุดิบ

ดินที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตนั้นขุดขึ้นมาใช้ได้ยากขึ้นเนื่องจากพื้นที่มีจำกัด จึงต้องขุดดินจากใต้ฟ้าซึ่งเป็นดินที่มีเนื้อไม่แน่น มีความชื้นสูง ส่งผลต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์หลังการเผา ดินที่ใช้จะแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ ดินโคลนสำหรับทำเชื้อ และดินดิบหรือดินเหนียวไว้สำหรับปั้น

1.1 ดินสำหรับการทำเชื้อ

ในอดีตจะใช้เนื้อดินในการผสมแกลบทำเชื้อ แต่ปัจจุบันการนำเนื้อดินที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมนั้นเอามาได้ยาก และกลายเป็นดินที่เรียกว่า “โคลนตม” ซึ่งเวลาที่เผาเชื้อจะทำให้ก้อนเชื่อนั้นแตกง่าย

เชื้อ :

อดีต เนื่องจากใช้ดินที่มีคุณภาพดี เนื้อดินแน่น เวลาเผาจึงทำให้เชื้อแข็งตัวเป็นก้อนดี ไม่แตกง่าย ต้มไม่ค่อยแตก จึงต้องใช้เวลาในการต้มเชื้อ

ปัจจุบัน เนื่องจากใช้ดินที่มีลักษณะเป็นโคลน เวลาเผาก้อนเชื้อจะแตกง่าย ไม่คงรูป คุณภาพไม่ค่อยดีนัก

1.2 ดินดิบหรือดินเหนียว

ในอดีตเราใช้ดินบริเวณขอบหนองเลิงเบญญ์ ซึ่งดินมีเนื้อละเอียด ไม่มีสิ่งปลอมปน มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การปั้น แต่ปัจจุบันแต่ละครัวเรือนต่างก็ผลิตผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นจึงทำให้ทรัพยากรดินที่หนองเลิงเบญญ์ลดน้อยลง ดินที่มีคุณภาพดีหมดไป ดินที่ได้ในปัจจุบันจึงเป็นดินเหนียว หรือดินเลน ที่นำมาจากใต้ฟ้า เนื้อดินหยาบ ทำให้เมื่อบั่นออกมาจะมีน้ำซึมออกมาจากผลิตภัณฑ์

1.3 เชื้อเพลิง

เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และแกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหาซื้อมาจากภายนอกหมู่บ้าน เพราะชาวบ้านที่บ้านหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้นสามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน ส่วนฟางที่ใช้สำหรับการเผาจะต้องใช้ฟางที่ได้จากการเกี่ยวด้วยมือเท่านั้น เพราะฟางที่ได้จากรถเกี่ยวนั้นมักเป็นฟางเส้นสั้น เวลาเผาฟางจะไหม้เร็วทำให้ต้องใช้ฟางมากกว่าปกติ และใช้ระยะเวลาเผายาวนานกว่า

2. เทคนิคการผลิต

การนำดินดิบที่ใช้สำหรับปั้นนั้น จะต้องใช้แรงงานผู้ชายเพราะต้องนำเรืออีโปงไปเอาถึงกลางหนอง จึงทำให้บางครอบครัวที่ไม่มีสมาชิกเป็นผู้ชายจะต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินในราคาที่เรือละ 70 บาท

การนวดดินก่อนนำมาปั้นต้องใช้เวลา ในปัจจุบันต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้ปั้นหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบ และส่งผลต่อสุขภาพ

ในขั้นตอนของการนวดดินหรือเหยียบดิน ผู้ปั้นบางคนในขั้นตอนการเหยียบดินมักเหยียบไม่ค่อยละเอียด ทำให้เวลาปั้นผลิตภัณฑ์จะมีลักษณะเป็นเศษหินเล็กๆ ผิวหม้อไม่เรียบเนียน เหมือนกลุ่มที่ผู้ปั้นเหยียบดินละเอียดดี

3. สถานที่

การเผาหม้อใช้วิธีการเผาแบบสุมเชื้อเพลิงบนชั้นงานกลางลานโล่ง ซึ่งมีข้อดีคือสามารถเผาจำนวนน้อยหรือมากก็ได้ แต่ต้องใช้พื้นที่มากเพราะการจุดไฟต้องห่างจากอาคารใกล้เคียงเพื่อความปลอดภัย และป้องกันไม่ให้ควันไฟที่เกิดจากการเผาอบกวนผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่มีอุปสรรคในฤดูฝนซึ่งหากฝนตกหรือพื้นดินเปียกชื้นจะไม่สามารถทำการเผาได้

ขาดสถานที่ในการผึ่งเก็บหม้อดินให้แห้งก่อนทำการเผา เนื่องจากต้องเรียงเก็บในที่ร่มไม่ถูกแดดและฝน ขาดสถานที่กองเก็บเชื้อเพลิงสำหรับการเผา ซึ่งต้องกันฝนได้

4. รูปแบบผลิตภัณฑ์

ชาวบ้านหม้อยังคงผลิตหม้อรูปแบบเดิมอยู่ แม้แนวโน้มการใช้หม้อดินเผาแบบเดิมจะลดลง มีการปั้นภาชนะรูปแบบแปลกออกไปบ้างตามที่ลูกค้าสั่งแต่ไม่มากนัก ราคาสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบหม้อที่ผลิตออกมามีราคาไม่สูง จึงต้องเร่งผลิตให้มากเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ

ไม่ค่อยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในขณะที่ความต้องการใช้งานและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ที่ยังยึดอาชีพปั้นหม้อเหลืออยู่น้อย ทำให้รูปแบบหม้อที่ปั้นไม่ค่อยมีความหลากหลาย ที่มีทำรูปแบบแปลกออกไปบ้างก็เป็นไปตามที่ลูกค้านำแบบมาสั่งผลิต

5. แรงงาน

จำนวนผู้ปั้นหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้ปั้นหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้ปั้นหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้

ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

6. ตลาด

หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไป ผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาดจึงทำให้ราคาของผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ กำไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง

ไม่มีอำนาจในการตั้งราคาเอง เนื่องจากไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อน การขึ้นราคาของผลิตภัณฑ์นั้นมักมีปัญหาที่ว่า คือ หากขึ้นราคาของผลิตภัณฑ์ 2 – 5 บาท มักได้ยินเสียงจากพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อว่า หม้อราคาแพงทำให้ขายได้ยากขึ้น จำนวนผู้ซื้อลดลงเพราะเห็นราคาสูงขึ้น อีกทั้งเมื่อรวมกับราคาน้ำมันจึงทำให้พ่อค้าคนกลางเห็นว่าไม่คุ้มกับค่าขนส่ง

7. สุขภาพ

ผู้ปั้นหม้อเริ่มมีวัยสูงขึ้นจึงเริ่มประสบปัญหาสุขภาพเพราะการปั้นหม้อทั้งวัน เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการนั่งดินและปั้นหม้อ

มีสุขภาพของของผู้สูงอายุทำให้ทำงานได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน

เวลาสวดภาวนาผู้ปั้นหม้อบางคน บริเวณหลังมือมักเป็นแผลถลอก บางทีอาจลุกลามไปเรื่อยจากการที่สวดภาวนาหม้อซ้ำๆ บริเวณเดิมๆ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นางเกษร อรหันตา เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2551)

8. คุณภาพของผลิตภัณฑ์

- ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่ได้มีขนาดไม่ได้มาตรฐาน คือ หม้อชนิดเดียวกัน ขายราคาเท่ากัน แต่ผู้ปั้นหลายคน ขนาดของผลิตภัณฑ์ที่ได้จึงไม่มีมาตรฐาน เพราะเวลาปั้นผู้ปั้นจะใช้เวลาในการกะขนาดผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด ทำให้การตั้งราคา และการขายนั้นทำยาก
- เนื่องจากใน 1 วัน ผู้ปั้นจะต้องปั้นหม้อให้ได้มากที่สุด เพื่อนำส่งออกขายให้กับสหกรณ์ โดยปกติแล้วศักยภาพในการผลิตของแต่ละคน ซึ่งในอดีต ใน 1 วัน จะปั้นหม้อหุงแค่เพียง 10 – 15 ใบ เพราะจะต้องตีหม้อในเรียบเนียน แข็งแรง คงทนจึงทำให้น้ำไม่รั่วซึมง่าย แต่ปัจจุบันใน 1 วัน ศักยภาพการผลิตของผู้ปั้นนั้นสามารถปั้นได้ถึง 30 ใบ จึงทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้นั้นไม่ได้คุณภาพดังเช่นในอดีต และอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ปั้นไม่รอให้ดินแห้งตัวสักเล็กน้อย แต่ได้นำมาปั้นเลย ซึ่งดินที่นำมาปั้นนั้นยังเป็นดินเลน จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รั่วซึมจากผลิตภัณฑ์นั้นได้ง่าย จากการสัมภาษณ์นางน้อย คำศิริรักษ์ เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2551

จากประเด็นปัญหาดังที่ได้กล่าวสรุปมาข้างต้นนี้ มีหลายปัญหา ที่มีสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อศักยภาพการผลิตของกลุ่มบ้านหม้อ ตลอดจนส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิต ในด้านอาชีพ และรายได้ ของกลุ่มบ้านหม้อ ทั้งนี้หากจะมีการพัฒนาศักยภาพการผลิตขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาปัญหาพร้อมทั้งวิเคราะห์และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่ม เพื่อการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

2. สรุปประเด็นปัญหาต่อการสืบทอดภูมิปัญญาการปั้นหม้อ

การสร้างการเรียนรู้ เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาการปั้นหม้อ

กรณีศึกษา : บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

2.1 สรุปประเด็นปัญหาของเด็กและเยาวชน

ภูมิปัญญาการปั้นหม้อ เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ถูกเลเหลจากเยาวชนรุ่นใหม่ ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า จำนวนผู้ปั้นหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้ปั้นหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้ปั้นหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้ เนื่องจากค่านิยมที่เปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมเหล่านี้จะสูญหาย ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อวิถีชีวิต และการดำรงอยู่ของชุมชนในอนาคต

2.2 ด้านความรู้ภูมิปัญญาการปั้นหม้อ

ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาการปั้นหม้อทั้งในอดีต และปัจจุบันอย่างแท้จริง

เห็นว่าอาชีพการปั้นหม้อเป็นอาชีพที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการฝึกฝนกว่าจะปั้นหม้อได้

เห็นว่าขั้นตอนการปั้นหม้อต้องใช้ระยะเวลายาวนานในการปั้นกว่าจะได้เป็นผลิตภัณฑ์ที่พร้อมจะจำหน่าย

เห็นว่าอาชีพปั้นหม้อเป็นอาชีพที่ลำบาก เหนื่อย

ขั้นตอนการปั้นหม้อ ทำให้เสื้อผ้าเปื้อน เล็บดำ มือแตกด้าน เท้าแตก จึงทำให้เกิดความรู้สึกไม่อยากปั้นหม้อ

มีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

จากประเด็นปัญหาข้างต้น เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวเด็กและเยาวชนในชุมชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาสาเหตุของปัญหาจากตัวเด็กและเยาวชน และหาแนวทางสร้างกระบวนการเรียนรู้ประโยชน์และคุณค่าภูมิปัญญาการปั้นหม้อร่วมกัน สร้างความตระหนัก ผลที่ได้นำไปสู่การสร้างการเรียนรู้โดยคนในชุมชนเอง ก่อให้เกิดการเรียนรู้และความรักความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองมากขึ้น

3. ข้อมูลทั่วไป

ศัพท์เฉพาะ

คำศัพท์	ความหมาย
อีเล็ง	ภาชนะคล้ายถ้วยชาม ไว้สำหรับใส่ข้าว ใส่แกง
อีลอ	ภาชนะคล้ายถ้วย มีขนาดเล็ก ภายในมีขีดเล็กๆ รอบถ้วย ใช้สำหรับ ฝนมัน
ป่องดั่ง	ภาชนะที่ใช้สำหรับนั่งปลา และใช้ทำขนมลอดช่อง มีลักษณะคล้าย หม้อหนึ่งในปัจจุบัน
อีแปะ	
ฝาระมี	ฝาหม้อ
ไม้คานขอ	ไม้คานที่ใช้ในการหามหม้อไปจำหน่ายในสมัยอดีต
ก้อนเส้า	ก้อนหินขนาดแคคิ๊บ ใช้เป็นเตาสำหรับก่อไฟ จำนวน 3 ก้อน เพื่อ สำหรับไว้วางหม้อ หรือกระทะ
ไม่มีมือเสือ	ทำมาจากไม้ไผ่ ใช้เขียนหม้อในขั้นตอนของการเผา เมื่อเผาเรียบร้อยแล้ว
ไม้หรว	ทำมาจากไม้คู้ ใช้สำหรับขุดดินจากหนองเล็งเบญญ
ฟด	ใบไม้แห้งใช้เป็นเชื้อเพลิงในการเผาหม้อ

ภาคผนวก จ. การนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ดูหัวข้อ 7.3 หน้า 87 ภาพรายการเปรียบเทียบผลที่ได้รับจากกิจกรรม ดังนี้

กิจกรรม

- 1) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา
- 3) กิจกรรมปลูกป่าชุมชน สอนเด็กน้อยปั้นดิน
- 4) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน
- 5) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
- 6) กิจกรรมเยาวชนบ้านหม้อ
- 7) กิจกรรมสืบสานคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อ ด้วยละครเยาวชน
- 8) กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์

ผลผลิต

1. เครื่องนวดดินที่ประยุกต์มาจากชุมชนด่านเกวียน
2. เตาเผาในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน สำหรับเผาหม้อในฤดูฝน
3. ป่าไม้ใหม่ ทดแทนป่าชำเดิม ซึ่งสร้างทรัพยากรไม้ ทำฟืน เครื่องเรือน อาคารและอื่นๆ
4. รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่เกิดจากความคิดของกลุ่มคนบ้านหม้อและเยาวชนคนรุ่นใหม่
5. ความรู้ด้านการผลิต และการขายจากชุมชนด่านเกวียน ซึ่งต้องมาประยุกต์ใช้ต่อไป
6. กลุ่มเด็กและเยาวชน, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและกลุ่มคนบ้านหม้อ เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญา การปั้นหม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ตกแต่งและอื่นๆ
7. ความสุข ความสนุกสนาน ความสามัคคี, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและเยาวชน ความภาคภูมิใจใน ประวัติของชุมชน
8. สื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นพับ และ ป้ายไว้นิเทศขนาดใหญ่ หมุนเวียนใช้ได้

ภาคผนวก จ. ทะเบียนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาแบบโบราณ โดยกลุ่มอาชีพบ้านหม้อแบบโบราณ หมู่บ้านหม้อ

ทะเบียนเลขที่ 1A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อก้นกลม ขนาดเล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : หม้อหนึ่ง

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบตัววง 38.5 นิ้ว , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 12.5 นิ้ว , สูง 10 นิ้ว

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ต้มสวaim , ใช้ประกอบพิธีในงานศพ (หม้อธาตุ) , ต้มน้ำ , ึ่งข้าวเหนียว

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะปั้น) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วันสำหรับฤดูปกติ

15 วัน สำหรับช่วงฤดูฝน ฝนตก

ราคาขายปลีก : 20 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 18 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : คุณโน , คุณหลอด , นางบุญมี และกองทุนเซรามิก

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 – 100 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : สีสวยธรรมชาติ , ความหนากำลังดี , มีลวดลายตะไบ ,

ลายเลื้อยโบราณ

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 2A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อก้นกลม ขนาดเล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : หม้อหนึ่ง

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบตัววง 34 นิ้ว , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 10 นิ้ว , สูง 9 นิ้ว

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ต้มสวาทไหม , ใช้ประกอบพิธีในงานศพ (หม้อธาตุ) , ต้มน้ำ ,
ข้าวเหนียว

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วันสำหรับฤดูปกติ

15 วัน สำหรับช่วงฤดูฝน ฝนตก

ราคาขายปลีก : 20 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 18 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : คุณโน้ , คุณหลอด , นางบุญมี และกองทุนเซรามิก

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 – 100 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : สีสวยธรรมชาติ , ความหนักกำลังดี , มีลวดลายตะไบ ,
ลายเลื่อยโบราณ

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 3A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : โคมไฟ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบตัว 30 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลาง 14 เซนติเมตร , สูง 16 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ประดับเป็นโคมไฟ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 10 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 7 วัน

ราคาขายปลีก : 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 40 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 5 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : เจาะฉลุลายสวยงาม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 4A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชะม้องใส่ปลา

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : หมวง

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 36 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 8 เซนติเมตร , สูง 10.5

เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางทั้งตัว 11 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางก้น

8 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : เป็นของที่ระลึก และตั้งโชว์

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะปั้น) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 20 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 15 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 10 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายเลียนแบบเครื่องจักรสาน โดยใช้วิธีการขีด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 5A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชะม้องใส่ปลา

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : หมวง

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 45 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 9 เซนติเมตร , สูง 12 เซนติเมตร ,
เส้นผ่าศูนย์กลางทั้งตัว 14 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางก้น 8 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : เป็นของที่ระลึก และตั้งโชว์

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 20 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 15 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 10 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายเลียนแบบเครื่องจักรสาน โดยใช้วิธีการขีด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 6A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกัน

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 40 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 8 เซนติเมตร , สูง 14 เซนติเมตร , ฐาน 7 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้แห้ง, สด, ใส่ปากกาดินสอดั่งโต๊ะ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 30 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 25 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 10 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ลวดลายสีสวยงาม, ใส่ไม้รวัก, หินขัดมัน, ทุ่งพลาสติกขัด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 7A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกันปากแตร

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 65 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 25 เซนติเมตร , สูง 25 เซนติเมตร , ฐาน 13 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้ และประดับตั้งโชว์

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 4 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 100 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 80 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 2 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ลวดลายสวยงาม กลิ้งกุด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 8A/1

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชุบน้ำชา (ฐานจานรอง)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางรอบนอก 29 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางข้างใน 25 เซนติเมตร , สูง 4 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ชา กาแฟ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ชุด

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อชุด

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อชุด

ลูกค้าเจ้าประจำ : บ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 1 – 2 ชุด

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ขายเป็นชุด, จานรอง , กา + แก้ว 2 ใบ

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 8A/2

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชุบน้ำชา (แก้วชา)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 8.5 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลาง 6

เซนติเมตร ,

สูง 7.5 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ น้ำชา กาแฟ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ชุด

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อชุด

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อชุด

ลูกค้าเจ้าประจำ : บ้านหมี่

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 1 – 2 ชุด

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ขายเป็นชุด, จานรอง , กา + แก้ว 2 ใบ

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 8A/3

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชุบน้ำชา (ฝาภา)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางฝา 11 เซนติเมตร , สูง 3.5 เซนติเมตร, เส้นผ่าศูนย์กลางหูจับ 2.5

เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ น้ำชา กาแฟ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ชุด

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อชุด

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อชุด

ลูกค้าเจ้าประจำ : บ้านหมี่

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 1 – 2 ชุด

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายกตผิว ขัดมัน

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 8A/4

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ชุบน้ำชา (กา)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 12.5 เซนติเมตร , สูง 11.5 เซนติเมตร, เส้นผ่าศูนย์กลาง 10.5 เซนติเมตร, หูจับ ยาว 8 เซนติเมตร กว้าง 4 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ น้ำชา กาแฟ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ชุด

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อชุด

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อชุด

ลูกค้าประจำ : บ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 1 – 2 ชุด

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีหูจับ ลวดลายบริเวณขอบปาก

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 9A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ตุ๊กตารูปสัตว์ (ควาย)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : สูง 15 เซนติเมตร , ยาว 24 เซนติเมตร , กว้าง 8 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : เป็นของที่ระลึก และตั้งโชว์

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะปั้น) : 2 ตัว

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 วัน

ราคาขายปลีก : 100 บาท ต่อตัว

ราคาขายส่ง : 80 บาท ต่อตัว

ลูกค้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 1 ตัว

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : สวยงาม สัตว์น่ารัก เหมือนจริง

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 10A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกันใหญ่ตั้งพื้น

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 112 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 28 เซนติเมตร ,
เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 15 เซนติเมตร สูง 65.5 เซนติเมตร ,
เส้นผ่าศูนย์กลางรอบตัว 36.5 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางก้น 22
เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้แห้ง สด

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 10 – 15 วัน

ราคาขายปลีก : 350 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 300 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : ห้างเสริมไทย

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 2 คู่ 4 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ใส่น้ำได้ รูปทรงสวยงาม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 11A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ไหล้น (แจกนทรงไห)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 83 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 12.5 เซนติเมตร ,

เส้นผ่าศูนย์กลางปากนอก 21 เซนติเมตร สูง 37 เซนติเมตร ,

ฐาน 20 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้ชำ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 15 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 2 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : รูปทรงประยุกต์ มีลวดลายสวยงาม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 12A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกันปากแตรเล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบวง 39 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปากบน 12.5 เซนติเมตร ,

เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 5 เซนติเมตร , สูง 12.5 เซนติเมตร , ปากรอบ

กว้าง 40

เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางก้น 7.5 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้โชว์

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 2 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 15 วัน

ราคาขายปลีก : 150 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 130 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : นักศึกษามาสั่งทำ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 2 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : รูปทรงประยุกต์ มีลวดลายสวยงาม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 13A

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กระถางติดลายดอกกล้วยดี

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางเรณู ไชโยชน์

อายุ : 45 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 52 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปากนอก 36 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 29

เซนติเมตร , สูง 22.5 เซนติเมตร , ปากรอบกว้าง 40 เซนติเมตร ,

เส้นผ่าศูนย์กลางฐาน 19.5 เซนติเมตร, ปีกปากบน 2.5 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ปลุกต้นไม้ประดับ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 10 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 15 วัน

ราคาขายปลีก : 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 45 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : ในตลาด

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ลวดลายปูน ตำสวยงาม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 1B

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกัน

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : เพลินผกา หวังทิวกลาง (ลูก) , หนูพร หวังทิวกลาง (แม่)

อายุ : 35 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 25 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลาง 71 เซนติเมตร, 44 เซนติเมตร, 36 เซนติเมตร , สูง 30 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 2.6 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ใส่ดอกไม้แห้ง และสด

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 10 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 8 วัน (เตรียมดิน 1 วัน, ปั้น

1

วัน, แกะลาย 1 วัน, ตาก 4 วัน, เผา 1 วัน

ราคาขายปลีก : คู่ละ 150 บาท

ราคาขายส่ง : ไม่เคยขายส่ง

ลูกค้าประจำ : หมู่บ้านโดยรอบที่มาเห็น

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ครั้งละ 1 คู่

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ดัดแปลงมาจากแจกันโบราณ แต่เพิ่มแกะลาย

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 1C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อต้มยำชุดใหญ่

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 39 × 25 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 5.3 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ทำจิ้มจุ่ม

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 10 ชุด

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 100 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 80 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : ร้านขายจิ้มจุ่ม

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 10 ชุด

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ขนาดกลางมีเตาพร้อม

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 2C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กรวยครอบ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 41 × 23 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 3.5 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ครอบต้นกุยช่าย

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 30 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 25 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : ชาวบ้านเกษตรกร จ.กาฬสินธุ์

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 150 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : กรวยสูง

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 3C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : โองเล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 16 × 11 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 1 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 30 – 40 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 20 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 15 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : โรงเรียนผดุงนารี

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 500 – 600 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : เล็กกะทัดรัด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 4C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : อ่างบัวเล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 13 × 20 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 2.6 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ปลูกบัว

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 100 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 30 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 25 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : โรงเรียนผดุงนารี

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 200 – 300 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ปากกว้าง

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 5C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : แจกันปากแตร

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 26 × 22 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 2.6 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ดอกไม้

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 150 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 40 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : โรงเรียนผดุงนารี

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 300 – 400 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ปากเหมือนแตร

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 6C

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อใส่น้ำ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบาง วงศ์ซารี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 46 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 40 × 29 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 9.4 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่น้ำดื่ม

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 6 – 8 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 100 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 100 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : พ่อค้าคนกลางมารับ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 30 – 50 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีขนาดใหญ่ มีลวดลาย

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 1D

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กระทะดิน

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางสาวใจ อันฤดี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 2 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : รอบตัวกว้าง 36 นิ้ว

น้ำหนัก : 2.2 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ทำอาหาร

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : เลิกผลิตแล้ว

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 3 วัน

ราคาขายปลีก : 30 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 30 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นางกิ่ง บ้านใกล้เคียงบ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : จะผลิตตามลูกค้าที่มาสั่ง

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : เป็นกระทะโบราณ

คุณสมบัติอื่นๆ : ร้อนยาก แต่ร้อนนาน เหมาะกับการใช้เตาถ่าน

ทะเบียนเลขที่ 2D

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กาดัมยา

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : กาดิน

ชื่อผู้ผลิต : นางสาวใจ อันฤดี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 2 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 13 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางป่อง 20

เซนติเมตร , เส้นรอบวงกลางป่อง 74 เซนติเมตร, สูงพื้น-ปาก 17

เซนติเมตร , สูงพื้น - หู 29 เซนติเมตร ,

น้ำหนัก : 1.8 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ดัมยา

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะปีน) : 15 ใบ (พร้อมกดลายด้วย)

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 4 วัน

ราคาขายปลีก : 40 หรือ 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 35 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นางกิ่ง บ้านใกล้เคียงบ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 30 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายดอกไม้ รอบปากและฝา

(ใช้วิธีการกดลายด้วยไม้ลายดอก)

คุณสมบัติอื่นๆ : บางที่เผาแล้วดำลูกค้าไม่เอาก็แถมไป

ทะเบียนเลขที่ 3D

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กาน้ำ (มีฐาน)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : กาดิน

ชื่อผู้ผลิต : นางสาวใจ อันฤดี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 2 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 13 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางป่อง 20

เซนติเมตร , เส้นรอบวง 74 เซนติเมตร , สูงพื้น-ปาก 18

เซนติเมตร , สูงพื้น - หู 30 เซนติเมตร ,

น้ำหนัก : 1.9 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่น้ำดื่ม

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 15 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 4 วัน

ราคาขายปลีก : 40 หรือ 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 35 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นางกิ่ง บ้านใกล้เคียงบ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 30 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายดอกไม้รอบปากและฝา (กดลาย)

คุณสมบัติอื่นๆ : มีฐาน ตั้งพื้นได้สะดวก แต่ตั้งเตาถ่านจะติดถ่าน

ทะเบียนเลขที่ 4D

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อจุ่ม

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : หม้อหม้อจุ่ม

ชื่อผู้ผลิต : นางสาวใจ อันฤดี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 2 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : หม้อ : เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 13.5 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปากนอก

19

เซนติเมตร , เส้นรอบวง 59 เซนติเมตร, สูง 9 เซนติเมตร

เตา : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 68 เซนติเมตร , รอบวงปาก 62 เซนติเมตร, สูง 13

เซนติเมตร, รอบวงฐาน 42 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 3 กิโลกรัม (หม้อ 1.1 กิโลกรัม, เตา 1.8 กิโลกรัม)

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่จุ่ม

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะปั้น) : หม้อ 20 เตา 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 4 วัน

(ถ้า 100 ใบ ประมาณ 10 วัน)

ราคาขายปลีก : 40 หรือ 50 บาท ต่อชุด

ราคาขายส่ง : 35 บาท ต่อชุด

ลูกค้าประจำ : นางกิ่ง บ้านใกล้เคียงบ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 100 – 200 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ขนาดใหญ่กว่าหม้อจุ่มของคนอื่น

(ทัวไปทำประมาณ 2 ขนาด)

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 5D

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อแกง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางสาวใจ อันฤดี

อายุ : 56 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 2 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปากใน 16 เซนติเมตร , เส้นผ่าศูนย์กลางปากนอก

22

เซนติเมตร, รอบวงป่อง 81 เซนติเมตร, สูง 27 เซนติเมตร ถึงขอบปาก,

เส้นผ่าศูนย์กลางป่อง

24 เซนติเมตร

น้ำหนัก : -

ประโยชน์ใช้สอย : ต้มแกง

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 18 ใบ รวมฝา

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 4 วัน

ราคาขายปลีก : 40 หรือ 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 20 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : นางกิ่ง บ้านใกล้เคียงบ้านหม้อ

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 30 – 40 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : มีลวดลายรอบปาก

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 1E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อจุ่ม

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 20 × 25 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 1.7 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่จุ่ม

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : -

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : ชุดละ 30 บาท

ราคาขายส่ง : -

ลูกค้าประจำ : -

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : -

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : กะทัดรัด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 2E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อหุง (เล็ก)

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 17 × 22 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 1.3 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 10 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 7 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : -

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 300 – 400 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : ขนาดเล็ก

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 3E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อแกง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 19 × 21 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 1.8 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : 10 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 10 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : คนในชุมชน

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 300 – 500 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 4E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ตุ่มใส่น้ำ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 30 × 36 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 5.0 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : 20 บาทต่อใบ

ราคาขายส่ง : 20 บาทต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 100 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 5E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ครก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 18 × 16 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 2.0 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 9 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง (ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมใช้)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ไม่แน่นอน

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 6E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : นางร่อ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : อีล่อ

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 16 × 6 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 0.7 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้สำหรับฝนขมิ้น

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 100 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : 5 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 5 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง (บางครั้งที่มีการสั่งซื้อ)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ไม่นแน่นอน

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 7E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ถ้วยนางเลิง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 19 × 8 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 0.9 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่อาหาร

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 100 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 10 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง (นานๆ ครั้งจะสั่ง)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ไม่แน่นอน

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 8E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ก้อนเส้า

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 9 × 16 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 4.9 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้สำหรับรองหม้อ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : -

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : -

ลูกค้าประจำ : -

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : -

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 9E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : นางแปะสาวไหม

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 16 × 4 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 0.5 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้สาวไหมในอดีต

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 5 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง (ไม่ค่อยนิยมใช้)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ไม่แน่นอน

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 10E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ถ้วยนางเลิ้ง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : 24 × 10 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 2.0 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใส่ข้าว ใส่แกง

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 50 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 5 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง (ไม่ค่อยนิยมใช้)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : ไม่นแน่นอน

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 11E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อป่องตั้ง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000

ขนาด : 22 × 24 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 1.8 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้สำหรับนั่งปลา และใช้ทำขนมลอดช่อง มีลักษณะคล้ายหม้อหนึ่งในปัจจุบันใช้ทำอาหารต่างๆ

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 20 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : -

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 20 – 30 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 12E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : ตุ่มใส่น้ำ

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 32 × 34 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 5.5 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 20 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 25 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : -

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 100 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 13E

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : หม้อกะออม

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : กลุ่มบ้านหม้อ

อายุ : - เพศ : -

บ้านเลขที่ : 73 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : 34 × 36 เซนติเมตร

น้ำหนัก : 5.8 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : -

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 15 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : -

ราคาขายปลีก : -

ราคาขายส่ง : 30 บาท ต่อใบ

ลูกค้าเจ้าประจำ : พ่อค้าคนกลาง

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 – 100 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : -

คุณสมบัติอื่นๆ : ให้เปิดไข่

ทะเบียนเลขที่ 1F

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กระถางดอกไม้ใหญ่

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบัวไข แก้วกลาง

อายุ : 41 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 114 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 38 เซนติเมตร , รอบปาก 140 เซนติเมตร, รอบตัว 121

เซนติเมตร, สูง 26 เซนติเมตร , รอบฐาน 78 เซนติเมตร ,

น้ำหนัก : 8.8 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ปลูกต้นไม้

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 15 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 50 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : ไม่ขายส่ง

ลูกค้าประจำ : นางบุญมี (รับไปขาย), ส่งขายเข้ากองทุน

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : หนากว่าท้องตลาด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 2F

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กระถางดอกไม้ กลาง

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบัวไข แก้วกลาง

อายุ : 41 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 114 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 31 เซนติเมตร , รอบปาก 121 เซนติเมตร, รอบตัว 106

เซนติเมตร, สูง 28 เซนติเมตร , รอบฐาน 63 เซนติเมตร ,

น้ำหนัก : 6.3 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ปลูกต้นไม้

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะบ้าน) : 15 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 30 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 25 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นางบุญมี (รับไปขาย)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : หนากว่าท้องตลาด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ทะเบียนเลขที่ 3F

ทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชน

ประเภทหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผา

บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ชื่อผลิตภัณฑ์ : กระถางดอกไม้ เล็ก

ชื่อผลิตภัณฑ์ที่ใช้เรียกในชุมชน (ถ้ามี) : -

ชื่อผู้ผลิต : นางบัวไข แก้วกลาง

อายุ : 41 ปี เพศ : หญิง

บ้านเลขที่ : 114 หมู่ 11 ต.เขวา อ.เมือง จ. มหาสารคาม 44000

ขนาด : เส้นผ่าศูนย์กลางปาก 29 เซนติเมตร , รอบปาก 113 เซนติเมตร, รอบตัว 97

เซนติเมตร, สูง 23 เซนติเมตร , รอบฐาน 61 เซนติเมตร ,

น้ำหนัก : 4.7 กิโลกรัม

ประโยชน์ใช้สอย : ใช้ปลูกต้นไม้

จำนวนผลิตต่อวัน (เฉพาะวัน) : 15 ใบ

ระยะเวลาการผลิต (ตั้งแต่เริ่มเตรียมดินปั้นจนเผาเสร็จ) : 5 วัน

ราคาขายปลีก : 25 บาท ต่อใบ

ราคาขายส่ง : 20 บาท ต่อใบ

ลูกค้าประจำ : นางบุญมี (รับไปขาย)

จำนวนสินค้าต่อการส่ง 1 ครั้ง : 50 ใบ

ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ : หนากว่าท้องตลาด

คุณสมบัติอื่นๆ : -

ภาคผนวก ข. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

สัญญาเลขที่ RDG51E0032

1. โครงการวิจัย

“การศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม”

2. สรุปรายงานฉบับสมบูรณ์

รายงานในช่วงตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2551 ถึงวันที่ 31 กรกฎาคม 2552

ชื่อหัวหน้าโครงการ : นายณพงศ์ นพเกตุ

หน่วยงาน : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

3. วัตถุประสงค์โครงการ

- 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของการประกอบอาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
- 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพในการประกอบอาชีพบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
- 3) เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ คุณค่าและอัตลักษณ์ การประกอบอาชีพบ้านหม้อของชุมชนบ้านหม้อ
- 4) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อร่วมกันของคนบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

4. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมและผลที่ได้รับตลอดโครงการ

กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินงานจริง	ผลการดำเนินงานตามจริง	วัตถุประสงค์ที่บรรลุ
1 ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ	กิจกรรมที่ 1 “ประชุมเตรียมความพร้อมทีมดำเนินการ และพัฒนาโจทย์ร่วมกัน”	1 เวทีพัฒนาโจทย์โครงการร่วมกัน ทีมวิจัย-พี่เลี้ยง เข้าใจปัญหาอาชีพบ้านหม้อ / ได้ประเด็นร่วม เพื่อสรุปเป็นโจทย์	ข้อ 1, 2
2 ประชุมทำความเข้าใจ	กิจกรรมที่ 2 “ประชุม	2 เวทีชี้แจงโครงการและ	ข้อ 1, 2

กับชุมชน ขยายกลุ่ม เครือข่ายการพัฒนาใน ชุมชน	ทำความเข้าใจกับ ชุมชน ขยายกลุ่ม เครือข่ายการพัฒนาใน ชุมชน”	แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (ชาวบ้าน อาจารย์ นิสิต) โดยอาจารย์อธิบาย โครงการ แนะนำนิสิต ช่วยงาน เกริ่นถึงการดูงาน / ชาวบ้านได้เห็นภาพวิธี ทำงาน รู้จักกับอาจารย์ นิสิต ได้ความรู้ใหม่ / ยังไม่ มีการขยายเครือข่ายไปสู่ นอกกลุ่มบ้านหม้อ	
3 ประชุมทีมออกแบบ เครื่องมือการศึกษา ข้อมูล	กิจกรรมที่ 3 “ประชุม ทีมออกแบบเครื่องมือ การศึกษาข้อมูล”	3 เวทีแบ่งงานศึกษาข้อมูล – ทานข้าวร่วมกัน วิธีการ - แบ่งกลุ่มเป็น 4 กลุ่ม เลือกหัวหน้า / อาจารย์ / ผู้จัดและรายงาน - ระดมสมอง ประเด็นที่จะ เก็บข้อมูล เล่าเรื่องราว ความรู้ ความรู้สึก การบ้าน หม้อโบราณ - แบ่งกันไปเก็บข้อมูล ผลที่เกิดขึ้น - ได้กลุ่ม 4 กลุ่ม คือ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ชุมชน 2) ศึกษาประวัติและองค์ ความรู้ 3) ศึกษากระบวนการผลิต หม้อ 4) ศึกษาการตลาด การ ขาย	ข้อ 1, 2
4 ศึกษารวบรวมข้อมูล 4.1 ประวัติความเป็นมา ของอาชีพและคนบ้าน 4.2 องค์ความรู้เดิมด้าน เทคนิค รูปแบบ วิธีการ บ้าน 4.3 สภาพชุมชน	กิจกรรมที่ 4 “ทีมวิจัย และชาวบ้านร่วม ศึกษารวบรวมข้อมูล”	4 จัดเวทีคุยและค้นข้อมูล จาก 4 กลุ่มย่อย นิสิตช่วย จัดบันทึก ประมวลข้อมูล วิธีการ - ชาวบ้านแต่ละ กลุ่ม คือ ข้อมูลพื้นฐาน, ประวัติและองค์ความรู้, การ ผลิต และการตลาด ให้ ข้อมูล นิสิตบันทึกในเวที มี	ข้อ 1, 2

วิวัฒนาการ ที่ส่งผลต่ออาชีพ 4.4 สถานการณ์ ปัญหา ศักยภาพอาชีพบ้านหม้อ		รายงานสรุป <u>ผลที่เกิดขึ้น</u> – ได้ข้อมูลแต่ละกลุ่ม จากการระดมความเห็นจากชาวบ้าน จึงได้ทบทวนถึงอาชีพการบ้านหม้อ มองเห็นตัวตนและคุณค่า - ทีมวิจัยชาวบ้านยังขาดการจัดบันทึก แต่บอกความภาคภูมิใจ ปัญหา วิธีการบ้านหม้อได้ชัดเจน	
5 นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาาร่วมกัน	กิจกรรมที่ 5 “นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพิ่มเติม ตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาาร่วมกัน” กิจกรรมย่อย 5.1 : เวทีทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน กิจกรรมย่อย 5.2 : เวทีทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล - ทานข้าวร่วมกัน	5.1 เวทีทบทวนรูปแบบการเก็บข้อมูลร่วมกัน <u>วิธีการ</u> – อาจารย์จัดเวทีทบทวนการแบ่งกลุ่มเก็บข้อมูล / มีนิสิตฝึกงาน, ช่วยงาน เข้าร่วม / นำเสนอทางเลือกในการพัฒนาอาชีพ คือ เตาเผารูปแบบต่างๆ / ทีมวิจัยชาวบ้านแลกเปลี่ยนความคิดเห็น <u>ผลที่เกิดขึ้น</u> – เกิดความสนใจในเตาเผาแบบใหม่ แต่ยังไม่ตรวจสอบข้อมูล/ทดลองปฏิบัติ 5.2 เวทีที่ทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล - ทานข้าวร่วมกัน <u>วิธีการ</u> – จัดเวทีการนำเสนอข้อมูลทั้ง 4 หัวข้อย่อย (ข้อมูลพื้นฐาน, ประวัติและองค์ความรู้, การผลิต และการตลาด) - อาจารย์นำเสนอภาพรวมงานวิจัย โจทย์ที่กำลังค้นหา นิสิตฝึกงานช่วย	ข้อ 1, 2 และ 3 ข้อ 1, 2 และ 3

		เตรียมภาพ ข้อมูล Flip Chart - ให้ตัวแทนทีมวิจัยชาวบ้านแต่ละกลุ่มเสนอ - ตรวจสอบข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดโดยอาจารย์ <u>ผลที่เกิดขึ้น</u> – แต่ละกลุ่มเห็นข้อมูลของตนเอง เห็นความเป็นมาของกลุ่มอาชีพบ้านหม้อ <u>ประวัติ</u> เกิดการระลึกถึงอุปกรณ์ดินเผาชนิดอื่นๆ นอกจากหม้อใส่น้ำ เช่น ครก กระทะ ถ้วยอีแปะ ถ้วยอีเล้ง ฯลฯ มีความรู้สึกผูกพันกับอดีต, เห็นข้อมูล <u>กระบวนการผลิตหม้อ</u> ความยากลำบาก อุปสรรค และมีข้อเสนอ โดยเฉพาะเครื่องมือช่วยนวดดิน, อุปกรณ์และสถานที่สำหรับการตากและเผาในฤดูฝน, เห็นข้อมูล <u>สภาพชุมชน</u> และ <u>การขายการตลาด</u> ซึ่งมีประเด็น “ความสม่ำเสมอ” หรือ “มาตรฐาน” ของหม้อดินเผาที่ยัง มีขนาดและคุณภาพของหม้อที่ไม่คงที่ มีความแตกต่างระหว่างคนผลิตในชุมชนเดียวกัน ผู้ <u>บ้าน</u> ไม่สามารถกำหนด “ราคา” ขายร่วมกันได้ ทำให้ผู้ซื้อเป็นผู้กำหนดราคาได้	
6 สังเคราะห์เรื่องคุณค่า	กิจกรรมที่ 6 “สังเคราะห์	6.1 เปิดเวทีสำรวจ/	

และอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ	คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ - จัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์”	สังเคราะห์อัตลักษณ์กลุ่มบ้านหม้อ โดยการจัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์ – (ทานข้าวร่วมกัน) <u>วิธีการ</u> – ผู้บ้านหม้อ ภาชนะเครื่องปั้นดินเผา เครื่องตกแต่ง ทุกๆ ชนิด นำผลิตภัณฑ์ของตัวเองออกมาแสดง / คณาจารย์นิสิต ถ่ายภาพ วาดภาพ ทำตารางแบบฟอร์มผลิตภัณฑ์ <u>ผลที่เกิด</u> -ทราบว่าผู้บ้านหม้อคนใดมีความสามารถในการผลิตอะไร ความเร็วในการผลิต (ปริมาณเท่าไรต่อวัน) ขนาด รูปร่าง น้ำหนัก และราคาผลิตภัณฑ์ ----- ----- เว้นช่วงชาวบ้านทำนา ----- -----	ข้อ 1, 2 และ 3
7 ศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง	กิจกรรมที่ 10 “กิจกรรมศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง” กรณีชุมชนเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน นครราชสีมา กิจกรรมที่ 14 “กิจกรรมศึกษาดูงานกระบวนการเตรียมดิน” (ชุมชนด่านเกวียน)	7 ทีมวิจัยและกลุ่มคนบ้านหม้อได้ศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาที่เกี่ยวข้องวิธีการ 1.ศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นแบบการเรียนรู้ชุมชนด่านเกวียน นครราชสีมา 2. ศึกษาดูงานและทดลองกระบวนการเตรียมดิน ชุมชนด่านเกวียน นครราชสีมา ผลที่เกิด 1. ได้นำความรู้ด้านการ	ข้อ 1, 2, 3 และ 4

		ผลิต การขาย เทคนิคการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคน มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ	
8 จัดเวทีประมวลความรู้ / กำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน	กิจกรรมที่ 7 “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”	8.1 เปิดเวทีทบทวนภาพรวมงานวิจัยงบประมาณและการแบ่งหน้าที่อีกครั้ง - ทานข้าวร่วมกัน <u>วิธีการ</u> – เนื่องจากเว้นช่วงทำนา จึงมาทบทวนกิจกรรมทั้งหมดที่ทำไป และวางแผนดำเนินการวิจัยต่อไป <u>ผลที่เกิดขึ้น</u> – เห็นภาพรวมกิจกรรมที่ได้ทำไป สิ่งที่ชาวบ้านคาดหวัง / ที่ปรีกษาชี้ให้เห็น ความสำคัญของการจัดการข้อมูล กิจกรรมงบประมาณดำเนินการร่วมกับนักวิจัยชาวบ้าน 8.2 เปิดเวทีตรวจสอบข้อมูล <u>วิธีการ</u> – อาจารย์แต่ละกลุ่มนำข้อมูลด้านประวัติและองค์ความรู้, ด้านกรรมวิธีการผลิต, ด้านการขายและการตลาด ทบทวนกับทีมวิจัยชาวบ้าน <u>ผลที่เกิดขึ้น</u> - การปรับปรุงข้อมูลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น / วางแนวทางการพัฒนารูปแบบอาชีพการปั้นหม้อ ได้แก่ 1. การทำทะเบียนผลิตภัณฑ์ และทดลองนำผลิตภัณฑ์มาจัดแสดงเพื่อจำหน่าย ที่อาคารศูนย์	ข้อ 1, 2, 3 และ 4

		ผลงานนิสิตและผลิตภัณฑ์ชุมชน หน้าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ม.มหาสารคาม 2. โครงการทดลองเตาเผาความร้อนต่ำ 3. โครงการหาพื้นที่เผาหม้อในหน้าฝน เป็นต้น	
9 รายงานความก้าวหน้า	กิจกรรมพิเศษ รายงานความก้าวหน้า	9 ได้เสนอความก้าวหน้าของโครงการ เพื่อพัฒนางาน / ได้เรียนรู้จากโครงการอื่นๆ และ สกว. วิธีการ ร่วมประชุมรายงานความก้าวหน้า (สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช ศูนย์นาคูน) ผลที่เกิด ได้ข้อสรุปสิ่งที่ดำเนินงานมา วางแผนดำเนินการต่อ ถอดบทเรียนเป็นภาพสรุป	
10 ประชุมเพื่อวางแผนปฏิบัติการโครงการนำร่อง	กิจกรรมที่ 7 “จัดเวทีประมวลความรู้และกำหนดแนวทางพัฒนาร่วมกัน”	10 ทีมวิจัยสามารถระบุประเด็นปัญหาใหญ่ของการปั้นหม้อ / สามารถเลือกโครงการนำร่องที่นำไปสู่การเพิ่มและรักษาคุณค่าของผลิตภัณฑ์ และดำรงรักษาอัตลักษณ์ของอาชีพปั้นหม้อโบราณได้ วิธีการ จัดเวที สืบประมวลความรู้และวางแผนโครงการนำร่อง ผลที่เกิด โครงการนำร่องและแผนปฏิบัติ	ข้อ 1, 2, 3 และ 4
11 ดำเนินการทดลองปฏิบัติการโครงการนำร่อง	กิจกรรมที่ 8 “กิจกรรมเยาวชนปั้นหม้อ”	11 ทีมวิจัยร่วมกันดำเนินโครงการนำร่องตามแผนที่ได้วางไว้ ตามรายละเอียด	ข้อ 1, 2, 3 และ 4

	กิจกรรมที่ 9 “กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ (ละครเยาวชน)” กิจกรรมที่ 12 “กิจกรรมปลูกป่าชุมชน” กิจกรรมที่ 13 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองสร้างเตาเผา” (กรณีเตาเผาความร้อนต่ำในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน) กิจกรรมที่ 15 “กิจกรรมปฏิบัติการทดลองกระบวนการเตรียมดินที่เหมาะสม” กิจกรรมที่ 16 “กิจกรรมพัฒนาผลิตภัณฑ์” กิจกรรมที่ 17 “กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อการตลาด”	แต่ละกิจกรรมวิธีการดำเนินโครงการตามรายละเอียดผลที่เกิด ดู ตารางที่ 7.2 ผลลัพธ์ที่เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชน	
12 สรุปวิเคราะห์ผลการทดลองปฏิบัติการ	สรุปวิเคราะห์เป็นรายกิจกรรม สำหรับทุกกิจกรรมในข้อ 11 (กิจกรรมที่ 8, 9, 12, 13, 15, 16 และ 17)	12 ทีมวิจัยได้ร่วมกันสรุปวิเคราะห์ผลลัพธ์ของการทดลองปฏิบัติการวิธีการวิเคราะห์ผลลัพธ์การทดลอง กิจกรรมที่ 8, 9, 12, 13, 15, 16 และ 17 ผลที่เกิด 1. ทีมวิจัยเข้าใจและพึงพอใจผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น 2. ทราบปัญหา อุปสรรคแต่	ข้อ 1, 2, 3 และ 4

		ละกิจกรรม เพื่อนำไปแก้ไขต่อไป	
13 จัดเวทีนำเสนอผลการดำเนินการโครงการนำร่องต่อชุมชน	กิจกรรมพิเศษเวทีนำเสนอผลการดำเนินการโครงการนำร่องต่อชุมชนและสังคม	13 ทีมวิจัยได้นำเสนอผลลัพธ์ของโครงการนำร่องต่อชุมชน / เกิดการร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ระหว่างทีมวิจัยกับชาวหมู่บ้านหม้อ วิธีการ 1. นำเสนอที่หมู่บ้านหม้อ 2. นำเสนอในเวทีวิจัยมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 3. นำเสนอในเวที Thailand Research Expo 2009 ในกลุ่ม "เฝ้าระวังภัยด้วยศิลปะ" (ละครเยาวชนบ้านหม้อ) ผลที่เกิด 1. ได้เผยแพร่ผลการวิจัยปฏิบัติการขับเคลื่อนชุมชน 2. กลุ่มคนบ้านหม้อภาคภูมิใจและมีความสุข	ข้อ 1, 2, 3 และ 4
14 สรุปผลวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์	จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์ จัดทำบทความ "คุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ"	14 ได้ข้อสรุปผลการวิจัยประมวลเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ และบทความวิจัย (Research Paper) ตามภาคผนวก ก. วิธีการ จัดทำเล่มรายงาน บทความเอกสารเผยแพร่ ผลที่เกิด มีผลวิจัยที่สมบูรณ์ พร้อมเผยแพร่ได้	ข้อ 1, 2, 3 และ 4

ตารางที่ 7.2 ผลลัพธ์ที่เป็นการสร้างสรรค์งานในชุมชน

กิจกรรม	ผลผลิต
1) กิจกรรมปลูกป่าชุมชน (กิจกรรมที่ 12)	ป่าชุมชนใหม่พื้นที่ประมาณ 6 ไร่ ทดแทนป่าชำเดิม ซึ่งสร้างทรัพยากรไม้ ทำฟืน เครื่องเรือน อาคารและอื่นๆ
2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาในอาคาร (กิจกรรมที่ 13)	เตาเผาในอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชน สำหรับเผาหม้อในฤดูฝน
3) กิจกรรมเยาวชนบ้านหม้อ (กิจกรรมที่ 8)	กลุ่มเด็กและเยาวชน, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและกลุ่มคนบ้านหม้อ เพื่อสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาการปั้นหม้อดินเผา เครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ตกแต่งและอื่นๆ
4) กิจกรรมส่งเสริมคุณค่าและอัตลักษณ์ด้วยละครเยาวชน (กิจกรรมที่ 9)	ความสุข ความสนุกสนาน ความสามัคคี, จิตสำนึกใหม่ของเด็กและเยาวชน ความภาคภูมิใจในชุมชน
กิจกรรม	ผลผลิต
5) กิจกรรมปฏิบัติการทดลองการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน (กิจกรรมที่ 14 และ 15)	เครื่องนวดดินที่ประยุกต์มาจากชุมชนด้านเกวียน
6) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด้านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา (กิจกรรมที่ 10)	ความรู้ด้านการผลิต และการขายจากชุมชนด้านเกวียน ซึ่งต้องมาประยุกต์ใช้ต่อไป
7) กิจกรรมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน (กิจกรรมที่ 16)	รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ที่เกิดจากความคิดของกลุ่มคนบ้านหม้อและเยาวชนคนรุ่นใหม่
8) กิจกรรมสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ (กิจกรรมที่ 17)	สื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นพับ และ ป้ายไว้นิลขนาดใหญ่ หมุนเวียนใช้ได้

5. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อ สกว.

- 1) ลักษณะการวิจัยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (PAR) จำเป็นต้องชี้แจงที่มวิจัยชาวบ้าน เรื่องกระบวนการร่วมคิดและแก้ปัญหา โดยต้องแยกแยะให้เห็นว่าการสนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างหรือจัดทำเครื่องมือประกอบอาชีพ เป็นส่วนประกอบรองลงมา จากการมีส่วนร่วมคิดและร่วมกันวางแผนจัดการ และแก้ไขปัญหาด้วยตัวเองซึ่งสำคัญเป็นอันดับแรก
- 2) อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงที่มวิจัยชาวบ้าน และผู้นำชาวบ้านเอง ย่อมคาดหวังผลที่เป็นรูปธรรมอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก จึงต้องใช้งานวิจัยนี้ ดึงชาวบ้านลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาตนเอง โดยสนับสนุนงบทดลองเพื่อพัฒนาบางส่วน ทำให้ผลการวิจัยบรรลุการเปลี่ยนแปลงความเคยชิน "การรอรับ" ได้บ้าง
- 3) จึงจำเป็นต้องจัดให้มีโครงการ (และงบประมาณเท่าที่จำเป็น) เพื่อการติดตามและประเมินผลต่อเนื่อง ประมาณปีละ 1 ครั้ง หลังเสร็จสิ้นงานวิจัยแล้ว เพื่อกระตุ้นชาวบ้านให้พัฒนากลุ่ม ด้วยกำลังความคิด ความพยายามของชุมชนเองเท่าที่จะทำได้อย่างต่อเนื่อง และเพื่อต่อยอดงานวิจัย

ภาคผนวก ช. บทความสำหรับการเผยแพร่ บทความวิจัย

คุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพปั้นหม้อของชุมชนบ้านหม้อ เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มคนปั้นหม้อชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจ่าง จังหวัดมหาสารคาม

Values and Identity of the Traditional Earthenware-making Group at Ban-Mor Village for the proper Vocational Development of the Group, in Khow Sub-district, Muang District, Mahasarakham Province

ณพงศ์ นพเกตุ¹, วรวิทย์ จันทเดช¹, สุนทรี ฤกษ์จิตต์¹, อนวัชฌ์ การถัก¹, รังสิริ ดันสุชี¹, ลักณา วงศ์สวัสดิ์¹, สุภาณี ลักษณะศิโย¹, สกาวรินทร์ ปราณชลีธีรวัฒน์¹, กลุ่มคนปั้นหม้อ²

Napong Nophaket¹, Worawit Chantadet¹, Suntaree Toogjit¹, Anuwat Karntak¹, Rangsit Tunsukee¹, Lakkana Wongsawat¹, Supanee Laksanasiyo¹, Skowrin Pranchaleethirawat², Ban-Mor pot-makers group³

¹ อาจารย์ประจำ, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำ, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ กลุ่มคนปั้นหม้อดินเผาแบบโบราณ (กลางแจ้ง) หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวาสินรินทร์ อำเภอมือจ่าง จังหวัดมหาสารคาม (กลุ่มแม่บาง วงศ์ชาลี)

¹ Lecturer, Faculty of Architecture, Urban Design and Creative Arts, Mahasarakham University

² Lecturer, Faculty of Fine Arts

³ Pot-makers Group, Ban-Mor Village, Khow sub-district, Mahasarakham province, Thailand

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ของกลุ่มอาชีพบ้านหม้อดินเผา กรรมวิธีโบราณของ "กลุ่มคนบ้านหม้อ" หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อ 1) รวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับการปั้นหม้อซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน สนับสนุนให้มีการนำมาประยุกต์ใช้ พัฒนาและถ่ายทอดต่อไป 2) สร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาอาชีพบ้านหม้อโดยเริ่มจากภายในชุมชน 3) ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อที่เหมาะสมกับชุมชน คณะผู้ศึกษาวิจัยประกอบด้วยอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหาสารคามร่วมกับกลุ่มคนบ้านหม้อซึ่งมีจำนวนประมาณ 30 คน ที่เป็น "เป้าหมายและศูนย์กลาง" ของการวิจัย และมีชาวบ้านทั่วไปเข้าร่วมอีกส่วนหนึ่ง การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ใช้การเก็บข้อมูลทั้งระดับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ สังเกตการณ์สภาพของชุมชนและกิจกรรมในกลุ่ม และระดับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และใช้การวิเคราะห์ข้อมูล การปฏิบัติการ การสรุปผลและติดตามผล ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มคนบ้านหม้อเห็นการปั้นหม้อเป็นทั้ง "วิถีชีวิต" ที่เป็นหัวใจทางสังคมและเศรษฐกิจของชุมชน มากกว่าเป็นเพียงแต่อาชีพ และ 2) กลุ่มคนบ้านหม้อสามารถแก้ปัญหาอาชีพในลักษณะที่มีความยั่งยืนด้วยตัวเองได้ เมื่อได้รับการสนับสนุนให้ร่วมกันคิดเพื่อแก้ปัญหาตนเองอย่างเป็นกระบวนการ ผ่านวิธีการล้อมวงคุยและเปิดใจคุยหรือ "โสเหล่" ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล ดูนานตัวอย่างที่ดี ปฏิบัติการทดลองแก้ปัญหาด้วยตนเอง ทั้งนี้ โดยผ่านกิจกรรมพัฒนาอาชีพบ้านหม้อต่างๆ ดังนี้ 1) ร่วมกันปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน 2) ร่วมทดลองสร้างเตาเผาได้หลังคาที่ใช้ได้ในฤดูฝน 3) ร่วมถ่ายทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร 4) ร่วมพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน และ 5) ร่วมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน เป็นต้น สรุปได้ว่า กลุ่มคนบ้านหม้อจังหวัดมหาสารคามมีคุณค่าและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของอาชีพตนเองอยู่แล้ว ซึ่งสามารถนำมาใช้พัฒนาอาชีพตนเองได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน ทั้งนี้เมื่อได้รับการสนับสนุนให้คิดแก้ปัญหาอาชีพด้วยตนเองอย่างถูกวิธี

คำสำคัญ : คุณค่าและอัตลักษณ์, การพัฒนาอาชีพอย่างมีส่วนร่วม, วิถีชีวิตกลุ่มบ้านหม้อ, การแก้ปัญหาด้วยตนเอง

Abstract

This research studies values and identity, in tangible and intangible forms, of the traditional earthenware-making group (pot-makers) living in Ban-Mor village, Kwow sub-district Mahasarakham province, Thailand. Its aim is three-folds; 1) Collecting the traditional wisdom of pot-making in order to support its development for next generations 2) Setting the collective learning process to solve problems and develop the career, beginning by and within the community 3) Collectively planning for the proper development of pot-making career. Researchers are lecturers from Mahasarakham University together with the pot-makers themselves, as the center and the goal of this research. The research is in qualitative form. It uses Participatory Action Research (PAR) method. The process includes primary and secondary data collections, data analyzing and synthesizing, practicing, concluding and evaluation. The results show two points. Firstly, the pot-makers perceive pot-making as their *way of life*, the social and economical substance of their community, rather than just career. Secondly, in spite of lacking experience to solve their own problems, the group is able to analyze and solve the problems by themselves in more sustainable ways than development projects created by outsiders. The group is supported to collectively think to solve their problems in right process. It includes group dialogue, searching and analyzing the data and the traditional wisdom, synthesizing their own value and identity, visiting good practice and practicing problem-solving. The pot-makers create actions including 1) Planting trees for wood to be used for fuel, furniture and building 2) Building new pot-burning stove that can be used in rainy season 3) Training pot-making to village children 4) Children's stage play to teach the *history and proud* of the village 5) Applying new technique by using electrical soil-compressing machine, replacing man labor and 6) Develop new design for earthenware and pottery to expand their products, inspired by best practice (Dan-Kwien). The research concludes that the pot-makers at Ban-Mor inherit their own values and identity. They are substantial to develop their uniquely inherited career in suitable and sustainable way. Finally, the self-development process will succeed only if be the villagers supported to resolve their problems based on their capacity in the right ways.

Keywords: Values and Identity, Participatory Vocational Development, Earthenware-Makers' Way of Life, Self-determining Problem Solving

บทนำ

ชุมชนบ้านหม้อก่อตั้งมานานกว่า 200 ปี เป็นชุมชนที่ได้อพยพมาจากโคราช เมื่อมาพบแหล่งทำเลดินเหนียวลักษณะดี ก็พากันตั้งรกรากประกอบอาชีพที่ตนเองถนัด คือการปั้นหม้อและภาชนะดินเผา และนำไปเป็นสินค้าแลกเปลี่ยนกับข้าวสารและสินค้าอื่นๆ กับหมู่บ้านใกล้เคียง ชาวบ้านหม้อจึงมิได้ทำการเกษตร ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่มีที่นาเป็นของตนเอง อาชีพปั้นหม้อจะทำได้ในช่วงฤดูแล้ง ตั้งแต่เดือนธันวาคม – เมษายน ปีไหนแล้งมากก็จะมีช่วงเวลาทำยาวขึ้นถึงช่วงเดือนพฤษภาคม ส่วนฤดูฝนไม่ค่อยได้ทำเพราะดินจะอุ้มน้ำ จึงใช้ลานดินในการเผาหม้อไม่ได้ และเนื้อดินที่ปั้นหม้อจะไม่แห้งสนิท หม้อที่ได้จะไม่มีความคงทน ดังนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่จึงเร่งมือผลิตให้ได้มากในช่วงฤดูแล้ง เผาและเก็บไว้ ค่อย ๆ ทอยออกนขายแลกเปลี่ยนในช่วงฤดูฝน ในช่วงฤดูฝนซึ่งปั้นหม้อไม่ได้ก็จะรับจ้างทั่วไป หรืออพยพย้ายถิ่นไปรับจ้างที่ต่างจังหวัด ในช่วงแรกมีผู้อพยพเข้ามาเพียงแค่ 4 – 5 ครอบครัว ต่อมาจึงขยายเพิ่มมากขึ้น

การปั้นหม้อของชาวบ้านหม้อนั้น เป็นการทำเครื่องปั้นดินเผาประเภท Earthenware โดยใช้ดินที่มีคุณสมบัติเหนียวมีความยืดหยุ่นดี จากแหล่งดินธรรมชาติใกล้หมู่บ้าน คือหนองเลิงเปือย นำดินมาขึ้นรูปด้วยมือและหินดูแลรูปร่างของหม้อ เมื่อผึ่งภาชนะที่ปั้นแห้งได้ที่แล้วจึงนำไปเผาไฟโดยการวางเรียงซ้อนกันบนลานดินโล่ง ใช้แกลบ ฟาง และฟืน สุม จุดไฟเผาจนดินได้รับความร้อนถึงจุดสุกตัวจะเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติไป จนมีลักษณะแข็งและแกร่ง สามารถใช้เป็นภาชนะบรรจุน้ำหรืออาหารได้ แต่มีความพรุนตัวและดูดซึมน้ำค่อนข้างสูง

ในอดีตหม้อดินเผาเป็นภาชนะซึ่งเป็นที่ต้องการมากเป็นสินค้าที่มีราคา เพราะมีประโยชน์ใช้สอยจำเป็น เช่น ภาชนะเก็บน้ำดื่ม หม้อหุงต้มอาหาร เตาหุงต้ม เป็นต้น อาชีพปั้นหม้อจึงเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี และการปั้นหม้อยังเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะช่างฝีมือและความชำนาญ

ในด้านศิลปะ ผู้ทำอาชีพปั้นหม้อจึงจัดอยู่ในกลุ่มของช่างฝีมือ มิใช่เพียงผู้ใช้แรงงาน

แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป ความเจริญด้านวัตถุทำให้มีการใช้ภาชนะและอุปกรณ์ใช้สอยที่ผลิตจากวัสดุอื่น มาทดแทนเครื่องปั้นดินเผาทำให้ความต้องการใช้หม้อดินเผา และอุปกรณ์ที่ทำจากดินเผาอื่น ๆ ลดลง

นอกจากนี้ความจำกัดของทรัพยากรซึ่งได้แก่ ดิน แกลบ ฟาง ฯลฯ ทำให้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเหล่านี้หายากขึ้น หรือมีราคาในการจัดหาสูงขึ้นตามค่าครองชีพที่ปรับตัวสูงขึ้นในเศรษฐกิจปัจจุบัน แต่ชาวชุมชนบ้านหม้อยังยึดอาชีพเดิมเนื่องจากยังมีความต้องการหม้อดินเผาและอุปกรณ์ดินเผาจากแหล่งชุมชนน้อย และด้วยเหตุผลที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำนาเป็นของตนเอง และความชำนาญในการปั้นหม้อดินเผาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ทำให้ชาวบ้านหม้อส่วนหนึ่งยังคงสืบทอดอาชีพปั้นหม้อมาจนถึงปัจจุบัน

แต่ด้วยสภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น ในขณะที่ราคาหม้อดินเผาที่ขายไม่ได้ปรับตัวสูงขึ้นมากนัก ชุมชนจึงประสบปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับสภาวะการครองชีพในปัจจุบัน ทำให้ต้องรับแรงผลิตหม้อจำนวนมากเพื่อให้มีรายได้มากพอกับความต้องการใช้จ่ายของครอบครัว เกิดการเร่งผลิต ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของเนื้อดินที่เผาเป็นภาชนะมีความแกร่งน้อยลง ดินมีความพรุนตัวสูงขึ้น ทำให้ลูกค้าที่ซื้อหม้อไปเห็นว่าคุณภาพของหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน นอกจากนี้ลักษณะการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านหม้อเป็นการผลิตตามรูปแบบและจำนวนที่ลูกค้าสั่ง หรือผลิตตามรูปแบบที่จำหน่ายอยู่แล้วเป็นประจำ โดยราคาจำหน่ายค่อนข้างคงที่ในขณะที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ชาวชุมชนบ้านหม้อจึงอยู่ในฐานะผู้ผลิตที่ไม่มีอำนาจต่อรอง และในบางครั้งความจำเป็นในด้านค่าครองชีพทำให้ชาวบ้านบางรายยอมลดราคาขายลง เพื่อให้สินค้าของตนสามารถขายได้ก่อนคนอื่น ทำให้เกิดปัญหาการตัดราคากันเอง ส่งผลให้ลูกค้าซึ่งเป็นพ่อค้าคนกลางที่

ซื้อไปจำหน่ายในพื้นที่อื่นที่สามารถต่อรองและกำหนดราคาได้ ชาวบ้านจึงไม่มีทางเลือกอื่นในการเพิ่มรายได้ของตนให้สมดุลกับค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ปัจจุบันชุมชนบ้านหม้อมีประชากร 825 คน 215 หลังคาเรือน อยู่จริง 175 หลังคาเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางบาง วงศ์ชาติ เมื่อวันที่ 13 มี.ค. 2551) กำลังการผลิตหม้อดินเผาของผู้ปั้น 1 คนคือ 20 – 25 ใบต่อวัน หากขายส่งราคาใบละ 30 บาทคิดเป็นรายได้ 600 – 750 บาทต่อวัน ใช้ต้นทุนค่าวัตถุดิบ ประมาณ 100 – 300 บาทต่อวัน จึงเหลือเป็นรายได้ 300 – 650 บาทต่อวัน (แต่ไม่แน่นอน) ตลาดที่ส่งไปจำหน่ายได้แก่ อุบลราชธานี ขอนแก่น ยโสธร กาฬสินธุ์ โดยพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่บ้านหม้อ แล้วนำไปขายต่ออย่างี่ต่างๆ

เมื่อปี พ.ศ. 2545 หน่วยงานของรัฐได้เข้ามาจัดให้มีการตั้งกลุ่มขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ แต่ไม่ประสบความสำเร็จนัก เพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความพร้อมที่จะสละเวลามาร่วมทำงาน รวมกลุ่มและเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตตามแบบเทคโนโลยีใหม่ที่ทางภาครัฐให้การส่งเสริม เพราะชาวบ้านยังต้องเร่งทำการผลิตเพื่อให้มีรายได้ต่อวัน ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการครองชีพและเลี้ยงครอบครัว จึงขาดการรวมกลุ่มตั้งแกนนำเพื่อขอของสนับสนุนจากทางภาครัฐ

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานหลายหน่วยที่ได้เข้ามาดำเนินการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น พัฒนาชุมชน อุตสาหกรรม พาณิชยจังหวัด โดยได้เข้ามาพัฒนาด้านอาชีพปั้นหม้อ เช่น ช่วยทำแป้นหมุนให้มีการฝึกทำเซรามิค สอนวิธีการเผาโดยใช้เตาเผาเชื้อเพลิงแก๊ส แต่ปัจจุบันไม่มีการใช้เตาเผาดังกล่าวในการผลิตอีก เนื่องจากชาวบ้านพบว่าการต้นทุนการเผาโดยใช้เตาแก๊สสูงกว่าการเผาบนลานโล่งโดยใช้เชื้อเพลิงแบบเดิม

ในกระบวนการวิจัยได้ สรุปประเด็นปัญหาสำคัญของกลุ่มคนบ้านหม้อ ได้แก่ 1) วัตถุดิบ 2) เทคนิคการผลิต 3) สถานที่ 4) รูปแบบผลิตภัณฑ์ 5)

แรงงาน 6) ตลาด และ 7) สุขภาพ (ข้อสรุปจากการล้อมวงคุย หรือโสหุ่ย)

กลุ่มอาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้เข้าไปศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนบ้านหม้อมาระยะหนึ่ง และได้ร่วมกับชุมชนวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ อย่างรอบด้านดังกล่าว ทางทีมวิจัยและชุมชนบ้านหม้อได้มีความเห็นร่วมกันว่า

กระบวนการดำเนินการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาในช่วงต่อไป ควรจะริเริ่มจากคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ตรงเป้าหมายความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมควรนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการพัฒนาาร่วมกัน คนภายนอกควรมีบทบาทเป็นเพียงผู้เข้ามาหนุนเสริมและสนับสนุนกิจกรรมของชาวบ้านเท่านั้น

ดังนั้นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยซึ่งมีความถนัดเรื่องงานออกแบบผลิตภัณฑ์ มีความคุ้นเคยกับชุมชนและต้องการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่มีคนในชุมชนเป็นศูนย์กลาง จึงมีพร้อมที่จะเข้าร่วมกับชุมชนเพื่อการค้นหาอัตลักษณ์ของท้องถิ่น โดยจะเข้ามาร่วมกันศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลง คุณค่าและอัตลักษณ์ของการปั้นหม้อ และแนวทางที่จะเป็นไปของชุมชนให้มีความชัดเจน เพื่อการวิเคราะห์และหาแนวทางในการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยเน้นให้ชุมชนตระหนักร่วมในคุณค่าของท้องถิ่นและตัวตน ผ่านกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของอาชีพปั้นหม้อและกลุ่มคนบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ ต.เขาวอ.เมือง จ.มหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและศักยภาพในการประกอบอาชีพปั้นหม้อ หมู่บ้านหม้อ ต.เขาวอ.เมือง จ.มหาสารคาม
3. เพื่อสังเคราะห์ องค์ความรู้สำคัญในการปั้นหม้อ มาปรับใช้ในการพัฒนาอาชีพปั้นหม้อของคนบ้านหม้อในระยะต่อไป

4. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อร่วมกัน ของคนบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ

ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม

5. เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อที่เหมาะสมกับคนบ้านหม้อ

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1) ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย

ชุมชนบ้านหม้อ ต.เขวา อ.เมือง จ.มหาสารคาม

2) ประชากรในการวิจัย

ชาวชุมชนบ้านหม้อที่ประกอบอาชีพบ้านหม้อจำนวน 70 ครอบครัว แบ่งออกเป็น

2.1 กลุ่มคนบ้านหม้อ ซึ่งได้รวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ มีจำนวนประมาณ 30 คน ที่เป็นเป้าหมายและศูนย์กลางของการวิจัย และ

2.2 ชาวบ้านทั่วไปที่ทำอาชีพบ้านหม้อ

วิธีการศึกษา

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ระหว่างนักวิจัยจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ กับกลุ่มชาวชุมชนบ้านหม้อที่บ้านหม้อเป็นอาชีพหลัก โดยการวิจัยจะเน้นกลุ่มชาวชุมชนบ้านหม้อเป็นเป้าหมายและศูนย์กลางของการวิจัย ใช้การเก็บข้อมูลทั้งระดับข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกตการณ์สภาพของชุมชนและกิจกรรมของกลุ่มคนบ้านหม้อ และระดับข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล การทดลองปฏิบัติการ การสรุปผลและติดตามผล รายละเอียดขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1) ประชุมเตรียมความพร้อมของทีมในการดำเนินโครงการ

2) ประชุมทำความเข้าใจกับชุมชนและขยายกลุ่มเครือข่ายการพัฒนาภายในชุมชน

3) ประชุมออกแบบเครื่องมือการศึกษาข้อมูล

4) ศึกษารวบรวมข้อมูล

4.1 ประวัติความเป็นมาของอาชีพบ้านหม้อและคนบ้านหม้อ

4.2 องค์ความรู้เดิมด้านเทคนิครูปแบบและวิธีการบ้านหม้อในอดีต

4.3 สภาพชุมชน วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพบ้านหม้อ

4.4 สถานการณ์ปัญหาและศักยภาพการประกอบอาชีพบ้านหม้อในปัจจุบัน

5) นำเสนอข้อมูลกับชุมชนเพื่อเพิ่มเติมและตรวจสอบข้อมูล กำหนดปัญหาร่วมกัน

6) สังเคราะห์เรื่องคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพบ้านหม้อ

7) ศึกษาดูงานแหล่งที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้และการพัฒนาในด้านที่เกี่ยวข้อง

8) จัดเวทีประมวลองค์ความรู้และกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกัน

9) รายงานความก้าวหน้า

10) ประชุมวางแผนปฏิบัติการโครงการนำร่อง

11) ดำเนินการทดลองโครงการนำร่อง

11.1 เทคนิคการเตรียมดินโดยลดการใช้แรงงานคน

11.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์บ้านหม้อ

11.3 เทคนิคการเผาหม้อที่ประหยัด มีคุณภาพ เหมาะสมกับชุมชนบ้านหม้อ

12) สรุปวิเคราะห์ผลการทดลองปฏิบัติการ

13) เสนอผลโครงการนำร่องต่อชุมชน

14) สรุปผลวิจัยและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลการศึกษา

เนื่องจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีเจ้าของปัญหาคือกลุ่มคนบ้านหม้อ เป็นเป้าหมายและศูนย์กลางของการวิจัย ผลการศึกษาในเรื่องคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพ เพื่อการพัฒนาแบบอาชีพบ้านหม้อ จึงสามารถสรุปผลเป็น 4 ระดับ ดังต่อไปนี้

ระดับที่ 1 ผลผลิต องค์ความรู้จากการศึกษา (Output)

ระดับที่ 2 ผลลัพธ์ จิตสำนึกและกิจกรรมชุมชนเพื่อพัฒนาอาชีพ จากกระบวนการวิจัยเชิงพัฒนา (Outcome)

ระดับที่ 3 ผลกระทบ กระบวนการจัดการใหม่ กลไกการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น (Impact)

ระดับที่ 4 การเรียนรู้ของทีมผู้วิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย (Learning and Knowledge Management)

ทีมวิจัยซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มอาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ และกลุ่มคนบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อศึกษาข้อมูลร่วมกัน พบผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1) ผลผลิต องค์ความรู้จากการศึกษา แบ่งออกเป็น

1.1 วิวัฒนาการการประกอบอาชีพบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม

1.2 สถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาและศักยภาพของกลุ่มคนบ้านหม้อ

1.3 องค์ความรู้ ภูมิปัญญา คุณค่าและอัตลักษณ์การประกอบอาชีพบ้านหม้อ ของกลุ่มคนบ้านหม้อ

1.4 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาอาชีพในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อ

1.5 รูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม

1.1) วิวัฒนาการการประกอบอาชีพบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม

วิวัฒนาการและการส่งสมภูมิปัญญาทำให้เกิดคุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพ ผลการวิจัยพบว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาในปัจจุบัน ยังคงเอกลักษณ์ดั้งเดิมด้วยกรรมวิธีการผลิตหม้อแบบโบราณ โดยการขึ้นรูปด้วยมือเปล่า มีอุปกรณ์การตีหม้อเพียงอย่างเดียวคือ "หินตุ้" ผู้ปั้นเกือบทั้งหมดไม่ได้ใช้แป้นหมุนในการขึ้นรูปหม้อ เพียงแต่วางบนแท่นนิ่งและเดินวนเพื่อปั้นหม้อให้มีรูปทรงที่ต้องการ และใช้วิธีการเผากลางแจ้ง ในปัจจุบันคงเหลือกลุ่มที่ใช้ฝีมือในการผลิตขึ้นปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมเช่นนี้ คือกลุ่มคนบ้านหม้อจังหวัดมหาสารคามเพียงกลุ่มเดียวของประเทศไทย นอกจากนี้ในอดีตที่ผ่านมา กลุ่มคนแรกเริ่มที่เดินทางมาตั้งรกรากที่หมู่บ้านหม้อยังมีอัตลักษณ์ที่

สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเล่นลิเก นอกจากความเป็น "ช่างฝีมือ" และ คำขายภาชนะดินเผาเป็นอาชีพหลัก โดยมีการทำเกษตรกรรม เช่น การปลูกข้าว เพียงเพื่อยังเลี้ยงชีพเท่านั้น ผู้เฒ่าในหมู่บ้านเล่าให้ฟังด้วยความภาคภูมิใจ

1.2) สถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาและศักยภาพของกลุ่มคนบ้านหม้อ

สถานการณ์ปัจจุบันของกลุ่มคนบ้านหม้อ ในชุมชนหมู่บ้านหม้อ นับได้ว่าอาชีพบ้านหม้อยังคงเป็นอาชีพหลักของหมู่บ้านสืบต่อเนื่องมาจากอดีต มีลักษณะความเป็นชุมชนที่พึ่งพาการผลิต "นอกภาคเกษตรกรรม" เป็นหลัก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหมู่บ้านนี้ ที่พบไม่มากนักในสังคมชนบทตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ในด้านปัญหาการประกอบอาชีพเนื่องจากชาวบ้านไม่มีความพร้อมที่จะสละเวลามาทำงานรวมกลุ่มเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตตามเทคโนโลยีใหม่ที่ทางภาครัฐให้การส่งเสริมเพราะชาวบ้านยังต้องเร่งทำการผลิตเพื่อให้มีรายได้ต่อวันให้เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในการครองชีพและเลี้ยงครอบครัว จึงขาดการรวมกลุ่มตั้งแกนนำเพื่อของบสนับสนุนจากทางภาครัฐ

สรุปปัญหาสำคัญของกลุ่มคนบ้านหม้อ

1) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ชาวบ้านที่ปั้นหม้อขายส่วนใหญ่ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวไม่ดีนัก เนื่องจากรายได้จากการปั้นหม้อขายต่อวันได้ค่อนข้างน้อย บางครั้งไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัว และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นในการเลี้ยงดูบุตรและการศึกษา

2) ปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

ปัจจุบันในชุมชนบ้านหม้อมีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ปั้นหม้อเป็นอาชีพหลัก ส่วนที่ไม่ได้ปั้นหม้อก็มี เมื่อมีการเผาหม้อและเกิดควันไฟก็เป็นปัญหารบกวนต่อบ้านข้างเคียงได้ ปัจจุบันจึงพยายามย้ายมาใช้พื้นที่ส่วนกลางของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่โล่งที่อยู่ภายนอกเพื่อไม่ให้เกิดปัญหารบกวนอันอาจเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในชุมชน

3) ปัญหาทางด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยหลักในการผลิตหม้อของชาวบ้านหม้อคือดินเหนียวซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาแต่ครั้ง

โบราณ ด้วยเหตุที่ชาวบ้านหม้อเลือกเอาที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งรกรากเพราะเป็นแหล่งดินดีเหมาะแก่การปั้นหม้อนั่นเอง แต่เวลาที่ผ่านมาแล้ว 200 ปี ทำให้การขุดดินรอบแหล่งน้ำทำได้ยากขึ้นเพราะขอบเขตของที่ดินที่มีการถือครองโดยรอบสระน้ำ การขุดดินจึงไม่สามารถขยายพื้นที่ออกไปรอบนอกได้ จึงต้องขุดดินในกันสระน้ำ ซึ่งมีความยากลำบากขึ้น โดยเฉพาะในฤดูหนาวน้ำในสระจะเย็นมาก ส่วนปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ฟืน ฟาง แกลบ ฯลฯ ก็ต้องหาซื้อและมีราคาสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ในปัจจุบันบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชนหนาแน่นขึ้น คิวไฟจากการเผาหม้อจึงส่งผลกระทบต่อคนอื่นมากยิ่งขึ้น

4) ปัญหาด้านการเมืองและความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากความจำเป็นในการผลิตหม้อเพื่อขายหารายได้ลักษณะวันต่อวัน ทำให้ชาวบ้านไม่มีความพร้อมสละเวลาร่วมกันคิด ตั้งกลุ่มแก้ปัญหาอาชีพตนเอง การรับการสนับสนุนจากรัฐและหน่วยงานภายนอก โดยนำโครงการริเริ่มใหม่เข้ามาโดยที่กลุ่มคนบ้านหม้อไม่ได้ร่วมคิดแก้ปัญหาให้ตนเองตั้งแต่แรก เช่น เทคนิคเตาเผาด้วยแก๊ส เตาเผา SMEs (เตาเผาสำเร็จรูป) ยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุดปรากฏว่าเมื่อหมดระยะการสนับสนุน กลุ่มคนบ้านหม้อในชุมชนไม่ได้ใช้งานอุปกรณ์การผลิตใหม่ๆ เหล่านั้นต่อเนื่อง เนื่องจากไม่คิดว่าเหมาะสมกับตนเอง ราคาค่าแก๊สแพงเกินไป เนื่องจากไม่เข้าใจในวิธีการเผาที่ถูกต้อง ทำให้หม้อที่ได้ไม่ได้คุณภาพเป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างผู้นำ เมื่อสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (ส.อบต.) มีความเห็นขัดแย้งกัน ทำให้ชาวบ้านขาดความสามัคคีในการรวมกลุ่มกันคิดมากยิ่งขึ้น

5) ปัญหาด้านกระบวนการผลิต แบ่งออกเป็น
วัตถุดิบ

เทคนิคการผลิต

สถานที่

รูปแบบผลิตภัณฑ์

แรงงาน

ตลาด

สุขภาพ

ศักยภาพของชุมชน เป็นความภาคภูมิใจและความรักในวิถีชีวิตการปั้นหม้อ มีการรวมกลุ่มอาชีพเพื่อทำงานร่วมกัน พุดคุยกัน แม้ยังไม่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ แต่เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี

1.3) องค์ความรู้ ภูมิปัญญา คุณค่าและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนบ้านหม้อ

ในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนที่ยึดอาชีพปั้นหม้อสืบทอดจากบรรพบุรุษจะขุดดินจากรอบๆ หนองเล็งเบญจมาใช้ในการปั้นหม้อ และหาวัตถุดิบอื่นๆ มาเป็นส่วนประกอบตามกรรมวิธีการผลิตแบบเดิม

ขั้นที่ 1 เตรียมดินเหนียวค่อนข้างเหลวที่ขุดขึ้นมาจากหนองน้ำนำมาผสมกับแกลบเพื่อทำเป็นดินเชื้อ

ขั้นที่ 2 ดินผสมแกลบที่เผาแล้วจะนำไปบดให้ละเอียดเพื่อผสมเป็นดินเชื้อในการปั้นหม้อ

ขั้นที่ 3 เมื่อนวดดินให้เข้ากันดีแล้ว ก็นำมาปั้นเป็น
เบ้า คือ การหล่อให้เป็นแท่งขนาดใหญ่หรือเล็ก
ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ปั้น

ขั้นที่ 4 การตีกันหม้อด้วยการใช้หินดูและไม้ตี
โบราณ

ขั้นที่ 5 การเผาหม้อบนลานดินโล่งในหมู่บ้าน

ขั้นที่ 6 การเผากลางแจ้งโดยใช้ฟืน ฟาง
กลบในการเผาจำนวนมาก

ขั้นที่ 7 เวลาเย็นชาวบ้านมาเก็บหม้อที่เผาเสร็จ
กลับไปไว้ที่บ้านเพื่อรอผู้มารับซื้อ

นอกจากหม้อดินแล้วชาวบ้านหม้อยังผลิตภาชนะดิน
เผาที่ผลิตตามรูปแบบที่มีผู้มาสั่งซื้อ

1.4) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาอาชีพในรูปแบบที่เหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อ หลังจากชาวบ้านได้ทำหน้าที่เป็นนักวิจัยโดยการเก็บข้อมูลร่วมกับคณะอาจารย์ จึงได้นำข้อมูลทั้ง 4 ส่วน มาเปิดเวทีสรุปผล ประกอบไปด้วย 1) ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญา 2) สภาพปัจจุบันของหมู่บ้านและกลุ่มอาชีพ 3) กระบวนการผลิตหม้อดินเผา 4) การตลาดการขาย ข้อมูลจากเวทีสรุปทำให้นักวิจัยทั้งหมดเห็นภาพปัญหาและศักยภาพในการใช้คุณค่าและอัตลักษณ์ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาารูปแบบอาชีพได้ชัดเจนขึ้น ดังจะเห็นว่าการเกิดกิจกรรมต่างๆ ตามมา ที่เป็นผลลัพธ์ในการสร้างจิตสำนึกและกิจกรรมพัฒนาอาชีพ ซึ่งจะเห็นต่อไป

1.5) รูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม จากการวิเคราะห์ภูมิปัญญาดั้งเดิมและสภาพปัจจุบัน เมื่อนำมาเปิดเวทีสังเคราะห์สรุปผล เพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนา พบว่าอาชีพบ้านหม้อ-ดีหม้อดินเผาด้วยกรรมวิธีแบบโบราณนี้ เป็นวิถีชีวิตมากกว่าการเป็นเพียงอาชีพเพื่อการเลี้ยงหรือยังชีพ ในการเปิดวงจรระหว่างการสรุปผลชั้นกลาง ร่วมกับโครงการวิจัยอื่นๆ ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) คนบ้านหม้อได้สะท้อนว่า "หม้อ เปรียบเหมือนชีวิต", "เกิดมาเห็นพ่อแม่ปั้นตั้งแต่จำความได้", "มีหม้อ ก็อุ่นใจว่าเลี้ยงครอบครัวได้", "เห็นหม้อในบ้าน คือเห็นเงินออม", "อยากสืบทอดอาชีพนี้ให้ลูกหลาน" เป็นต้น สรุปความภาคภูมิใจซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญที่สุดของกลุ่มคนบ้านหม้อ หมู่บ้านหม้อ ได้ดังนี้

- 1) คุณค่าของอาชีพบ้านหม้อ คือ การสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ
- 2) การปั้นหม้อ คือ วิถีของชีวิต ทำทุกวันไม่มีวันหยุด (ยกเว้นการหยุดเผากลางแจ้งในฤดูฝน)
- 3) หม้อดินเผาเป็นรายได้หลักทางเศรษฐกิจที่ใช้เลี้ยงดูครอบครัว ให้การศึกษาต่อลูกหลาน ส่วนการทำนา รับจ้างและงานอื่นๆ เป็นรายได้เสริม
- 4) ในทางสังคม กลุ่มคนบ้านหม้อมีความภาคภูมิใจ เพราะถือว่าเป็นวิถีชีวิตแรกเริ่มของหมู่บ้าน ที่สืบทอดมาประมาณ 200 ปี และการรวมกลุ่มทำให้มีบทบาทในหมู่บ้าน เช่น ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้าน

สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ก็เป็นผู้นำสำคัญของกลุ่มคนบ้านหม้อ ในทางวัฒนธรรมกลุ่มคนบ้านหม้อมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ของวัด หมู่บ้าน ตลอดจนการจัดงานประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ สำหรับการกำหนดรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมกับกลุ่มคนบ้านหม้อ จากวงโสเหล่ (พูดคุย) กัน คือ

- 1) การแก้ปัญหาในระยะปัจจุบันที่ต้องประสบทุกวันจากการปั้นหม้อ
 - 2) การเรียนรู้เรื่องเตาเผาภายใต้หลังคาที่สามารถใช้เผาได้ในฤดูฝน
 - 3) การศึกษาดูงานในชุมชนอาชีพเครื่องปั้นที่ประสบความสำเร็จเชิงการตลาด (ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา) เพื่อนำใช้ในการพัฒนารูปแบบสินค้า
- ทั้งนี้ ได้มีการค้นหาศักยภาพการผลิตเพิ่มเติม โดยคณะผู้วิจัยได้จัดกิจกรรม "สำรวจจัดทำทะเบียนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาโบราณ" ของผู้มีอาชีพบ้านหม้อทั้งหมู่บ้าน รวมทั้งกลุ่มคนบ้านหม้อเอง ผลลัพธ์จากกิจกรรมนี้ ทำให้เห็นว่าชาวบ้านหม้อมีความสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้หลากหลายรูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่ค้นพบจากการแบ่งกลุ่มสำรวจว่า ตั้งแต่ชาวบ้านสามารถผลิตภาชนะดินเผาชนิดต่างๆ ใช้เองในครัวเรือนและชุมชน เช่น หม้อ จาน กระทะ กล้องใส่ข้าว บาตร พระ เป็นต้น และคณะผู้วิจัยได้นำตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านหม้อมาวางจัดจำหน่ายร่วมกับผลงานออกแบบของนิสิต ที่ศาลาเล็กหน้าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยเป็นส่วนหนึ่งของการทดลองเพื่อพัฒนาช่องทางการตลาด ในกระบวนการวิจัยครั้งนี้ด้วย
- 2) ผลลัพธ์ จิตสำนึกและกิจกรรมพัฒนาอาชีพของชุมชน จากกระบวนการวิจัยเชิงพัฒนา

2.1) การสำรวจเพื่อสรุปปัญหาที่แก้ไข หลังจากทำการสำรวจปัญหาร่วมกันคณะผู้วิจัยที่มีกลุ่มคนบ้านหม้อเป็นศูนย์กลาง เกิดความนึกตระหนักร่วมกันว่า กลุ่มคนบ้านหม้อควรร่วมกันคิดแก้ปัญหาการทำอาชีพบ้านหม้อด้วยตนเอง ดังนั้นจึงเกิดการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดย

ชุมชนเองเป็นขั้นตอนแรก คือการสรุปปัญหาที่จะแก้ไขในการวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะปัญหาด้านกระบวนการผลิตที่ครอบคลุมตั้งแต่การเตรียมดิน จนกระทั่งการเผา จึงได้กำหนดแนวทางการแก้ปัญหาเพื่อแก้ไขขึ้น แยกเป็นประเด็น 7 สำคัญดังต่อไปนี้

1. วัตถุดิบ

- ดินที่เป็นวัตถุดิบสำคัญในการผลิตนั้นขุดขึ้นมาใช้ได้ยากขึ้นเนื่องจากพื้นที่ที่มีจำกัด จึงต้องขุดดินจากได้นำซึ่งเป็นดินที่มีเนื้อไม่แน่น มีความชื้นสูง ส่งผลต่อคุณภาพของภาชนะหลังการเผา
- เชื้อเพลิงที่ใช้ในการเผาได้แก่ ไม้ฟืน ฟาง และ แกลบ ซึ่งฟางและแกลบต้องหาซื้อมาจากภายนอกหมู่บ้านเพราะชาวบ้านที่บ้านหม้อไม่ได้ปลูกข้าวเอง ไม้ฟืนนั้นสามารถหาได้จากบริเวณหมู่บ้านบ้างแต่หากไม่เพียงพอโดยเฉพาะในฤดูฝนก็ต้องซื้อจากภายนอกเช่นกัน

2. เทคนิคการผลิต

- การขุดดินจากบ่อน้ำทำได้ยากขึ้นเพราะการขุดได้น้ำต้องใช้แรงงานผู้ชายที่แข็งแรง หากควัเรือไหนไม่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ขุดดินก็ต้องซื้อดินจากผู้รับจ้างขุดดินขาย
- การนวดดินก่อนนำมาปั้นต้องใช้เวลา ในปัจจุบันต้องเร่งผลิตเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นตามค่าครองชีพที่สูงขึ้น ประกอบกับการนวดดินต้องใช้แรงมาก จึงเป็นงานหนักที่ผู้ปั้นหม้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านที่เริ่มสูงวัยประสบและส่งผลต่อสุขภาพ

3. สถานที่

- การเผาหม้อใช้วิธีการเผาแบบสุ่มเชื้อเพลิงบนชันงานกลางลานโล่ง ซึ่งมีข้อดีคือสามารถเผาจำนวนน้อยหรือมากก็ได้ แต่ต้องใช้พื้นที่มากเพราะการจุดไฟต้องห่างจากอาคารใกล้เคียงเพื่อความปลอดภัย และป้องกันไม่ให้ควันไฟที่เกิดจากการเผารบกวนผู้อยู่อาศัยในหมู่บ้าน แต่มีอุปสรรคในฤดูฝนซึ่งหากฝนตกหรือพื้นดินเปียกชื้นจะไม่สามารถทำการเผาได้
- ขาดสถานที่ในการฝังเก็บหม้อดินให้แห้งก่อนทำการเผา เนื่องจากต้องเรียงเก็บในที่ร่มไม่ถูกแดด

และฝน ขาดสถานที่กองเก็บเชื้อเพลิงสำหรับการเผาซึ่งต้องกันฝนได้

4. รูปแบบผลิตภัณฑ์

- ชาวบ้านหม้อยังคงผลิตหม้อรูปแบบเดิมอยู่ แม้แนวโน้มการใช้หม้อดินเผาแบบเดิมจะลดลง ไม่ค่อยมีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ในขณะที่ความต้องการใช้งานและวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากปัจจุบันจำนวนผู้ที่ยังยึดอาชีพปั้นหม้อเหลืออยู่น้อย ทำให้รูปแบบหม้อที่ปั้นไม่ค่อยมีความหลากหลาย ที่มีทำรูปแบบแปลกออกไปบ้างก็เป็นไปตามที่ลูกค้านำแบบมาสั่งผลิตแต่ไม่มากนัก
- ราคาสินค้าไม่เปลี่ยนแปลงมากนักจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบหม้อที่ผลิตอยู่นั้นมีราคาไม่สูง จึงต้องเร่งผลิตให้มากเพื่อให้มีรายได้เพียงพอ มีเสียงบ่นจากลูกค้าว่าเนื้อหม้อไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน ไม่แข็งแรงคงทนและน้ำซึมได้มาก

5. แรงงาน

- จำนวนผู้ปั้นหม้อลดลงทำให้ไม่มีแรงงานมาทดแทนผู้ปั้นหม้อเดิมที่สูงวัยขึ้น ในปัจจุบันผู้ปั้นหม้อส่วนใหญ่อายุมากกว่า 30 ปี ยังคงต้องทำงานหนักเพื่อสร้างรายได้
- ไม่มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดอาชีพอย่างจริงจัง เพราะมีทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่นหรือทำงานในท้องถิ่นอื่นมากกว่า

6. การตลาด

- หม้อดินเผาจากบ้านหม้อได้ส่งไปจำหน่ายยังจังหวัดต่างๆ ใกล้เคียง เช่น ขอนแก่น อุบลราชธานี เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่ผู้ผลิตไม่ทราบว่าไปขายที่ไหนบ้างและราคาขายปลีกในตลาดเป็นเท่าไร เพราะผู้ซื้อเป็นพ่อค้าคนกลางมารับซื้อไป
- ผู้กำหนดราคาเป็นผู้ซื้อที่มารับซื้อไปขายส่ง โดยตั้งราคาจำกัดจากราคาตลาด จึงทำให้ราคาที่ผู้ผลิตขายได้ค่อนข้างต่ำ กำไรส่วนต่างจึงเป็นของพ่อค้าคนกลาง ไม่มีอำนาจในการตั้งราคาเอง เนื่องจากไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการการขายร่วมกัน และมีการขายตัดราคากันในบางครั้งเนื่องจากต้องการให้ขายได้ก่อน

7. สุขภาพ

- ผู้บ้านหม้อเริ่มมีวัยสูงขึ้นจึงเริ่มประสบปัญหาสุขภาพเพราะการปั้นหม้อทั้งวัน เช่น ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อจากการนวดดินและปั้นหม้อ มีปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุทำให้ทำงานได้ไม่ดีเหมือนเมื่อก่อน

2.2) จิตสำนึกและกิจกรรมขับเคลื่อนการพัฒนาอาชีพของชุมชน ในการวิจัยเชิงพัฒนา เมื่อคณะวิจัยและกลุ่มคนบ้านหม้อเกิดจิตสำนึกว่าการปั้นหม้อดินเผาเป็นวิถีชีวิตและอาชีพเท่ากัน ได้ร่วมวิเคราะห์ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพ จึงได้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะในด้านกระบวนการผลิต มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาทั้ง 7 ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว

กิจกรรมขับเคลื่อนการพัฒนาแบบอาชีพบ้านหม้อที่สอดคล้องกับชุมชนบ้านหม้อ ประกอบด้วย

- 1) กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน
- 2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้หลังคา
- 3) กิจกรรมสืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร
- 4) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน
- 5) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา
- 6) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน

สรุปผลจากกิจกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ดังนี้

ตารางที่ 1 กิจกรรมพัฒนาอาชีพที่แก้ปัญหากลุ่มคนบ้านหม้อ ชุมชนหมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม

ปัญหา	กิจกรรมพัฒนาอาชีพ / การจัดการใหม่	ความยั่งยืน
1. วัตถุดิบ (ฟืน)	ปลูกป่า	มาก
2. เทคนิคการผลิต	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์	มาก
3. สถานที่	ร่วมสร้างเตาเผาความร้อนต่ำ ในอาคารศูนย์ชุมชน	มาก
4. รูปแบบผลิตภัณฑ์	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาดชุมชนด่านเกวียน - ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	ริเริ่ม ริเริ่ม
5. แรงงาน	- สืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร - ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน	กลาง (สร้างแรงบันดาลใจเล็กๆ มาก) ริเริ่ม
6. การตลาด	- ศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาดชุมชนด่านเกวียน - ประชาสัมพันธ์กลุ่มด้วยเอกสาร, ทดลองขายที่มหาวิทยาลัย และนิสิตชมรมผู้ประกอบการ	ริเริ่ม ริเริ่ม
7. สุขภาพ	ทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์	มาก

3) ผลกระทบ กระบวนการจัดการใหม่และกลไกการจัดการที่เข้มแข็งขึ้น

1) กิจกรรมปลูกป่าทดแทนต้นไม้ที่ถูกตัดทำฟืน

- จากเวทีสังเคราะห์ปัญหา กลุ่มคนบ้านหม้อและชาวบ้านได้ริเริ่มโครงการปลูกป่าไม้ โดยได้ใช้ที่ดินป่าช้าเดิมซึ่งปัจจุบันรกร้าง นำกล้าไม้ได้แก่ ยางนา กระถินยักษ์ และยูคาลิปตัส มาปลูกเพื่อเป็นไม้ทำฟืน ทั้งยังหวังให้มีไม้สำหรับทำเครื่องเรือนและบ้านอีกด้วย ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านสละเวลาและแรงงานมาร่วมกันปลูกต้นไม้

2) กิจกรรมทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำได้ผลดี ที่อาคารศูนย์ชุมชนบ้านหม้อ

- กลุ่มคนบ้านหม้อ ชาวบ้านได้ร่วมกับคณะวิจัยโดยการสนับสนุนของโครงการวิจัยนี้ และโครงการบริการวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ทดลองสร้างเตาเผาความร้อนต่ำ โดยเลือกสถานที่คือศูนย์ชุมชน ทำให้สามารถแก้ปัญหาเชิงสถานที่และเทคนิคการผลิต คือ สามารถเผาหม้อได้ในฤดูฝน

- ทั้งเป็นการกำหนดให้ศูนย์ชุมชนจำเป็นต้องถูกใช้เป็นแหล่งทำอาชีพของคนบ้านหม้อทั้งหมู่บ้าน แก้ปัญหาการถูกรบกวนการใช้โดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

กลุ่มคนบ้านหม้อ ช่าง เยวชนสละเวลาและแรงงานมาร่วมกันก่อเตาเผา ร่วมกับคณะวิจัย นิสิต

3) กิจกรรมสืบทอดความภาคภูมิใจและกรรมวิธีการปั้นดินและปั้นภาชนะให้ลูกหลานในชุมชน ผ่านกิจกรรมสอนปั้นและกิจกรรมละคร

- กิจกรรมสอนเด็กปั้นดินและทำภาชนะ เป็นการริเริ่มสร้างความสำนึกวิถีชีวิตการปั้นหม้อให้กับเด็กในหมู่บ้าน โดยมีกลุ่มคนบ้านหม้อเป็นครูสอนการปั้นดิน คณะวิจัยสนับสนุนโดยแนะนำรูปแบบการปั้นให้รางวัล และทานอาหารร่วมกัน

- กิจกรรมละครให้ความสุขและสนุกสนานต่อเด็กและกลุ่มคนบ้านหม้อ เกิดความเข้าใจและความภาคภูมิใจ ได้เพลงหมอลำหมู่บ้านหม้อ ชาวบ้านเรียนรู้การผลัดเปลี่ยนกันรับผิดชอบการสอน การทำอาหาร

4) กิจกรรมศึกษาดูงานรูปแบบผลิตภัณฑ์และการตลาด ชุมชนด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา

- ทำให้คนบ้านหม้อทั้งกลุ่มเกิดความตื่นตัว เมื่อได้เห็นตัวอย่างกลุ่มอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาที่ประสบความสำเร็จสูง เห็นโอกาสในการสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ตั้งใจแก้ปัญหาการนวดดิน

5) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบการนวดดินด้วยเครื่องยนต์ทดแทนการใช้แรงงานคน

- กลุ่มบ้านหม้อได้ความคิดจากการดูงาน ส่งตัวแทนนำดินเหนียวของบ้านหม้อไปทดลองนวดดิน ด้วยเครื่องที่ชุมชนด่านเกวียน และตัดสินใจร่วมกันว่าจะนำมาใช้กับกลุ่ม

- ริเริ่มการใช้เครื่องนวดโดยใช้ไฟฟ้าของศูนย์ชุมชนตกลงกันว่าจะจัดการเก็บค่าไฟตามจำนวนก้อนดินที่แต่ละคนนำมานวด ซึ่งจะประหยัดกว่าการใช้เครื่องยนต์แบบเดิมน้ำมันมาก

6) กิจกรรมทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ได้รับความคิดมาจากการศึกษาดูงาน

- คณะวิจัยได้สนับสนุนให้เยาวชนที่มีความสามารถปั้นสืบทอดจากบิดา (นายรอน) ซึ่งสามารถปั้นรูปสัตว์เหมือนจริง และเครื่องประดับสวนรูปแบบต่างๆ ได้ จัดกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ต้องการปั้นดินเผา โดยพัฒนาจากรูปแบบที่ได้เห็นมาจากการดูงาน เพื่อเป็นอาชีพทางเลือก

สรุปผลกระทบในเชิงที่เป็นกระบวนการจัดการใหม่ได้ว่า ชาวบ้านมีความตื่นตัว รวมกลุ่ม ร่วมกันคิดแก้ไขปัญหาในเวทีต่างๆ ของการวิจัยมากขึ้นตามลำดับ แม้ไม่มีศักยภาพรวมกลุ่มเพื่อสร้างกลไกการจัดการแก้ปัญหามากนัก

อย่างไรก็ตาม พอจะมีการจัดการแก้ปัญหาที่เห็นได้ชัดเจนอยู่บ้าง ได้แก่ 1) การตัดสินใจร่วมกันและร่วมกับวัด ในการใช้พื้นที่ป่าช้าเดิม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะรกร้าง มาใช้ในการปลูกป่า 2) การจัดการแก้ปัญหาการใช้อาคารศูนย์ชุมชนซึ่งเคยมีความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เพื่อการพัฒนาอาชีพของคนส่วนใหญ่ 3) การจัดการเพื่อร่วมกันใช้เครื่องนวดดินด้วยไฟฟ้า แทนการใช้น้ำมันซึ่งต่างคนต่างเดิม นำไปสู่การเก็บเงินเพื่อร่วมกันชำระค่าไฟฟ้าในการนวดดินและบำรุงรักษาอาคารศูนย์ชุมชน 4) แม้บ้านพ่อบ้านและช่างได้มาร่วมกันก่อเตาเผาความร้อนต่ำในอาคารศูนย์ชุมชน

4) การเรียนรู้ของทิมผู้วิจัย และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

การวิจัยคุณค่าและอัตลักษณ์ของกลุ่มคนบ้านหม้อ เพื่อการพัฒนาอาชีพนี้ มุ่งให้นักวิจัยและชาวบ้านได้ค้นพบตัวตนที่แท้จริง ศักยภาพและคุณค่าของอาชีพและกลุ่มคนบ้านหม้อ เพื่อการแก้ไขปัญหาปัจจุบัน เป็นกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติร่วมกัน

นักวิจัยได้เรียนรู้ว่าชาวบ้านขาดกระบวนการจัดการเพื่อแก้ปัญหา เนื่องจากสาเหตุสำคัญบางประการ ได้แก่ 1) ต้องทำมาหาเลี้ยงชีพทุกวัน 2) เคยชินกับการเป็นผู้รับแนวทางและโครงการพัฒนา ไม่เคยชินกับการริเริ่มแก้ปัญหาเอง 3) ชุมชนหลายที่ได้หลงลืมคุณค่าและอัตลักษณ์ของตนเอง เปลี่ยนรูปแบบวิถีการผลิตไปตามที่ภายนอกสนับสนุน ในที่สุดคุณค่าหรือมูลค่าของผลิตผลที่เกิดขึ้นใหม่กลับไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนเองถนัดเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และในหลายครั้งอาจสูญเสียภูมิปัญญา องค์ความรู้ดั้งเดิมไป

ส่วนกรณีของกลุ่มคนบ้านหม้อหมู่บ้านหม้อนั้น พบว่าเนื่องจากภูมิปัญญาวิธีการปั้นหม้อยังได้รับการสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ยังคงใช้ทรัพยากรพื้นที่ดั้งเดิมคือดินจากหนองเลิงเบ็ญ รูปแบบกรรมวิธีการผลิตที่เคยทำนั้นยังคงทำอยู่ เนื่องจากความต้องการของตลาดยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันจะพบปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่คุณค่าคือความภาคภูมิใจ ความผูกพันกับการปั้นหม้อ-ตีหม้อจนเป็นวิถีชีวิตและเป็นตัวตนของตนเองนั้น ยังคงทำให้รักษาอาชีพนี้ไว้ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งลึกๆ แล้ว ยังคงต้องการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นลูกหลาน ให้อัตลักษณ์นี้คงอยู่คู่กับหมู่บ้านต่อไป

จุดแข็งตรงนี้ ทำให้เมื่อคณะวิจัยได้กระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มคิดและแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนาอาชีพบ้านหม้อทำได้ไม่ยาก โดยเฉพาะการทำกิจกรรมที่แก้ปัญหาตั้งแต่เดิมที่ชาวบ้านต้องการอยู่แล้ว เช่น เตาเผาในอาคาร เครื่องนวดดิน การปลูกป่าเพื่อผลิตไม้และใช้ทำฟืน เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ดีต้องตระหนักว่า การริเริ่มแนวทางใหม่ๆ ในการผลิต โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยน

รูปแบบไปตามความต้องการแบบใหม่นั้น จำเป็นต้องมีตลาดหรือลูกค้าที่ต้องการก่อน เนื่องจากกลุ่มคนบ้านหม้อมั่นใจว่ารูปแบบที่มีอยู่ในปัจจุบันยังคงขายได้ แทบจะผลิตไม่ทันในแต่ละวันที่สำคัญคือ การปั้นหม้อเป็นการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่ามุ่งค้าขายแบบทำกำไร ดังนั้น กลุ่มคนบ้านหม้อยังไม่มีแรงบันดาลใจที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยการเปลี่ยนไปผลิตในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีราคาดีกว่า โดยจะทำก็ต่อเมื่อมีการสั่งซื้อจริงๆ เท่านั้น

กลุ่มคนบ้านหม้อ ชาวบ้านและเด็กๆ ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้สะท้อนให้เห็นว่า "การปั้นหม้อคือวิถีชีวิต" มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาที่สั่งสมมาตั้งแต่โบราณ ต้องการรักษาอาชีพบ้านหม้อไว้เป็นแหล่งรายได้และเศรษฐกิจหลักของชุมชน ทั้งยังต้องการสืบสานอาชีพนี้ให้คงอยู่เป็นเอกลักษณ์ตัวตนของชุมชนหมู่บ้านหม้อต่อไป

อภิปรายและสรุปผล

การพัฒนาชุมชนโดยภาครัฐและท้องถิ่นที่ผ่านมา ไม่บ่อยนักที่เปิดโอกาสให้เจ้าของปัญหาคือชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ผลิตเอง เป็นผู้ร่วมคิดว่าปัญหาที่แท้จริงของตนเองคืออะไร ศักยภาพที่ตนเองมีอยู่คืออะไร จะใช้แก้ปัญหาอย่างไรโดยความร่วมมือร่วมใจกัน ผลลัพธ์คือชุมชนไม่มีโอกาสได้คิดเพื่อแก้ไขปัญหาหรือริเริ่มการพัฒนาด้วยตนเอง ดังกรณีของชุมชนบ้านหม้อ แม้จะได้มีการลงทุนเพื่อริเริ่มการพัฒนาชนิดต่างๆ จากภายนอก เช่น ส่งเสริมการตลาดด้วยเตาชนิดใหม่ การใช้พลังงานรูปแบบใหม่ ส่งเสริมการปรับเปลี่ยนอาชีพจากการทำเครื่องปั้นดินเผาโบราณไปเป็นการทำเครื่องเคลือบดินเผาหรือเซรามิค การทำเตาถ่านหุงต้มในครัวเรือนที่เรียกว่า "เตาประหยัดพลังงาน" ซึ่งส่งเสริมโดยภาครัฐ ฯลฯ กรณีเหล่านี้ได้กระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวของชาวบ้านในระยะสั้นๆ เข้ามาแล้วผ่านไปโดยไม่ได้ทำให้เกิดการรู้คุณค่าดั้งเดิมของอาชีพตนเอง ไม่เกิดการศึกษา วิเคราะห์ปัญหาสังเคราะห์องค์ความรู้ภายในชุมชนเพื่อใช้แก้ปัญหา การวิจัยศึกษาคุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพ เพื่อสร้างรูปแบบแนวทางพัฒนาอาชีพบ้านหม้อ ใช้

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมศึกษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเอง ได้รู้จักตนเอง และที่สำคัญคือได้ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่แก้ไขปัญหาของตนเอง

คุณค่าสำคัญของอาชีพบ้านหม้อ คือ ความสุขและความภาคภูมิใจในอาชีพ โดยเฉพาะในระหว่างการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอาชีพการบ้านหม้อนั้น พบได้ว่ามีพัฒนาการของการร่วมศึกษาข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์คุณค่าและอัตลักษณ์ของอาชีพ จนนำไปสู่กิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพที่มีการร่วมมือกัน เสียสละแรงงานและเวลามาช่วยงานส่วนรวมดังที่ได้เห็นมาแล้ว

นอกจากคุณค่าของอาชีพ คือ ความสุข ความภาคภูมิใจในอาชีพ และความต้องการสืบทอดอาชีพนี้ให้แก่ลูกหลาน ซึ่งเด็กๆ เองก็มีความภูมิใจในประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านแล้ว ยังพบว่าอัตลักษณ์ของการบ้านหม้อดินเผากรรมวิธีโบราณ คือ ความเป็นงานฝีมือสืบทอดมา 200 ปี ที่มีการใช้เครื่องมือหรือเทคโนโลยีใหม่ต่างๆ น้อยมาก จนแทบไม่มีเลย แต่ใช้ฝีมือที่ถ่ายทอดกันเองในชุมชนและทรัพยากรดิน ฟาง ฟืน ในชุมชนทั้งหมด อาชีพบ้านหม้อจึงเป็นศูนย์รวมทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านนี้ โดยมีแม่บ้านเป็นผู้นำในการประกอบอาชีพ พ่อบ้านเป็นผู้สนับสนุนโดยเฉพาะด้านแรงงานคือ การดำนาเพื่อขุดดิน ตากดิน ผสมดิน เชื้อ นวดดินและการเผา เป็นต้น ส่วนงานฝีมือในการปั้นเข้าขั้นรูป การสืปากหม้อ การตีหม้อให้ได้รูปทรง เป็นงานของแม่บ้านเป็นส่วนใหญ่ แม่บ้านซึ่งเป็นแกนนำของกลุ่มคนบ้านหม้อ เป็นผู้นำทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน จึงเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของอาชีพบ้านหม้อ

การนำคุณค่าและอัตลักษณ์ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพการบ้านหม้อ โดยผ่านกระบวนการล้อมวงคุยกัน ศึกษา วิเคราะห์ปัญหา สรุปสังเคราะห์ศักยภาพของกลุ่ม กำหนดกิจกรรม และทำกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน จนท้ายที่สุด เมื่อผ่านกระบวนการต่างๆ กลุ่มคนบ้านหม้อได้ค้นพบว่า ด้วยการสนับสนุนของคณะวิจัย ตนเองนั้นสามารถที่จะกำหนดกิจกรรมที่แก้ปัญหา และส่งเสริมการพัฒนา

อาชีพในแนวทางที่ตนเองถนัด ต้องการ และเกิดความภาคภูมิใจได้

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยแห่งชาติ (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งชาวหมู่บ้านหม้อ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

<http://www.esanclick.com/newses.php?No=11699>.

กิริยา กากแก้ว. กรุงเทพฯ: เติลินิวส์.

<http://www.material.chula.ac.th/Clay%20Project/Clay-html/data/a06.htm>.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

<http://kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK13/chapter3/t13-3-l1.htm#sect3>.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

คำพอง ประทุมเทา. (2520). *สภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวบ้านหม้อ*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์. (2549). *โครงการศึกษาและพัฒนาที่อยู่อาศัยในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (1พื้นที่) หมู่บ้านหม้อ จังหวัดมหาสารคาม*. กรุงเทพฯ: การเคหะแห่งชาติ

บทความ. (2550). *วีรสตรีแห่งหมู่บ้านหม้อ : ชุมชนที่ผู้หญิงหาเลี้ยงผู้ชาย*. กรุงเทพฯ: หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ (30 สิงหาคม 2550 หน้า 7).

วรชัย จินาล่อง. (2546). *การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการปั้น เพื่อพัฒนาในเชิงพาณิชย์ เพื่อชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษานบ้านหม้อ หมู่ 11 ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สมฤทธิ์ ไชยมงคล. (2549). *การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาสากลในการพัฒนาอาชีพการผลิตเมี่ยงแบบยั่งยืนของชุมชนบ้านปางอัน ต.ป่าเมี่ยง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

คุณค่าและอัตลักษณ์อาชีพเพื่อการสร้างรูปแบบการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสมต่อกลุ่มคนบ้านหม้อชุมชนบ้านหม้อ

ณพงศ์ นพเกตุ และคณะ

ภาคผนวก ณ. บทความวีรสตรีบ้าน
หม้อ

วิรสตรีแห่งหมู่บ้านปั้นหม้อ

ชุมชนที่ผู้หญิงหาเลี้ยงผู้ชาย

ถึงฝีมือการปั้นหม้อดินจะไม่สวยงาม เรียบเนียน ประณีต และละเอียดลออ เทียบเท่ากับหม้อดินที่ปั้นจากแท่นหมุน ดิน อย่างหม้อดินของทางบ้านเชียงหรือ

งานของคนล้วนๆ ก็ถือเป็นการสร้างความสุขแบบพอเพียง ที่ทำให้ชาวบ้านในถิ่นทุรกันดารมีพออยู่พอกิน ไม่เดือดร้อนใคร

จากอาชีพปั้นหม้อตามแบบโบราณภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่บรรพบุรุษไทยอีสานได้สืบทอดกัน

มาหลายชั่วอายุคน ทำให้ผู้หญิงที่ใช้ชีวิตอยู่ในหมู่บ้านปั้นหม้อ ด.เชาว์ อ.เมือง จ.มหาสารคาม ต้อง

เลือกอาชีพปั้นหม้อดินเป็นอาชีพหลักในการสร้างรายได้เลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในหมู่บ้าน

นางนาง วงษ์ชาติ อบต.หญิงผู้บุกเบิกอาชีพปั้นหม้อให้กับสตรีในชุมชน กล่าวว่า “แต่

ก่อนคนในหมู่บ้านนี้ส่วนมากจะอพยพมาจาก จ.นครราชสีมา ที่จะมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าตามระยะทางมาเรื่อยๆ สินค้าส่วนมากจะเป็น หม้อ ครก ด้วยขามรามไฟต่างๆ ปรากฏว่าเครื่องปั้นดินเผาจำพวกหม้อมีผู้นิยมมากที่สุด ประกอบกับภูมิประเทศของหมู่บ้านเรามีหนองน้ำเป็นดินเหนียวละเอียดส่วนใหญ่ จึงเหมาะมากที่จะทำเครื่องปั้นดินเผา เริ่มแรกก็ไปดูงานดินเผาที่บ้านเชียงและคำนกรีน

พอมีความรู้ก็เข้ามาพัฒนาบ้านเรา จนตอนนี้มีรายการได้มากที่สุด และกลายเป็นสินค้า OTOP 3 ดาวของจังหวัดมหาสารคามไปแล้ว”

จุดเด่นของการปั้นหม้อที่นี่คือ ไม่มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ แต่จะใช้ฝีมือและแรงกายของคนล้วนๆ

และหน้าที่การปั้นหม้อจะเป็นหน้าที่ของผู้หญิงทั้งหมด เพราะเชื่อว่าผู้หญิงจะมีฝีมือที่ประณีต และถนัดกับงานฝีมือมากกว่าผู้ชาย ซึ่งผู้ชายก็จะไปทำอาชีพเกษตรกรรมอย่างอื่นแทน

ซึ่งกรรมวิธีการผลิตหม้อจะเริ่มจากการวาดดินโดยใช้วิธีการเหยียดดิน นำเอามาผสมกับน้ำเปล่าและดินเหนียวในสัดส่วนที่พอเหมาะ และเหยียนวดไปเรื่อยๆ จนกว่าดินจะเหลวจนสามารถปั้นได้ ถัดมาเป็นขั้นตอนของการขึ้นหม้อบนแท่น เพื่อก่อดินเหนียวให้เป็นรูปทรงตามต้องการ จากนั้นให้นำไปตากแดด 1-2 ชั่วโมง ให้แห้งหมาดๆ แล้วจึงนำมาเผาเสร็จ คือ การเผาหม้อด้วยไม้ไผ่เผาๆ เพื่อให้หม้อเป็นรูปทรงที่เรียบ

เนียนยิ่งขึ้น แล้วจึงทำลวดลายต่างๆ เช่น ลายดอกจิก ลายดอกจัน เป็นต้น เสร็จแล้วจึงนำไปตากในที่ร่มจนแห้งทิ้งไว้ประมาณ 1-2 วัน จึงจะนำมาเผาไฟ 2 ชั่วโมง แล้วจึงลงสีสันทึบสวยงามเพื่อก่อจำหน่าย กว่าจะเสร็จเป็นหม้อที่สวยงาม 1 ใบ ต้องใช้เวลาในการผลิตเกือบ 4 วันเต็มๆ ราคาดำหน่ายใบละ 50 บาท 1 วันจะปั้นหม้อได้ประมาณ 15 ใบ

แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วงก็คือ แรงงานของหมู่บ้านนี้ 90% จะเป็นกลุ่มสตรีตั้งแต่วัยกลางคนลงไปจนถึงคนแก่ๆ เด็กๆ และวัยรุ่นจะมีน้อยมาก ชาวบ้านบอกว่า “สาวๆ เขาไม่หัดทำกันหรอก เพราะเขาขี้เกียจกันแล้ว คิดว่างานมันเหนื่อยเกินไป เขามีน้อยอย่างเดียวว่าโตขึ้นจะต้องเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ เมื่อเป็นแบบนี้ก็ไม่มีจะทำยังงี้”

ไม่ว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านแบบนี้จะอยู่คู่คนอีสานไปได้ยาวนานแค่ไหน หรืออาจหลงเหลือเพียงความทรงจำ โดยต้องใช้รูปภาพเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ให้เด็กรุ่นหลังได้รู้ว่รากเหง้าที่แท้จริงของเขาคืออะไร...

ภาคผนวก ณ. ประวัตินักวิจัยหลัก

ประวัติ

อาจารย์ ดร. ณพงศ์ นพเกตุ

ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ติดต่อ

ชื่อ นายณพงศ์ นพเกตุ

สถ.บ. (จุฬาฯ) M.Sc. (Built Envi.-Arch.) (London) Ph.D. (Arch. Engineering) (Tokyo)

ตำแหน่ง รองคณบดี

(อาจารย์ระดับ 7)

สังกัด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

สถานที่ติดต่อ

บ้าน

5 นวนา นี ซอย 2 ถ. เสรีไทย เขตคันนายาว กรุงเทพฯ 10230

โทร. 02-376-1709

มือถือ. 089-781-4946

Email nophaket@gmail.com

สถานที่ทำงาน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

ต. ขามเรียง อ. กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม 44150

โทร. 043-754-381 (ต่อ 3504, 3523) แฟกซ์. 043-754-382

1. การทำงาน

ปัจจุบัน

- รองคณบดี และอาจารย์ประจำสาขาวิชาสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ประธานสหพันธ์เยาวชนคนหนุ่มสาวเพื่อสันติภาพ (ประเทศไทย)
- ประธานโครงการทูตเยาวชนเพื่อสันติภาพ (Youth Ambassador for Peace)
- ที่ปรึกษาด้านสถาปัตยกรรม การออกแบบชุมชน การวางผังเมืองและผังพัฒนาพื้นที่ (เชี่ยวชาญด้านรูปแบบโครงสร้างพื้นที่ Spatial Structure ในงานสถาปัตยกรรมและการวางผัง)
- กรรมการบริหาร สมาคมสถาปนิกผังเมืองและชุมชนแห่งประเทศไทย (สมช.)
- กรรมการและเลขานุการ สถาบันพิทักษ์และพัฒนาสิทธิมนุษยชน
- กรรมการที่ปรึกษามูลนิธิธรรมาชีพ

- อดีต
- ที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม (นางอุไรวรรณ เทียนทอง)
 - ช่วยราชการกระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนงานรัฐมนตรีว่าการ (นายจาตุรนต์ ฉายแสง)
 - ช่วยราชการกระทรวงการต่างประเทศ ในส่วนงานรัฐมนตรีว่าการ คนที่ 39
 - ที่ปรึกษาโครงการบ้านมั่นคง โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ในสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
 - ที่ปรึกษาอนุกรรมการพิจารณาโครงการบ้านเอื้ออาทร การเคหะแห่งชาติ ในสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
 - อนุกรรมการกลั่นกรองโครงการพัฒนาถนนราชดำเนิน เสด็จพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)
 - สมาชิกสำรองอันดับ 1 สมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ชุดที่ 2 (กลุ่มการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และศาสนา)
 - สถาปนิก บริษัทสถาปนิก 49 จำกัด
 - อาจารย์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (หลักสูตรสองภาษา)

2. การศึกษา

ประถมและมัธยมต้น	โรงเรียนเซนต์คาเบรียล จังหวัดกรุงเทพ
มัธยมปลาย	โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
ปริญญาตรี	สถ. บ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปริญญาโท	วท. ม. มหาวิทยาลัยลอนดอน University College, University of London (The Bartlett Graduate School of Built Environment)
ปริญญาเอก	Ph.D. มหาวิทยาลัยโตเกียว Institute of Industrial Science, University of Tokyo (Department of Architecture, Graduate School of Engineering)

3. สมาชิกภาพ และสถานภาพทางวิชาชีพ

- ภาควิชาสถาปนิก (ภ.สถ.4066)
- สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ (อาษา)
- สภาสถาปนิกแห่งประเทศไทย
- กรรมการบริหาร สมาคมสถาปนิกเมืองและชุมชนแห่งประเทศไทย (สมช.)
- สมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนเซนต์คาเบรียล และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา
- สมาคมศิษย์เก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- University College of London Alumni
- The Graduate School of Engineering, University of Tokyo. GSE-UT Alumni

4. ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

- Conceptual and Experimental, and Practical Design in Architecture, Urban Design and Planning.
- Architecture, Urban Design and Space Planning applying Space Syntax method and modeling
- Spatial Analysis based on Space Syntax and Network Pattern *(New Program by Ph.D. Research)
- Quantitative and qualitative simulation, together with field survey of space use and behavior observation.
- Modeling the 'Breadth Structure' of spatial networking in Interior, Architectural and Urban Spaces, applying graph theory and C-based computer programming (Network Pattern)
- Live sketch, Architectural drawing, Water color and Vector Works (MiniCad) drawing.

5. ประสบการณ์ทำงานด้านวิชาชีพ

โครงการออกแบบและพัฒนา

1. โครงการวางและจัดทำผังประเทศและผังภาค ผังภาคตะวันออก (กรมโยธาธิการและผังเมือง และ บริษัท A7 จำกัด)
2. โครงการออกแบบพัฒนานนราชดำเนิน เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ (สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และ บริษัท A7 จำกัด)
3. โครงการออกแบบผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะคลองผดุงกรุงเกษม
4. โครงการวางผังและออกแบบชุมชนเมืองใหม่ New Murree ประเทศปากีสถาน / (บริษัท Consultant of Technology, COT) ที่ปรึกษาออกแบบวางผัง และผู้สานโครงการหลัก /
5. โครงการวางและจัดทำผังเมืองชายแดน (กรมโยธาธิการและผังเมือง)
6. โครงการจัดทำเกณฑ์และมาตรฐานผังเมืองรวม ปี พ.ศ. 2549 (กรมโยธาธิการและผังเมือง และบริษัท พิสุทธิ จำกัด)

โครงการวิจัย

1. คณะทำงานการศึกษาเพื่อประเมินและแก้ไขปัญหาโครงการบ้านเอื้ออาทร (การเคหะแห่งชาติ)
พ.ศ. 2549-2550

2. รองหัวหน้าคณะทำงาน โครงการประเมินบ้านเอื้ออาทร (พื้นที่ภาคอีสาน) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2549-2550
3. รองหัวหน้าคณะทำงาน โครงการวิจัยพื้นที่อยู่อาศัยโดยส่งเสริมเอกลักษณ์เมือง จังหวัดสกลนคร (การเคหะแห่งชาติ และ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) พ.ศ. 2550-2551
4. หัวหน้าโครงการจัดทำแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยระดับเมืองและแผนป้องกันแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด จังหวัดปราจีนบุรี (การเคหะแห่งชาติ และ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) พ.ศ. 2551-2552
5. หัวหน้าโครงการวิจัยการศึกษาคูณค่าและอัตลักษณ์อาชีพบ้านหม้อ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม หมู่บ้านหม้อ ตำบลเขวา จังหวัดมหาสารคาม, งบประมาณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น) พ.ศ. 2551-2552

Volunteer experience	Foundation for Peace and Development (FDP)	Thailand
Awards received	Ambassador for Peace, Universal Peace Federation 2004 Best Paper, Journal of Asian Architecture and Building Engineering Thai Government Scholarship for doctoral study in Japan	

7. อาจารย์และศาสตราจารย์ผู้รับรอง ความสามารถด้านวิชาการและวิชาชีพ

1. อาจารย์พวงเพ็ญ วินุลย์สวัสดิ์
คณบดี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2. สถาปนิก ดร. สุเมธ ชุมสาย ณ อยุธยา
ประธาน บริษัท เอสเจเอทีดี จำกัด
3. ศ. (เกียรติคุณ) ดร. ภาวิศ ทองโรจน์
อดีตเลขาธิการกรรมการอุดมศึกษา (ก.อ.)
4. รศ.ดร. วีระ สัจกุล vira.s@chula.ac.th
อดีตรองอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
5. Dr. Julianne HANSON j.hanson@ucl.ac.uk
Reader of University College of London and Director Space Syntax Laboratory
6. Professor Dr. Akira FUJII fujii@iis.u-tokyo.ac.jp
Professor of Institute of Industrial Science, University of Tokyo

ประวัติ

อาจารย์ นายวรวิทย์ จันทเดช

ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ติดต่อ

ชื่อ นายวรวิทย์ จันทเดช

(สถ.บ.) สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์บัณฑิต, (สถ.ม.) สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต

วันเกิด 9 เมษายน พ.ศ. 2522

อายุ 29 ปี

เลขที่บัตรประชาชน 3440300931345

ตำแหน่ง อาจารย์

สังกัด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ สาขาสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน

สถานที่ติดต่อ

บ้าน

124 หมู่ 10 ต.แก้งแก อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม 44150

โทร 043 – 760000 มือถือ. 081-7992057

Email (war2185@hotmail.com)

สถานที่ทำงาน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

ต. ขามเรียง อ. กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม 44150

โทร. 043-754-381 (ต่อ 3530) แฟกซ์. 043-754-382

6. การศึกษา

มัธยมต้น-ปลาย

โรงเรียนขอนแก่นวิทยายน จังหวัดขอนแก่น

ปริญญาตรี

สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์บัณฑิต (สถ.บ.) สาขาสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ปริญญาโท

(สถ.ม.) สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาการออกแบบและวางผังชุมชนเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

7. การทำงาน

ปัจจุบัน - อาจารย์ประจำ สาขาวิชาสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อดีต - บริษัท Aries international
- บริษัท A&P Interior Design
- บริษัทชูไทยอาร์ทเวิร์คจำกัด

8. ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

- การออกแบบและวางผังชุมชนเมือง
- กระบวนการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม
- การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่องานออกแบบทางสถาปัตยกรรม

9. ประสบการณ์ทำงานด้านวิชาชีพ

1. ผู้ช่วยงานออกแบบวางผังพัฒนาพื้นที่ด้านอินโดจีนจังหวัดหนองคาย
2. ผู้ช่วยออกแบบโครงการพัฒนาพื้นที่แหลมแม่พิมพ์ จังหวัดระยอง
3. โครงการศึกษาออกแบบเพื่อพัฒนานครจำปาศรีและบริเวณจุดพบสะพานพระบรมธาตุนาโดน
4. โครงการประเมินทิศทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทร พื้นที่ อีสานใต้
5. โครงการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืน หมู่บ้านท่าขอนยาง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
6. โครงการศึกษาแนวทางพัฒนาและฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง จังหวัดสกลนคร

10. อาจารย์ผู้รับรอง ความสามารถด้านวิชาการและวิชาชีพ

1. อาจารย์พวงเพ็ญ วิบูลย์สวัสดิ์ คณบดี (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม)

ประวัติ

อาจารย์ สุนทรี ฤกษ์จิตต์

ชื่อ ตำแหน่ง สถานที่ติดต่อ

ชื่อ นางสาวสุนทรี ฤกษ์จิตต์
อ.บ. (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), บธ. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
วันเกิด 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2510
อายุ 41 ปี
เลขที่บัตรประชาชน 3120101871663
ตำแหน่ง ผู้ช่วยคณบดี
(อาจารย์)
สังกัด มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์

สถานที่ติดต่อ

บ้าน

5 หอพักสตรีกุลยาณมิตร ซอย 6 ถ.นครสวรรค์ ต.ตลาด อ.เมือง จ.มหาสารคาม 44000
โทร. 043-742-196 มือถือ. 083-699-1410
Email (suntareenok@yahoo.com หรือ suntareenokie@gmail.com)

สถานที่ทำงาน

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
ต. ขามเรียง อ. กันทรวิชัย จ. มหาสารคาม 44150
โทร. 043-754-381 (ต่อ 3504, 3554) แฟกซ์. 043-754-382

11. การศึกษา

ประถม	โรงเรียนสมศรีศึกษา จังหวัดกรุงเทพฯ
มัธยมต้น-ปลาย	โรงเรียนห่อวัง จังหวัดกรุงเทพฯ
ปริญญาตรี	อ.บ. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปริญญาโท	บธ. ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

12. การทำงาน

ปัจจุบัน - อาจารย์ประจำสาขาวิชานฤมิตศิลป์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ผังเมืองและนฤมิตศิลป์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อดีต - มัคคนาการ บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนลโพรเจกต์แอดมินิสเตรชั่น จำกัด

- นักออกแบบผลิตภัณฑ์ บริษัทวัวร์คิวท์ อินเทอร์เน็ตปอเรชั่น จำกัด

13. สมาชิกภาพ และสถานภาพทางวิชาชีพ

สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ (อาสา)

สภาสถาปนิกแห่งประเทศไทย

สมาคมมัณฑนากรแห่งประเทศไทย

สมาคมศิษย์เก่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมาคมศิษย์เก่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

14. ความเชี่ยวชาญเฉพาะ

- Conceptual and Experimental, and Practical Design in Industrial Design ; Textile, Ceramics, and Product Design.
- Marketing Analysis - Quantitative and qualitative survey and Marketing Plan.

15. ประสบการณ์ทำงานด้านวิชาชีพ

โครงการออกแบบ

1. โครงการออกแบบตกแต่ง Lobby โรงแรมเชอร์เจมส์ ลอจด์ / ฟอเรสต์ ฮิลคันท์รี คลับ จ. นครราชสีมา
2. โครงการออกแบบตกแต่งอาคารสโมสรโครงการวอยาเจอร์นอรามา จ.นครราชสีมา
3. โครงการจัดวางแผนตกแต่งสำนักงาน บ.วีพีซีกรุ๊ป จ.กรุงเทพฯ
4. โครงการออกแบบตกแต่งสำนักงานโครงการศูนย์บริการกำจัดวัสดุเหลือใช้อุตสาหกรรม บางปู จ.สมุทรปราการ
5. โครงการออกแบบตกแต่งห้องพักอาศัย คลิฟปีช คอนโดมีเนียม (ม.ร.ว. ทองทิศ ทองใหญ่) จ.ชลบุรี
6. ที่ปรึกษาและควบคุมงานก่อสร้าง โครงการอุทยานวิทยาศาสตร์ ประเทศไทย จ.ปทุมธานี
7. ที่ปรึกษาและควบคุมงานก่อสร้าง โครงการตกแต่งภายในอาคารสำนักงานใหญ่ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
8. ที่ปรึกษาและควบคุมงานก่อสร้าง โครงการตกแต่งภายในโรงพิมพ์ธนบัตร ธนาคารแห่งประเทศไทย อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม

16. อาจารย์ผู้รับรอง ความสามารถด้านวิชาการและวิชาชีพ

1. อาจารย์พวงเพ็ญ วิบูลย์สวัสดิ์ คนบตี (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม)
2. สถาปนิก นายยอดเยี่ยมเยียม เทพรานนท์ กรรมการผู้จัดการ (บริษัทอินเตอร์เนชั่นแนลโพรเจ
คแอ็ดมินิสเตรชั่น จำกัด)
3. รศ. วิชัย ไกละวิทย์มงคล อาจารย์ประจำภาควิชาการออกแบบอุตสาหกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย